

FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL I CIBILS
VIUDA ROMAGUERA

CRÒNIQUES CATALANES

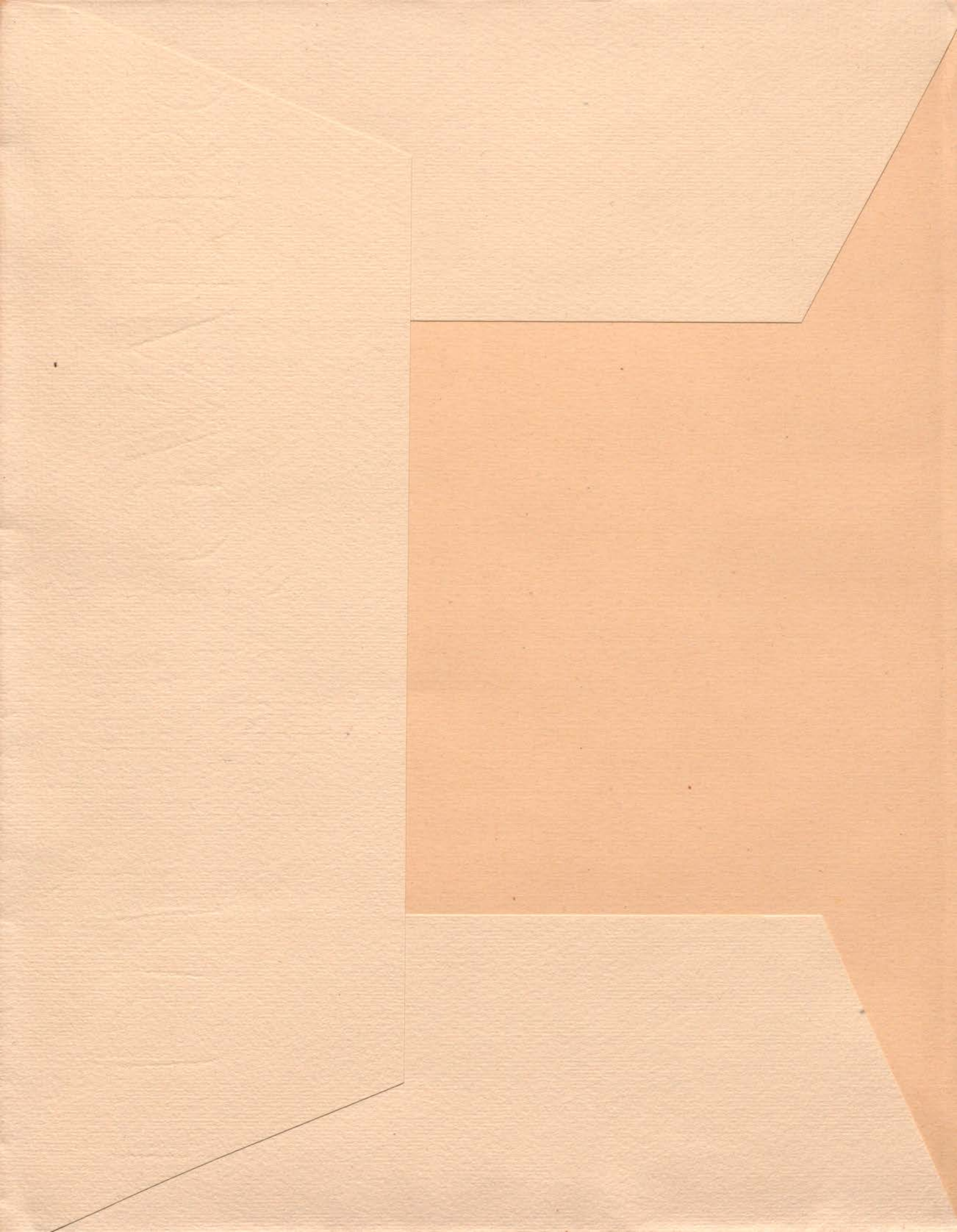
PUBLICADES SOTA LA DIRECCIÓ DEL
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

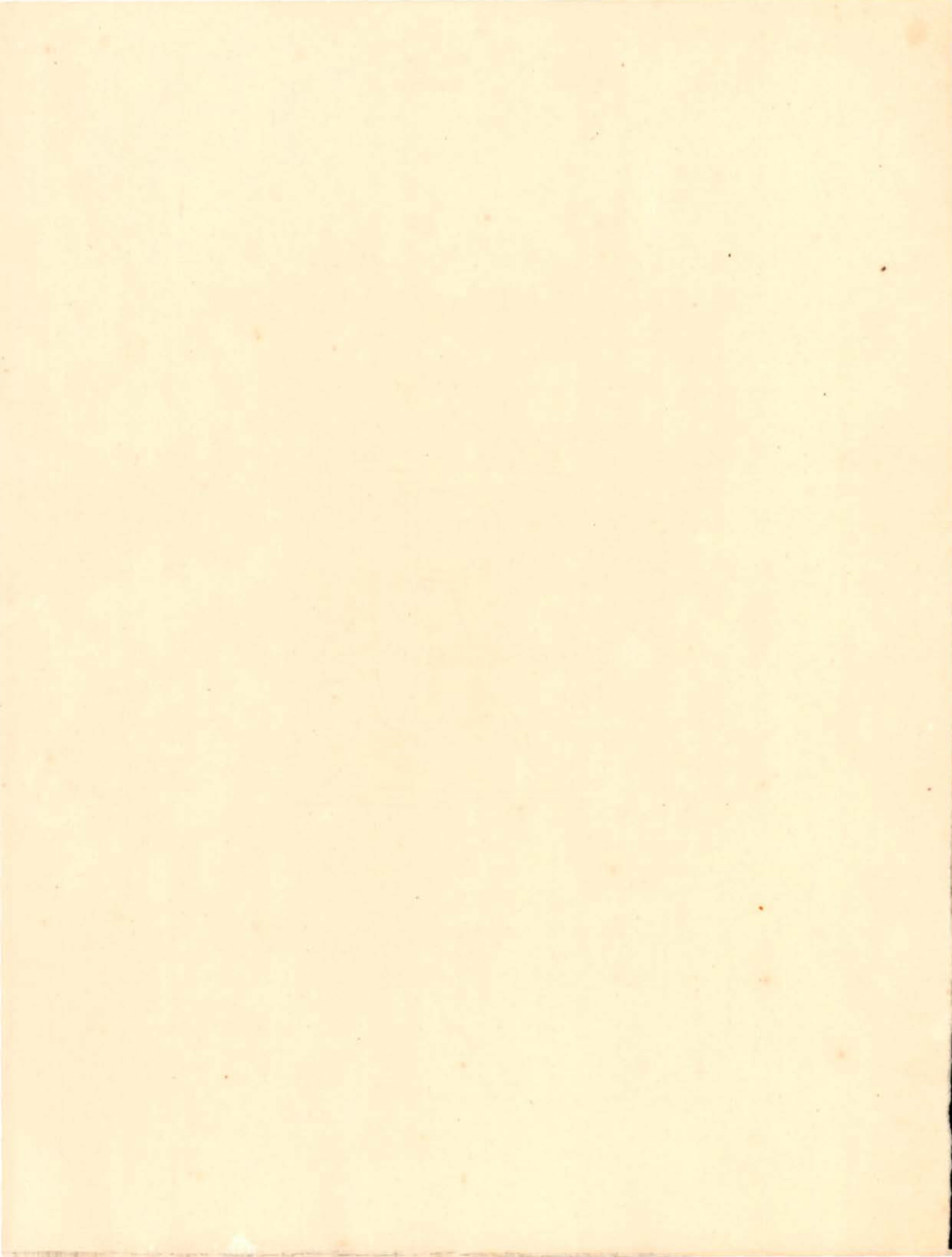
II

BARCELONA

1925

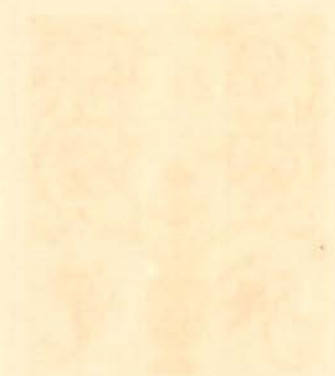

CRÒNIQUES CATALANES

CRONIQUEZ CATALANES

FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL I CIBILS
VIUDA ROMAGUERA

CRÒNIQUES CATALANES

PUBLICADES SOTA LA DIRECCIÓ DEL
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

II

BARCELONA

1925

REGIA BIBLIOTHECA
BARCINONENSIS

FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL I CIBILS
VIUDA ROMAGUERA

GESTA COMITUM BARCINONENSIIUM

TEXTOS LLATÍ I CATALÀ

EDITATS I ANOTATS PER

L. BARRAU DIHIGO i J. MASSÓ TORRENTS

BARCELONA

1925

GESTA COMITUM
BARCINONENSIS

JUSTIFICACIÓ DEL TIRATGE

5 exemplars, numerats i nominats, tirats a gran marge en paper de tina verjurat a mà.

700 exemplars tirats en paper de tina.

Tots els papers porten la marca d'aigua de la «Fundació» i han estat especialment fabricats per la casa Guarro de Barcelona.

LA FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL I CIBILS, VIUDA ROMAGUERA, ÉS FILLA DE LA GENEROSITAT D'AQUESTA DAMA, LA QUAL, EN EL SEU TESTAMENT, I ENTRE MOLTES ALTRES COSES, PROVEÍ PER A NECESSITATS D'ORDRE INTEL·LECTUAL. EN ACORDANÇA AMB AIXÒ, I VOLENT FER-LI UN ESCAIENT MONUMENT D'ESPIRITUALITAT, EL MARMESSOR QUI TALMENT ACTUA S'ÉS ACOLLIT A HONORABLES CORPORACIONS DE CATALUNYA, A LES QUALS RET HOMENATGE, I, AMB LLUR AUTORITZADA COL·LABORACIÓ, VA REALITZANT EL COMPLEXE CULTURAL DE CIENCIA, LLETRES I ART QUE CONSTITUEIX I CARACTERITZA LA FUNDACIÓ.

R. Patxot i Jubert

INTRODUCCIÓ

TEXT LLATÍ

I

LA REDACCIÓ PRIMITIVA

§ I. EL MANUSCRIT

La redacció primitiva de les GESTA, que fins ara ha estat inèdita, no és coneguda més que per un sol manuscrit:

A. París, Biblioteca Nacional, llatí 5132 (cotes antigues, f. 1 r. : Reg. 3855^s; Baluz., 284); segles XIIe i XIIIe; pergamí; 109, o millor, 110 ff., essent doblat el f. 80; diverses mans; ratlles plenes; mideix per terme mig : 300 × 220 mm.; relligatge modern en marroquí vermell; provenença : Ripoll, més tard Baluze. — Seguint a la *Historia Hierosolymitana* de Ramon d'Aguilers, aquest recull conté, als ff. 21 r. - 109 v., una llarga llista de documents històrics i literaris¹ : cf. *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae*, IV (Parisiis, 1744), p. 42; Edélestand du Ménil, *Poésies populaires latines du moyen âge* (París, 1847), pp. 302-308, i Rudolf Beer, *Die Handschriften des Klosters Santa Maria de Ripoll*, II, pp. 27-34, 51-57 i 59-65.² És als ff. 23 v. - 25 v., en la part de primer deixada en blanc del plec 7 (ff. 23 i 24), i damunt un full (f. 25) afegit a l'esmentat plec,³ que hi van ésser transcrites les GESTA.

1. Entre els quals la cançó llatina del Cid (ff. 79 v. - 80 v.) i el poema sobre Ramon Berenguer IV (f. 109 r.).

2. *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, CLVIII (1908), 2te Abhandlung. Traduit per Pere BARNILS en el *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, V (1909-1910), pp. 317-320, 329-332, 344-348 i 350-354.

3. Cf. BEER, pp. 53 i 55.

a) Paleogràficament, la transcripció es descomposa d'aquesta manera:¹

1. fol. 23 v., ratlla 1-f. 24 r., ratlla 31, això és, de *Antiquorum nobis relatione a exegit et accepit* = c. I-IV, ratlla 36, pp. 3-8 de la present edició : comtes de Barcelona, de Guifre de Ria (segle IX) a Ramon Berenguer III († 1131); escriptura fina de la segona meitat del segle XII.² tinta prou negra.

2. fol. 24 r., ratlles 31-33, de *Hic Raimundus Berengarii tertius a obtinuit* = c. IV, ratlles 36-39, i c. V, ratlles 1-3, p. 8 : menció relativa als fills de Ramon Berenguer III, elogi curt de Ramon Berenguer IV, i menció concernent al casament d'aquest darrer amb Urraca, filla de Ramir el Monjo (1137); escriptura contemporània de la precedent, tinta lleugerament més pal·lida.

3. fol. 24 v., sencer, de *Exinde ad capiendam Almeriam a inclitus et famosissimus uixit* = c. V, ratlla 3-c. VIII, pp. 8-12 : final de la història de Ramon Berenguer IV († 1162); comtes de Besalú i de Cerdanya a partir d'Oliva Cabreta († 990), i fins a la reunió d'ambdós comtats amb el de Barcelona (1111 i 1117); comtes d'Urgell, des d'Ermengol I de Còrdoba († 1010) a Ermengol VII inclús, la mort d'aquest darrer personatge (1184) no essent indicada. Escripció de la fi del segle XII.³ o bé dels primers anys del XIII.³

4. fol. 25 r., ratlles 1-42, de *Non post multum tempus a hucusque scripta sufficient* = c. IX sencer, pp. 12-15 : regnat d'Anfós II d'Aragó (1162-1196); escriptura del començament del segle XIII.⁴

5. fol. 25 r., ratlla 42-f. 25 v., ratlla 28, de *Cui successit Petrus a Sancio comiti commisit* = c. X-XI, ratlla 11, pp. 15-19 : història de Pere II d'Aragó (1196-1213) i de Jaume I fins al nomenament de Sanç, en qualitat de procurador del regne (1214); escriptura contemporània dels esdeveniments recontats.⁴

1. Compareu BEER, pp. 53-54, que no distingeix sinó cinc mans diferents (n.º 1, 3, 4, 5, 7). Que no es tingui en compte el que havíem dit en el *Primer Congrés Internacional de la Llengua catalana, octubre de 1906* (Barcelona, 1908), pp. 575-576.

2. Segons BEER, p. 53, aquesta escriptura és idèntica a la del poema sobre Ramon Berenguer IV, publicat pel mateix BEER, pp. 28 i 30, i millor per L. NICOLAU D'OLWER en l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1915-1920, pp. 36-38, n.º 13.

3. No pensem, com BEER, p. 53, que el mot final *uixit* sigui d'una altra mà; cf. comentari crític, VIII, 28, p. 12. Tampoc estem convençuts (compareu BEER, pp. 54-55) que l'última pàgina del plec 7 hagi estat escrita en vida d'Ermengol VII, per consegüent abans de 1184 (i no 1183), perquè seria exposat de confondre redacció i transcripció.

4. BEER no dóna ni l'*explicit* d'aquest tros, ni, més avall, l'*incipit* del darrer.

6. fol. 25 v., ratlles 28-29, de *Postea a regnare* = c. XI, ratlles 11-13, p. 19 : sola menció de la caiguda del procurador Sanç i dels inicis del regnat personal de Jaume (pels vols de 1218-1219); tinta molt negra fent taca en el conjunt de la plana.

7. fol. 25 v., ratlla 29, a la fi, o sigui de *uiriliter ac potenter a Domina Maria uirgo decessit* = c. XI, ratlles 13-56, pp. 19-20 : continuació de la història de Jaume I, la mort d'aquest sobirà (1276) no estant més assenyalada que ho havia estat més amunt la d'Ermengol VII; escriptura menys acurada que les precedents i clarament posterior a elles.

b) Aquesta transcripció de les GESTA va ésser revisada ulteriorment. Sobre espais restats lliures o al marge es varen afegir uns títols; alguns d'aquests títols marquen grans divisions,¹ d'altres, al contrari, són senzilles notes de lectura.² Demés, feta abstracció d'algunes correccions efectuades al mateix temps que la còpia, o poc després, altres varen ésser aportades en una època més baixa,³ i prou d'entre elles coincideixen exactament amb les lliçons de la redacció definitiva.⁴ Per últim, hi ha, sobretot als ff. 24 r. i v., prou nombroses notes interlinears o marginals, degudes a mans diferents, i destinades, en general, ja sigui a suplir l'absència quasi completa de dates, ja sigui a consignar llocs de sepultura. Heu's aquí el text d'aquestes notes, la lectura de les quals és de vegades difícil, però que convé reproduir tan completes com sigui possible.

1. fol. 24 r., després de *deuenit* (II, 41, p. 5), i damunt un espai deixat en blanc : «expulsisque Saracenis», la nota continuant-se en el marge superior : «ut est dictum Riupollense construxit monasterium et anno scilicet Christi DCCCLXXXVIII suo tempore fuit dedicatum.»⁵ — Cf. la redacció definitiva, II, 40-42, p. 25.

2. *Ibid.*, després de *sine filio obiit* (II, 44, p. 6), i en interlínia : «et sepultus fuit in monasterio Riupolli» (Guifre II.) — Cf. la redacció definitiva, II, 46, p. 26.

1. Vegeu comentari crític, I, p. 3; VI, 1, p. 9; IX, p. 12; X, 1, p. 15; XI, p. 18.

2. Aquests títols no han estat assenyalats en el comentari crític; f. 23 v., després de *nuntiauit* (I, 16, p. 4) un reclam, i en el marge de la dreta : «De Guifredi Pilosi filii supradicti Guifredi nutricione uel qualiter Barchinonensem habuit comitatum»; f. 24 r., en front de *Miro itaque comes* (III, 1, p. 6) i en el marge esquerre : «De Mirone comite»; f. 24 r., abans de *Borrellus itaque* (III, 11, p. 6) un reclam, i en el marge de la dreta : «De Borello comite»; f. 24 r., abans de *Raimundus itaque Berengarii* (IV, 7, p. 7) un reclam, i en el marge de la dreta : «De Raimundo Berengarii.»

3. Consulteu el comentari crític, en el qual totes aquestes correccions han estat assenyalades, però observeu que diverses faltes han passat desapercubudes; ex. : II, 1, 5, 38, pp. 4 i 5; IX, 20, p. 13, etc.

4. Cf. comentari crític, I, 1 (*fuit*) i 6 (*Francie*), p. 3; II, 2 (*cuius*), 6 i 11 (*ad*), 13 (*eo*), 14 (*conuocatis*), 21 (*ibique*), 32 (*denegauit*), 40 (*de*), pp. 4-5.

5. Cf. comentari crític, II, 41, p. 5, on la nota és citada en resum.

3. *Ibid.*, després de *construxit* (II, 46, p. 6) una referència, i al marge de la dreta «Obiit uero idem Guifredus [anno]¹ incarnationis dccc ... et sepultus fuit in [mo]nasterio Riuipolli q[uod] ipse a ffundamento con[stru]xit; cui successit filius eius pro eo in comitatu.» — Cf. la redacció definitiva, III, 3-4, p. 26.

4. *Ibid.*, després de *Gerundensem* (III, 3, p. 6), i en interlínia : «qui apud monasterium Riuipolense sepultus est anno Christi dcccclxxxiiii» (Miró, bisbe de Girona.) — Cf. la redacció definitiva, V, 3, p. 27.

5. *Ibid.*, després de *mortuus est* (III, 4, p. 6) un reclam, i en el marge esquerre : «anno Domini dccccxxviii (comte Miró); cui successit in comitatu Barchinonensi Seniofredus eius filius, in comitatu uero Bisildunensi Oliba Cabreta eius filius et in Cerritaniensi similiter»; després de la data dccccxxviii un reclam, i, al marge esquerre, a sota de *similiter* : «et sepultus fuit in ecclesia Riuipolli.» — Cf. la redacció definitiva, IV, 3-5, p. 26, i V, 1-2, p. 27.

6. *Ibid.*, després de *comitatus* (III, 4, p. 6), i en interlínia : «xxi anno» (Sunyer.) — Cf. la redacció definitiva, V, 6, p. 27 : «xx annis.»

7. *Ibid.*, després de *remansit* (III, 5, p. 6), i en interlínia : «et anno Domini dcccclxvii mortuus est et sepultus in monasterio supradicto» (Sunifred). — Cf. la redacció definitiva, VI, 2-3, p. 27.

7 bis. *Ibid.*, després de *Borrellum* i de *Mironem* (III, 6, p. 6) dos reclams, però cap nota.

8. *Ibid.*, a sota de *obiit-defunctus est* (III, 10-II, p. 6), i en interlínia : «et sepultus est in monasterio Riuipollensi». Aquesta menció s'aplica al comte Ermengol, fill de Sunyer, mort a Baltarga.

9. *Ibid.*, després de *obiit* (III, 12, p. 6), i en interlínia : «anno Christi ix» (Ermengol I). — Cf. la redacció definitiva, VIII, 6-7, p. 29.

10. *Ibid.*, després de *Barchinonensem* (III, 13, p. 6), i en interlínia : «sub quo Borello III° [sic] fuit dedicatum monasterium supradictum anno Domini dcccclxxxvii»; darrera *Barchinonensem* un reclam, i en el marge superior : «Obiit uero dictus Borellus comes anno Domini dccccxiii. Cui successit» (hi ha una llacuna). — Cf. la redacció definitiva, VII, 14-15, p. 28, on es llegeix: «Sub quo Borrello dedicatum fuit tertio», etc., i 19-20, p. 29.

11. *Ibid.*, després de *narratur* (IV, 2, p. 6) una referència, i en el marge de la dreta : «Qui dictus Raimundus [Ramon Borrell], obi[it]it anno Domini] mxxvii. Cui succ[essit] eius filius. Sub quo anno Christi ixxxii» (hi ha una llacuna). — Cf., per la data de la mort de Ramon Borrell, la redacció definitiva, VII, 23, p. 29, i per la de 1032 (quarta consagració de Ripoll), X, § 2, 7, p. 31.

12. *Ibid.*, sota de *Bages* (IV, 7, p. 7) un reclam, i en el marge de la dreta : «Obiit uero ipse ... mxxxv» (mort de Berenguer). — Cf. la redacció definitiva, IX, 5, p. 30.

13. *Ibid.*, abans de *Raimundus itaque Berengarii* (IV, 7, p. 7) un reclam, i en el marge de la dreta : «Hic autem² Raimundus Berengarii [coram] Vgone cardinali et l[egato] ac plurimis magnatibus [intra pala]cium Barchinonense quaedam iura [... instituit que] Vsaticos barchinonenses

1. Posem entre claudàtors, o substituïm per punts, la part de les notes que varen ésser tallades pel relligador.

2. *Autem*, en interlínia i d'una altra mà.

nun[cupant, quorum exem]plaria hactenus leguntur et...».¹ — Cf. la redacció primitiva, IV, 19-22, p. 7, i la redacció definitiva, XI, 6-10, p. 32.

14. *Ibid.*, després de *comitem Barchinonensem* (IV, 9, p. 7) un reclam, i en el marge de la dreta la data, molt esborrada, de la mort de Ramon Berenguer I; encara es distingeix : «Obiit ... LXXVI». — Cf. la redacció definitiva, XI, 18, p. 33.

15. *Ibid.*, després de *interfectus est* (IV, 23, p. 7) un reclam, i en el marge de l'esquerra la data de la mort de Ramon Berenguer II : «anno Domini MLXXXII». — Cf. la redacció definitiva, XV, 15-16, p. 37.

15 bis. *Ibid.*, després de *hic* (IV, 23, p. 7) un reclam, i en el marge de l'esquerra una nota il·legible.

16. *Ibid.*, després de *Prouincie* (IV, 39, p. 8) un reclam, i en el marge de la dreta una menció, molt esborrada, de la mort de Ramon Berenguer III; aquesta nota comença per *Obiit*, i encara s'hi distingeix el mot *Riuipolli*. — Cf. la redacció definitiva, XVI, 24-26, p. 38.

17. *Ibid.*, després de *obtinuit* (V, 3, p. 8), i formant la darrera ratlla del f. 24 r. : «anno scilicet Domini MCXXXVII» (data del casament de Ramon Berenguer IV). — Cf. la redacció definitiva, XVII, § 1, 10-11, p. 39.

18. fol. 24 v., després de *perstitit* (V, 9, p. 8) un reclam anunciat amb la lletra *b*, i en el marge de l'esquerra : «anno Christi ICXLVIII» (presa d'Almeria). — Cf. la redacció definitiva, XVII, § 1, 16, p. 39 : «anno Christi MCXLVII».

19. *Ibid.*, damunt de *capiens* (V, 10, p. 8), i després de *sequenti anno* (V, 11, p. 8) dos reclams, i en el marge de l'esquerra : «anno Christi ICXLVIII» (presa de Tortosa i de Lleida). — Cf. la redacció definitiva, XVII, § 1, 18-19, p. 39 : «anno Christi MCXLVIII» (Tortosa), i : «anno Christi MCXLIX» (Lleida).

20. *Ibid.*, damunt de *die eandem Hylerdam ac Fragam* (V, 13, p. 8), i en interlínia una nota il·legible.

21. *Ibid.*, després de *Berengario Raimundi* (V, 18, p. 9) un reclam anunciat per la lletra *b*, i en el marge de l'esquerra : «anno Christi ICXLIII» (mort de Berenguer Ramon, comte de Provença).

22. *Ibid.*, després de *in Italia* (V, 30, p. 9) un reclam, i en el marge de l'esquerra la data de la mort de Ramon Berenguer IV; essent tallat tot el començament, no es llegeix més que «MCLXI». — Cf. la redacció definitiva, XVII, § 3, 7-8, p. 41.

23. *Ibid.*, després de *exitit* (VI, 4, p. 10) un reclam, i en el marge de l'esquerra : «anno Domini [DCC]CCXC» (data de la mort d'Oliva Cabreta). — Cf. la redacció primitiva, VII, 8, p. 28.

24. *Ibid.*, després de *perit* (VI, 7, p. 10) un reclam, i en el marge de l'esquerra la data de la mort de Bernat Tallaferre, comte de Besalú; essent tallat el començament, no es llegeix més que «MXX»; a sota hi ha una línia ratllada i il·legible. — Cf. la redacció definitiva, X, § 1, 6, p. 30.

25. *Ibid.*, després de *Bernardum Guillelmi* (VI, 11, p. 10) un reclam, i en el marge de l'esquerra : «anno Domini MLIII; fuit in monasterio»; segueixen dues línies ratllades i il·legibles; després d'això es distingeix : «in uno eodemque tumulo» (mort de Guillem Bernat, dit el Gras, comte de Besalú, i sepultura d'aquest comte i del seu pare Bernat Tallaferre). — Cf. la redacció definitiva, XIII, 4-5, p. 34, on es llegeix : «anno MLII».

1. Cf. comentari crític, IV, 7, p. 7, on la nota citada apareix abreujada.

26. *Ibid.*, darrera *extiterat* (VI, 17, p. 10), i a l'acabament de la línia : «Obiit uero anno Domini mxcxi et iacet in monasterio Riupolli» (mort de Bernat Guillem, comte de Besalú). — Cf. la redacció definitiva, XIII, 10 i 13, p. 35.

27. *Ibid.*, enfront de *Raimundo uero Guifredi* (VII, 8, p. 10), i en el marge de l'esquerra: «anno Domini mlx» (mort de Ramon Guifre, comte de Cerdanya). — Cf. la redacció definitiva, XIV, 3-4, p. 35 : «Christi anno mlxviii».

28. *Ibid.*, després de *Tripolim* (VII, 14, p. 11) un reclam, i en el marge de l'esquerra: «[anno] Domini mxcv». — Cf. la redacció definitiva, XIV, 9, p. 35, la data de 1095 essent la de la mort de Guillem Ramon, comte de Cerdanya, i no pas, com aquí ho sembla indicar, la del seu fill Guillem Jordà, el qual no va morir fins a 1109.

29. *Ibid.*, després de *fecerat* (VII, 22, p. 11) un reclam, i en el marge de l'esquerra : «anno Domini mcxvii» (mort de Bernat Guillem, comte de Cerdanya). — Cf. la redacció definitiva, XIV, 16-17, p. 36.

30. *Ibid.*, després de *mortuus est* (VIII, 4, p. 11), *peregrinus obiit* (VIII, 8, p. 11), *mortuus est* (VIII, 12, p. 12), *expugnauit* (VIII, 15, p. 12), *interfectus est* (VIII, 18, p. 12), i *defunctus est* (VIII, 22, p. 12), diversos reclams, i en el marge de l'esquerra, dates de la mort d'Ermengol I (il·legible), d'Ermengol II el Pelegrí (mxxxvii?), d'Ermengol III de Barbastre (incomplet), d'Ermengol IV de Gerp (incomplet), d'Ermengol V de Moieruca (mclii) i d'Ermengol de Castella (mcliiii), tot molt esborrat. — Cf. la redacció definitiva, VIII, 6-7, p. 29; XII, 3, 6, 12, 15, 22, pp. 33-34.

31. *Ibid.*, després de *uixit* (VIII, 28, p. 12), nota gairebé enterament il·legible, ocupant la fi de la línia, i comprenent tot seguit cinc altres línies en el marge inferior; es distingeix : «Obiit uero anno Domini mclxxxiiii [Ermengol VII de València], ipse et frater eius Gaucerandus de Sales qui mortui fuerunt apud Valentiam a Christianis. Cui successit Ermengaudus filius eius pro eo qui obiit anno Domini mcviii. Cui successit Geraldus de Capraria quem dominus rex Petrus...¹ anno mccxliiii ... filiam Rogerii comitis Fuxensis...»; aquesta nota segueix i s'acaba en el marge inferior del f. 25 r. amb aquests mots : «mortuoque anno Domini mclxvii in tribulacione maxima ac discordia suum dimisit comitatum». — Cf. la redacció definitiva, XVIII, § 1, 4-6, p. 42, i § 2, *ibid.*, i XXVI, § 1-3, pp. 54-55, on es llegeixen les dates de «mccviii» i «mccxliiii».

32. fol. 25 r., després de *quieuit* (IX, 9, p. 13) un reclam anunciat per la lletra *c*, i en el marge de la dreta : «anno Domini mlxvi» (*sic*, mort de Ramon Berenguer III, comte de Provença). — Cf. la redacció definitiva, XXIV, § 1, 11, p. 46 : «anno Christi mclxvi».

33. *Ibid.*, després de *Magalonensi monasterio* (IX, 22, p. 13) un reclam anunciat per la lletra *d*, i en el marge de la dreta : «anno mclxxxii incarnationis Christi» (mort de Ramon Berenguer IV, comte de Provença). — Cf. la redacció definitiva, XXIV, § 2, 15, p. 47.

34. *Ibid.*, després de *quieuit* (IX, 71, p. 15) un reclam anunciat per la lletra *e*, i en el marge de la dreta : «anno Christi mcxcvi» (mort del rei Anfós II d'Aragó). — Cf. la redacció definitiva, XXIV, § 5, 3-4, p. 48.

1. Els punts representen aquí els passatges molt esborrats i il·legibles.

35. fol. 25 v., després de *interfectus est* (X, 63, p. 18) un reclam anunciat per la lletra *f*, i en el marge de l'esquerra : «pro dolor anno Domini MCCXIII» (mort de Pere II d'Aragó). — Cf. la redacció definitiva, XXV, § 6, 1, p. 54.

* * *

L'examen d'aquestes anotacions revela els següents fets:

a) Les dates incloses en les notes figuren igualment en la redacció definitiva (II-XVIII i XXIV-XXVI), amb la reserva que una d'elles (n.º 21, data de la mort de Berenguer Ramon, comte de Provença, 1144) hi manca,¹ i que algunes altres no concorden, com ho veurem més endavant. Cal remarcar, per altra part, que totes les dates de la redacció definitiva no tenen llur equivalència en les anotacions.²

b) Les mencions d'enterraments consignades posteriorment en el *Paris*. 5132, es retroben, també, en la redacció definitiva, menys una, no obstant (n.º 8) : seguint el nostre manuscrit és Ermengol, fill de Sunyer, qui va ésser enterrat a Ripoll,³ mentre que, seguint la redacció definitiva (V, 9, p. 27), és el mateix Sunyer qui hauria estat enterrat a aquest monestir.

c) La redacció definitiva menciona, d'una manera sistemàtica, la durada de cada dominació comtal;⁴ aquí la durada de la dominació de Sunyer és l'única indicada (n.º 6).

d) El primer escriptor, o l'autor, de la redacció primitiva havia atribuït equivocadament a Ramon Berenguer II la promulgació dels *Usatges* de Barcelona;⁵ la frase ha estat ratllada i tornada a escriure al marge, però no reproduïda al peu de la lletra : el text marginal (n.º 13) és intermediari entre el de la redacció primitiva i el de la redacció definitiva.⁶

e) La història dels comtes d'Urgell ha estat continuada des de Guerau de Cabrera fins Alvar de Cabrera inclusiu, o sigui des de 1208 fins

1. Veure la redacció definitiva XVII, § 2, 1-2, p. 40.

2. Manquen aquí les dates de 935 (segona consagració de Ripoll, V, 7, p. 27); 950 (mort de Sunyer, comte d'Urgell, V, 8-9, p. 27); 1025 (mort de Guifre, comte de Cerdanya, X, § 3, 8, p. 32); 1153 (conquesta de Miravet i de Ciurana, XVII, § 1, 22, p. 40) i 1276 (mort de Jaume I, XXVII, § 9, 7-8, pp. 60-61).

3. Cf. el poema sobre Ripoll del bisbe Oliva, edició L. NICOLAU D'OLWER, *loc. cit.*, p. 33, vers 33-36, on es tracta de segur d'Ermengol.

4. Més avall, p. XLIV.

5. Cf. comentari crític, IV, 7, p. 7.

6. Encara que molt semblant de la redacció primitiva, aquest text conté els mots *ac plurimis magnatibus* i *Barcinonenses* que es troben en la redacció definitiva i manquen a la primera.

a 1267 (n.º 31); comparant-la fins on ens ho permet l'estat del manuscrit, amb els passatges corresponents de la redacció definitiva, aquesta nota és molt breu; per altra part, no anomena, com aquesta redacció, Ermengol X, amb tot i haver estat composta en vida d'aquest comte, des del moment que assenyala la mort del seu pare Alvar.

f) Tres vegades (n.ºs 3, 5 i 10) aquestes notes presenten, als mateixos indrets que la redacció definitiva, una fórmula de transició, així escrita: «cui successit», etc.¹

Establert això, pretendre que les notes en qüestió no tenen de veure res amb la redacció definitiva seria arriscat, car és *a priori* inversemblant que els anotadors hagin, sense més ni més, consignat algunes dates i algunes indicacions d'enterraments, assenyalat la durada de la dominació del comte Sunyer, atribuït, en termes anàlegs, la paternitat dels *Usatges* a Ramon Berenguer I i usat de la locució *cui successit* en els mateixos indrets on els situa la redacció definitiva. Amb això, aquestes notes deriven del text definitiu, o constitueixen, al contrari, una de les fonts d'aquest darrer?

Lògicament, no es comprèn que la redacció definitiva un cop enllestida, s'hagués pensat a completar la redacció primitiva, i que diversos revisors, des del moment que s'hi distingeixen diverses mans, s'haguessin pres la pena de portar a cap aquesta feina gairebé inútil. Es comprèn més que uns anotadors successius haguessin escrit en el *Paris*, 5132, en interlínia o al marge, les noves informacions que podien descobrir, i que l'autor de la redacció definitiva hagués tret partit d'aquestes notícies, o bé que s'hagués inspirat d'aquesta compilació embrionària. Si fos possible de datar amb certitud el caràcter de lletra d'aquestes notes, i d'afirmar que són totes elles, sigui anteriors sigui posteriors al començament del xiv.º segle, època en la qual va ésser acabada l'última redacció, llavors el problema seria resolt; però en matèria de datació de caràcter de lletra la prudència és de regla, i aquí més que enlloc, car, al costat de passatges que semblen relativament tardans, n'hi ha d'altres que semblen haver estat afegits poc després de la transcripció de la redacció primitiva; de fet, a l'únic resultat

1. La fórmula *cui successit* de la nota 11 no es troba en la redacció definitiva.

que es podria arribar seria d'establir grups d'anotacions fundats sobre similituds o afinitats gràfiques.¹

Tornem a les hipòtesis enunciades més amunt. La primera, la d'una derivació total, no pot ésser defensada; en aquest cas les anotacions no haurien de contenir res que no es trobés ja en la redacció definitiva; però no és pas així, ja que elles donen, seguint una font inconeguda, la data de la mort de Berenguer Ramon, comte de Provença (n.º 21) i que, de conformitat amb el poema de l'abat-bisbe Oliva, precisen el lloc del sepulcre del comte Ermengol, però no diuen res del del comte Sunyer (n.º 8). Descartada aquesta hipòtesi, s'han de considerar les notes que ens ocupen com a anteriors a la redacció definitiva, i com a havent estat utilitzades per ella? En aquest cas s'hauria d'admetre que l'autor d'aquesta redacció hauria procedit amb discerniment, gairebé amb crítica, i s'hauria lliurat, si no sempre, almenys alguns cops, a verificacions i rectificacions: *a)* no ignora pas que va ésser la tercera consagració de Ripoll i no la quarta la que va tenir lloc sota la dominació de Borrell, en 977 (n.º 10); *b)* abandona les dates que no estan d'acord amb les del *Chronicon Rivipullense*,² i fixa en 1052, no en 1053 (n.º 25), la mort de Guillem Bernat el Gras, comte de Besalú; en 1068 i no en 1060 (n.º 27) la de Ramon Guifre, comte de Cerdanya; en 1147 i no en 1148 (n.º 18) la conquesta d'Almeria; en 1148 i no en 1149 (n.º 19) la de Tortosa; *c)* rectifica la data assignada a la mort de Ramon Berenguer III, comte de Provença, i diu 1166 en lloc de 1066 (n.º 32); *d)* accepta la data de 1095 (n.º 28), però l'aplica correctament a la mort de Guillem Ramon, comte de Cerdanya, i no pas a la de Guillem Jordà,

1. L'anotació més antiga és molt certament la que s'ha numerat 13; la seguirien potser el n.º 3 fins a *construxit* inclusiu, i el n.º 5 fins a *similiter* inclusiu; els títols marginals de *Mirone comite, de Borello comite, de Raimundo Berengarii* podrien ésser probablement reunits a aquest grup. Per altres agrupaments, deixant de banda tota idea de classificació cronològica, veure: *a)* fol. 24 r., n.º 1 fins a *DCCLXXX* (el final de la data, o sigui el nombre VIII i els mots *suo tempore fuit dedicatum* essent d'una altra mà emparentada a la que va escriure el n.º 10: *obiit uero — cui successit*), n.º 2, 4 (*qui apud monasterium Riuipollense sepultus est*), n.º 5 (*et sepultus fuit in ecclesia Riuipolli*), n.º 7 (*et sepultus in monasterio supradicto*), n.º 8 i 17. — *b)* *ibid.*, n.º 4 (*anno Christi DCCCCLXXXIII*) i n.º 7 (*et anno Domini DCCCCLXVII mortuus est*); aquesta mà és molt pròxima de la que va escriure el n.º 3, fins a *construxit*, i el n.º 5, fins a *similiter*. — *c)* *ibid.*, n.º 6 i 9. — *d)* *ibid.*, n.º 10 (de *sub quo a DCCCCLXXVII*) i n.º 11 (*sub quo anno Christi LXXXII*). — *e)* *ibid.*, n.º 11 (de *qui dictus a eius filius*), n.º 12, 14-16. — *f)* fol. 24 v., n.º 18, 19, 21. — *g)* *ibid.*, n.º 22-30. — *b)* *ibid.*, n.º 31. — *i)* fol. 25 r. i v., n.º 32-35, menys els mots *pro dolor* del n.º 35, que són d'una escriptura més pastosa.

2. Deixem de banda la data de 1037? (n.º 30), perquè el *Chronicon Rivipullense* dona dues vegades la mort d'Ermengol el Pelegrí, en 1037 i en 1038 (VILLANUEVA, *Viage*, v, p. 245).

el qual no va morir fins a 1109. Demés completa la data de 1032, que en les notes queda en l'aire (n.º 11); generalitza les indicacions relatives a la durada de cada govern, mentre que les notes no donen més que una indicació d'aquest gènere (n.º 6); desenrotlla la història dels comtes d'Urgell (n.º 31) i la segueix fins a Ermengol X inclús;¹ es guarda de no deixar mai inacabada la fórmula *cui successit*, i en això no imita pas a un dels anotadors (n.º 10). Tanta vigilància sorprèn un xic.

Es veu, també, que en el nombre de les correccions imposades al text mateix de la redacció primitiva n'hi ha algunes que són prou torbadores; cap. I, 1, p. 3, el mot *fuert* ha estat expuntuat, i en la interlínia s'ha escrit *fuit*; cap. II, 32, p. 5, els mots *non potuit* han estat ratllats, i en la interlínia s'ha escrit *denegauit*. *Fuit per fuert* i *denegauit per non potuit* són les lliçons de la redacció definitiva (I, 1, p. 23, i II, 31, p. 25), on, en comparació amb les fórmules dubitatives, o a les locucions banals de la redacció primitiva, s'observen algunes afirmacions categòriques i alguns intents de reforçar l'expressió.² Aquestes correccions no podien haver estat fetes després de la redacció definitiva? Es difícil de no creure-ho. Però com que tenim aquí gairebé la certitud que aquesta redacció ha estat consultada, no és lògic de suposar que ho ha estat també en altres circumstàncies? Les notes més amunt publicades podrien ésser les unes anteriors, les altres posteriors al text definitiu, però tot plegat queda avui molt complicat i quasi inextricable.

§ 2. VALOR DE LA REDACCIÓ PRIMITIVA

I. — En la part referent als comtats de Catalunya (I-VIII, ff. 23 v. - 24 r., primer, segon i tercer escriptent) els canvis de mà no són molt significatius perquè no corresponen a cap divisió interna; al contrari, el conjunt d'aquests capítols forma, al nostre entendre, un bloc homogeni.

Una mena de llarg preàmbul (I-III) tracta dels més antics comtes de

1. Cf. la redacció primitiva, XXVI, § 4, pp. 55 i 56. A propòsit dels comtes d'Urgell anotarem dues lleugeres discordances: es llegeix en *Paris*. 5132: «anno MCCXLIII», i «filiam Rogerii comitis Fuxensis», mentre que la redacció definitiva porta, *ibid.*, § 2, 2, p. 55: «anno Domini MCCXLIII», i § 3, 3, *ibid.*: «sororem Rogerii comitis Fuxensis».

2. Cf. més avall, p. XLV, n. 10.

Barcelona, des del llegendari Guifre de Ria fins a Miró i Borrell inclosos. Arribat aquí, i considerant que el desmembrament dels estats de Miró i de Borrell va ésser el punt de partida de noves dinasties comtals,¹ el redactor fa de cada una d'elles l'objecte d'una exposició especial. No obstant, abans de passar a les noves dinasties té cura de fixar l'ordre que adopta, i al cap. III, 13-16, p. 6, s'expressa en aquests termes : «Sinamus autem loqui adhuc de generatione comitum Bisillunensium uel Vrgellensium ... et exponamus primitus de generatione comitum Barchinonensium.» Efectivament, quedant llesta la història dels comtes de Barcelona al cap. V, la genealogia dels comtes de Besalú ve al cap. VI, la dels comtes de Cerdanya, complement de la precedent, al cap. VII, i la dels comtes d'Urgell al cap. VIII, o sigui en l'ordre fixat més amunt. Encara més, les grans divisions anunciades són recordades al moment oportú : «Nunc ad comitatum Bisillunensem ac Cerritaniensem redeamus», es llegeix al cap. V, 34-35, p. 9, mentre que el cap. VII, 23-24, p. 11, acaba així : «preter Vrgellensem comitatum, ad quem nunc ex ordine redeamus». La composició dels caps. I-VIII no ha estat lliurada, doncs, únicament a l'atzar.

Per altra part, entre passatges bastant allunyats els uns dels altres, existeix una estreta correlació. Al cap. III, 14-15, p. 6, s'especifica que Oliva Cabreta i Ermengol de Còrdoba varen ésser els fundadors, respectivament, de les dinasties comtals de Besalú-Cerdanya i d'Urgell; i és pel nom d'aquests dos personatges que s'obren els caps. VI, VII i VIII. Al mateix cap. III, 1-3, p. 6, se'ns diu que Miró va tenir dos fills (sense parlar de Miró, bisbe de Girona), Sunifred, comte de Barcelona, i Oliva Cabreta, comte de Besalú i de Cerdanya; per tant, que en el temps de Miró aquests tres comtats encara estaven reunits; doncs bé, tant en el cap. VI, 16-17, p. 10, com en el cap. VII, 22-23, p. 11, es fa al·lusió a aquest vell estat de coses, ço que implica un perfecte coneixement del text. Igualment al cap. III, 11-13, p. 6, el qual, en definitiva, regeix tots els desenrotllaments ulteriors, veiem que Borrell va tenir dos fills, Ermengol, comte d'Urgell, i Ramon Borrell, comte de Barcelona; no solament aquesta frase és repetida mot a mot, o gairebé, al començament del cap. VIII, 1-3, p. 11, sinó que va acompanyada d'una veritable confessió de paternitat : «Vt

1. Veure III, 1-3 i 11-13, p. 6 : dels estats de Miró se'n despreguè el comtat de Besalú i de Cerdanya (el qual més endavant en formà dos); dels estats de Borrell, el comtat hereditari d'Urgell.

me superius scripsisse memini, Borrellus Barchinonensis comes genuit duos filios», etc.

Escrits després de la mort de Ramon Berenguer IV (1162), i abans de la d'Ermengol VII, comte d'Urgell (1184),¹ aquests caps. I-VIII formen no pas precisament una història, però sí una genealogia de les dinasties comtals de Catalunya; el redactor s'ha preocupat menys de relatar les gestes dels diversos comtes que no pas de marcar l'ascendència i la descendència de cada un d'entre ells.² Però no s'ha proposat donar completa la seva informació: tant li fa el nom de les mullers,³ quant als fills nascuts de tal o qual unió, tampoc pretén esgotar-ne la llista: generalment no anomena les filles,⁴ i entre els fills esmenta preferentment els que han succeït al pare llur en l'administració del comtat.

Abans de posarse al treball, aquest redactor havia compulsat alguns documents;⁵ coneixia la *Brevis historia monasterii Rivipullensis*,⁶ acabada en 1147, i devia tenir en son poder notes sobre els comtes d'Urgell, a les quals sembla referir-se.⁷ Però, de totes maneres, el que raporta essencialment són tradicions, i, cosa curiosa, tradicions de les quals sembla malfiar-se. Molt circumspecte, multiplica les formes tals com *narratur, dicitur, dicuntur, ut fertur, ut aiunt*. Si en aquest fragment que és, en general, bastant posterior als fets que relata,⁸ hi ha alguna part d'originalitat, és al cap. V que s'ha d'anar a cercar, essent l'autor un contemporani de Ramon Berenguer IV;⁹ malauradament, les gestes d'aquest príncep, així com els afers de Provença, són extremament resumits i la successió dels esdeveniments és trastocada.¹⁰

1. Vegeu V, 29-31, p. 9, i VIII, 25-28, p. 12. Recordem que no es menciona la mort d'Ermengol VII.

2. Cf. el terme *generatio* repetit dues vegades, III, 14 i 16, p. 6.

3. Excepcions a favor d'Almodis, muller de Ramon Berenguer I (IV, 11, p. 7), de Dolça, muller de Ramon Berenguer III (IV, 27, p. 7), i d'Urraca, muller de Ramon Berenguer IV (V, 3, p. 8).

4. Excepcions per la filla de Ramon Berenguer III, casada amb Anfós VII (IV, 31-32, p. 8), i les dues filles d'Enric, vescomte de Cerdanya (VII, 10 i 11, pp. 10-11).

5. Cf. II, 42, p. 5, els mots: «in antiquis cartarum scriptis.»

6. Vegeu II, notes 33, 43-44 i 45-46, pp. 5 i 6.

7. Vegeu VIII, 3 i 6-7, p. 11 (cf. *ibid.*, nota VIII, 2-5).

8. Cf. una confessió de l'autor, VIII, 5-6, p. 11, a propòsit de la batalla de Còrdoba (1010).

9. Aquest capítol no deu res al poema sobre Ramon Berenguer IV esmentat més amunt (p. xii, n. 2); en canvi, ha servit per l'establiment de l'*Epitafium* publicat en l'*España sagrada*, XLIII (1819), pp. 466-470, el qual podria ésser compost en 1194 (vegeu la data produïda per BEER, p. 26, n. 1).

10. La mort del comte de Provença Berenguer Ramon (1144) i la guerra contra els senyors de Baus, que va acabar-se en 1146, són recontades després de la conquesta d'Almeria (1147), de Tortosa (1148), Lleida (1149), Fraga (1149) i Ciurana (1153); no per ignorància de la cronologia (cf. V, 11 i 13, p. 8, les ex-

Molt concisos, gairebé descarnats i, per afegidura, desproveïts de dates — només hi figura la del saqueig de Barcelona en 985¹ —, aquests caps. I-VIII estan lluny d'ésser segurs; totes les llegendes, totes les equivocacions que s'han tirat en cara, amb justesa, a les GESTA, mentre no se'n tenia més que la redacció definitiva, es retroben aquí aproximadament.

II. — En la porció de la redacció primitiva consagrada als regnes d'Anfós II d'Aragó, Pere II d'Aragó i Jaume I (IX-XI, f. 25 r. i v., quart, cinquè, sisè i setè escrivent), els canvis de mà, en lloc d'ésser fortuïts, coincideixen, sense excepció, amb els talls naturals del recontre; el quart escrivent s'atura a la mort d'Anfós II; el cinquè, al moment que Jaume I és confiat a la guarda dels Templers; el sisè, la intervenció del qual és gairebé nul·la, anota la fi de la regència del comte Sanç i la menor edat política de Jaume; el setè acaba la història d'aquest sobirà. I, sobre aquests quatre fragments gràficament autònoms, n'hi ha tres que tenen llur individualitat pròpia, més o menys accentuada.

a) El cap. IX (Anfós II d'Aragó), que s'uneix al cap. V (Ramon Berenguer IV) i reprèn la història interrompuda de la casa de Barcelona,² ha estat compost després del casament d'Elionor, filla del dit Anfós amb Ramon VI, comte de Tolosa — o després 1200 o 1203 —, i abans que Constança, filla gran del rei, es casés en segones núpcies amb el futur Frederic II, o sigui abans de 1208.³

Com al cap. V, el recontre està basat sobre els records personals o sobre informacions orals directament recollides. Els fets principals són agrupats per matèries: 1, regència de l'oncle d'Anfós II d'Aragó, lluita contra Ramon V i guerres de Provença; 2, conflictes amb els altres sobirans de l'Espanya cristiana; 3, esforços fets per reconciliar aquests sobirans enemics i per llençar-los contra l'Infidel;⁴ però, entre aquests tres grups de fets, algunes curtes mencions han estat disseminades un xic a l'atzar, tant, que,

pressions «*sequenti anno*» i «*uno eodemque die*» de les quals se'n fa ús amb tot coneixement), sinó perquè s'han volgut produir de primer els esdeveniments que es jutjaven més importants.

1. III, 7-9, p. 6. Aquesta és l'única data que conté la redacció primitiva.

2. Cf. V, 26-29, p. 9, i IX, 1-3, p. 12.

3. Cf. IX, 77-79, p. 15, i X, 23-26, p. 16 i 17. — Sobre les dates de 1200, 1203 i 1208, vegeu J. MIRET I SANS en *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, III (1905-1906), p. 238, n. 2, i 447, n. 2.

4. IX, 1-27, pp. 12 i 13; 37-49, p. 14, i 52-66, pp. 14 i 15.

a primera vista, l'exposició sembla confosa.¹ Aquesta, demés, no sempre és precisa : en lloc de detalls explícits ens ofereix algun cop expressions vagues que amaguen, segons tota aparença, una documentació deficient.² En fi, s'hi han comès errors; per exemple, el comte Sanç no va ésser pas deliberadament deixat de banda, com diu aquí,³ com tampoc la posteritat femenina d'Anfós II d'Aragó no es va reduir a dues filles;⁴ per altra part, és exacte d'afirmar que, obeint les ordres del papa Celestí III, Anfós, al capvespre de la seva vida, va voler reunir totes les forces cristianes de la Península per combatre els musulmans, que va deixar el seu reialme, que va fer el pelegrinatge a Sant Jaume i va recórrer el nord-oest de l'Espanya predicant aquesta mena de creuada? El paper del rei d'Aragó haurà estat exagerat i, malgrat el testimoni categòric de les GESTA,⁵ aquesta aventura és dubtosa.⁶

b) L'historiador d'Anfós II d'Aragó, no coneixia, segons hem vist, més que dues filles d'aquest rei, i ignorava que una d'elles, Constança, va enviu-dar; l'historiador de Pere II d'Aragó (cap. X) enumera tres germanes d'aquest darrer, i menciona el segon casament de Constança;⁷ en això es distingeix del redactor precedent. Per altra part, es confon amb el que ha recontat la menor edat de Jaume (XI, 1-13) : és, en efecte, sota la singular apel·lació de *Petrus Iacobi* que Jaume és designat, tant en el cap. X, 20, p. 16, com en el cap. XI, 1, p. 18; a més, aquesta expressió tan rara, fins en les peces d'arxiu, es retroba encara al cap. XI, 12, p. 19, sota la ploma del sisè escriptor, per donar pas tot seguit a la denominació corrent o sigui *Iacobus*.⁸

1. Així, després d'un esdeveniment de juny 1185 (ratlla 27, p. 13), passem a un altre de 1174 (ratlles 29-30, *ibid.*, casament d'Anfós II d'Aragó), tot seguit a un altre de 1172 (ratlles 30-31, *ibid.*, adquisició del comtat de Rosselló).

2. IX, 11, p. 13 : «iniuras multas»; 33, p. 14 : «quamplures seditiones»; vegeu, també, 37-41, *ibid.*, dues frases que són un model d'imprecisió.

3. Contràriament a l'assertió de les GESTA (IX, 50-51, p. 14), Anfós II d'Aragó va confiar el govern de Provença al seu germà Sanç, i aquest va guardar les seves funcions des de maig de 1181 a juny de 1185. Cf. E. MARTIN-CHABOT en *École nationale des Chartes. Positions des thèses soutenues par les élèves de la promotion de 1903* (Mâcon, 1902), pp. 118 i 119.

4. IX, 72, p. 15 : «due filie». Anfós II d'Aragó va tenir, en realitat, quatre filles.

5. Corroborat pel *Cbron. Conimbricense*, n.º 6 (*Portugaliae Monumenta Historica. Scriptores*, 1, p. 3, col. 1) : «In Era m^a. cc^a. xxxiiii. Rex aragonensis uenit usque ad Colimbriam ad mittendam pacem inter christianos in mense februario.»

6. Vegeu A. HERCULANO, *Historia de Portugal*, 5.ª edició, II (Lisboa, 1888), p. 70, i J. MIRET I SANS, en *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, II (1903-1904), p. 474.

7. Compareu IX, 72, 77-79, p. 15, i X, 6-7, p. 16, 23-26, pp. 16-17, i 30-31, p. 17.

8. Aquest senzill detall és suficient a diferenciar els dos darrers trossos de les GESTA.

Es pot suposar, en conseqüència, que, després d'haver explicat des de l'adveniment de Pere II d'Aragó fins l'any 1214 inclusiu, l'autor hauria continuat el seu recontre envers 1218 aproximadament, consignant la dissort del comte Sanç. Sigui el que es vulgui, treballava abans de 1221, data del casament de Jaume amb Elionor de Castella.¹

Al cap. X els fets ja no estan agrupats per matèries; tenen l'aire d'haver estat barrejats allí de qualsevol manera i de succeir-se sense cap ordre; en realitat estan col·locats cronològicament, i, sota aquest aspecte, res és tan instructiu com comparar les informacions de les GESTA, amb les que ens dona l'itinerari del rei tal com l'ha establert Miret i Sans.² Però si l'ordre cronològic ha estat seguit d'una manera rigorosa, és evident que l'autor no s'ha fiat dels records personals ni de les tradicions orals; malgrat el curt espai de temps que va des de 1196 a 1214, alguns anacronismes s'haurien fatalment produït. Cal que altres fonts s'hagin posat a contribució: en un passatge es creuen percebre vestigis d'una cançó sobre Guerau de Cabrera;³ en conjunt, s'ha de presumir que notes en forma analítica, avui perdudes, han procurat alguns punts d'apoi indispensables.⁴ D'aquí ve un mínim d'imprecisions i d'inadvertències.⁵

Igual que els caps. III-IX, aquest és molt breu: el viatge de Pere a Roma, les seves qüestions amb la reina Maria, la campanya de les Navas de Tolosa, la batalla de Muret, tot això és a penes esboçat; i és gairebé inútil advertir que la història de la menor edat de Jaume (XI, 1-13) està reduïda, també, a les modestes proporcions d'un resum.

c) El darrer fragment de les GESTA (XI, 13-56) deriva, gairebé tot,

1. XI, 15-17, p. 19 (darrer continuador).

2. Vegeu J. MIRET I SANS, *Itinerario del rey Pedro I de Cataluña, II en Aragón*, en *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, III (1905-1906) i IV (1907-1908). — De les GESTA a l'itinerari els apartaments són mínims: així, ratlles 19-23, p. 16, han estat reunits, a partir de la naixença de Jaume I (2 de febrer de 1208), els pocs fets relatius a la reina Maria (morta en abril de 1213), abans que fos notat un altre esdeveniment de 1208; un xic més lluny, ratlles 30-33, p. 17, varen ésser canviades dues dates: la del casament de Sanxa amb Ramon VII, comte de Tolosa, que seria de 1211, i la de la presa de Castellfabib, que seria de 1210; però l'una almenys d'aquestes dates — la de 1210 — es prestaria a discussió; cf. J. MIRET I SANS, *loc. cit.*, III, pp. 511-512 i 515.

3. Cf. més avall, p. 17, nota 36-41. Devem aquesta observació a l'amabilitat d'En F. Valls Taberner.

4. Tal com ens han pervingut, els anals catalans són gairebé muts respecte el regnat de Pere II d'Aragó.

5. X, 5-6, p. 16, una al·lusió molt vaga a nombroses campanyes en terra musulmana; X, 50, p. 18, la presa d'Ubeda precedeix erradament a la de Baeza. — Per una altra errada que va produir-se al c. XI, veure més avall, p. 18, n. 5.

del *De rebus Hispaniae*, de Roderic de Tolèdol (lib. VI, cap. 5). Paral·lelament, les dues cròniques esmenten : 1, la unió de Jaume i d'Elionor, el naixement de l'infant Anfós i el divorci dels dos esposos, pronunciat pel legat pontifici; 2, les expedicions contra els musulmans en aquesta forma: la conquesta de Burriana, de les Balears i de València; 3, el segon casament de Jaume amb Violant d'Hongria i els fills eixits d'aquest matrimoni.¹ La imitació és tan perfecta que la conquesta de Burriana (1233) és posada tant en les GÈSTA com en Roderic, abans de la de Mallorca (1229),² i que no es diu una paraula de la conquesta de Múrcia (1266), posterior de vint-i-tres anys a la data final (31 de març de 1243) del *De rebus Hispaniae*.

De tota manera, del model a la seva rèplica hi ha algunes diferències; ací i allà han estat afegits nous detalls;³ alguns passatges de Roderic han estat amplificats o parafrasejats;⁴ indicacions envellides han sofert els canvis indispensables : és així que les GÈSTA assenyalen la mort de l'infant Anfós i no pas la seva legitimació,⁵ que modifiquen una frase per substituir al nom de sant Ferran el de l'infant Ferran de Castella,⁶ o que completen la llista dels fills de Jaume i de Violant, la qual llista, en el *De rebus Hispaniae*, quedava limitada a Violant, muller del futur Anfós X, i a dos fills petits, no designats altrament.⁷

Aquest fragment es podria datar als darrers anys de Jaume I.⁸ Adhuc

1. Imprimim de cursiva els mots manlevats, en tot o en part, a RODERIC DE TOLÈDOL.

2. Cf. més avall, p. 19, n. 21-24.

3. XI, 14-15, p. 19, elogi curt del rei; cf., també, ratlla 19, p. 19, el qualificatiu *Sabinensem* (es tracta del bisbe Joan Halgrin); en el mateix XI, 25, p. 19 i 33-34, pp. 19 i 20, s'hi fa al·lusió a unes corts de les quals no parla RODERIC.

4. Cf. RODERIC, VI, 5, edició SCHOTT, *Hisp. illustr.*, II, p. 96, ratlles 39-40, i XI, 21-23, p. 19; compareu, igualment, RODERIC, *loc. cit.*, ratlles 46-52, i XI, 33-42, p. 19 i 20.

5. Cf. RODERIC, *loc. cit.*, ratlla 39 : «filio tamen per eundem legatum legitimato», i XI, 19-20, p. 19 : «et filius eorum predictus adhuc uiuente patre sine prole decessit».

6. Cf. RODERIC, *loc. cit.*, ratlles 56-58 : «... filiam nomine Iolesam, quam dedit uxorem domino Aldefonso primogenito regis Fernandi, qui Castellae, Toletto, Legioni ... principatur», i XI, 52-53, p. 20 : «Yoles, que fuit uxor Alfonsi regis Castelle et mater Ferrandi qui fuit a patre in regno hereditatus».

7. Cf. RODERIC, *loc. cit.*, ratlles 55-59, i XI, 47-56, p. 20. — El *De rebus Hispaniae*, havent estat acabat el 31 de març de 1243, la menció del casament de la infanta Violant amb Anfós (cf. la nota vinent) hagué per força d'ésser interpolat; en efecte, aquest matrimoni va ésser conclòs el 26 de novembre de 1246 (A. MOREL-FATIO, en *Bibliothèque de l'École des Chartes*, LIX, 1898, p. 335, n. 7). Altra interpolació : a la data del 31 de març de 1243 RODERIC no podia saber l'existència de dos fills de la reina Violant d'Hongria, el segon no havent nat sinó al mes de maig d'aquest any 1243.

8. Sobretot si els mots «qui fuit a patre in regno hereditatus» (més amunt, n. 6) signifiquen que Anfós X va confiar la regència al seu fill quan, vers la fi de 1274, va anar a Belcaire a entrevistar-se amb el papa.

potser no va ésser escrit fins després del 27 de juliol de 1276, car l'autor sembla parlar del rei com d'un home difunt.¹

* * *

Tenim : 1, que la redacció primitiva de les GESTA es componia únicament, a l'origen, de la genealogia dels comtes de Barcelona, Besalú, Cerdanya i Urgell, escrita vers 1162-1184; 2, que, a mesura que esdevenien els fets, aquesta genealogia sufria addicions successives, tenint cada una d'elles les seves característiques : la primera (regnat d'Anfós II d'Aragó), remuntant a 1200-1208; la segona (regnat de Pere II d'Aragó, I de Catalunya, i menor edat de Jaume), a 1214-1218, i la tercera (regnat personal del Conqueridor), separada de les dues primeres per un llarg interval, no havent estat escrita fins, aproximadament, 1276.²

Amb tot i aquests canvis de redactors, el text presenta, en algun sentit, una unitat remarcable. Exceptuant Berenguer, Pere Ramon, Berenguer Ramon i Guillem Tron, els quals hi són jutjats severament,³ cap altre membre de les famílies comtals no mereix el blasme més insignificant; al contrari, les persones i els actes d'alguns d'entre ells (Ramon Berenguer II, Ramon Berenguer III, Ramon Berenguer IV, Oliva Cabreta, Bernat Tallaferre i Guillem Jordà) són altament lloats.⁴ Els mateixos elogis s'adrecen a Anfós II d'Aragó, campió del cristianisme peninsular enfront de l'Islam amenaçador;⁵ a Pere II d'Aragó, qui, per les seves eminents qualitats, sobrepassava tots els sobirans del món,⁶ i a Jaume I, els mèrits del qual són també molt elogiats.⁷ El to és el d'un document oficiós.

Gràcies als treballs de Rudolf Beer s'ha demostrat avui que el *Paris*.

1. Vegeu XI, 14-15, p. 19.

2. La nostra pròpia doctrina no és sinó la transposició de la hipòtesi, eminentment suggestiva, proposada fa temps per J. MASSÓ TORRENTS, *Historiografia de Catalunya*, p. 16, a propòsit de les continuacions successives del text tradicional de les GESTA.

3. IV, 1-2, p. 6; 9-10 i 15, p. 7; VI, 11-12, p. 10. A propòsit de Berenguer, i del judici de les GESTA vegeu P. DE BOFARULL, *Condes de Barcelona*, I, pp. 230 i ss.

4. IV, 17-18 i 25-26, p. 7; V, 1-2, p. 8; VI, 4 i 6-7, p. 10; VII, 14-15, p. 11.

5. IX, 55 i ss., pp. 14 i 15; compareu 28-29, p. 13.

6. X, 53-55, p. 18.

7. XI, 14-15, 21-23 i 39-42, pp. 19 i 20.

5132 no prové pas solament de Ripoll, sinó que hi va ésser tot ell redactat.¹ Encara que la cèlebre abadia és a penes citada en la redacció primitiva,² és absolutament probable que aquesta redacció va ésser concebuda, executada i continuada a Ripoll, que, després del abat-bisbe Oliva (mort en 1046), era esdevingut un centre històric i literari de primer ordre.³ En aquest medi, on hom s'interessava vivament al passat i al present de Catalunya, tot contribuïa a afavorir l'eclosió i el desenrotllament d'una crònica nacional — la més antiga que hagi parlat de la història del període comtal i de la dinastia catalano-aragonesa.

Un mot encara. Aquesta redacció, va restar perduda als arxius de Ripoll, o va ésser coneguda d'algun cronista estranger de Catalunya? Se sap que entre les obres parcialment contemporànies de les GESTA n'hi ha sobretot dues que s'han ocupat de les coses d'Aragó, la *Crònica llatina dels reis de Castella fins a 1236*⁴ i el *De rebus Hispaniae*, de Roderic de Tolèdol.⁵ Però si no hi ha res de comú entre les GESTA i la *Crònica llatina dels reis de Castella*, aquesta remarca caracteritzaria malament les relacions de les GESTA i del *De rebus Hispaniae*. Aquest ha estat utilitzat pel darrer continuador de la redacció primitiva; ha estat utilitzat encara més pel redactor de la redacció definitiva. Pel seu costat, Roderic no hauria pogut utilitzar, directament o no, la part de les GESTA que correspon als nostres caps. IX, X i XI, 1-13? Hi ha la temptació de respondre afirmativament, car entre aquests capítols i els passatges corresponents del *De rebus Hispaniae* s'observen algunes similituds o coincidències verbals.⁶

1. BEER, *op. cit.*, pp. 28 i ss.

2. II, 45, p. 6; V, 32, p. 9; VI, 7-8, p. 10.

3. Cf., principalment, el poema sobre la mort de Ramon Borrell (més avall, p. xxix i n. 5), el poema del bisbe Oliva *In laudem monasterii Rivipullensis*, la *Brevis historia monasterii Rivipullensis*, el poema sobre Ramon Berenguer IV i el *Chronicon Rivipullense*.

4. Vegeu edició G. CROU (Bordeus, 1913), c. 3-4, pp. 22-25; 15, pp. 46 i ss.; 27, pp. 76-77; 54, pàgines 124 i ss.; 55-56, pp. 127-128, i 64, p. 137.

5. Vegeu, sobretot, VI, 1-5; ed. SCHOTT, pp. 94-96.

6. Cf. IX, 28, 29-30, 72 ss., 75-76 i 77, i RODERIC, VI, 3, ed. SCHOTT, p. 95, ratlles 38, 40-41, 41-42, 42-43 i 48; X, 6-7 i 30-31, 8-9, i RODERIC, VI, 4, p. 96, ratlles 11-13 i 5-6; X, 25-27 i RODERIC, VI, 3, p. 95, ratlles 48-52; X, 32-33, 54-55, 63-64, i RODERIC, VI, 4, p. 96, ratlles 4-5, p. 95, ratlles 2-1 de baix, i p. 96, ratlles 17-19; XI, 1-2, 7-8, i RODERIC, VI, 5, p. 96, ratlles 29-30 i 32-33.

LA REDACCIÓ DEFINITIVA

§ I. ELS MANUSCRITS

La redacció definitiva de les GESTA, publicada per Baluze segons el *B*,¹ s'ha conservat en cinc manuscrits:

B. París, Biblioteca Nacional, llatí 5941 (antigues cotes: Reg. 9618², Bal. 88); XI.^a-XIV.^a segles; pergami; 94 fulles, foliació moderna; diverses mans; ratlles plenes; dimensions mitjanes: 270 × 205 mm.; rellitgatge modern en marroquí vermell; procedència: Ripoll, després Baluze.² Aquest recull factici, que Baluze mateix hauria format,³ conté: 1, fol. 2 r. - 49 v., la Crònica de Moissac, redacció dita d'Aniane,⁴ XII.^a segle; 2, fol. 50 r. - 91 v., les GESTA, XIV.^a segle; 3, fol. 92 r. i v., l'*Epicedion in funere Raimundi comitis Barcinonensis*,⁵ XI.^a segle; 4, fol. 93 r. i v., la carta del Preste Joan a l'emperador Manuel,⁶ XII.^a segle; 5, fol. 94 r., la notícia del concili tingut a

1. *Marca hispanica* (Parisiis, 1688), col. 537-580; alguns extractes d'aquesta edició única (del c. I al c. XXVII, § 2 del nostre text) en el *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, IX (1757), pp. 68-69; XI (1767), pp. 289-291; XII (1781), pp. 375-380; XIX (1833), pp. 231-234. Vegeu, també, *Fragments inédits des Gesta comitum Barcinonensium et regum Aragoniae*, en *Revue hispanique*, X (1902), pp. 472-484 (completant, sobretot, pp. 475-484, seguint CD, l'edició BALUZE).

2. Sumàriament descrit en el *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae*, IV (1744), pp. 179 i 180; per les dates, seguim l'opinió de BEER, *op. cit.*, p. 58, n. 1. Quant a la provenença, encara que no sigui dubtosa, convé dir que ni *B* ni *S* no figuren en el Catàleg dels mss. de Ripoll (28 d'agost de 1649), inserit en la Col·lecció BALUZE, vol. 372, ff. 1-30 i 31-41 (31-41, essent repetits els 1-8), conservat a la Biblioteca Nacional de París.

3. *Hist. gén. de Languedoc*, edició PRIVAT, II, proves, col. 2, nota.

4. Cf. l'edició MARTÈNE, *Amplissima collectio*, v, col. 883-916.

5. Cf. l'edició L. NICOLAU D'OLWER, *op. cit.*, pp. 27-30, n.º 2. Es tracta de Ramon Borrell, mort en 1018.

6. Vegeu, entre d'altres, l'edició d'A. JUBINAL, en Rutebœuf, *Œuvres complètes*, II (París, 1839), pàgines 444-454.

Roma el 4 de maig de l'any novè del pontificat de Gregori VII contra Guibert, arquebisbe de Ràvena;¹ 6, f. 94 v., notes en part esborrades i generalment il·legibles.

La transcripció de les GESTA és deguda a dues mans diferents: la primera, més elegant que la segona, s'atura al mig del fol. 88 v., o sigui al capítol XXIX, 10, inclusiu, p. 100, de la nostra edició.² Escrit a raó de vint-i-cinc ratlles per pàgina, aquest manuscrit es divideix en capítols no numerats, però sempre precedits per un títol en tinta vermella i anunciats generalment pel mot *rubrica*; ordinàriament aquests capítols es subdivideixen en paràgrafs, sense que aquesta subdivisió sigui practicada d'una manera rigorosament lògica abans del cap. XXVII.³ El text ens ha arribat incomplet; tres fulles han estat arrencades entre els folis numerats 88 i 89;⁴ per això, s'estén una llacuna des del cap. XXIX, § 11, ratlla 11, p. 101, fins al capítol XXX, § 5, ratlla 14, p. 106 (fi del regnat d'Anfós III d'Aragó, II de Catalunya i començament del regnat de Jaume II); a més, les GESTA s'interrompen al cap. XXX, § 15, ratlla 15, p. 111, a conseqüència d'una nova mutilació.⁵

Aquest manuscrit, que és el millor i el més segur de tots dels que es pot disposar, ha sofert correccions: la major part, contemporànies de la còpia o poc posteriors, tenen per objecte rectificar mots desfigurats, reparar omissions, anul·lar paraules o proposicions repetides, o restablir l'ordre dels termes invertits.⁶ Però no s'ha aturat aquí el treball dels correctors;

1. No assenyalada per BEER; escriptura del XIII.º segle, segons el *Catalogus* precitat. Abans d'aquesta notícia, que ocupa quinze ratlles al baix de la plana, hi ha una nota de deu ratlles, començant per: «Gloriosa [Mari]a mater Christi nata est ex patre Nazareno nomine Ioachim», i acabant per: «Zebedeo, de quo nati sunt Iacobus minor et Iohannes euangelista.»

2. Al f. 60 r. (començant XXII, 11: *ductis incolis*, p. 44), l'aspecte de l'escriptura es modifica un xic; però no sembla que es tracti d'un canvi de mà.

3. Al c. I-XXVI l'escriptor té tendència a establir els apartats arbitràriament.

4. Es llegeix a baix del f. 88 v.: «Deest heic unum folium.» Cf. BALUZE, *op. cit.*, col. 577: «In hoc loco deest unum folium in veteri codice.» La comparació entre una pàgina de manuscrit i el nombre de ratlles de cada pàgina donat en la nostra edició demostra que la pèrdua és ben bé de tres fulls, no d'un ni tampoc de dos, com hem dit, erradament, p. 101, al comentari crític. — Observeu, a propòsit d'això, que les signatures, relativament modernes, que es troben a baix dels ff. 50 r., 58 r., 66 r., 74 r., 82 r., 89 r. (també 92 r.), varen ésser posades quan el ms. ja era mutilat, perquè se segueixen de vuit en vuit fulles des del f. 50 fins al f. 82, però que són irregulars després i corresponen a un quadern de set fulles (82 r. a 88 v.) i un altre de tres fulles (89 r. a 91 v.).

5. No resta sinó un fragment del foli que venia després del que varen numerar 91; la fulla ha estat molt castigada, plena de taques i de forats.

6. Vegeu el comentari crític, *passim*.

al fol. 85 r. (XXVIII, § 52, p. 92), en el marge superior, una mà anàloga a la del manuscrit ha copiat un elogi fúnebre, en vers, de Pere III d'Aragó, II de Catalunya;¹ demés, mentre que al mateix fol. 85 r. (XXVIII, § 53, 10, p. 93) i al fol. 86 v. (XXIX, § 5, 6-7, p. 96) un lector de la fi del xiv.^a segle no dubtava d'atenuar el sentit de dos passatges,² un altre, de la mateixa època, ha tingut la felicitat de situar en els marges, des del fol. 66 v. (XXVII, § 4, p. 58), els subtítols dels paràgrafs, subtítols que manquen, per altra part, al cap. XXVIII, §§ 42-45, pp. 85-87, i al cap. XXX, §§ 10 i 14, pp. 108 i 110.

S. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 420; xv.^a segle; paper; 37 fulles (les 1, 2, 36 i 37, en blanc), amb doble numeració, l'una contemporània de la còpia, però incompleta (I-XVI, folis actuals 4-19), l'altra moderna, en tinta violeta; una sola mà; ratlles plenes (30 o 35 per pàgina); 280 × 210 mm.; relligatge en mig pergami blanc; procedència: Ripoll (?), després Josep Antoni Llobet i Vall-llosera, després Salvador Sanpere i Miquel.³ Les GESTA ocupen els ff. 4 r. - 35 v., i són precedides (fol. 4 r., dalt de tot) per una fórmula piadosa escrita per la mateixa mà que el text: *Virgo mater rerum sis mihi adiutorium. Amen.* Divisió en capítols i en paràgrafs, aquests darrers essent menys freqüents que en B, sobretot fins al cap. XXVII. Títols dels capítols en tinta vermella; subtítols en tinta vermella igualment al cap de cada paràgraf, després del cap. XXVII, § 4; algunes notes marginals antigues (ff. 4 v., 5 r. i v., 6 r. i v., 8 v., 9 v., 10 r. i v., 12 v. i 13 v.), una nota marginal moderna al f. 7 r., tot plegat insignificant. No hi ha llacunes; algunes correccions sense gran importància.

C. Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 1609 (antic G 211); xvii.^a segle; paper; 414 pàgs., la meitat de les quals són en blanc; títols i inicials en tinta vermella; 208 × 150 mm.; relligatge del xvii.^a segle en pergami blanc;

1. Publicat per L. NICOLAU D'OLWER, *loc. cit.*, pp. 40 i 41, n.º 19. Compareu l'epitafi publicat per P. DE BOFARULL, *Condes de Barcelona*, II, pp. 245 i 246, i A. DE BOFARULL, *Hist. crít. de Catalunya*, III, p. 521.

2. XXVIII, § 53, 10, p. 93, en la proposició: «plus quam mille milites fecit nouos», els tres primers mots han estat reemplaçats per *multos*; XXIX, § 5, 6-7, p. 96, B deia, sobre els infants de la Cerda: «ad quos regna Castellae recta (ms. rectae) successionis linea pertinebant»; però entre *quos* i *regna*, va afegir-s'hi en interlínia *omnia*, i, entre *Castellae* i *rectae*, *dicebantur*; encara més, s'intentà transformar *pertinebant* en *pertinere*, de manera que fa dir a les GESTA: «ad quos omnia regna Castellae dicebantur rectae successionis lineae pertinere». Aquestes correccions tendencioses varen ésser acollides per BALUZE.

3. Vegeu BEER, en *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der K. Akademie der Wissenschaften*, CXXV (1892), III Abh., p. 21 (cf. CLVIII, 1908, p. 56); *Boletín de la R. Academia de la Historia*, xxx (1897), p. 96 (amb indicació de les províncies successives), i *Revue hispanique*, x (1903), p. 226 (seguint la nota precedent del *Boletín*). — En Salvador Sanpere i Miquel havia tingut l'amabilitat de comunicar-nos aquest manuscrit, fa més de quinze anys.

procedència : Diego de Monfar i Sors, després el comte de Guimerà, després Francisco Giménez de Urrea.¹ Aquest manuscrit² comprèn : 1, pp. 1-36, una *Genealogia comitum Barcinone ab antiquissimis libris monasterii Riui-pulli abstracta per admodum Reuer. D. Iacobum Raymundum Vila mense Majo anno dñj MDC*; 2, pp. 36-78, una altra genealogia dels comtes de Barcelona, intitulada *Alia rubrica comitum Barcinone ab archiuo Riui-pullensi abstracta per admodum Reuer. D. Iacobum Raymundum Vila mense et anno predictis*; 3, pp. 82-363, les GESTA, precedides del títol : *Genealogia Comitum Barcinone, Vrgelli et aliorum comitatum ab archiuo monasterij Riui-pulli a quodam Vetustissimo libro pergameneo abstracta & anno dñj MDCXXXVII iterum trascripta (sic) in gratiam nob. DD. Gasparis Galcerandi de Vrrea & Aragonia Comite de Guimerano in Catalonię principatu V. C.*; 4, pp. 364-406, una *Genealogia dels comptes de Barcelona y reis de Aragó treta de altre libre antic del archiu de Ripoll*.³

Dividida a la manera de *BS* i subdividida sensiblement com ells als capítols XXVIII-XXX, aquesta còpia de les GESTA porta, al començament de cada capítol, el mot *Recupilatió*, al lloc de *Rubrica*; en les interlínies hi ha correccions bastant freqüents, gairebé totes de la mà de Monfar i Sors; en el marge hi ha diverses notes, les unes (pp. 90, 93, 97, 98, 101, 102, 106, 109, 113, 117, 136, 140 i 143) fent referència a una obra impresa — la de Fr. Diago, *Historia de los victoriosissimos antiguos condes de Barcelona* (Barcelona, 1603) —; les altres, prou nombroses des de la p. 105 a la p. 117, i rares més endavant, essent senzilles recordacions (ex. : p. 105, *Vesalu Condado; Cerdaña Condado; Olibano Cabreta conde de Vesalu muere año 990, etc.*); altres, en fi, es refereixen a l'estat del text (pp. 155, 177, 243; cf. comentari crític, XXVI, § 4, 3, p. 56; XXVI, § 10, 6-9, p. 61; XXVIII, § 35, 42, p. 81). Cal remarcar (p. 263) una nota curiosa, que fixa la data a la qual aquestes

1. En la fulla de guarda : «Anales de Ripol en latin MS. imbolos [sic] al Conde de Guimera Diego de Monfar y Sors en el año 1636 [sic] i comprolo D. Fr. Xim. de Urrea el mismo año.» Pàg. 1 : «Del Conde de Guimera mi señor comprolo despues Don Fran^{co} Ximenez Durrea en 1 de Setiembre del año 1636 [sic].» Gairebé no val la pena d'insistir sobre la discordància de les dates, que és manifesta.

2. Sumàriament descrit per J. MASSÓ TORRENTS, *Manuscrits catalans de la Biblioteca Nacional de Madrid* (Barcelona, 1896), n.º XLI, pp. 152-153. El manuscrit seria de la mà de Jaume Ramon Vila (mort el 6 de gener de 1638).

3. Pel n.º 1 i el n.º 4 (*Genealogia dels comptes de Barcelona*), referir-se a J. MASSÓ TORRENTS, *Historiografia de Catalunya*, p. 98. — A part dels mss. 1609, 2013 i 51 (citats més avall) de la Biblioteca Nacional de Madrid, les dues genealogies llatines (n.º 1 i 2) han estat copiades diverses vegades; vegeu, per exemple, Biblioteca Nacional de París, Col·lecció BALUZE, vol. 107, ff. 451 r. - 456 v. i 457 v. - 464 r.

anotacions han estat fetes; a propòsit de la presa de Girona pels francesos, el 7 de setembre de 1285 (XXVIII, § 44, p. 87), l'anotador escriu : «i otro tanto querian el mismo dia en fuente Rabia este año 1638». No hi ha llacunes, com tampoc subtítols de paràgrafs, com en *BS*.

M. Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 2013 (antic K 159); XVII.^a segle; paper; 103 fulls, 223 × 163 mm.; relligatge en pell vermella. Descrit per J. Massó Torrents, *Manuscrits catalans de la Biblioteca Nacional de Madrid*, n.º XL, pp. 149-151, i, més completament, per Joseph M.ª Roca, *Discursos llegits en la «Real Academia de Buenas Letras» de Barcelona en la solemne recepció pública de D. Joseph M.ª Roca el día 26 de maig de 1918* (Barcelona, 1918), apèndix I, pp. 37-39. Aquest manuscrit és la còpia, feta en 1632 per Diego de Monfar i Sors, d'un recull que Jaume Ramon Vila havia format en l'any 1600, i que era idèntic a *C*.¹ Precedit del títol (fol. 1 r.) : *Genealogias dels comptes de Barcelona y Reys de Aragó abans y apres de la unió. Tretas en lo any Mil siscentos dels llibres del archiu de Ripoll per lo Illustre Sor. Jaume Ramon Vila y en lo any 1632 copiadas per mi Diego Monfar y Sors*,² el manuscrit conté, igual que *C* i en el mateix ordre : 1, fol. 3 r. i següents, la *Genealogia Comitum barcinone ab antiquissimis libris monasterij Rivipulli abstracta per ad modum Rever. Dnum. Iacobum Vila Presbiterum mense Majo anno Millesimo Sexentesimo*; 2, fol. 11 v. i següents, l'altra genealogia, *Alia rubrica Comitum Barcinone ab archivo Rivipullensi abstracta Per Admodum Reverendum D. Iacobum Raymundum Vila presbiterum mense et anno predicto que est ut sequitur*; 3, fol. 21 v. - 81 v., les *GESTA, Genealogia Comitum Barcinone, Urgelli et aliorum Comitatum ab Archivo Monasterii Rivipulli a quodam vetustissimo libro pergameneo Scripto abstracta : a me Didaco Monfar et Sors cive honor. B^e Transcripta a quodam translato abstracto per admodum Rever D. Iacobum raymundum Vila a dicto archivo anno MDC est ut sequitur*,³ 4, fol. 82 r. i següents, la *Genealogia dels Comptes de Barcelona e dels Reis de Arago y de navarra feelment treta de altre libre antic del archiu de Ripoll*

1. Diem, simplement, idèntic. En efecte, contràriament a l'opinió de J. MASSÓ TORRENTS, *Manuscrits catalans*, p. 152, *C* no és pas l'original de *M*, i això per una raó decisiva : *M* fou copiat en 1632, mentre que el text de les *GESTA* inclús en *C* no fou transcrit més que en 1637.

2. Cf. la subscripció final : «Die S^{ti} Gregorij 1632 transcribere complevi ego didacus Monfar et Sors, hunc librum» (MASSÓ TORRENTS, *op. cit.*, p. 151; ROCA, *op. cit.*, p. 39).

3. Hem conegut massa tard l'existència d'aquest manuscrit de les *GESTA* per fer-ne ús; per això ens excusem davant els nostres lectors de posar les lliçons de *D*, quan, lògicament, hauria calgut donar en son lloc les de *M*.

per lo dit senyor Jaume Ramon Vila prevere en lo mes de Matg 1600 y per mi Diego Monjar y Sors ciutada copiada lo any MDCXXXII. — Les mateixes divisions que en C; el mateix ús del mot *Recupilatio* al començament dels capítols.

D. Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 51 (antic E 2); xviii.ⁿ segle; paper; 432 fulls útils (el full 397 està repetit), demés una taula; 345 × 230 mm.; relligatge de l'època en cartró verd. Descrit per H. Knust en *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, VIII (1843), pp. 779-780; Z. García Villada, *Crónica de Alfonso III* (Madrid, 1918), p. 21, i F. Santos Coco, *Historia Silense* (Madrid, 1921), pp. XVI-XVII. Aquest recull de cròniques i d'anals és una còpia parcial de M i comprèn en el mateix ordre: a) foli 347 r. - 355 r., la *Genealogia Comitum Barcinone ex antiquo Codice Monasterii Rivipulli, descripta ex ipso codice a Iacobo Vila presbytero anno Domini MDC*; b) f. 355 r. - 364 r., l'altra genealogia intitulada *Alia rubrica Comitum Barcinone ab Archivo Rivipullensi abstracta per admodum Reverendum D. Iacobum Raymundum Vila presbiterum Mense et Anno predicto que est ut sequitur*; c) f. 365 r. - 432 v., les GESTA acompanyades del títol *Genealogia Comitum Barcinone, Vrgelli et aliorum Comitatum ab archivo monasterii Rivipulli a quodam vetustissimo libro pergameneo scripto abstracta a me Didaco Monjar et Fors (sic) cive honor. Barcinone transcriptaque a quodam translato abstracto per ad modum Rever. D. Iacobum Raymundum Vila a dicto archivo anno MDC est ut sequitur*. Còpia cal·ligràfica, com tot el manuscrit; algunes rares correccions.

* * *

En raó de llur contingut, aquests manuscrits, els únics que sapiguem que subsisteixen,¹ es parteixen en dos grups:

B i S, sota la reserva de les llacunes de B, contenen, a més del pre-faci, pp. 21-23, tots els capítols de la present edició, es a saber: I, I-XVIII,

1. L. CADIER, en *Bibliothèque de l'École des Chartes*, 1888, p. 62, va prendre un ms. de la Crònica dita de Sant Joan de la Penya que posseïx la Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona (vegeu, sobre aquest darrer ms., J. MASSÓ TORRENTS, *Historiografia de Catalunya*, pp. 85 i 86), per un de les GESTA. Quant al ms. assenyalat per PI Y ARIMÓN, *Barcelona antigua y moderna*, II (1854), p. 1105, com a pertanyent a Llobet i Vall-llosera (cf. MASSÓ TORRENTS, *op. cit.*, p. 12), és el mateix que més tard va adquirir Sanpere i Miquel i que es troba avui a la Biblioteca de Catalunya.

pp. 23-42, història dels comtes de Barcelona, Besalú, Cerdanya i Urgell fins a la mort de Ramon Berenguer IV (1162), per un costat i per l'altre, fins a la mort d'Ermengol VIII (1208); 2, XIX-XXIII, pp. 42-45, història dels reis d'Aragó pròpiament dits, des de Ramir I (mort en 1063) fins a Ramir II (que abdica en 1137); 3, XXIV-XXV, pp. 45-54, regnats dels dos primers sobirans de la dinastia catalano-aragonesa, Anfós II d'Aragó (1162-1196) i Pere II d'Aragó (1196-1213); 4, XXVI, pp. 54-56, història dels comtes d'Urgell, des de Guerau de Cabrera fins a Ermengol X, sense que la data de la mort d'aquest darrer (1314) sigui mencionada; 5, XXVII-XXX, pp. 56-116, regnats de Jaume I (1213-1276), Pere III d'Aragó (1276-1285), Anfós III d'Aragó (1285-1291) i Jaume II (1291-1327). Faltant *B* en aquest lloc, *S* s'atura (XXX, § 19, 23, p. 116), després d'haver explicat el combat naval tingut el 4 de juliol de 1299 per Jaume II contra el seu germà Frederic, rei de Sicília.¹

Comparats amb *BS*, *CMD* reproduïen, a més del prefaci : 1, els capítols I-XVIII; 2, el cap. XXVI, que canvien de lloc i l'adjunten al capítol XVIII; 3, els caps. XXVII-XXX, continuant el text en un curt paràgraf final (XXX, § 19, 24-27, p. 116) fins a la tornada de Jaume II a Barcelona, el 2 d'octubre de 1299. Per contra, *CMD* suprimeixen els capítols XIX-XXIII (reis anteriors a la reunió d'Aragó i de Catalunya), i posen al lloc dels caps. XXIV-XXV (Anfós II i Pere II segons el compte aragonès) una doble notícia que introdueixen entre el cap. XXVI canviat de lloc i el XXVII. L'ordre de les matèries és, doncs, el que segueix : *a*, I-XVIII; *b*, XXVI; *c*, notícies sobre Anfós II i Pere II d'Aragó; *d*, XXVII-XXX, i s'han separat clarament l'una de l'altra : 1, la història dels comtes catalans fins a la mort de Ramon Berenguer IV i d'Ermengol X; 2, la història dels reis de Catalunya i Aragó, la qual, anunciada pel títol general *Reges Aragonum et Comites Barcinonae*, segueix en els termes següents abans d'ajuntar-se amb el text de *BS*:²

«*Recupilatio de nobili Ildefonso rege Aragonum et comite Barcinonae. — Post mortem incliti Raymundi Berengarii, comitis Barcinonae et Aragoniae principis, et Petronillae reginae Aragoniae eius uxoris, successit in suo comitatu et regno inuictissimus dominus Ildefonsus, qui fuit primus rex*

1. La data d'aquest combat naval és donada pel *Chron. Barcinonense (Marca hispanica, col. 757)*.

2. *C*, pp. 155-156 i 159-160 (la paginació salta del 156 al 159); cf. *M i D*, ff. 384 r. - 385 r. Considereu com anul·lada l'edició que havíem donat d'aquests dos fragments en *Revue hispanique*, IX (1902), pp. 473-475.

et comes. Hic fuit uir strenuus, bellator non solum contra Mauros sed etiam contra regem^d Castellae, de quo adeptus est^e gloriosissimas^f uictorias. Hic fuit^g nuncupatus^h Castusⁱ propter magnam castitatem suam et singularem uirtutem; nupsit cum domina Xancha^k, filia Ildefonsi regis^l Castellae, ex qua obtinuit^m tres filios et quatuor filias: primus fuit Petrus, qui successit in regno et comitatu Barcinonae; secundus Ildefonsus, qui successit in comitatu Prouinciae, quem hereditauitⁿ mortuo Raymundo Berengario; tertius Ferdinandus, abbas Montis Aragoniae; et Constancia quae fuit nupta cum rege Vngariae^o et postea cum rege Siciliae^p; Heleonor^q et Xancha^r, quae fuerunt nuptae cum comitibus Tolosae; tandem Elisabet^s, quae fuit monialis monasterii Xixenae. Obiit inclitus rex et comes Perpiniani xxiv^t aprilis^u mcxcvi^x et fuit tumulatus in monasterio Populeti quod construxerat pater suus.»

a) et : manca C. — b) Barengarii C. — c) principis-Aragoniae: manca D. — d) regen D. — e) et C. — f) gloriosissimas CD. — g) fuit hic CD. — h) nuncupatu D. — i) Castrus D. — k) Sanchia D. — l) reges D. — m) optinuit C. — n) heretauit CD. — o) Vngrarie C. — p) Cicilie D. — q) Eleonor D. — r) Xanchia C Sanchia D. — s) Elizabet D. — t) 24 C. — u) apprillis CD. — x) 1196 C.

«*Recupilatio de D. Petro Catholico^a rege Aragonum^b et^c comite Barcinonae.* — Petrus, huius nominis primus, successit in regno Aragoniae et comitatu Barcinonae Ildefonso patri suo; hic, propter magnam suam deuotionem et beneficia quae Ecclesiae et Summo Pontifici contulerat, fuit creatus gonfalonarius^d Ecclesiae a Summo Pontifice, et propriis^e manibus illum coronauit, et dedit titulum Catholici^f; et fuit primus qui in regno Hispaniae hoc titulo cognominatus fuit. Multas uictorias assecutus^g est a Mauris^h, inter quas fuit illa excellentissimaⁱ Vbedae in quam profectus fuit cum magno exercitu auxilio regis Castellae; qui animi sui magnitudine atque uirtute et prudentia atque consilio^k Arnaldi de Crexell^l, equitis del Ampurda^m, gloriosissimamⁿ uictoriam reportauit. Iste rex fuit nuptus cum domina Maria, filia domini Guillermi^o de Montpellier^p, de qua natus fuit filius unicus appellatus^q Iacobus, qui successit illi in regno. Et postea, adiuuans comitem Tolosae, bellum gessit contra Simonem de Monfort; quo bello cum nimium inuasisset^r hostes^s et fuisset ingressus atque noluisset^t exspectare^u auxilium et consilium^x quod Catalani illi dabant, mortuus fuit tenente in manu ensem^y, fortiter strenueque^z dimicando; postea fuit corpus suum transportatum in monasterio Xixenae, ubi sepultum fuit anno Christi mccciv.^a»

a) Catolico CD. — b) Aragoniae D. — c) et : manca C. — d) gamfalonarius CD. — e) propiis C. — f) Catolici CD. — g) assecutus C assecurus D. — h) amaurise D. — i) excellentissime C excellentissime D. — k) concilio CD. — l) Craxell C. — m) de Lampurda C del Empurda D. — n) gloriosissimam C. — o) Guillermi D. — p) Monpaller C. — q) apellatus CD. — r) inuacisset C. — s) histes D. — t) noluiset C. — u) expectare C spectare D. — x) concilium CD. — y) ense D. — z) strenueque D. — a) 1214 C.

* * *

Aquests manuscrits, *BSCMD*, que ens han transmès dos estats de la redacció definitiva, remunten a un original comú que no estava pas exempt de faltes.¹ Tots, per exemple, daten de 1025, en lloc de 1049 o 1050, la mort

1. I el qual, sens dubte, havia subdividit en paràgrafs certs capítols, especialment els XXVIII-XXX.

de Guifre, comte de Cerdanya, fill d'Oliva Cabreta, i del 8 de les kalendes d'agost, en lloc del 6, la mort de Jaume I;¹ tots porten *Landres* en lloc de *Lautreg*, *sine* en lloc de *fine*, *lignum* en lloc de *ligneum*, *generi* en lloc de *genero*, *Henricus* en lloc de *Henricum*, *intrauerunt* en lloc de *nuntiauerunt*, *inuentis* en lloc de *inuenta*, *Alfonsus* en lloc de *Ildefonsus*, etc.;² tots dubten sobre el gènere del mot *castrum*,³ i obliden aquí el mot *mundi*, allà el mot *corpus*, indispensables al sentit,⁴ o bé una indicació numèrica que hauria estat necessària,⁵ i deixen en blanc els noms propis dues vegades.⁶

Idèntics quant al fons, *B* i *S* son veïns de forma; cf. I, mantes grafies comunes, *hiis*, *multiplharie*, *Franchorum*, *Yspania*, *Ytalia*, *Oscham*, etc.;⁷ 2, algunes equivocacions, *Pilose* en lloc de *Piloso*, *Pilosi* en lloc de *Pilosus*, *Olibe* en lloc de *Oliba*, *anno* en lloc de *annis*, *cognominatum* en lloc de *cognominatur*, *trunni* en lloc de *trunnus*, *Arabes* en lloc de *Arabibus*, *decendentibus* en lloc de *decendentibus*, *Ciuolium* en lloc de *Turolum*, *homenatge* en lloc del seu equivalent llatí, *autem* en lloc de *ante*, etc.,⁸ sense comptar una mateixa error respecte la data de la mort d'Anfós I d'Aragó;⁹ 3, els mateixos subtítols de paràgrafs (XXVII, § 4 i ss.), fora variants de detall acusant la prioritat de *B*,¹⁰ i, potser, una mateixa glossa referent als drets dels infants de la Cerda al reialme de Castella.¹¹ Demès d'això, en relació a *B*, que és correcte en el conjunt, *S* està esmaltat de múltiples variants que són altres tantes equivocacions o omissions més o menys greus.¹² No

1. X, § 3, 8, p. 32 (la versió catalana porta la mateixa data; X, § 3, 21, p. 126); XXVII, § 9, 7, p. 60.

2. XIV, 8, p. 35; XVI, 24, p. 38; XVII, § 2, 7, p. 40; XXVII, § 7, 3, p. 60; XXVIII, § 18, 6, p. 69; *ibid.*, § 42, 17, p. 86; *ibid.*, § 46, 11, p. 88.

3. XXVIII, § 7, 3-4, p. 64 : «quod castrum non fuerat captum ... sed eum Sarraceni tenerant».

4. Prefaci, 19, p. 22; XXVIII, § 8, 6, p. 64.

5. XIV, 8-9, p. 35 : «Vixit uero Guillelmus Raimundi supradictus comes in comitatu»; cf. versió catalana, XIV, 6-7, p. 128 : «Visch En Guiem Ramon el comtat de Cerdanya xxviii. anys.»

6. XXVIII, § 35, 42, p. 81, i XXIX, § 6, 5, p. 97.

7. Vegeu comentari crític, *passim*.

8. II, títol, p. 24; II, 43, p. 25; V, 1, p. 27; X, § 1, 4 i 8, pp. 30 i 31; XIII, 2 i 7, p. 34; XXI, 4, p. 43; XXIII, 1, p. 45; XXIV, § 2, 2-3, p. 46; XXV, § 5, 8, p. 53; XXVIII, § 35, 36, p. 81.

9. XXII, 21, p. 44. Cf. nota 20-21.

10. Consultis el comentari crític pel detall de les variants característiques. S'observarà aquí solament que en *S*, f. 32 v. (i en la p. 108 de la nostra edició), el subtítol del § 11 del c. XXX ha estat mal col·locat : en *B*, f. 90 r., s'aplica no al dit § 11, sinó a les últimes ratlles (*abinde*, etc.) del § 10.

11. *S*, f. 28 v., porta : «ad quos omnia regna Castellae dicebantur rectae (llegir *recta*) successionis linea pertinere». És la llició de *B* després de correcció (cf. més amunt, p. xxxi, n. 2). Però la correcció de *B* va passar a *S*, o bé un manuscrit del tipus *S* va servir a corregir *B*?

12. Exemples de descuits : prefaci, 14, p. 21, *uigilia* per *uigilata*; *ibid.*, 18, p. 22, *policitas* per *politicas*; I, 11, p. 23, *presens* per *praedictus*; II, 45, p. 26, *uenetio* per *ueneno*, etc. — Exemples d'omissions : II, 5,

obstant, *S* no és pas una senzilla còpia de *B*, ara fidel i ara defectuosa; primer que tot és l'únic que estableix algunes bones lliçons, una de les quals — *dulcissimus* en lloc de *dilectissimus* — està confirmada per la redacció primitiva i la versió catalana;¹ en segon lloc, dóna, a l'exclusió de *B*, els subtítols dels §§ 42-45 del cap. XXVIII, i dels §§ 10 i 14 del cap. XXX; en tercer lloc, no comet cap de les faltes materials que havien provocat la intervenció dels revisors successius de *B*;² en fi, entre alguns passatges que han estat corregits en *B* i les lliçons paral·leles de *S*, hi existeixen apreciables variants. Així, XXVII, § 6, 14, p. 59, la muller de Jaume, rei de Mallorca, es diu *Sclarmonda* en *B* (era el seu veritable nom) i *Sibilia* en *S*; però en *B* és una altra mà, si fa o no fa contemporània, que, amb un fi caràcter de lletra, ha substituït el mot *Sclarmondam* a un altre de menys llarg. Semblantment, XXVII, § 10, 5-10, p. 61, els dos textos divergeixen; parlant del rei de Mallorca, cadascú s'expressa així:

B

«... sic quod istius domini Iacobi auxilio, qui in omnibus quibus potuit opem dedit et fuit praesidium Gallicis, procedenti tempore contra dominum regem Petrum et gentem ac innoxiam terram suam usque Gerundam intrauit ... rex Francorum.»

S

«... sic quod iste dominus Iacobus procedenti tempore fuit causa quod contra dominum regem Petrum et gentem ac terram suam usque Gerundam, etc.»

Però en aquest indret, precisament, *B* havia estat encara corregit — i això molt aviat —, ja que els mots *istius domini Iacobi auxilio — contra dominum* cobreixen una proposició que no era tan estesa.³

Així com *B* i *S*, *MD* són independents de *C*;⁴ però a la inversa del grup *BS*, el grup *CMD* no representa més que un sol manuscrit, el

p. 24 (*uiro*); IV, 5, p. 26 (*filius eius primus*); VII, 22, p. 29 (*comitatum*); XXVIII, § 10, 3-4, p. 65 (*fratri suo — rex Petrus*); *ibid.*, § 12, 5, p. 66 (*tenente — de Pontibus*); *ibid.*, § 30, 4, p. 75 (*et nobilis — pertransisset*), etc. — Exemples d'inadvertències (mots trastocats sens motiu): prefaci, 34-35, p. 23; I, 2, *ibid.*; X, § 2, 3, p. 31; XXII, 3, p. 44; XXV, § 2, 8, p. 51, etc.

1. Vegeu comentari crític, XVI, 9, p. 37; redacció primitiva, IV, 25-26, p. 7 (*uirum etiam dulcissimum*), i versió catalana, XVI, 8, p. 130 (*lo qual fo hom dolç*).

2. *S* no reproduïx ni una sola vegada els mots o les proposicions que són de massa en *B*; i no pot ésser efecte d'una particular vigilància del copista.

3. *S* no conté, doncs, ni el membre de la frase *qui in omnibus — praesidium Gallicis*, que constitueix, respecte al rei de Mallorca, un augment d'acusació, ni tampoc el qualificatiu *innoxia*, que traïx un partidari decidit de Pere el Gran. El text de *S*, segons es diu, es trobava «in aliquibus antiquis exemplaribus»; cf. una nota de *C*, p. 177 (més avall, comentari crític, XXVII, § 10, 6-9, p. 61).

4. Cf., a més del títol de *MD*, els mots que són en *MD* i no en *C*, o que hi són desfigurats.

qual era, ens diuen, un «vetustissimus liber pergameneus», conservat als arxius de Ripoll. Aquest manuscrit havia estat copiat en 1610 per Jaume Ramon Vila; un exemplar de la còpia de Vila (*C*) havia estat enviat per Didac de Monfar i Sors, vers 1637, al comte de Guimerà; però Monfar i Sors havia transcrit ell mateix, en 1632, aquesta còpia de Vila (*M*), i és de la transcripció de Monfar que deriva *D*.¹ Sigui que l'original va ésser molt alterat, sigui que Vila hagués treballat massa de pressa, *C* (cf. *MD*) és ple d'errades, de les quals no és necessari d'ocupar-se en general.² No obstant, entre les innumbrables variants n'hi ha algunes que, defectuoses i tot, mereixen d'ésser retingudes aquí, car permeten d'entreveure les relacions que uneixen aquests dos grups de manuscrits.

a) *C* (cf. *MD*) està estretament emparentat amb *B*; té, ell també, les lliçons *dilectissimus* i *Sclarmondam*; repeteix, més o menys bé, la proposició *sic quod istius domini Iacobi auxilio — praesidium Gallicis*; un xic més lluny (XXVIII, § 17, 2-4, p. 68), s'aparta francament de *S*, on l'ordre de la frase ha estat capgirat.³ Reproduint per altra part, prescindint de les correccions ulteriors, moltes faltes de *B*, transcriu, al capítol XIII, II, p. 35, el mot *delegauit* (que transforma, però, en *dedit*), el qual havia estat ratllat;⁴ al cap. XXVIII, § 17, 4, p. 68, el mot *adquisiuit*, que havia estat expuntuat; al mateix capítol, § 22, 20, p. 71, la proposició *cum ad dominam — linea pertineret*, la qual és anul·lada amb el mot *uacat*. Anotem, encara, que al cap. XXIX, § 5, 6-7, p. 96 (passatge relatiu als drets dels infants de la Cerda), combina el text primitiu de *B* i les correccions que s'hi havien fet, d'on surt una proposició molt incorrecta, però molt interessant, perquè prova de la manera menys dubtosa l'estricta dependència de *C* (cf. *MD*) respecte a *B*.⁵

b) *C* (cf. *MD*) té, també, amb *S* alguns punts de contacte; *SC* es-

1. Vegeu més amunt els títols de *C* i de *MD*, i p. xxxii, n. 1, la redacció de la nota inscrita a la fulla de guarda de *C*. — Per *MD*, la filiació ressurta del mateix títol; per *C*, per més que Vila no sigui nomenat ni en el títol ni en la nota de la fulla de guarda, no és possible dubtar-ne, atenant que, per les dues bandes, ens trobem en presència d'un mateix text.

2. Moltes d'aquestes errades sorprenen de tan grolleres: vegeu el comentari crític.

3. Vegeu comentari crític, p. 68.

4. També *dedit* va ésser esborrat pel corrector de *C*.

5. *CD*: «ad quos omnia regna Castellae dicebantur rectae successionis linea pertinebant». (Cf. més amunt, p. xxxi, n. 2, i p. xxxvii, n. 11.) És exactament el que hom creu, a primera vista, desxifrar en *B*, tant és poc aparenta la correcció de *pertinebant* en *pertinere*. — A propòsit d'això, afegeixi's al comentari crític, XXIX, § 5, 7, p. 96, després de *pertinere*, el signe *B*.

criuen, per exemple, *interfectus* en lloc de *infectus*, la lliçó *infectus* essent corroborada per la redacció primitiva i la versió catalana;¹ *post mortem igitur tam excellentissimi domini Berengarii Raimundi* en lloc de *p. m. i. t. e. d. Berengarius Raimundi*; *terram* en lloc de *turrium*; *uero monachus* en lloc de *uerus m.*; *inpereus* i *inpea* (S), *impetus* i *inpia* (C), en lloc de *uipereus* i *uiperea*; *cor nobilis regis Petri* en lloc de *c. nobile r. P.*; *nos et terram* en lloc de *n. et totam t.*; *destruxerat pugnantes exercitus ecclesiam* en lloc de *d. p. exterius e.*²

El *vetustissimus liber pergameneus* de Ripoll, era, doncs, del caràcter de B, però havia estat contaminat per S, o per un manuscrit del caràcter de S. És llàstima que no se'n pugui saber ni la data, àdhuc aproximadament, car si les variants de forma observades aquí no són ni molt significatives ni molt obsessionants, en canvi les notícies consagrades a Anfós II i a Pere II (seguint sempre la numeració aragonesa), fan possibles alguns dubtes. Primer de tot, no tenen res més de comú que l'assumpte amb els capítols corresponents dels altres textos llatins o la versió catalana.³ Després, sobre diversos punts, s'enganyen o contradiuen els testimonis anteriors: per exemple, anomenen Elisabet en lloc de Dolça la filla d'Anfós II d'Aragó que va ésser monja a Sixena;⁴ atribueixen la fundació de Poblet al pare d'Anfós II el Cast, no a aquest rei;⁵ donen als catalans, en la batalla de Muret, intencions que no varen tenir, segons sembla.⁶ Sens dubte, les crítiques que fem no foren prou per desacreditar els dos fragments que ens ocupen;⁷ però aquests dos fragments presenten, amb la *Crònica*

1. II, 45, p. 26; compari's redacció primitiva, II, 44, p. 6, i versió catalana, III, 2-3, p. 122: «Guifre fo metzinata».

2. XVI, I, p. 37; XVII, § 2, 5, p. 40; XXVII, § 9, 5, p. 60; XXVIII, § 5, 11 i 14, p. 63; *ibid.*, § 22, 10, p. 71; *ibid.*, § 38, 9, p. 83; *ibid.*, § 41, 5-6, p. 84.

3. Compareu redacció primitiva, IX-X; redacció definitiva i versió catalana, XXIV-XXV.

4. Sobre Dolça, cf. P. DE BOFARULL, *Condes de Barcelona*, II, p. 214. En canvi, CD tenen raó d'atribuir quatre filles al rei Anfós II d'Aragó.

5. Compareu redacció definitiva, XXIV, § 5, 4, p. 48: «et fuit sepultus [Ildefonsus rex] in monasterio Populeti, quod ipse fundauerat».

6. Segons CD, Pere havia menyspreat els consells i l'ajut dels catalans; compareu la redacció primitiva, X, 63, p. 18: «suis deficientibus», i redacció definitiva, XXV, § 5, 22-23, p. 54: «De Catalonia siquidem mortuus nullus fuit.»

7. De la mateixa manera passarem condemna sobre la data «24 aprilis 1196», la qual podria ésser mal transcrita, i també sobre les expressions com: «Ildefonsus, qui fuit primus rex et comes», «Petrus, huius nomine primus», «fuit primus [Petrus] qui in regno Hispaniae hoc titulo [Catholici] cognominatus fuit», per més que tenen un aire massa erudit.

de Sant Joan de la Penya, al costat de manifestes dissemblances,¹ algunes curioses coincidències:

C (cf. MD)

Crònica de Sant Joan de la Penya

<p>«et Petronillae reginae Aragoniae eius uxoris.»²</p> <p>«Hic fuit nuncupatus Castus propter magnam castitatem suam et singularem uirtutem.»³</p> <p>«Petrus qui successit in regno [Aragoniae] et comitatu Barcinonae.»⁴</p> <p>«Ildefonsus, qui successit in comitatu Prouinciaie.»⁴</p> <p>«Ferdinandus, abbas montis Aragoniae.»⁵</p> <p>«et [Summus Pontifex] dedit [Petro] titulum Catholici.»</p>	<p>XXXII, p. 122 : «Petronillam, quae postea fuit vocata Vrracha»; cf. p. 125 : «Petronilla, postea Vrraqua.»</p> <p>XXXIII, p. 127 : «Alffonssus cognominatus Castus, eo quod super alias virtutes habuit castitatem.»</p> <p><i>Ibid.</i>, pp. 132-133 : «Petrum, qui post eum successit in regno Aragonum et in comitatibus Barchinonae.»</p> <p><i>Ibid.</i>, p. 133 : «Alffonssum, qui successit in comitatu Prouinciaie...»</p> <p><i>Ibid.</i>, : «Ferdinandum, qui fuit abbas Montis Aragonis.»</p> <p>XXXIV, p. 135 : «Petrus Catholicus, et fuit ideo cognominatus Catholicus, quod fuit cultor ecclesiae.»</p>
---	---

Demés d'això, quan *CMD* mencionen la batalla de les Navas de Tolosa, callen els noms dels cavallers aragonesos o catalans que es troben en la *Crònica llatina dels reis de Castella*, Roderic de Tolèdol, la *Crònica general d'Anfós X* o la *Crònica de Sant Joan de la Penya*.⁶ Es un personatge nou el que hi fa una brusca aparició, Arnau de Crexell, senyor de l'Empordà, el qual hauria jugat en el combat un paper decisiu.⁷ Altrament, segons Zurita,

1. La crònica dita de Sant Joan de la Penya, edició XIMÉNEZ DE EMBÚN, XXXIII, p. 133, ignora Elisabet, filla d'Anfós II d'Aragó; diu, p. 135, que aquest rei va fundar Poblet, i, XXXIV, p. 144, se limita a declarar, com la redacció definitiva de les *GESTA*, que cap català va morir en la batalla de Muret.

2. Les *GESTA* no designen mai, sota el nom de Peronella, l'esposa de Ramon Berenguer IV. Compareu RODERIC DE TOLÈDOL, *De reb. Hisp.*, VI, 2, ed. SCHOTT, p. 95, ratlles 23-24 : «Suscepit autem filiam nomine Petronam, quae postea dicta fuit Vrraca.»

3. En les *GESTA* cap rastre d'aquest sobrenom, com tampoc del de Pere II d'Aragó.

4. Les *GESTA* usen fórmules diferents; veure redacció primitiva, IX, 73 i ss., p. 15, i redacció definitiva, XXIV, § 5, 8-9, pp. 48 i 49.

5. Res d'això en les *GESTA*.

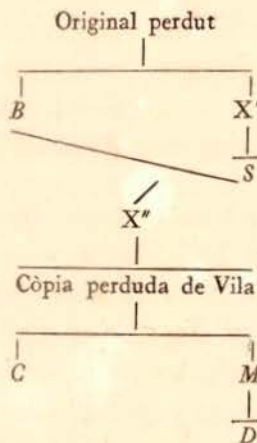
6. L'enumeració més antiga — i potser la més digna de fe — és la del *De rebus Hispaniae*, VIII, 3; cf. 9, 11 i 12; l'enumeració més abundant, la de la *Crònica general*, ed. OCAMPO; cf. CIROT, *Chronique latine des rois de Castille*, p. 69, n. 24.5.

7. Segons una nota posada en C, p. 159, marge de la dreta : «Arnaldus de Caxet in prelio Vbedę fuit magister equitum». Això a títol de curiositat.

«Pedro Tomich, y otros que le han seguido, hazen mencion, que auiedo gran diuersidad entre los Reyes sobre el ordenar la batalla ... fue entre ellos acordado de estar a lo que ordenasse vn cauallero del Ampurdan, llamado don Dalmau de Crexel, que affirma este autor, que era el mas sabio y experimentado, que ningun otro cauallero que en España vudiesse...»¹

La *Crònica de Sant Joan de la Penya* va ésser acabada un xic abans de 1366;² les *Histories e conquestes del reyalme d'Aragó e principat de Catalunya*, de Pere Tomich, varen ésser acabades en 1438.³ El manuscrit de les GESTA que Jaume Ramon Vila havia copiat, podria ésser posterior a aquesta data?

Molt grollerament, i amb el sol fi de fixar les idees, resumirem de la manera que segueix les relacions dels cinc manuscrits:

1. ZURITA, *Anales de Aragon*, lib. II, cap. LXI, ed. de 1610, I, f. 97 v., col. 2. — Escrivint *Arnaldi* en lloc de *Dalmatii*, CD haurien confós Dalmau de Crexell, conseller de Pere II, amb el seu germà, Arnau de Crexell, bisbe de Girona de 1199 a 1214; però pot ser que no hi hagi sinó un altre dels nombrosos lapsus del transcriptor.

2. J. MASSÓ TORRENTS, *Historiografia de Catalunya*, p. 74.

3. J. MASSÓ TORRENTS, *op. cit.*, p. 115.

§ 2. VALOR DE LA REDACCIÓ DEFINITIVA

Aquesta redacció comença amb un prefaci que és gairebé enterament tret del *De rebus Hispaniae*, de Roderic de Tolèdol;¹ es compon, després, de dues parts ben distintes: l'una, que s'atura a la mort de Jaume I (I-XXVII), agafa el mateix període que la redacció primitiva; l'altra (XXVIII-XXX), que comença amb Pere III d'Aragó, II de Catalunya, i s'interromp el 2 d'octubre de 1299, tracta d'esdeveniments que Desclot i Muntaner han explicat molt més extensament. A falta d'un estudi minuciós, que seria aquí fora de lloc, farem algunes remarques que ens permetran de caracteritzar aquesta obra.

I. — La primera part no és altra cosa que una compilació basada sobre la redacció primitiva; però aquesta, al principi bastant exactament transcrita,² ha estat completada des de la fi del cap. II i refosa des del cap. III.

A) Al cap. III-XVIII (cf. els caps. III-VIII del model), el retocador, lluny de passar en revista, l'una darrera l'altra, cada una de les dinasties comtals, s'és esforçat de presentar simultàniament la història de totes elles. Ha canviat, doncs, completament l'ordre de la redacció primitiva, ha esmicolat el text d'aquesta, i amb els fragments així obtinguts³ ha constituït capítols nous que ha encapçalat amb títols i ha volgut ordenar per ordre cronològic.⁴ Demés d'això, sigui que hagués utilitzat notes preses

1. Veure pp. 21 i 22. — Imprimim de cursiva els passatges de la redacció definitiva que procedeixen, sens cap dubte possible, del *De rebus Hispaniae* o de la redacció primitiva.

2. Compareu redacció primitiva, pp. 3-6, i redacció definitiva, pp. 23-26.

3. Compareu redacció primitiva III, i redacció definitiva IV, V, VI, VII; redacció primitiva IV, i redacció definitiva VII *in fine*, IX, XI, XV, XVI; redacció primitiva VI, i redacció definitiva VII, X, § 1, i XIII; redacció primitiva VII, i redacció definitiva X, § 3, i XIV; redacció primitiva VIII, i redacció definitiva VII, VIII, XII i XVIII, § 1. — El trocejament de vegades ha estat dut molt lluny; així el c. IV, 4-7, 13-15, 17-19, 22-25, de la redacció primitiva està dispers entre els capítols XI, 5-6, IX, 5-8, XV, 11-13, XVI, 6-7, XV, 3-5, 12-13 i 6-8 de la redacció definitiva.

4. Tal volta ell hauria també desitjat que la història de la casa de Barcelona ocupés el centre del conte: d'això vénen els sincronismes volent lligar a aquesta història la de les altres cases; cf. VII, 4-6 i 7-8, p. 28; VIII, 6, p. 29; X, § 1, 1-2, p. 30; XII, 1, 10-12, 14-15, 19-20, 22-23, pp. 33 i 34; XVIII, § 1, 1-5, i § 2, 5-6, pp. 41 i 42. Aquests sincronismes són ordinàriament exactes; no obstant, al c. XII, 10-12, p. 33, va relliscar-hi una errada a propòsit d'Ermengol de Gerp, el qual, havent succeït al seu pare en 1065, i essent mort en 1092, va ésser ben bé contemporani de Ramon Berenguer I (1035-1076) i de Ramon Berenguer II (1076-1082), però de cap manera de Ramon Berenguer III (1096-1131).

abans d'ell,¹ sigui que ell mateix hagués compulsat tots els documents susceptibles d'aportar-li alguna nova informació, ha incorporat a la seva refundició una quantitat important de notícies que, directament o no, són tretes de diverses categories de fonts, com per exemple : 1, alguns anals, al primer lloc dels quals cal citar el *Chronicon Rivipullense*;² 2, llistes dels comtes de Barcelona, Besalú, Cerdanya i Urgell, anàlogues a les llistes dels reis de França que es troben en certs manuscrits catalans;³ 3, la *Brevis historia monasterii Rivipullensis*; 4, el poema de l'abat-bisbe Oliva, en honor de Ripoll; 5, obituariis, epitafis, escrits de circumstàncies; potser encara altres documents que no es podrien identificar amb certitud, demés del *De rebus Hispaniae*, que ha donat matèria per algunes ratlles addicionals.⁴

L'acoblament d'aquests materials ha permès d'introduir al text⁵ : 1, un gran nombre de dates, sense que mai s'anomeni un comte que la data de la seva mort no sigui consignada, i essent datats tots els altres esdeveniments dins la mesura possible;⁶ 2, donades numèriques referents a la durada de cada govern comtal;⁷ 3, indicacions d'enterraments, sobretot les relatives a personatges sepultats a Ripoll;⁸ 4, elogis fúnebres,⁹ un dels quals, el de Ramon Berenguer IV, ha d'ésser posat a part i no té parió, car emana d'un

1. És a dir, algunes de les notes que es troben al fol. 24 r. i v. del *Paris*. 5132. Més amunt, pp. XIII-XVI.

2. Els altres Anals del grupus de Ripoll — *Chronicon Rotense II* i *Chronicon Dertusense II* — no varen ésser posats a contribució, sinó en poc grau. Per altra part, pot notar-se que algunes dates no es retroben en cap text analític imprès : 1025 (X, § 3, 8, p. 32), 1137 (XVII, § 1, 11, p. 39), 1208 (XVIII, § 2, 5, p. 42; però veure, per aquesta data, el necrologi de Solsona, en VILLANUEVA, *Viage*, IX, p. 239, que dona : MCCVIII).

3. Per exemple, en front del *Chronicon Rotense I* (VILLANUEVA, *Viage*, XV, pp. 329 i 330). Compareu les llistes molt conegudes dels reis de Tolèdol i dels reis asturo-lleonesos.

4. XVII, § 3, 1-6, pp. 40 i 41.

5. Naturalment que no fem cabal de les addicions de pura forma.

6. Recordem que en la redacció primitiva figura només que una sola data.

7. Una omisió, encara que única, XIV, 8-9, p. 35; cf. més amunt, p. XXXVII, n. 5. — Les xifres que donen les GESTA no concorden pas amb les que són fàcils de calcular amb l'ajut de les dates de mort, prova que són independents d'aquestes últimes; pels comtes de Barcelona i de Besalú la separació sol ésser d'un any; pels de Cerdanya i d'Urgell (XII, 7, p. 33; XIV, 2 i 16, pp. 35 i 36; XVIII, § 1, 4, i § 2, 5, p. 42), ateny de vegades dos, tres i àdhuc quatre anys, en més o en menys.

8. Entre aquestes indicacions, dues solament no interessen Ripoll, sinó Cuixà (X, § 2, 12-13, p. 31) i Canigó (X, § 3, 8-9, p. 32). Entre les que interessen Ripoll, sis (II, 46, p. 26; III, 3-4, *ibid.*; IV, 3-4, *ibid.*; V, 3, 9, p. 27, i VI, 2-3, *ibid.*) deriven del poema d'Oliva o del *Paris*. 5132, malgrat la modificació que hem assenyalat més amunt, p. XVII, n. 3; dues altres (X, § 1, 7, p. 31, i XVII, § 3, 15-16, p. 41) són manllevades a la redacció primitiva (VI, 7-8, p. 10, i V, 32, p. 9) i no són esmentades aquí sinó per memòria. En resten solament tres (XIII, 4-5, p. 34, i 13, p. 35; XVI, 25-26, p. 38) que el compilador hauria recollit per ell mateix.

9. VIII, 2-3, p. 29; XI, 3-4, p. 32; XIII, 6-7, p. 34; XIV, 6, p. 35; XVI, 20-24, p. 38; veure, també, XV, 3-4, p. 36, el passatge afegit a la redacció primitiva, IV, 17-18, p. 7, i tenir present, també, la nota següent.

contemporani que va saber traduir en termes expressius la dolor que va sentir per la fi prematura d'aquest príncep;¹ 5, algunes noves indicacions, les més notables de les quals es refereixen a les dedicacions successives del monestir de Ripoll,² una victòria de Borrell sobre els musulmans³, la vida de l'abat-bisbe Oliva, que la redacció primitiva havia oblidat,⁴ la usurpació de Berenguer Ramon i el govern del comte Ermengol VIII.⁵

Aquesta refundició podria aixecar moltes crítiques. En conjunt, les correccions practicades han perjudicat la claredat del racont que, fins al capítol XVI, és tot emboirat i difús, i han tingut com a conseqüència repeticions fatigants, principalment als caps. IV-XIV; l'ordre cronològic, que s'havien proposat de seguir, no ha pas estat sempre respectat, de manera que s'hi han produït molts encavalgaments.⁶ En detall, i fent totes les reserves, tant sobre la valor intrínseca dels manllevaments com sobre l'exactitud d'alguns títols,⁷ s'observarà que la redacció primitiva ha estat de vegades truncada⁸ o mal compresa,⁹ o corregida sense raó plausible,¹⁰ o àdhuc modificada equivocadament.¹¹

B) Als caps. XIX-XXVIII han pres lloc, no solament els caps. IX-XI de la redacció primitiva, sinó també: I, a manera de pròleg un compendi

1. XVII, § 1, 4-9, p. 39, i § 3, 9-13, p. 41; cf. BEER, *op. cit.*, p. 27. No obstant, no convindria exagerar la valor d'aquest elogi, car existeixen, en aquest gènere, models per l'estil; veure, per exemple, l'enciclica sobre la mort de Bernat, comte de Besalú, mort en 1020 (L. DELISLE, *Rouleaux des morts du IXe au XVe siècle*, París, 1876, p. 45), o l'enciclica sobre la mort del bisbe Oliva (VILLANUEVA, *Viage*, VI, p. 302).

2. II, 41-42, p. 25; V, 6-7, p. 27; VII, 14-15, p. 28; X, § 2, 5-7, p. 31. Cf. la *Brevis historia monasterii Riviipullensis*, citada en nota a les pàgines ja dites.

3. VII, 15-17, pp. 28 i 29.

4. X, § 2, p. 31. — En aquest paràgraf, principalment inspirat de la *Brevis historia* (cf. p. 31, n. 2), es fa sentir la influència del poema d'Oliva; compareu el poema, ed. L. NICOLAU D'OLWER, vers 16: «Septimus ipse sequor», i les Gesta, *loc. cit.*, 4-5: «et fuit septimus abbas istius coenobii».

5. XVI, 1-6, p. 37; XVIII, § 2, p. 42.

6. N'hi ha prou, per adquirir-ne el convenciment, de recórrer les notes de la nostra edició.

7. Alguns d'aquests títols (III, V, VII, XII, XIII i XIV) no responen bé al contingut dels capítols.

8. Entre altres varen ésser suprimits els passatges següents: I, 3-4, p. 3 (*baut procul — Coxanensis*); III, 9-11, p. 6 (*Ermengaudus — defunctus est*); IV, 21-22, p. 7 (*quorum — obseruantur*) i 29-31, p. 8 (*rexit — Bisdunum*); V, 30-31, p. 9 (*uirtutibus — claruit*), 32-34, *ibid.* (*regnum — suscepit*); VII, 7-8, p. 10 (*qui nullam — effectus est*), 20-22, p. 11 (*qui Maioricas — fecerat*); VIII, 5-6, *ibid.* (*cuius belli — a nobis est*); VIII, 24-25, p. 12 (*que tam — fuerat*).

9. Compareu el que diuen de la successió de Tallaferre la redacció primitiva, VI, 8-14, p. 10, i la redacció definitiva, XIII, 1-8, p. 34.

10. Les fórmules dubitatives o restrictives de la redacció primitiva (*ut fertur, narratur, dicitur, fere*, etc.) han gairebé desaparegut; demés algunes expressions un xic febles han estat reemplaçades per d'altres més enèrgiques.

11. Així: XVII, § 2, 1, p. 40, tot corregint el *praeterea* de la redacció primitiva en *postea*, el retocador mostra que ignorava la data dels afers de Provença.

de la història dels reis d'Aragó pròpiament dits, des de Ramir I fins a Ramir el Monjo inclusiu (XIX-XXIII); 2, abans de la notícia consagrada a Jaume I, un sumari de la història dels comtes d'Urgell des de Guerau de Cabrera fins a Ermengol X (XXVI); 3, després del darrer paràgraf inspirat de la redacció precedent, i continuant la història de Jaume I que havia restat inacabada, notícies sumàries sobre la conquesta de Múrcia i la revolta de València, la mort del sobirà i les conseqüències de la partició dels seus estats (XXVII, § 7-10). D'aquests tres fragments, el primer deriva directament del *De rebus Hispaniae* (VI, 1-2);¹ el segon amalgama notícies de procedència heterogènia;² el tercer, encara que menys impersonal, no és pas menys banal en la seva sequedat extrema.

Allargat així, el text de la redacció primitiva ha estat encara, sota altres aspectes, formalment retocat. Pels regnes d'Anfós el Cast, Pere el Catòlic i Jaume I, l'arranjador disposava dels testimonis dels monjos de Ripoll i de Roderic de Tolèdol. Incapaç d'elecció no ha tingut més que un propòsit, barrejar-ho tot, el fons i la forma, àdhuc amb el risc de formar un centó.³ Des del començament del cap. XXIV la barreja es realitza, i la poca cosa que conté el Roderic és curiosament recollit; la barreja esdevé més íntima al capítol XXV, que ha estat refet segons les fonts indicades més amunt, però en detriment de la cronologia, la qual no sempre ha estat observada estrictament;⁴ la barreja persisteix, en fi, al cap. XXVII, §§ 1-6, i el que escriu, pouant aquí i allí en les dues cròniques anteriors, no sembla donar-se compte que, abans d'ell, el *De rebus Hispaniae* ja havia estat saquejat sense vergonya.

Diguem, encara, que àdhuc quan copia el Roderic, o interpola, amb l'ajuda del *De rebus Hispaniae*, la redacció primitiva, l'autor no renuncia a espigolar notícies complementàries un xic per tot arreu — en els documents escrits, en la memòria dels altres o en la seva mateixa —; i d'aquí ve la presència : als caps. XXI-XXIII, de bocins d'anals i de catàlegs dels

1. Veure les notes de les pp. 42-45.

2. Al costat de manlleutes a la redacció primitiva (XXVI, § 1, 4-9, pp. 54 i 55), es discerneix la utilització de documents avui perduts, tant al començament del § 1 que al § 2 i al principi del § 3. La fi del § 3 i el § 4 (pàgs. 55 i 56) reposen aparentment sobre els records de l'autor, que era contemporani d'Ermengol X.

3. Escampades d'ací per allà algunes correccions o supressions sense gran importància.

4. Veure XXV, § 1, pp. 50 i 51 : el casament d'Elionor amb Ramon VI seria posterior al de Constança amb Frederic de Sicília; quant a Pere II d'Aragó, I de Catalunya, fou després d'haver mullerat les seves tres germanes que hauria esposat Maria de Montpeller.

reis d'Aragó;¹ als caps. XXIV, XXV i XXVII, de dates molt rares,² i de notícies que es refereixen a la descendència d'Anfós, comte de Provença,³ a les relacions d'Innocenci III i de Pere II d'Aragó, a la sepultura de la reina Maria de Montpeller o als fills de Jaume I.⁴

II. — La segona part de les GESTA (XXVIII-XXX) és relativament sucinta. Que hagués estat influenciat per la brevetat de la redacció primitiva, o que no hagués tingut ell mateix el gust del detall i de l'anècdota, ni el sentit del pintoresc, l'autor no ens ha deixat altra cosa que una pintura ràpida, de contorns molt nets, però de factura un xic seca. No obstant, aquest autor, contemporani de Pere III d'Aragó, d'Anfós III d'Aragó, dit el Liberal, i de Jaume II, estava ordinàriament ben informat i havia conservat records precisos;⁵ mestre del seu vocabulari, savia traduir el seu pensament i hauria estat capaç, segons sembla, de desenrotllar el seu racont de una altra manera.

Dels tres capítols més amunt citats, el que és més circumstanciat és el que explica les gestes de Pere, dit el Gran (XXVIII); veritable culminació de les GESTA, assenyala, es podria dir, el punt dominant de l'obra: el que precedeix no és altra cosa que una introducció; el que ve després no es res més que el complement; així ocupa ell tot sol gairebé tant de lloc com tota la història dels comtes i dels reis — des dels orígens fins a la mort de Jaume I —, i és més llarg que els dos darrers capítols reunits. Que s'hagués destinat tant de lloc als esdeveniments que es desenrotllaven des de 1276 fins a 1285, això no té res d'estrany; primer perquè aquest període va ésser particularment crític, i després perquè Pere III d'Aragó, II de Catalunya, és segurament la figura més representativa de la Catalunya medieval. Muntaner, una mica més tard, no s'hi va engan-

1. XXI, 11, p. 43; XXII, 1, 17-19, 20-21, p. 44; cf., també, XXIII, 14, p. 45, l'expressió *centum quatuor anni*. — S'observarà, al c. XXII, l'ús probable del *Chron. Dertusense II*; veure les notes de la p. 44.

2. XXIV, § 1, 11, p. 46; § 2, 15, p. 47; § 5, 4, p. 48; XXV, § 6, 1, p. 54; XXVII, § 9, 7-8, pp. 60-61.

3. XXIV, § 6, 6-19, p. 49. — Aquí, com en altres indrets del c. XI de la redacció primitiva (cf. més amunt, p. xxvi), el text de Roderic és rejuenit; àdhuc ha estat augmentat d'una digressió sobre els fets de Sicília.

4. XXV, § 2, 6-14, pp. 51 i 52; § 3, 13-15, p. 52; XXVII, § 6, 10-15, p. 59.

5. L'exposició no s'allunya mai gaire de l'ordre cronològic, sinó és voluntàriament, com al c. XXVIII, § 2-7, pp. 62-64, i § 17-18, pp. 68 i 69; amb tot, varen produir-se alguns errors; així, la translació de les despulles de Jaume I a Poblet (*ibid.*, § 8, p. 64) ha seguit de dos anys la coronació de Pere III d'Aragó, II de Catalunya (*ibid.*, § 9, pp. 64 i 65), en lloc de precedir-lo (la mateixa errada en DESCLOS, ed. BUCHON, LXXIII, p. 620).

yar,¹ com tampoc el nostre cronista. Als seus ulls Pere és el tipus acomplit del sobirà, l'exemple de totes les reials virtuts, ple de generositat i de noblesa, guerrer valent, nascut defensor de totes les causes justes;² l'infant, demés, havia fet promeses que el rei va mantenir, la qual cosa explica que l'historiador hagués, des del començament, girat la mirada enrera i celebrat les victòries guanyades pel seu heroi en vida de Jaume I.³ Durant tot aquest cap. XXVIII Pere és, doncs, l'objecte d'una admiració i d'un culte fervents, que testimonien la multiplicitat d'epítets elogiosos que li són tributs,⁴ i la faisó com els fets són racontats, jugant-hi el sobirà, sempre d'una manera esclatant, el principal paper.⁵ Quant als seus enemics, que mai havia provocat, amb l'excepció de Pere, comte d'Alançó,⁶ i del príncep de Salern, la pietat i la resignació del qual varen ésser emocionants,⁷ tots ells són maltractats copiosament: el papa Martí IV, francès de naixement, no pecava pas per excés d'equitat;⁸ Carles d'Anjou és un usurpador,⁹ dur amb els seus súbdits¹⁰ i digne d'ésser castigat, encara que fos, segons el judici de Pere el Gran, un dels millors cavallers del seu temps;¹¹ Sanç IV de Castella és un ingrati que oblida els serveis que se li han rendit;¹² Jaume de Mallorca és un traïdor;¹³ els aragonesos i la gent de Castelló són igualment traïdors;¹⁴ els francesos, en fi, que sempre havien detestat el rei Pere,¹⁵ són coberts d'injúries: pèrfids, crudels i ferotges, covarts segons a quins moments, saquejadors, sacrílegs i sàdics, no respectant ni les esglésies ni les monges, donant-se a l'embriaguesa i escampant pel

1. MUNTANER també es deté a l'explicació del regnat de Pere III d'Aragó.

2. Veure tot el c. XXVIII, i, en particular, § 52, 13-22, pp. 92 i 93, l'elogi final.

3. XXVIII, § 2-7, pp. 62-64. — L'autor no s'està de dir que Jaume estava un xic gelós dels èxits del seu fill; cf. *ibid.*, § 4, 8, p. 62: «qui satis felicibus filii actibus inuidebat».

4. Sense anotar el terme *nobilis*, que és banal, i usat àdhuc a propòsit d'enemics, Pere és qualificat d'*illustris*, d'*inclitus*, d'*egregius*, etc. etc.; és el *nobilior rex de mundo*; cf. § 52, 11, p. 92.

5. Les proeses de la noblesa catalana no són relatades amb el mateix plaer de DESCLOT i MUNTANER, els contratemps soferts pel rei són atenuats, per més que un d'ells no s'amagui, volent l'autor, una vegada almenys, mostrar-se imparcial; cf. § 42, 2 i ss., pp. 85-86.

6. XXVIII, § 23, 9-10, p. 72: «uir christianissimus.»

7. *Ibid.*, § 29, 10-16, p. 75, i § 50, sencer, p. 91.

8. *Ibid.*, § 16, 6-7, p. 68; § 32, 6-8, p. 77; cf. XXIX, § 11, 10-11, p. 101.

9. *Ibid.*, § 18, 1-3, p. 69; § 21, 4-5, p. 70; cf. § 22, 20-21, p. 71.

10. *Ibid.*, § 19, pp. 69-70; § 21, 1-2 i 11-13, p. 70.

11. *Ibid.*, § 30, 12-13, p. 75.

12. *Ibid.*, § 27, 11-17, p. 74.

13. *Ibid.*, § 31, 2-14, p. 76; § 32, 25-27, p. 78.

14. *Ibid.*, § 28, p. 74, i § 48, p. 90 (Aragonesos); § 35, 16 i ss., pp. 80-81 (gent de Castelló).

15. *Ibid.*, § 42, 5, p. 85.

seu voltant una fortor pestilent : així són pintats.¹ Però molt serà perdonat al que així expressa els seus odis i les seves ràbies, perquè va estimar apassionadament la seva pàtria i el seu rei, ferits i amenaçats.

Als caps. XXIX-XXX, canvia el to de manera sensible. Certament, els enemics tradicionals, siguin Sanç de Castella, Jaume de Mallorca, o els soldats de Felip el Bell, continuen essent tractats durament,² però les violències de llenguatge s'atenuen o s'hi troben amb menys freqüència. Per altra part, encara que la història no deixa d'ésser vista sota el costat més favorable per la dinastia reial, es veu que l'autor ja no sent, parlant d'Anfós III d'Aragó i de Jaume II, el mateix entusiasme d'abans; a través dels elogis de rigor i de les obligatòries fórmules laudatòries però més rares,³ hi traspua un xic de desencant. Els fills i els successors de Pere han volgut imitar llurs avantpassats i mantenir el prestigi de la reialesa d'Aragó;⁴ han realitzat esforços que els hi són agraïts, però no han igualat el pare llur, la glòria del qual els ofega un xic : Anfós, que posseïa qualitats eminents, es deixava portar massa pels seus consellers i no governava pas amb la fermesa necessària;⁵ Jaume va conduir tan bé com va poder els afers d'Aragó, i va triomfar en algunes circumstàncies,⁶ però va cometre faltes que a penes són velades, tals com l'abandó de Sicília⁷ i l'aliança massa íntima amb Roma,⁸ encara més, com si l'autor, habitualment prudent, perdés tot de cop la paciència, Jaume és acusat d'haver-se deixat corrompre pel Papa, i la seva venalitat és amargament censurada.⁹ Es ben ma-

1. XXVIII, § 19, 3, p. 69; § 22, 10-11, p. 71; § 27, 13, p. 74; § 32, 31-32, p. 78; § 35, 8 i 14, p. 80; § 37, 6 i 10, p. 82; § 39, 8, 15, 17, pp. 83-84; § 45, 5-6, p. 87; § 46, 6-7, p. 88; § 47, 18-19, p. 89; § 48, 15, p. 90. Veure, especialment, el § 34 sencer, p. 79; § 41, 5-10, p. 84, i § 43, 1-6 i 18-21, pp. 86 i 87.

2. Veure, per Sanç, XXIX, § 5, 12-13, p. 96, i XXX, § 3, 20, 27, 30, 33, p. 104; per Jaume de Mallorca, XXIX, § 7, tot sencer, p. 98; pels francesos, XXIX, § 7, 8-14, p. 98; § 9, 11-12 i 16, pp. 99-100; § 11, 13, p. 101, i XXX, § 8, 8, p. 107.

3. Jaume II, per exemple, que rep, XXX, § 16, 12, p. 112, el qualificatiu *illustris*, és usualment designat així : «dominus rex noster».

4. XXIX, § 3, 1-3, p. 95; § 10, 1-2, p. 100; XXX, § 14, 7-9, p. 110; § 17, 1-2, p. 113. Aquestes fórmules són calcades sobre d'altres fórmules anàlogues, i freqüentment emprades, ço que els treu gairebé tota valor : XXV, § 2, 1-3, p. 51; XXVII, § 3, 1-3, p. 57; § 7, 1-2, pp. 59-60; XXVIII, § 15, 2-3, p. 68, i § 20, 2-3, p. 70.

5. XXIX, § 11, 41-43, p. 102.

6. XXX, § 19, 13, p. 115 : «victoriae semper comes»; *ibid.*, 24, p. 116 : «in omnibus semper victor». Compareu les expressions anàlogues, XXVIII, § 30, 8-9, p. 75, i § 47, 2, p. 88.

7. XXX, § 9, sobretot 6-9, pp. 107 i 108; cf. § 11, 1-8, p. 108.

8. *Ibid.*, § 16, 22-25, pp. 112 i 113. — El papa Bonifaci VIII no és gens estalviat : veure *ibid.*, § 18, 36-40, pp. 114 i 115.

9. *Ibid.*, § 18, 5-10, p. 113.

nifest que l'històriògraf, sempre posant-se fermament al costat de la casa catalano-aragonesa, perquè era d'ànima lleial, ja no admira cegament tots els membres d'aquesta casa; es veu ben clar que la seva simpatia és tota per l'infant Pere, mort en 1296,¹ i per l'infortunat Frederic de Sicília.²

Aquesta segona part de les GESTA és original? Pels regnats d'Anfós III d'Aragó i de Jaume II no es pot fer aquesta pregunta, perquè falten els termes de comparació.³ Pel regnat de Pere el Gran, s'ha cregut, sobre apariències potser enganyadores, que les GESTA abreujaven el Desclot o s'inspiraven d'ell. A dir veritat, el problema, abans de donar-hi una solució definitiva, exigiria un llarg examen. Ignorem en quin any escrivia Desclot,⁴ de manera que l'edat respectiva de les dos cròniques no està determinada; no sabríem pretendre, *a priori*, que la menys desenrotllada d'aquestes dues cròniques sigui necessàriament un compendi de l'altra. No n'hi ha prou, doncs, fent remarcar que les GESTA exposen un esdeveniment d'una manera més breu que no ho fa Desclot,⁵ o que els dos textos s'acordin en invocar el record de les plagues d'Egipte a propòsit de la invasió de les mosques emmetzinadores que va envair l'exèrcit francès en 1285;⁶ caldria primer de tot establir una llista de concordàncies i de discordàncies, i veure quins arguments se'n podrien treure. De totes maneres, qualsevol que siguin els resultats d'una enquesta aprofundida, una cosa hi haurà certa sempre: és que l'apassionament desencadenat del redactor de les GESTA contrasta violentment amb la serenitat de Desclot.⁷

III. — Es sabut que, a més de les dues redaccions llatines, existeix un text català que s'atura a Jaume I.⁸ Quan la redacció primitiva no era con-

1. xxx, § 15, 7 i 12-20, p. 111.

2. *Ibid.*, § 11, 10, p. 108; § 12, 6, p. 109; cf. § 19, 5, p. 115, la fórmula: «habuit pro dolor! conflagere cum eodem», per la qual l'autor deplora l'expedició de Jaume II contra Frederic.

3. MUNTANER va començar a redactar el 15 de maig de 1335, segons ens conta ell mateix en el pròleg de la seva *Crònica*.

4. J. MASSÓ TORRENTS, *Historiografia de Catalunya*, p. 43: «S'ha dit que escrivia envers l'any 1300, però no'n sabem res del cert.»

5. A. LECOY DE LA MARCHE, *Les relations politiques de la France avec le royaume de Majorque*, 1 (Paris, 1892), p. 226.

6. A. DE BOFARULL, *Hist. crit. de Catalunya*, III, p. 507; cf. més avall, p. 86, nota.

7. Hauria estat interessant de conèixer la relació de l'expedició de 1285 que VILLANUEVA, *Viage*, VIII, p. 230, va trobar en el ms. 22 de Ripoll (segles XII-XIV); però aquest ms. sembla, per ara, perdut.

8. Més avall, pp. 119-144.

guda només que per referències, els elements constitutius de la redacció tradicional no havien estat destriats i el text català era encara inèdit, s'abocetava així, en plena conjectura, la gènesi de les GESTA : el text català, es deia, és la traducció d'un original llatí que s'estenia primer fins al primer comte-rei, i que va ésser continuat per diferents redactors, cada nou regnat donant lloc a una nova continuació; la traducció catalana d'aquest original llatí, acabada en el tercer quart del XIII.^a segle, ha estat també posada, o més ben dit, altra vegada vertida al llatí per un testimoni de la creuada de 1285, i aquest testimoni ha completat l'obra de manera a conduir-la fins a 1299.¹

Creiem, però, que una doctrina semblant, que era molt bonica, ha d'ésser abandonada avui.

1. Es veritat que la història dels comtes, comprenent-hi Ramon Berenguer IV, el primer comte-rei, ha estat escrita d'una sola tirada, i que els capítols relatius a Anfós II d'Aragó, Pere el Catòlic i Jaume I són deguts a altres tants diferents redactors; però aquesta observació s'aplica a la redacció primitiva, que és un recull de trossos independents els uns dels altres, i no pas a la redacció definitiva que, als caps. I-XXVII, és una laboriosa compilació.

2. Els caps. I-XXVII de la redacció definitiva no han estat traduïts del català. En la hipòtesi d'una traducció s'hauria d'admetre o que el traductor, singularment afavorit per l'atzar, hagués fet ús exactament de les mateixes expressions de la redacció primitiva i del *De rebus Hispaniae*, o que hauria tingut prou sentit crític per identificar les fonts utilitzades, anar-hi i extraure'n les locucions i frases que imprimim de *cursiva*. Encara hi ha més : el text català presenta, de lluny en lluny, mencions que no són a la redacció definitiva;² presenta, també, errors, i aquestes, que són bastant nombroses, es refereixen tan aviat a les dades com a les xifres, la qual cosa, per altra banda, no és greu, ja que podia ésser obra de la negligència dels copistes;³ tan aviat, i això ja és més significatiu, a noms de

1. J. MASSÓ TORRENTS, *op. cit.*, pp. 16 i 17.

2. Exemples : I, 1, p. 119 : «qui és en Catalunya»; 6, p. 120 : «en Prohença»; II, 5, *ibid.* : «sobre'ls III. evangelis»; 32, p. 121 : «e vench-se'n a Barcelona»; VII, 4, p. 123 : «axí com a cabra irada», etc.

3. Veure les notes IV, 3, p. 122; V, 7, p. 123; VIII, 1, p. 124; X, § 1, 6, p. 125; XVII, 12, p. 131; XXII, 17, p. 134; XXVI, 12, p. 142. — Compareu, també, VII, 15, p. 124, i redacció definitiva, VII, 14, p. 28 (data de la presa de Barcelona pels alarbs).

les persones i dels llocs;¹ tan aviat a fets que semblen haver estat interpretats o compresos al revés;² en fi, diverses vegades aquest text català, comparat amb el text llatí, ofereix una exposició molt més concisa.³ Un redactor hauria sabut eliminar els passatges repetits, corregir les faltes i restablir els passatges corromputs? Es cert que la versió catalana no ha pas estat feta sobre cap dels manuscrits que ens n'han pervingut;⁴ però aquesta constatació no aporta cap argument en favor de la prioritat del text català, el qual té tots els caràcters d'una traducció a vegades un xic corregida i més sovint abreujada.

3. Se suposava abans que el testimoni de la campanya de Felip III havia estat a la vegada autor i traductor. L'esmerçar contínuament les mateixes fonts, o les mateixes categories de fonts, junt amb la identitat absoluta dels procediments de redacció, mostren, al nostre entendre, que els caps. I-XXVII formen un conjunt i han sortit d'una sola mà. Per altra banda, aquesta primera part està estretament lligada amb la segona, o sigui als caps. XXVIII-XXX: és així, per exemple, que al cap. XXIV, § 6, la mort de Manfred a la batalla de Benavent, la desfeta i la captura d'Enric, germà d'Anfós X, la mort de Conradí i la victòria de Pere III d'Aragó sobre Carles d'Anjou són citades anticipadament i en termes concisos, però de la mateixa manera que al cap. XXVIII;⁵ és igualment així, que tot el § 10 del cap. XXVII anuncia els §§ 31 i ss. del cap. XXVIII — discòrdia entre Jaume de Mallorca i Pere III d'Aragó, intervenció del rei de França i del

1. Exemples: VII, 20, p. 124: «En Bernat Ermengou» en lloc d'«Ermengol»; X, § 1, 5, 7, p. 125: «Guiem Berenguer» en lloc de «Guillem Bernat»; X, § 3, 20, p. 126: «En Guifre, bisbe d'Urgell, e En Berenguer Guifre, comte de Berguedá» en lloc de «Guillem Guifre» i «Bernat Guifre», respectivament; XIII, 2-3, p. 128: «e en Berenguer Guiem» en lloc de «Bernat Guillem»; XVI, 17, p. 130: «Berenguer» en lloc de «Ramon Berenguer III»; XXIV, 33, p. 136: «de Castella» en lloc de «de Conca», etc.

2. Exemples: X, § 1, 4, p. 125, es diu que Oliva Cabreta governà durant trenta un anys, mentre que en la redacció definitiva, X, § 1, 3-4, p. 30, la xifra xxxi s'aplica a Bernat Tallaferré, fill d'Oliva Cabreta. — XI, 11-12, p. 126, llegim: «de linatge de vibra, qui naturalment quant son al ventre de lur mare trenquen e moren», quan la redacció definitiva, XI, 14-15, p. 32, porta: «genimina uiperarum quae naturaliter ruptis uisceribus interficiunt suas matres». — XIII, 3-6, p. 128, el passatge corresponent de la redacció definitiva (XIII, 3-7, p. 34) va estar tot trasbalsat. — XIV, 3, p. 128, no es el vescomte Enric de Cerdanya qui morí en 1068, sinó son pare Ramon Guifre. — XXIV, 20, p. 136, no és Bertran de Baus que va ésser mort en 1181, sinó Ramon Berenguer IV, comte de Provença. — XXV, § 1, 6, p. 138, és Anfós de Provença que morí a Palerm i no Constança d'Aragó, com la frase sembla indicar. — XXIV, 68, p. 138, es llegeix «Enrich» quan caldria «Ricard».

3. Apareixen particularment abreujats el prefaci i els caps. II, XI, XVII, § 2 i 3, XXIV, § 1, etc.

4. Cf. la frase, XIV, 6-7, p. 128: «Visch En Guiem Ramon el comtat de Cerdanya xxxviii. anys», els mss. llatins essent deficientes en aquest indret (més amunt, p. xxxvii, n. 5).

5. Cf. p. 49, notes 11-12, 12-16 i 17-19.

legat Joan Cholet, guerra de Catalunya i setge de Girona.¹ En conseqüència, si es refusava de considerar l'obra entera com essent composta per un autor únic, hauríem d'afirmar que els caps. XXIV i XXVII han estat retocats pel redactor de la segona part de les GESTA. És millor adoptar potser la hipòtesi d'un mateix i únic autor, car es pot imaginar sense pena que un personatge que hagués assistit als grans esdeveniments de la fi del XIII.^a segle, concebís la idea de remuntar vers el passat i de fer reviure, en conjunt, la història de la nació catalana.

IV. — Aquest autor se'ns apareix com un erudit que coneixia bé els rars monuments de la historiografia local i havia llegit atentament el *De rebus Hispaniae*.² Era, també, un home lletrat, que exposava els fets simplement i amb lucidesa, però que, quan s'esqueia, usava tot seguit expressions fortes o feia imatges,³ i no li costava de formular en vers un elogi o una sàtira.⁴ Era, per altra part, un home d'església : certa manera de construir que té un perfum bíblic,⁵ algunes exclamacions semblants a les que es troben a la Sagrada Escripura,⁶ alguna frase cadenciada i ritmada a la manera dels himnes,⁷ mostren una formació eclesiàstica; i aquest home d'església havia viscut a Ripoll, si es té en compte l'interès que té per aquest monestir, almenys en els primers capítols.⁸ Era català o aragonès, d'origen? Aquesta pregunta, que de primer sorprendrà, no és inútil, ja que les traïcions de catalans i d'aragonesos hi són alternativament denunciades;⁹ no obstant, malgrat aquesta aparent imparcialitat en el blasme,

1. Cf., sobretot, la proposició final del c. XXVII, § 10, 11-12, p. 61 : «Sed quae prouenerit eis talio pro meritis, dante Domino, clarius inferius elucescet.»

2. Noteu, per altra part, a comptar del c. XXVIII, algunes al·lusions a peces d'arxiu i processos de Corts. Exemples : XXVIII, § 10, 8, p. 65; *ibid.*, § 26, 15, p. 73; XXIX, § 10, 13, p. 100; XXX, § 2, 9-13, pàgina 103.

3. Exemples : XXVIII, § 3, 4-5, p. 62; § 6, 21-22, p. 64; § 18, 9, p. 69; § 32, 3, p. 77; § 35, 22-23, p. 80; § 42, 12-13, p. 85.

4. XXX, § 15, 12-20, p. 111; § 18, 7-10, p. 113.

5. Exemples : XXVIII, § 13, 20, p. 67 : «fuit abundantia pacis magna» (cf. *Psalms* 71, 7); § 38, 7-8, p. 83 : «Deo propitio, qui non deserit sperantes in se».

6. XXVIII, § 29, 9-10, p. 75 : «Benedictus Deus Israel...»; § 47, 30-31, pp. 89 i 90 : «Benedictus Deus, qui in manus fidelium», etc.

7. XXVIII, § 47, 31-32, p. 90.

8. Cf. les mencions de sepultures (més amunt, p. XLIV, n. 8), així com les dates de les diverses consagracions de Ripoll (més amunt, p. XLV, n. 2).

9. Més amunt, p. XLVIII, n. 14; afegiu a les indicacions donades, XXV, § 5, 22-23, p. 54, i XXIX, § 7, 14-16, p. 98.

creiem amb fonament que era català de naixement : és, en efecte, únicament a Catalunya que, en una invocació eloqüent, desitja glòria, èxits i riquesa per tota l'eternitat.¹

A quina època devia escriure? Un tipògraf descuidat va fer dir a Baluze que la redacció definitiva era de 1190;² Baluze es va donar compte de l'errada i va rectificar, i en la fe d'errades es llegeix la data de 1290;³ la qual cosa no ha impedit a diversos erudits de repetir la data equivocada de 1190,⁴ com si el text publicat en la *Marca hispanica* no arribés llargament fins als darrers anys del XIII.^a segle. La data de 1299, encara que produïda des de 1843,⁵ ha passat molt de temps desapercibuda; ningú l'hauria d'ignorar a l'hora actual;⁶ però no determina pas ella sola l'època de la composició, i és important de cercar, en el cos de l'obra, altres indicis susceptibles de fixar un *terminus a quo* més rigorós i un *terminus ad quem*.

a) Al cap. XXIV, § 6, 15-16, p. 49, la mort d'Enric, germà d'Anfós X, és mencionada; havent escaigut aquesta mort en agost de 1303,⁷ és possible que la nostra crònica sigui posterior al dit any i al dit mes. Però subsisteix un dubte, car les GESTA, mal informades de l'esdeveniment, afirmen que Enric va estar pres fins a la seva mort, mentre que va tornar a Castella en 1294 o en 1295,⁸ i barregen així informacions certament inexactes amb altres informacions que semblen precises. Aquest dubte seria rellevat si al cap. XXX, § 5, 8, p. 106, la lliçó «papam *tunc* Bonifacium» fos absolutament segura : el *tunc* significaria, en efecte, que al moment en què l'autor escrivia, Bonifaci VIII havia mort, i aquest papa va morir a Roma l'11 d'octubre d'aquest mateix any 1303. Desgraciadament la lliçó és dubtosa : l'adverbi *tunc* no es troba en CD, i és empleat dues vegades per S, sense que es pugui dir rigorosament en quin lloc aquest adverbi hi és de massa.⁹ No per establir una certitud, però per fundar

1. Més amunt, p. LIII, n. 7.

2. *Marca hispanica*, col. 537-538.

3. «Pag. 537 in titulo lin. 4 lege MCCXC.»

4. Exemples : *Historiens de France*, XI, p. LXXVII, i p. 289, nota a; XIX, p. xxv.

5. H. KNUST, en *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, VIII (1843), p. 780.

6. R. BALLESTER Y CASTELL, *Las fuentes narrativas de la historia de España durante la edad media* (Palma de Mallorca, 1908), p. 60, la indica correctament.

7. Cf. A. MOREL-FATIO, en *Bibliothèque de l'École des Chartes*, LIX (1898), p. 370, n. 2.

8. Cf. A. MOREL-FATIO, *loc. cit.*, p. 359, n. 2, segons *Crònica de D. Sancho*, caps. XI i XIII.

9. Veure p. 106, comentari crític, § 5, 8 i 9.

una probabilitat en favor de l'any 1303, retenim aquestes indicacions que es completen i concorden.

b) Les GESTA, en el curs de l'exposició, citen alguns personatges, dels quals obliden, o no tenen ocasió, de mencionar la mort. Tal és el cas de Frederic, rei de Sicília († en 1337), del rei d'Aragó Jaume II († en 1327), d'Anfós de la Cerda († vers 1333) i del seu germà Ferran († vers 1322), de Denis, rei de Portugal († en 1325), d'Ermengol X, comte d'Urgell († en 1314), de Jaume, rei de Mallorca († en 1311), del comte d'Empúries Ponç Hug († en 1308), i de la reina Constança, vídua de Pere el Gran († en 1302). Entre tots aquests personatges només n'hi ha un, salvant error, del qual es pugui prendre estat : és Ermengol X. No es gaire versemblant que al moment en què va ésser escrit el § 4 del cap. XXVI (pp. 55-56) Ermengol hagués mort, perquè es parla d'ell com d'un contemporani. Amb això, i provisòriament, podem dir que les GESTA, segurament posteriors al 2 d'octubre de 1299, devien ésser compostes entre 1303 i 1314, aproximadament.

L'obra, que no té conclusió ni fórmula d'acabament de cap mena, ens ha pervingut sencera? Totes les hipòtesis — mort del cronista, pèrdua d'un o de diversos fulls, etc. — estan permeses; per això és més prudent de constatar la cosa sense voler-la explicar.

L. B.-D.

NOTA SOBRE L'ESTABLIMENT DEL TEXT. — A) *Redacció primitiva*. No essent coneguda més que per un sol manuscrit, totes les lliçons no adoptades, fins les més insignificants, han estat senyalades, salvant omissió de la nostra part, en el comentari crític o en les *Errades i correccions*.

B) *Redacció definitiva*. El manuscrit *B* ha servit, naturalment, de base a la nostra edició; per als passatges on ell fallava, hem recorregut preferentment al manuscrit *S*, sens perjudici de seguir de vegades *C* o *D*. Les lliçons no adoptades de *B* i *S* han estat anotades, a excepció de certes particularitats ortogràfiques, tals com l'ús de la *e* senzilla en lloc de *ae* o de *oe*; la confusió de *c* i de *t* davant de *i*, o l'ús de la *f* doble inicial. Quant a les lliçons de *C* i *D* (cf. *M*), si bé són, generalment, sense valor, ens ha semblat útil d'indicar-les, per tal de facilitar la tasca dels editors futurs si un dia es descobrien nous manuscrits.

Imprimim en cursiva : Primer, els passatges que la redacció primitiva treu de Roderic de Tolèdol (cf. p. xxvi, n. 1); segon, els passatges que la redacció definitiva manleva a la primitiva o a Roderic (cf. p. xlili, n. 1); tercer, els títols de paràgrafs que hom troba en *B* i en *S*.

TEXT CATALA

§ I. ELS MANUSCRITS

El text és completament inèdit en sa totalitat. Nosaltres n'havíem donat solament alguns fragments per a identificar-lo, acompanyant-los de notes bibliogràfiques lleugeres dels mateixos quatre principals manuscrits,¹ als que hi adjuntem dos d'altres ara, que passem a descriure.

A. Arxiu Municipal Històric de Barcelona, instal·lat modernament a la casa que fou de l'ardiaca Desplà, adquirida per la ciutat. El text es troba als ff. 22 v.^a - 27 v.^b del *Llibre d'Usatges i Privilegis* format, per acord del Consell de 1345, pel seu escrivà i notari Ramon Ferrer. Bellament escrit, caplletrat i historiat tot el volum sobre pergami, a dues columnes; títols de vermelló, caplletres alternades de blau i vermell, sobre 234 folis de 367 × 265 mm., marcats actualment en llapis, amb rastre, però, de foliació antiga, tallada en part pel relligador. Relligatge de caràcter romàntic, en el qual sembla haver-se utilitzat alguns elements de l'antic; claus, cantoneres i tanques de llautó; al pla, escut de Barcelona, esmaltat. Per més que l'acord dels Consellers sia datat de 1345 (igual que el Llibre Verd del qual tractarem tot seguit), sembla natural que tractant-se d'un llibre tan important hagué, però, de trigar-se a complimentar i, sobretot, a enllestir-se, no sobrepasant de segur gaires dècades, totes dintre del xiv.^o segle. Per l'ordre en què apareixen alguns textos en aquest gran recull de la ciutat havien d'haver-se posat a contribució algunes col·leccions més antigues que es conserven encara en el mateix Arxiu. Debutant per l'acord del Consell, segueixen, en el mateix

1. *Historiografia de Catalunya* (París, 1906), pp. 12-13.

ordre, la taula, el calendari, els quatre evangelis, les sis edats del món, les *Cronica romanorum imperatorum*, *Cronica pontificum romanorum*, acabant en *Clemens VI nazione limosissensis*, els oficis dels cardenals, la *Cronica regum Francie*, acabant amb Lluís el Gras (1137), i, tot seguit, ve la *CRONICA COMITUM BARCHINONE ET REGUM ARAGONUM*, la qual és el primer text català, tots els precedents essent redactats en llatí. Continuen unes *Cronica comunia*, essent l'última data la de 1270 amb espai per continuar (llatí). «Aquesta es la forma de sagrament que deu fer cascun dels xij. elegidors dels conseylers...», «los termens de la vegueria de valles» (català); Usatges de Barcelona (llatí) amb bella portada, escut de la ciutat al peu, miniatura d'un comte, «Incipiunt usatici barchinone»; (f. 41) «Incipiunt consuetudines cathalonie inter dominos et uasallos tenentes castra pro dominis et alia feuda» (llatí, miniatura representant l'acte de prestació d'homenatge); «Libellus de batalla facienda, Bataylla jutjada ans que sia jurada...» (català). Comencen fins a la fi les constitucions i privilegis de la ciutat, que van des d'Anfós I de Barcelona, fins a Pere III de les Cerimònies.

B. Es troba al mateix Arxiu Municipal que A. Es, en allò que ens interessa, còpia exacta de A. Conté ccij. folis antics marcats tots en el versos, de 380 × 265 mm.; llibre superbament escrit a dues columnes sobre pergamí, il·luminat amb precioses caplletres, i, sobretot, amb miniatures abundantíssimes de la millor època. Aquest és el primer dels quatre volums o Llibres verds, immensa col·lecció de tots els documents interessant la ciutat. Comença pels mateixos acords dels Consellers que A, i àdhuc, amb la mateixa data (1345). La *CRONICA COMITUM BARCHINONE ET REGUM ARAGONUM* va entre els ff. xxvj. v. - xxiiij. v.^b; comença per caplletra E («El castel darria»), preciosa, amb miniatura d'un comte, amb indumentària de XIV.^a segle, amb la mà dreta a l'alçada del pit i l'esquerra posada al pom de l'espasa. Pot veure's la reproducció del primer foli d'aquesta CRÒNICA en la lám. 8. Els privilegis reials que conté aquest volum del Llibre Verd són més nombrosos que els del Llibre de Privilegis. Relligatge del segle XIXe en vellut verd, amb escut de llautó al pla, cantoneres i una sola tanca.¹

1. Varem publicar, en companyia del nostre malaguanyat amb c Lluís López Oms, una notícia del Llibre Verd i el començament de les GESTA en català, en *L'Avenç*, vol. I (1882-1883), pp. 107, 122 154, vol. II (1883-1884), pp. 37 i 76.

C. Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona, ms. 21-2-17. Escrit sobre cccxij. folis de paper, de 295 × 225 mm. per una mà de les darreries del xiv.^o segle o de començaments del xve. El ms. va precedit per vuit folis sense numerar que potser no acaben, mancant-hi al menys un foli; aquests folis preliminars contenen : 1, una composició extravagant mancada de començament; 2, un poema sobre la vida de la gent de mar; 3, poema endreçat a l'armador Berenguer Simon.¹ La part foliada comença amb la *CRONICA DELS COMTES DE BARCELONA E DELS REYS D'ARAGÓ* (títol que ara manca), que abraça del f. 1 fins al 10 r. Segueix la Crònica d'En Bernat Desclot que s'atura al cap. cxxxiv de les edicions impreses (f. cxxj.) per emprendre la Crònica d'En Ramon Muntaner fins al cap. cxix i fins a la fi (f. cccxij.). Els poemets preliminars van a dues columnes, les cròniques van totes a plana plena; caplletretes vermelles; el text català no porta cap epígraf; no obstant, resta per omplir l'espai de sis caplletres. A dalt del text hi ha, en lletra del segle xviiie, el títol equivocacat : «Bernat Desclot — Chronica de Catalunya que dictaua en B.^{at} desclot, f. x.».

D. Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 647 (abans G 160). Escrit a dues columnes sobre 234 folis, marcats amb guarismes seguint la foliació romana antiga; paper de 265 × 185 mm. al segle xiv.^e Sense títol el text comença al f. 3 amb el pròleg («Aquest libre mostra ueritat...») i acaba al f. 13. Va precedit per unes notes analístiques, que ocupen els ff. 1-2 i comencen : « En lany de Mcciiij. fo presa Constantinoble », acabant : « En lany de Mcccxxxiiij. fo gran carestia en barcelona... Item aquest any matex fo gran guerra de catalans e de Genovesos en la mar ey perderen de cascuna deles parts molt nauili e gents en moltes maneres axi com aciuant hoyrets. » A continuació del text català de la *Cronica dels comtes de Barcelona* ve la Crònica d'En Desclot.² Cap epígraf, però caplletretes vermelles; tot el llibre va escrit a dues columnes : la primera A («Aquest libre mostra ueritat») és més important; les següents, blaves i vermelles alternades, segons era ús i costum. La reproducció de la darrera plana amb el lligam i començament de la Crònica d'En Desclot pot veure's en la lám. 7.

E. Manuscrit n.º 485 de la Biblioteca de Catalunya. Segle xve, de 333 folis de 290 × 210 mm., paper. Procedeix de la llibreria que fou

1. *Dos poemes sobre la vida de la gent de mar*, publicats per nosaltres en la *Revue Hispanique*, ix, p. 240.

2. *Manuscrits catalans de la Biblioteca Nacional de Madrid*, Barcelona, 1896, p. 136.

de Pau Ignasi Dalmases i Ros (†1718), adquirida per l'Institut d'Estudis Catalans en 1916. Constitueix un gruixut volum contenint diversos textos, còpies dels Usatges i documents i privilegis concernent la ciutat de Barcelona i prediccions d'En Turmeda i d'altres, segons es descriu per R. d'Alòs en el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, vol. III, any 1916, pp. 34-35. El text català de les GESTA comença al f. 330 ocupant quatre folis sencers, restant en l'aire. Va escrit a ratlla plena, sense cap separació, ni caplletra ni títol de vermelló, tot de tinta negra, amb forces abreviatures; escriptura correguda i seguida. El verso del foli precedent (329), és blanc, i comença el text dalt de tot del f. 330. Posem a continuació les primeres i darreres frases d'aquests quatre folis : f. 330 : «Aci se mostra ueritat del primer compte...»; acaba : «...uengueren en j. loch on salamo qui era aqui compte deuia uenir»; f. 330 v.º : «E uench he ell pres liuraren lo al donzell...»; acaba : «Guifre para dels damunt dits fets ços fets be, he ordonadament mori anno»; f. 331 : «domini iġ. xij. fo sotarrat ha ripoll»; acaba : «E mori en lo ayn de Ihesu christ iġ. xc. sots en borrell compte de»; f. 331 v.º : «barchna. E après ça mort ac lo comptat de bessuldu...»; acaba : «E de longa uia no fo tan bons com los damunt dits. E uis»; f. 332 : «que apres son para xvij. ayns en lo comptat he hac iij. fils...»; acaba : «he fo sotarrat a canigo E uisque en lo comptat xxxvj. anys. Mort en berenguer»; f. 332 v.º : «damunt dit compte de barchna. romasseren tres fills...»; acaba : «los qualls aucieren almorauits requerent (mot esborrat al marge, veient-s'hi) R. berenguer tercer compte»; f. 333, desenganxat : «de barchna anno domini mċij. visque en lo comptat...»; acaba : «Ell aqui stant basti j. loch fort qui ha nom archar costa tripoll E aqui»; f. 333 v.º, darrer : «fo nafrat de sageta e mori sens infant...» acaba : «an Amfos emperador de toledo del quall fo nat j. infant molt bo e molt noble. Aquest compte ac». Termena el text incomplet en aquest punt. Tres notes marginals de lletra del mateix s. xv.º, en un llatí peculiar apareixen, la primera en front de II, 33, p. 122 : *Ripullis edifici 888*; la segona, a l'indret de VII, 15, p. 124 : *Anno domini 865 agareni seperunt siuitatem barchne*; la terça, en IX, 6-8, p. 126 : *Not. quando husatici in iurium abuerunt. Ussatges de Bar.*»

Aquest ms. E, del qual no hem donat variants en la nostra edició, presenta una sèrie de formes típiques, que anotarem, i procedeix tal vegada d'una còpia executada al dictat seguint un text que s'assemblava a C, però

fortament modernitzat, especialment en els mots que l'escrivent creia que havien caigut en desús. Com hem dit, aquest text és incomplet i es detura al punt de la nostra edició, XVI, ratlla plena 12, p. 130. Redueix, també, algunes formes, com p. e., «los damunt dits»; escriu llargs tots els enclítics: «e'ls», «e los»; «Del contat», «En lo comptat»; substitueix alguns mots «sebullit», «sotarrat»; «sepulcre», «sepultura»; «anys»; «ayns», «Cerdanya», «Serdaya»; «cauayler», «caualer», «muyler», «muler». Les precedents són formes constants en tot aquest ms. La copulativa *e* es transforma sovint en *he*, sense ésser regla general; «sa», «sos» presenta força sovint «ça», «ços», forma insòlita; els temps de verb «hac», «ac» (poques vegades devé «agué»), «vengren», «preseren», «visch», es tornen «vengueren», «prengueren», «visqué». Es veu clar que el copista pertanyia a la fonètica oriental per confondre les àtones *a e*: «sotarrat», «tangut», «para»; però també confon el so *s* amb *ss*; aquestes dues confusions, que no solen anar plegades, ens impossibilita d'atribuir una comarca determinada com nadiua de l'escrivent, que usa, també, forces supressions. Anotarem les lliçons més característiques i les principals supressions, dient ben de pressa que cap d'aquestes tenen la més mínima importància, i, per això, no les hem aprofitades per l'establiment del nostre text, essent la major partida dolentes o capricioses. Sense títol, el pròleg resta reduït a l'ínfima expressió, és només així: «Aci se mostra ueritat del primer compte de barchna he de tots los altres qui son uenguts apres dell he dell ordonament de tots los comptats qui son en Cataluyna he los noms he los temps de aquells qui ho han tangut» (pàgina 119). — Cap. I: «En lo castell darria qui es en Cataluyna en lo territori de conflent costa la flum qui es appellat ter era un caualer rich he bon de armes e de gran consell per nom en Gifre al quall per aquestes abtesses bones e de moltes altres...», ratlles 1-3, pp. 119 i 120. Suprimeix: 5, «davant dit»; 6, «missatges»; 7, en lloc de «d'aquells», «dels»; 8, «per missatge»; 9, «de Barcelona»; 10, en lloc de «qui l'avia aontat», només «lo»; 11-12, «fo pres lo compte»; 13, en lloc de «d'aquella presó, ocieren», «de aquella mort mataran lo»; 12-13, suprimeix des de «comte» fins a «Pelós»; 14, «davant». — Cap. II: 1, manca des de «Del qual» fins a «nodrir»; 2, «vengues lo temps», «que nodrien»; 5, en lloc de «lo macip», «dit jove»; íd., manca «davant dit Jaufre»; 4, en lloc de «en blasme ni en fama», «en blasme e ni infamia»; 6, «pare la presés per muyler», «para que la prengues per muler»; 7, en lloc

de «celadament», «amagadament»; en lloc de «per que hac», «e perço li fo possat»; 12, en comptes de «vengren», «vengueren»; 14, diu «speçayall en presencia de tothom ab la sua spassa»; 20, en lloc de «n'era tengut», «que auia jurat»; 32, «e tots los sarrahins gitats d'aquen tro a Lerida», diu «gita de aqui tots los moros ho sarrayns tro a leyda» (p. 122). — Cap. III, 1, «fills de ça muler damunt dita, ço es : Raolf»; 3, «e fo soterrat hall monestir de»; 3, manca «e fo lo primer comte de Urgell». — Cap. V, 1, «Los comptats de Bessuldu e de Çardaya foren de Oliba demunt dit»; (p. 123) 4-5, «En suyner sobrenomenat compte de urgell lo quall»; 8, «romangueren». — Cap. VI, 3, en lloc de «axi com», «segons qui». — Cap. VII, 5, «poderossament los dits comptats de Besulu e de Serdaya sots senyoria dels dits comptes de barchna»; 10, «apres ça mort hac»; 13, «sarrayns vengueren a Barchna e destrouiren» (com C); 23-24, en lloc de «Berenguer» diu «Ramon». — Cap. VIII, 3, «bisbe de Osona e encio»; 4-5, «poderossos sots Borrell», mancant «Ramon»; 6, «lo quall fo appellat Armengoll»; 8, canvi «lo comptat de Urgell Ermengoll son fill». — Cap. IX, 1, en lloc de «En Berenguer son fill», «e mori lo dit armengoll»; 7, «sans Berenguer fo monge de Tomereç he prior de sent Benet». — Cap. X, 2, «Tallaferra»; 7, «après de ell ac lo comptat de besulu»; 8-9, «Oliba compte dessus dit fo monge he abat de Ripoll e bisbe»; 13, «aucis Nalmoç ça madastre»; 16, «tercer fill qui auia nom». — (p. 127) Cap. XII, 3, «palegri en Ultramar ... E uisque en lo comptat»; 7-10, manca des de «E après d'ell» fins a «en tro fo presa», o sia tot el que es refereix a Ermengol de Gerp. — (p. 128) Cap. XIII, 1, «En lo comptat de Bessulo fo compte guilem berenguer (*bng* en lloc de *bn*, Bernat) appellat gras»; 5, «en Guilem berenguer (*bng*) e uisque frare menor»; 5-6, «la vna per muler al fill del vescompte de lautres e laltre al compte de Pallas»; 10, «qui fo bon hom de armes e fo molt amat e temut per los seus»; comparin-se les lliçons de C. — (p. 129) Cap. XV, «lo quall fo appellat cap destopes»; 5-6, «son para per muler fila den g. p. Guistart duch de pula e de Massina»; 9-10, en lloc de «Una saho», «un jorn aguaytall a la perxa del Estor qui es entre Gerona he sent Celoni e aucislo». — Cap. XVI, 1, reducció, «Après la mort den cap destopes»; 3, «e los nobles de Cathaluya no pogueren». — (p. 130, darrera del text); 2, «fill del dit compte lo quall fo hom dols»; 3, «e ac muler na dolça filla del compte de proença ab la quall ac los comptats de proença e de Millan e ordona que los comptats de bes-

suldo e de Serdaya fossen del comptat de barchna e dona ça na dolça a muler a Namfos emperador de toledoll de la quall fo nat j. infant molt bo e molt noble. Aquest compte ac». Acaba en l'aire aquest ms.

F. Arxiu de la Corona d'Aragó, llibres provinents del convent de la Mercè, 41 (abans 90). Còpia declarada de C, escrita o feta escriure pel mercenari fra Manuel Marian Ribera (1652-1736). Foli 593, títol errat de Desclot, però arreglat *Cronica dels comtes de Barcelona e dels reys d'Aragó...* «Aquest libre mostra ueritat (des) dell primer comte... Dell castell de Aria...». Foli 717 acaba : «... leyall e catolich sens tot dupte per tos temps». Segueix un Desclot. Despreciarem aquesta còpia per disposar del text original, però el fet de donar el P. Ribera el títol exacte fa pensar que aquest, que ara no es troba en C, podria trobar-s'hi en executar-se la còpia.

G. No hi cap dubte que havia existit un altre ms. que podem considerar perdut, i que es retroba mencionat en l'inventari de G. Cabanelles, pres en 1424. Començava : «Aquest libre mostra veritat del primer comte de Barcelona», finint : «sino le setge e aço fo l any 1391.»¹ Podria tractar-se d'un text força millor que E, però contenint la versió tradicional, a la qual degué haver-se afegit o unes notes analístiques a la fi o bé una cròniqueta que no s'assembla a cap de les que coneixem.

Ja hem expressat els motius que ens obliguen a rebutjar, per la nostra edició, els mss. E i F; resten els quatre mss. A B C D, que tenen una altra importància.

Aquests quatre manuscrits es divideixen, per les variants, en dues famílies : A B, que tot i essent còpia l'un de l'altre, tenen algunes lliçons que els diferencien, poques però força interessants (X, 7, p. 125, A porta G. Bgr. mentre que B porta G. B.; allargant les abreviatures, ens trobaríem que A ens ofereix Guiem² Berenguer, mentre que B ens podria oferir el mateix Guiem Berenguer que Guiem Bernat, que era el nom veritable del personatge. Vegeu Barrau-Dihigo, *Introducció*, redacció definitiva, p. LII, n. 1); C D apareixen amb una altra sèrie de variants lligades

1. MOLINÉ I BRASÉS, *Llibre del Consolat de Mar*, Barcelona, 1914, p. LI.

2. La forma «Guiem» en lloc de «Guillem» és constant en els noms sencers de A B, que prenem com a text més típic i més arcaic.

entre sí; es deturen, també, aquests dos manuscrits al cap. XXV, no duent els XXVI-XXVII, que només es troben en *A B*. Ramon Ferrer, compilador dels llibres *A B*, degué utilitzar en 1345 un text més arcaic que no pas els que disposaven els escriptors de *C D*, que tenien, també, però una valor notable. En *D* s'hi observen, no obstant, algunes llacunes que no manquen en *C*, la més gran omplint els caps. X-XIII, presentant-se'n, també, sovint de petites i explicatives que s'han anotat al seu lloc. *A B* porten alguns títols en vermelló que hem conservat en el nostre text; *C D* no duen ni un sol títol.

En establir el nostre text, en benefici de la claredat i perquè millor pugui servir a estudis comparatius del text català amb els llatins, hem posat els mateixos capítols que corresponen a la redacció definitiva: com que per fer-ho així hem hagut de dislocar algunes vegades el que indiquen les caplletres i els calderons (aquests no apareixen sinó en *A B*), donem ara aquesta distribució de cada manuscrit amb la correspondència dels capítols del nostre text, capítols que no existeixen, com es comprèn, en els manuscrits.

En *A B* tots els epígrafs i títols són de vermelló, el mateix que el pròleg («Del primer compte»), i hem indicat la miniatura que capça «El castel darria».

Caplletra «El castel darria» (I, p. 119), calderó «Tenent lo davant dit comte» (II, 16, p. 121), «Guiffre pelos» (II, 31, p. 121), capll. «Aquest Guiffre» (III, 38, p. 122), capll. «Los comptats» (V, 6, p. 122), capll. «Aquest Borrell» (VII, 1, p. 123), capll. «En borrell» (VII, 12, p. 124), capll. «Après daquell» (VII, 21, p. 124), capll. «Après de Ramon borrell» (IX, 1, p. 125), capll. «Sots lo temps» (X, 1, p. 125), cald. «Oliba qui fo» (X, 8, p. 125), capll. «Guiffre qui fo lo segon» (X, 3, 16, p. 126), capll. «Mort en berenguer» (XI, 1, p. 126), capll. «Dins lo temps» (XII, 2, p. 127), cald. «E après dell ac» (XII, 7, p. 127), cald. «Après dell ach» (XII, 12, p. 127), cald. «E après dell ach» (XII, 16, p. 127), capll. «El comptat de besuldo» (XIII, 1, p. 128), capll. «El comtat de cerdanya» (XIV, 1, p. 128), cald. «Après del dauant dit» (XV, 1, p. 129), cald. «Après de la mort» (XVI, 1, 129), capll. «E tots los barons» (XVI, 6, p. 130), capll. «En après assetia» (XVII, 16, p. 131), cald. «El següent any» (XVII, 17, p. 131), cald. «E après assetia mirauet» (XVII, 19, p. 130), capll. «Après daço berenguer» (XVII, § 2, 23, p. 131),

cald. «En apres tracta» (XVII, § 2, 31, p. 131), capll. «Dona vrracha» (XVII, § 3, 34, p. 132), cald. «Lo dauant dit» (XVII, § 3, 38, p. 132), cald. «Estant Rey» (XVIII, 10, p. 132), capll. «Fenides e passades» (XIX, 1, p. 133), cald. «Ffo j. cauayler» (XIX, 6, p. 133), capll. «Aquest rey Pere» (XXI, 11, p. 134), cald. «Aquest rey namfos» (XXII, 15, p. 134), cald. «Morts aquests ij. frares» (XXIII, 1, p. 135), cald. «E per ço fo feta» (XXIII, 4, p. 135), vermelló «Del començament del regne» (XXIII, 14, p. 135), capll. «Ildefons fill major» (XXIV, 1, p. 135), cald. «E per ço com aquest» (XXIV, § 2, 8, p. 136), cald. «Hac encara» (XXIV, § 2, 13, p. 136), cald. «Mort aquest lo Rey» (XXIV, § 2, 21, p. 136), cald. «E axi cobrada prohença» (XXIV, § 2, 23, p. 136), cald. «Al Rey Ildefons» (XXIV, § 3, 24, p. 136), cald. «Honras encara» (XXIV, § 3, 30, p. 136), cald. «Oyda la gran fama» (XXIV, § 4, 39, p. 137), cald. «E per ço con tots los reys» (XXIV, § 4, 42, p. 137), cald. «Ildefons Rey dauant dit» (XXIV, § 4, 47, p. 137), cald. «E quant fo tornat en sa terra» (XXIV, § 5, 53, p. 137), cald. «Aquest comte de proença» (XXIV, § 6, 69, p. 138), cald. «Lo terç fill» (XXIV, § 6, 70, p. 138), cald. «Aquestes coses» (XXIV, § 7, 74, p. 138); capll. «En Pere fill primer» (XXV, § 1, 1, p. 138), cald. «Lo dauant dit senyor Rey» (XXV, § 2, 13, p. 139), cald. «E uench sen a montpesler» (XXV, § 3, 35, p. 139), cald. «Aquest senyor Rey» (XXV, § 4, 44, p. 140), cald. «A cap dun temps» (XXV, § 5, 56, p. 140), cald. «Depuis oy dir» (XXV, § 5, 62, p. 140); capll. «El temps del senyor Rey» (XXVI, 1, p. 141), cald. «E apres dell hac lo comptat» (XXVI, 12, p. 142); capll. «Mort lo senyor Rey en Pere» (XXVII, § 1, 1, p. 142), cald. «Aquest fo bo darmes» (XXVII, § 2, 14, p. 143), cald. «Lo senyor en Jacme» (XXXII, 3, 24, p. 143), capll. «Aquest senyor Rey en jacme» (XXVII, § 6, 43, p. 144).

En els mss. *C D* es corresponen gairebé sempre les caplletretes, però hi ha algunes excepcions que provarem d'indicar, fent constar les llacunes llargues o curtes que presenten l'un o l'altre ms.

Caplletra primera «Aquest libre mostra...» (pròleg, p. 119), capll. «Del Castell de aria» (I, 6, p. 119), capll. «Tinent lo dauant dit Comdat en gifre pelos» (II, 16, p. 121), capll. «Jaufre pelos» (II, 31, p. 121), capll. «E apres dell ach lo comtat de barcelona» *només en C* (IV, 1, p. 122), capll. *només en C* «E los comtats de Besuldo» (V, 1, p. 122), capll. *només en C* «Aquest Borrell» (VII, 1, p. 123), capll. «Après daquell en Ramon borrell» (VII, 21, p. 124); *ve en D una gran llacuna des del mot «sarrayns» restant en blanc*

l'espai de quatre columnes i un quart, capll. «En Borrell tinent los dauant dits comtats» (només en C, VII, 12, p. 124), capll. en C «Sots lo temps» (X, 1, p. 125), capll. en C «Guifre qui fo lo segon fill» (X, § 3, 16, p. 126), capll. en C «Mort en Berenguer» (XI, 1, p. 126), capll. només en C «Dins lo temps» (XII, 1, p. 127), capll. només en C «Del comtat de Busuldo» (XIII, 1, p. 128), capll. *reprenen ambdós textos* «Del comdat de serdanya» (XIV, 1, p. 128), capll. «En apres del dauant dit Ramon berenguer» (XV, 1, p. 129), capll. «A tots los barons» (XVII, 6, p. 130), capll. «En apres asetja tortosa» (XVII, 16, p. 131), capll. «Après daço berenguer Ramon» (XVII, 23, p. 131), capll. «Dona vrracha» (XVII, 34, p. 132), capll. «Fenides e lexades» (XIX, 1, p. 133), capll. «Aquest Rey en pere» (XXI, 11, p. 134), capll. «Namfos fill major ach lo Regne» (XXIV, 1, p. 135), capll. «Namfos deuant dit Rey darago complit de bons proposits» (XXIV, § 4, 43, p. 137), capll. «En pere fill primer» (XXV, 1, p. 138).

Els folis en els quals es troben les caplletres esmentades, senyals evidents d'intents de classificació de capítols, en els quatre mss. que contenen el text català, són els següents:

A, folis 22^a, 22 v.^{ab}, 23^{ab}, 23 v.^{ab}, 24^a, 24 v.^{ab}, 25^a, 25 v.^a, 26^b, 27^{ab}, 27 v.^a.

B, folis xxvj v.^a, xxvij v.^{ab}, íd.^a, xxviii v.^{ab}, xxviii^{ab}, íd. v.^{ab}, xxix^{ab}, íd.^b, xxix^{ab}, íd. v.^b, xxx^{ab}, íd. v.^b, xxxj^b, xxxvj v.^b, xxxviii^b, íd. v.^a.

C, folis j, j v., ij, ij v., iij, iij v. (*una capll. blanca*), iiij, iiij v. (*una capll. blanca*), v, v v. (*una capll. blanca*), vj (*una capll. blanca*), vj v., vij v., viij v., ix.

D, folis 3^a, 3 v.^a, 5^b, 7^{ab}, 7 v.^{ab}, 8^a, 8 v.^{ab}, 9^a, 9 v.^{ab}, 10 v.^a, 11^b, 12^a.

§ 2. L'ESTABLIMENT DEL TEXT

El procediment que hem emprat per l'establiment del nostre text pot semblar un xic estrany : cal explicar-lo. En general, com hem dit més amunt, ens hem servit de *A B*, que ens donen, al nostre parer, el text més antic i de millor llenguatge. Creiem que En Ramon Ferrer degué, en 1345, utilitzar un text que tenia el prestigi de l'antiguitat, produït potser en la XIII.^a o a la primeria de la XIV.^a centúria. No obstant, en tots

els passatges en què *CD* apareixen completar el text de *AB*, no hem dubtat gens a utilitzar-los amb la intenció de presentar un text l'estat primer del qual no ens ha arribat, els quatre manuscrits donant-nos tots plegats, envers als últims capítols, alguns abreujaments de frase en front del llatí. De totes maneres el text resulta força complet tal com se presenta. Per altra part, sabem que *CD* s'ajuden l'un a l'altre per les respectives llacunes, les quals de vegades consisteixen tan sols en una frase curta. Pel que es refereix a les variants que separen *C* i *D*, responen, generalment, a peculiaritats dialectals dels respectius escriptors (*C* sempre «comtat», *D* constantment «comdat», *C* porta «Busuldó», *D* «Busoldó»), als quals, també, són imputables alguns oblitats i algun que altre salt (*X*, I, 47, p. 125, «E apres dell ach lo comtat de Busuldo en G. Berenguer son fill», en *C* ve tot seguit de «e tench lo xxxj. anys» (Oliba Cabreta).¹

Un altre fet fa pensar que l'original que va servir-se'n Ramon Ferrer i el que va servir als escriptors de *CD*, degué ésser diferent; perquè aquests no hi trobaren els nostres caps. XXVI ni XXVII (Guerau de Cabrera i el comtat d'Urgell, el rei Jaume el Conqueridor). Ens sembla que mai el text català, o traducció si es vol, s'havia excedit dels fets del rei Conqueridor, perquè si hagués contingut els fets de Pere el Gran, Ramon Ferrer els hauria continuat en *AB*. Demés, el redactor llatí dels fets de Pere el Gran i continuador fins a l'any 1299,² aparenta constituir una obra visual completament a part de la precedent; el monjo redactor feia obra de cronista, mentre que els redactors de la primera part (caps. I-XXVII) feien obra de compiladors.³ Però, també, podria ésser que els escriptors de *CD* haguessin deixat de continuar deliberadament els fets del rei Jaume, per més que el ms. que copiaven els hagués contingut, perquè prou que en parla Bernat Desclot, al qual, el text català de les *GESTA* serveix només d'introducció històrica en un dels manuscrits. Així ho manifesten en el text *D*, les paraules de lligam que són d'aquesta manera:

1. Per la nostra part hem tingut alguns oblitats: *X*, I, 1, p. 125, «Sots lo temps d'En Ramon Borrell e de son fill Berenguer», ha de seguir: «comtes de Barcelona»; Id., id., 7: «E après d'ell hac lo comtat», ha de seguir: «de Besuldó»; *XVI*, 17, p. 130: «E aquest Berenguer», ha de dir: «E aquest Ramon Berenguer». Se'ns han escapat dues errades d'impremta: *XXVI*, 12, p. 142, «A après», en lloc de: «E après»; *XXV*, § 5, 54, p. 140: «sobre tots los altres», en lloc de: «sobre tots los altres de».

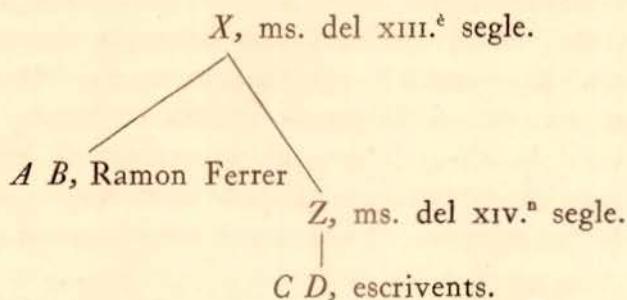
2. Cf. l'estudi sobre la datació de la definitiva que M. BARRAU-DIHIGO presenta, pp. LIV-LV.

3. Veure els arguments presentats per BARRAU-DIHIGO sobre el fet de la unitat del redactor de la definitiva, pp. LI-LV.

«Ara auets hoit de los comdats en qual manera vengueren ne en qual ne los comtats tots de Barcelona e de Busoldo e de Cerdanya e de Rossello ne com lo Comdat de barcelona fo ajustat ab lo Regisme darago axi com largament hoyrets en lo dit libre del molt alt senyor Rey en pere Rey darago e comte de barcelona lo qual fo molt prous e molt poderos e molt espert e coratjos de anar sobre moros axi com hoyrets en lo dit libre» (veure làm. 7). Tots dos mss. precedeixen : el *C* a una combinació coneguda de Desclot i Muntaner, el *D* a un Desclot sol.¹

Cal considerar que la redacció primitiva es detura al punt mateix de la vida del rei Jaume, que ho fa el text català, això és : els matrimonis dels fills i filles del Conqueridor,² essent la definitiva sola la que acaba el regnat amb els paràgrafs de la present edició 7 («De acquisitione regni Murciae»), 8 («De morte dicti domini Jacobi regis»), 9 (creació del regne de Mallorca a favor de Jaume) i 10 (herència dels dos fills del Conqueridor i dissensió entre els germans).

Creiem que degué haver-hi, almenys, dos manuscrits perduts, que serviren d'original per una banda a *A B*, per l'altra a *C D*; designarem per *X* un que podria ésser escrit en el XIII.^a segle (la comparació del llenguatge del nostre text amb el de les dues cròniques importants del mateix segle : el *Llibre dels feyts* del rei Jaume i la Crònica d'En Desclot, ho fa pensar); ell hauria servit d'original a un altre de la primèria de la XIV.^a centúria, *Z*. Podríem, doncs, intentar el següent paradigma:

1. *Historiografia de Catalunya*, p. 47.

2. P. 20, primitiva : des de «Hic domina rex ... quarta scilicet domina Maria uirgo decessit»; p. 144, català : «Aquest senyor rey En Jacme» fins a : «e dona Maria qui morí sens infant.» Ja hem fet constar que el text català abreuja un xic més que els llatins en alguns indrets d'aquest capítol.

§ 3. VALOR DEL TEXT CATALÀ

Quan encara es coneixien les dues redaccions llatines d'una manera vaga, no tenint-se, com ara, l'excel·lent edició d'elles d'En Barrau-Dihigo, nosaltres vàrem construir una teoria en 1906, que estem disposats tot seguit a abandonar;¹ però en resumirem les conclusions, que insinuàvem seguint a una sèrie de preguntes dubtoses i sense comprometre'ns, i deixant les frases en sentit condicional. «Tots els punts dubtosos que ens podríem posar foren de difícil resposta; però estem temptats de creure que el text català és traducció d'un text llatí de Ripoll que abraçaria, a més dels comtes, el primer comte-rei a tot estirar; que a Ripoll era costum afegir la gesta de cada nou rei, la crònica essent, doncs, deguda a la mà de diferents monjos; que la traducció i redacció del text català, acabant amb la gesta de Jaume el Conqueridor, es féu en el terç quart del segle XIII.^è; i que aquesta crònica catalana fou la que el monjo de Ripoll, present a la invasió de Felip l'Ardit, tornà al llatí, completant-la fins poc més de la mort d'Anfós i tancant-la en 1299.» En aquest mateix llibre (Introducció, pp. LI-LIII.) M. Barrau-Dihigo ha refutat gairebé tots els punts emesos fa dinou anys per nosaltres. És cert, diu, que la història dels comtes, comprenent-hi En Ramon Berenguer IV, el primer comte-rei, ha estat escrita d'una sola tirada, i que els capítols referents a Anfós el Cast, Pere el Catòlic i Jaume I són deguts a altres tants redactors diferents; aquesta observació no pot aplicar-se sinó a la redacció primitiva, que forma un recull de trossos independents els uns dels altres, però no a la definitiva, que constitueix als caps. I-XXVII una laboriosa compilació. Després, En Barrau-Dihigo fa una crítica dels canvis de noms de persones i de llocs, les xifres de les dates i altres, els fets mal compresos o interpretats a la inversa, els indrets en els quals el text català apareix en forma més concisa que el llatí. Tots aquests fets concrets fan sentir en el català la traducció del llatí. L'estat d'aquest text català, traducció d'un text llatí, no és el de cap de les redaccions i mss. conservats del text llatí.

Sempre havíem fet constar que el redactor del català traduïa d'un

1. *Historiografia de Catalunya*, pp. 16-17; BARRAU-DIHIGO, Introducció a la present edició, p. 11 i nota 2.

text llatí, mes ara que tenim a la vista les dues redaccions primitiva i definitiva de les GESTA, encara ens ha deixat la qüestió del text català en una més gran perplexitat. Sembla, a primer cop d'ull, que es tracti d'una traducció de la primitiva pel fet d'acabar en el mateix punt el català que la primitiva; però és el cas que el traductor en català havia vist la definitiva, per fets retrets, per dates que no duia la primitiva; no s'assembla ben bé a cap dels dos estats llatins. Les diferències en alguns noms resten reduïdes amb dues correccions que hem observat més amunt (p. LXVII, nota); però respecte a les formes i els capítols un xic abreujats, tanta força té l'argument de la brevetat com el de l'amplificació, per establir quin estat va precedir l'altre. ¿Existiria potser una redacció llatina intermitja entre la primitiva i la definitiva, acabant, també, al mateix punt que el redactor de la primitiva, contenint els noms i les dates i les formes concises tal com apareixen ara en el text català? Si això fos possible, el text català procediria directament d'aquesta redacció llatina intermitja.

Però és que el monjo redactor dels fets de Pere el Gran, d'Anfós el Liberal i de Jaume II (caps. XXVIII-XXX) està ben demostrat que no tingués a la vista un text català, avui desaparegut? Es transparenten tantes frases, i, sobretot, tals noms, tals càrrecs catalans, que sembla estrany que no procedís l'un de l'altre. La primera cosa que sorprèn és *amirayl* talment com si el redactor no sabés com traduir aquest càrrec director dels estols de mar, que s'hi troba onze vegades, principalment referent a Roger de Llúria, «cui pro *amirayl* Rogerium de Lauria, quendam nobilem militem de Sicilia oriundum et nutritum a pueritia ab ipso domine Petro»¹ (XXVIII, § 25, 4-5, p. 72); Roger és citat més voltes com *amirayl* en el mateix capítol, § 29, 3, p. 74; § 38, 8, p. 83; § 46, 9, p. 88; en el cap. XXX, § 18, 17, p. 114 i § 19, 22, p. 116. L'almirall francès: «Guillelmus de Lodeva, *amirayl* nauigii», XXVIII, § 36, 4, p. 82; § 39, 11, p. 83. També el fet d'En Marquet, «Raimundus Marquet, ciuis Barchinonae et *amirayl*», XXVIII, § 39, 4, p. 83; per fi, quan el papa Bonifaci VIII vol esborrar fets passats nomena a Jaume II *amirayl* de l'Església, XXX, § 16, 18, p. 112. Els noms geogràfics apareixen molt sovint sense subjectar-

1. Compari's DESCLOS, fi del c. 190 : thun cavalier de casa de la reyna.

se a la llatinització : «ad collem de *Panizars*», XXVIII, § 33, 1-3, p. 79; § 41, 19-20, pp. 84-85; § 47, 12, p. 89; «versus collem de *Banyuls*», § 34, 18, p. 79; § 41, 19-20, pp. 84-85; «usque ad locum de *Jonquera*», XXVIII, § 46, 14, p. 88; «in quandam planicie circa *Jonquera*», XXX, § 4, 8, p. 105. Moltes viles i castells apareixen en la forma expressada en el país : «in castro de *Monsoriu*», XXVIII, § 35, 37, p. 81; «castrum et villam d'*Empuries*, castrum et terram de *Torssa* ... castrum et terram de *Blanes*, castrum de *Palafols*», íd., § 38, p. 83; «castri d'*Ostoles*», § 2, 1-2, p. 62; «in castro de *Siurana* (*Ciurana*)», íd., § 13, 16, p. 67; íd., § 50, 7, p. 91; «fuit captum castrum de *Rocabertí*, de la *Jonquera* et de *Requezem* et de *Capmayn*, et de *Cantalops* et de *Cabrera* et castrum de *Carmenzón*», XXIX, § 7, 1-9, p. 98; «et *Beluer* et Podium de *Liuvia* et *Dalo* (d'*Alló*) ... *Capcir*», XXIX, § 8, 8-10, p. 99; «usque ad castrum de *Montesquiu*», XXVIII, § 47, 12, p. 89; «in loco vocato *Frumigeus* (illes *Formigues*)», XXVIII, § 39, 5, p. 83. Són esmentats alguns monestirs de semblant manera : «et prope monasterium sancti Ciriaci de *Colera*», íd., § 34, 20, p. 79; XXIX, § 7, 1-9, p. 28; «monasterium et villam sancti Felicis de *Guixols*», XXVIII, § 38, 1-7, p. 83; «*Sanctae Mariae* de *Vila Bertran*», XXX, § 7, 8, p. 107. Encara en territoris de frontera es troben les expressions : «castrum vocatum de *Montesa*», XXVIII, § 7, 1-3, p. 64; «de *Fenoylet* et *Carcassonam*», íd., § 14, 5, p. 67; «apud *Montsó*», XXIV, § 10, p. 100. Els noms de persona catalans poques vegades es llatinitzen : «domina *Yoles*», XXVIII, § 6, 4-6, p. 59; «*Elisabet* habuerat in uxorem», íd., § 14, 4, p. 67; «*Guillelmo* Raimundi de *Yosa*», íd., § 36, 14, p. 82; «Item cum Raimundus *Guillelmi* d'*Odena*», íd., § 3, 1-2, p. 62; «*Pontius* de *Ribeles*», íd., § 13, 11, p. 67; «quorum unus *Ferran Sanxiz* nomine», íd., § 5, 5, p. 63; «quidam miles nomine *Vilar*», íd., § 31, 28, p. 77. Però potser el cas més típic es retroba en el text que només duen els mss. llatins *C D* i que *M. Barrau-Dihigo*, no portant-lo en el text de les *GESTA*, l'inclou en la Introducció, p. xxxvi : «*Petrus*, huius nominis primus ... qui animi sui magnitudine atque uirtute et prudentia atque consilio *Arnaldi* de *Crexell* equitis del *Ampurdà*» (*Craxell C*, de *Lampurdà C*, del *Empurdà D*).

Es cert que aquest darrer exemple que hem citat referint-se a *Pere el Catòlic* no té res a fer amb els que fins aquí hem retret, intentant fer veure la possibilitat de l'existència d'un original català perdut que es

deuria a un testimoni de vista dels fets referits en els caps. XXVIII-XXX. Però si aquest últim i curiós exemple que ens donen només els mss. llatins *CD* fa referència a fets relatats que correspondrien al cap. XXVI,¹ també es retroben alguns mots vulgars inserits no sols en la redacció definitiva, sinó, també, en la primitiva, en passatges però que es corresponen en l'una i l'altra (caps. 1-XXVII de la definitiva). Són aquests (primitiva) : «comitis de *Flandres*», 3-4, p. 5; «Olibam qui vocatur *Cabreta*», II, p. 6, i VI, 2, p. 9; «*Adalmoin*, madastram suam», IV, II, p. 7; «caput de *Stopes*», IV, 18, p. 7; «castre de *Trencatrala*», V, 25, p. 9; «frater Bernardi *Taiaffer*», VII, 2, p. 10; «Ermengaudus de *Barbastre*», VIII, 10, p. 12; «Ermengaudus de *Gerb*», VIII, 13, p. 12; «Ermengaudus de *Moieruca*», VIII, 16, p. 12; «cum hominibus de *Conca* inuaserunt fines de *Calatayu* et *Daroca*», IX, 43-44, p. 14; «in castro de *Loara*», X, 40, p. 17. (Definitiva). Els mateixos apelatius de *Cabreta*, V, 1-2, p. 27, VII, 2, p. 28; de *Barbastre*, XII, 4, p. 33; de *Moieruca*, i a més : «Pertica dez *Ostor*», XV, 11-12, p. 36; «contra castrum faciem de *Trencatayla* direxit», XVII, § 2, 18, p. 40; «fratre suo Gaucerando de *Sales*», XVIII, § 1, 6, p. 42; «castrum d'*Albaro*», XXIV, § 2, 7, p. 46; «filiam ducis d'*Ostalric*», XXV, § 1, 6, p. 50; «Dominam *Elionor*», XXV, § 1, 9, p. 51; «ultra portus de *Muredals*», XXV, § 4, 6, p. 52; «sepultus in monasterio de *Sexena*», XV, § 6, 1-7, p. 54; «et castrum de *Lorenz*», XXVI, § 1, 6, p. 54; íd., 7, 8, p. 55; «in castro de *Loaire* in Aragonia», XXVI, § 1, 8, p. 55; «quam habuit *Sanz d'Antillo*», XXVI, § 3, 4, p. 55; «dominae *Aurembiayx*», XXVI, § 3, 12, p. 55; «dominus d'*Ager*», XXVI, § 3, 4, p. 56; «proprie expensis *Ayspan* episcopus de *Segorb*», XXVII, § 1, 9, p. 57; «in castro de *Montsó*», XXVII, § 1, 11, p. 57; «dominam *Elionor*», XXVII, § 2, 4, p. 57; «et aliis insulis d'*Euiza* et *Menorca*», XXVII, § 4, 9, p. 58.

Estem força lluny de pretendre resoldre cap problema dels fets establerts, frases retretes i noms copiats a l'atzar en vulgar dintre els textos llatins : molts d'aquests resten prou reduïts considerant que el monjo o monjos redactors d'un text llatí que tractava de fets esdevinguts a Catalunya, Aragó o en terres conquistades, es trobava en la quasi ne-

1. El fet d'Arnau de Crexell, completat i comentat en la present edició de la redacció definitiva (pp. XLI-XLII), s'havia publicat abans d'ara, en la *Revue hispanique*, t. IX (1902) *Fragments inédits des «Gesta comitum Barcinonensium et regum Aragonensium»*, p. 474.

cessitat d'usar noms vulgars en la mateixa forma parlada o aproximadament.

De totes maneres, dels arguments presentats per M. Barrau-Dihigo per demostrar la prioritat d'ambdós textos llatins sobre el català i que aquest és traducció posterior d'un estat llatí de les GESTA que no ens ha arribat, en resten dos de forts : 1.º, les frases mal interpretades i tergiversades,¹ i 2.º, els escurçaments.² Ja hem dit alguna cosa d'aquestes expressions més concises del català sobre el llatí; respecte als canvis de noms, generalment més llargs, podria ésser possible que l'estat llatí perdut els contingués com el català; pel que fa al primer punt, no sabem que dir-hi; ens convenç, si és que aquest suposat text llatí perdut els portés així. En tal cas, el text català tant en podria ésser una traducció com una inspiració.

En resum, podem concloure : 1.º, que posseïm un text català corresponent a la redacció llatina definitiva, que comprèn els caps. I-XXVII, i acaba al mateix punt de la vida del rei Jaume com la redacció primitiva, executada potser per un que coneixia també aquella redacció o traduïa un estat llatí diferent o intermig; 2.º, que aquest text català té totes les característiques de llenguatge que distingeixen les obres històriques del segle XIII.º; i 3.º, que podria haver existit una altra crònica catalana perduda que correspongués als caps. XXVIII-XXX de la definitiva que hauria estat portada al llatí.

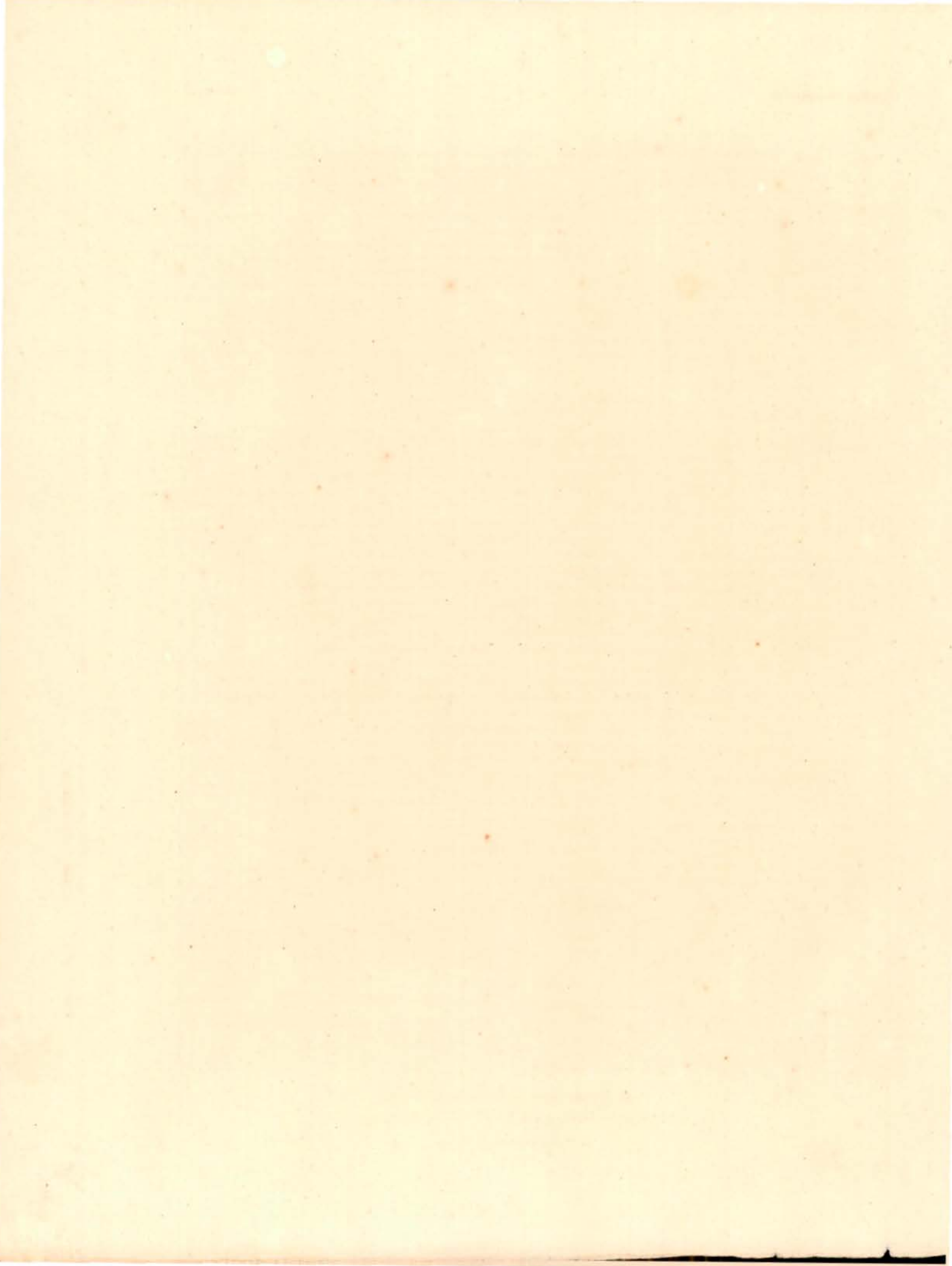
Sabem la dificultat de construir teories sobre textos que no es posseeixen partint dels coneguts, i que com que totes les que es basen sobre sorra tenen per força un caràcter provisor, peculiar a tota obra d'erudició, caldrà esperar que un estat ulterior de coneixements, o sobretot l'aparició de nous textos, permeti fonamentar sobre terra ferma.

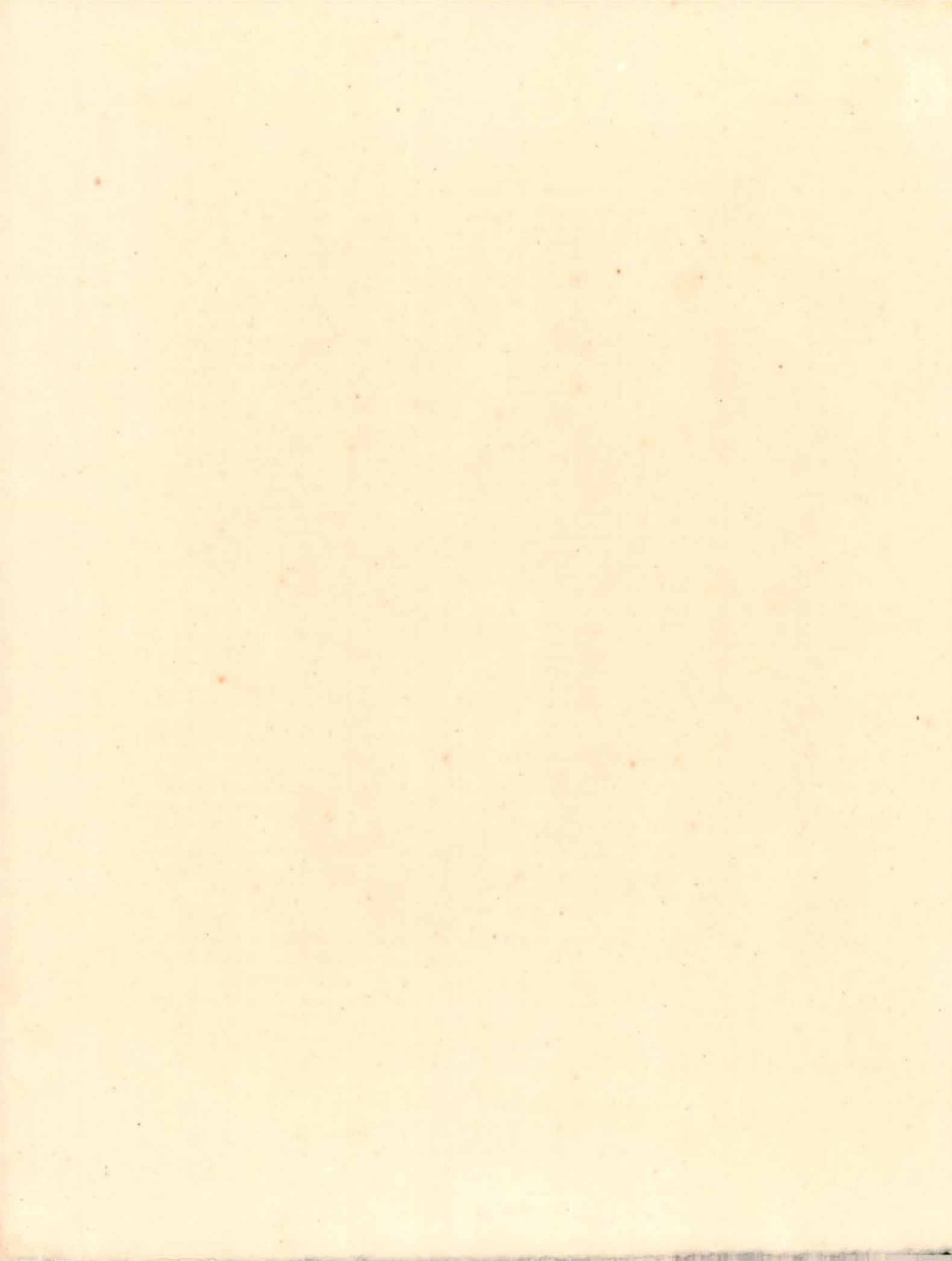
J. M. T.

1. Barrau-Dihigo diu així (p. 111) : «És cert que la versió catalana no ha pas estat feta sobre cap dels manuscrits que ens han pervingut; però aquesta constatació no aporta cap argument en favor de la prioritat del text català, el qual té tots els caràcters d'una traducció a vegades un xic corregida i més sovint abreujada.»

2. Introducció, p. 11, notes 1, 2 i 3.

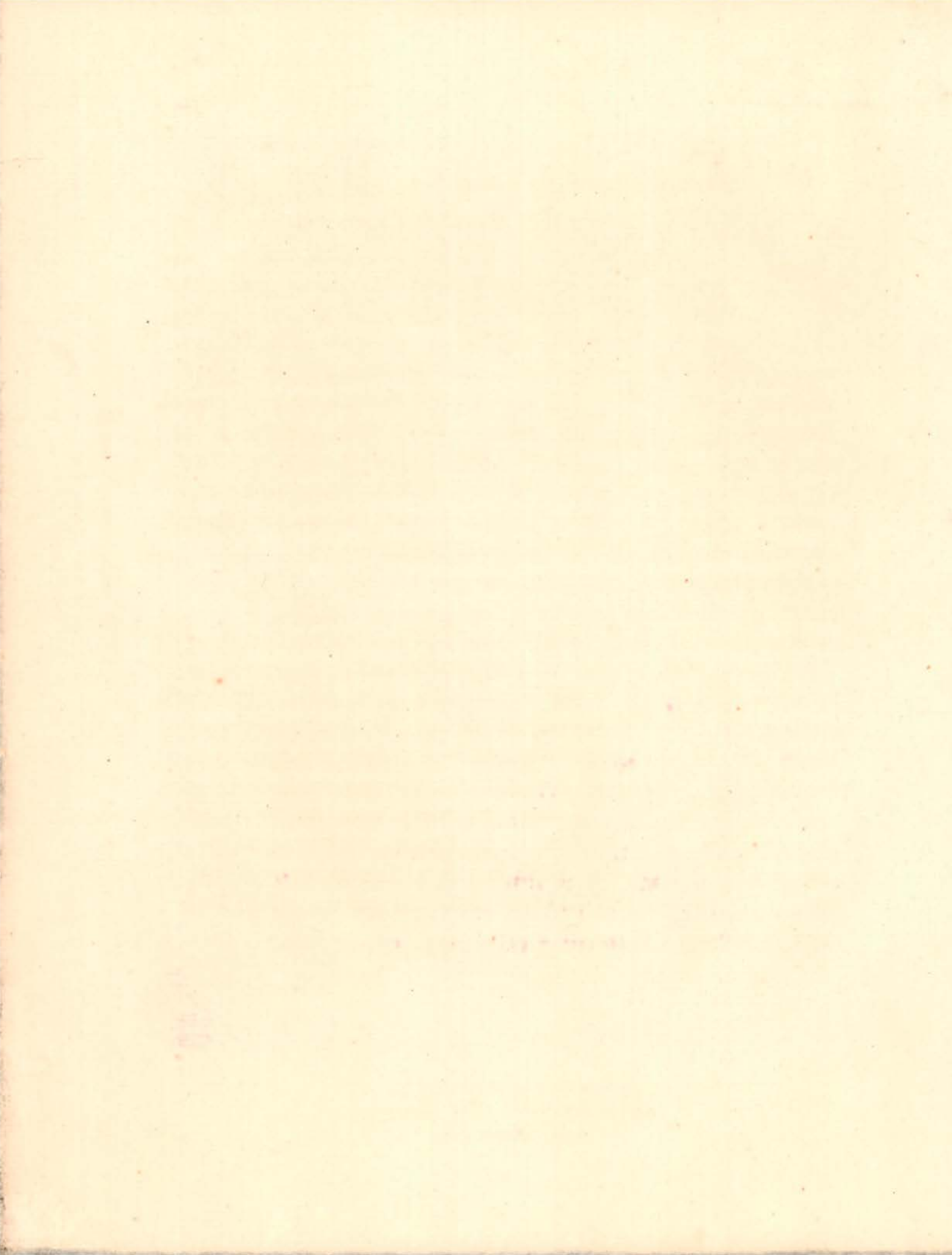

50
*

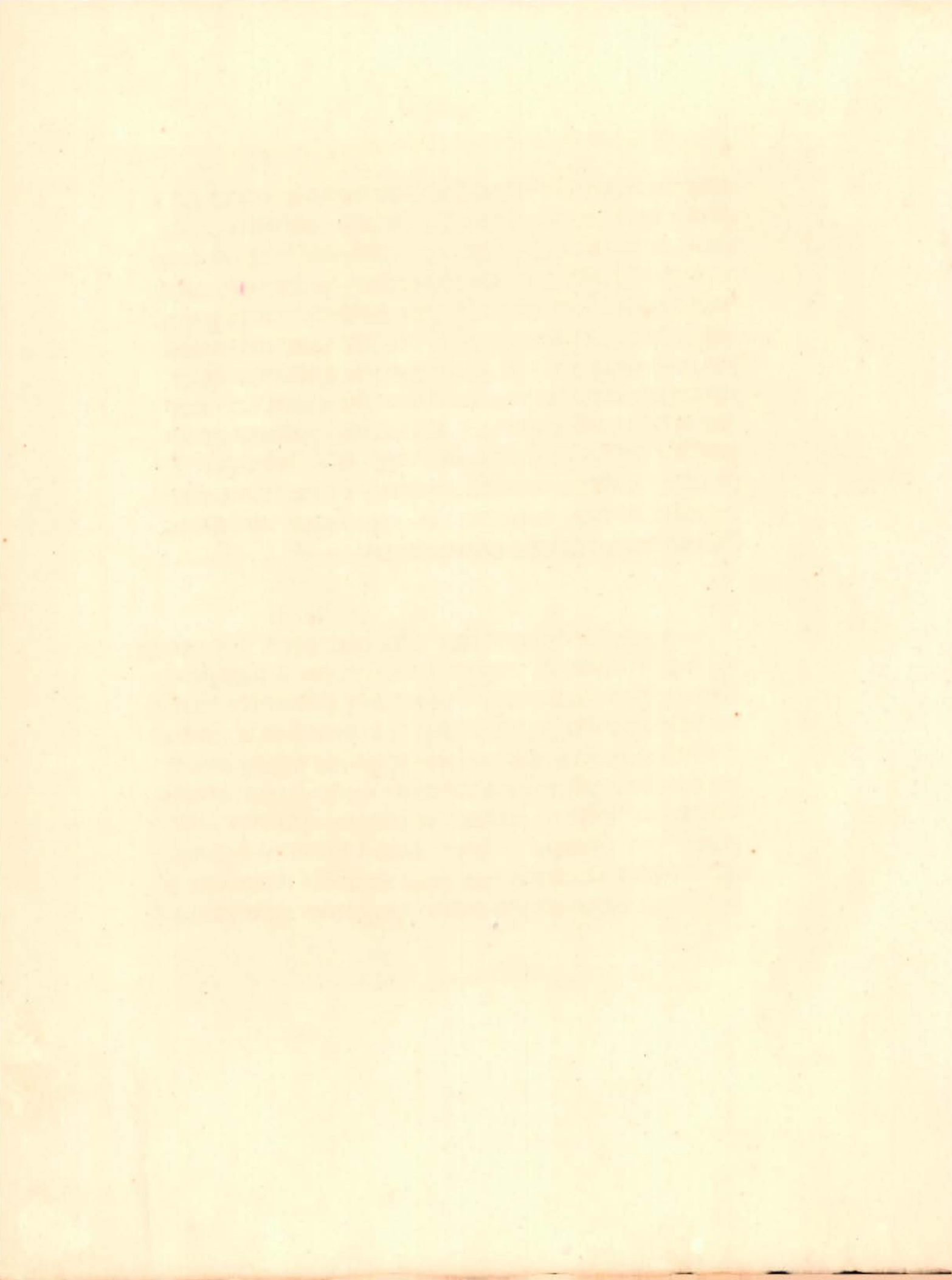
Ancip. plogy gestoz cōtinum birche et reg
idelis antiquitas ⁊ auuqua uuy aragonie.
fidelitas p̄menoz. doctur ⁊ genite postior
credidit actibz minorari: si sibi soli se gen
tam repararet. Cum enī p ea que facta sunt
dei inuisibilia pcepissent. quia morte inueniente
nō potant p̄manē. ea que diuina reuelatione. u
dio uigilanti. doctia. usu. memoria. intellectu. ca
cientiar opa. maone p̄ uia inuenetur: inuestigantes
expimenta rer. ⁊ enigmata figurar: futuror notitie
pudert. ⁊ dace spū p̄sōtia p̄cipunt: ⁊ futā in daguis
p̄nouerit. Sed obliuio que semp memorie ⁊ auu
pedisseca negligentia subsequente. que diligentia ad
uenit: gressu obuiio litur. Ceterumne deside
pientie munica. itina study occultaret: illi q̄ p luce
sapiam habuerit. ⁊ eam rebz omibz p̄uierit: figu
rales litas inuenierit. quas in sillabas congesserunt.
ut hys cōpingeret dictiones. quibz ut exama ⁊ sta
mne. q̄ a terentibz oratio texeret: ⁊ p hec futuris
seculis p̄ta ut p̄sentia nuntiarēt ⁊ uigilata studia
artū libalū ⁊ officia mecnica utilit̄ adinuenta.
septura postis confuaret: uerum q̄ hūa studia u
multipharie uariant. pan. pudentia ⁊ eode studio
sollitudo dūgens. eorūdem descripsit acta sapie
num. ⁊ stultoz: fidelium. ⁊ ethnicor. uisitas carbo

mltitudis . ac ciuitibus regni sui : apud quos se curia ge-
 neralis . i qua pari concordia platorum . nobilium . mili-
 tum . ac cuius patrum . qui dñi est i alijs siml no pot-
 rant uenire : milia de salustiana . ac regnoru icolis
 uicilia . quedi ad qre : qd pmo sit statuta . p que
 pax 7 iusticia plo asuet : 7 resista ualeat iniurias .
 Ine que cu p mane gerit piculu gallicor . qñ ex
 postea eēt eradio 7 uaste solitudin tota ita . nec
 abt resista posset comode ascendebz gallicas ex ad
 uerso : accessum fuit dno regi . de salubz gilio
 plator . nobilim . militum . cuiusm patrum : comune
 regnoru ac itaq auxiliu ad . iij . años . ut i illoz
 statutorum capitulis continetur

um autē de agenda iter alia pace predictam pncipe
 regē francoe . ac regem nostrū 7 suos p multos
 interuados tractaret 7 plez uite psonales fuisse
 ut hinc iter sepe septū pncipe 7 dominū regē nostrū .
 dominus papa nicolaus . iij . de ordine scriuit mino-
 rā q̄ debet plurimū cor ad pacē misit . iij . cardinales
 ad regem francoe cū pncipe memorato . q̄ faceret dictā
 pacē . hic pncips ut pax acuis 7 liberius haberetur
 dedit filiā suā euolo fiat regis francoe i uxore . an p
 martinū papā condā regni aragonie quātū i ipō

Deest Secū unum folium

Als temps dia sua vida
 a aucto hoit de tots los
 amdati en qual manera
 venguere ne en qual no los cu
 rto tots de barcelona e de bu
 soldo e de Cerdanya e de Roisel
 lo ne com la Comdat de barce
 lona fo ajustat ab lo Regime
 darago axi com largament
 hoyres en lo dit libre d' molt
 alt senyor Rey en pe Rey da
 rago e comte de barcelona lo
 qual fo molt pros e molt po
 deros e molt esper e curatjos
 de anar sobre moros axi co
 hoyres en lo dit libre

13
Axi començen les Rubri
 ques del molt alt enpe
 Rey darago comte de
 barcelona e parla de les noble
 ses e de la bona feya axi com
 auant hoyres segons la cite
 de les cartes hon sera la sua his
 toria De qualque feyt ho no
 lica q parla ho b atalla axi co
 trobareu tot hordenada d' am
 Rubricat de qualque raho nul
 lato parlar trobar hoets clari
 ment hon poden saber cen
 tendre q aqun trobareu mol
 tes belles ralyons e pluses de
 legir e fore bones p elohar ho
 trobareu gras conquistes del
 d' amut dit senyor Rey en pa
 e aqlls qui apres del regne
 e de tot los Regs qui aprca dlt
 son estats

Del prolech del libre

Com lo comte de barcelona e
 xello en Guillen Pamo de mu
 tuda de la terra e com en Gull
 tem Pamo de mutuda sen ana
 dauant lo Rey darago

Com lo Rey tench dretz ala
 rago ca ab tots los prelatz
 e Richs homens p girar los
 moros d' la terra e am pas
 p mulla una donzella p q

Co quia comitum barcinonensium
et regum aragonum.

El primer compte de barcelona
ete tots los altres qui son neguts.
Après dell e del oronament d' tots
los comptats qui son en Carthània
els noms els temps daquells qui o
han tengut los uns apres dels altres.
el regne d' arago. com nench e con
fo auistar al compte de barcelona:
et dels fets recaptoses e grans e no
bles que han estats fets per pòs
quer comptes en lur temps. p'ca

L castel d' arca que es en
Carthània. el d' itori
de comitent costa lo fl
om que es apellat. Ter.
era. i. canaller nich bon
dames. et gran conser. p' nom en gmf
fic. al qual p' aquests bons apres ete
moltis altres que eren en ell. lo senyor
rey de francia donah lo comptat de bar
calona. E ell tenent lo comptat. lo da
nant senyor rey de francia nemes i
missatges sens honrats en prohença
als quals lo d' amant dit compte de bar
celona. ana ab son fill en Jaufre pelos. son
raonament a Narbona. e. i. daquids canay
lers qui eren nenguts de francia. a cor
d' amant a narbona. aonta etira per la
barba lo d' amant dit comte. e ell creia a
qui les pia etis lo. per la qual cosa co lo
menassen p'ces al d' amant dit senyor rey
de francia ab son d' amant dit fill. uolen ef
torer. e penore uenuança daquella p' so:
cieren lo. et la qual cosa fo molt despa
gat. lo d' amant dit senyor rey de francia.

E per consel de sos lurs compara lo a
uant dit infant. Jaufre pelos fill del dit
comte de barcelona lo qual iuna p' no
dar al comte de flandres. ben feu p' sar.
ben no l' hie. E quant la comtessa d' fla
ndres murli del d' amant dit compte p
cet conegues que l' infant lo huna
emp' nada tur filla a esquamar que
la comtessa d' aquell fert no iungues
en b' asme m' en fama. feu narar ioma
tip sobrels. m. em angelis. que fo
brava la honor del pare que la p' ces
ampler. la qual cosa feta l' una l' i fat.
a ama n' eia de uils uestiments n' ehe.
lo qual amena el d' amant a fama q'
estana en barcelona. lo qual iusteco
negunt en cet sental que era pelos. i
en loch de son cors. que no es altre au
tumat. p' que l' iat sobre nom de pelos.
apellats tots los barons de la terra
cl' amant e mostrar lo d' cell en ue
itat conegut. pensant con agris falsa
era son pare estat mort. a dia cet ar
d' amant tots uengren. a. i. loch. on sa
lamo qui era daqui compte d' ana ue
nit. enench. E pres enench p' celos am
lo comtat de barcelona ete narbona en
tro en espanya. Tenent lo d' amant
dit comtat en Guifre pelos menbra a
ell lo sagrument que l' iat fet de penore
la filla del comte de flandres qui es de
sus dit. ames sos missatges al comte
a cet d' iat loch. E l' unem ab sa filla se
gons que n' eia tengut. del comte de
flandres ab sos amchs a cata ab lo sen
yor rey de francia que ell torna en sa
grana e confirmah lo comptat d' bar

TEXT LLATÍ

REDACCIÓ PRIMITIVA

I. Antiquorum nobis relatione compertum est quod miles quidam fuerit nomine Guifredus de uilla que uocatur Arrianum, que et sita est in territorio Confluente iuxta amnem Thetim, haut procul a monasterio Sancti Michaelis Coxanensis. Hic igitur miles, diuitiis, armis et consilio opinatissimus, comitatum Barchinonensem a rege Francorum sua adeptus est probitate. Quodam autem tempore, cum ad uisendos legatos regis cum filio suo nomine Guifredo, qui cognominatus est Pilosus, Narbonam occurrisset, in seditione militari per barbam a quodam Franco tractus, educto gladio eum qui hoc fecerat interemit. Ob hoc igitur ilico comprehensus, cum ad regem in Franciam duceretur, commota iterum in uia seditione, uolens se de sua captione ulcisci, ab his qui eum deducebant haut procul a Podio Sancte Marie interfectus esse narratur. Predictus autem filius eius Guifre-

I. *Titol, d'una mà posterior* : Incipit gesta uel ortus illustrium comitum Barchinonensium. — 1. antiquorum : les síl·labes anti rescrites d'una mà posterior; després quod : fuit en la interlínia, d'una mà posterior; fuerit : expuntuat d'una mà posterior. — 2. que u. — 4. igitur : en la interlínia, però de la primera mà. — 6. després regis : Francie en la interlínia, d'una mà posterior. — 8. francho. — 12. sancte marie.

1. 5. *a rege Francorum*. — Carles el Calb (840-877).

— 11-12. *a Podio Sancte Marie*. — Els benedictins (*Hist. gén. de Languedoc*, ed. Privat, II, p. 240; cf. p. 589, s. v° Puy-Sainte-Marie, en la taula establerta pels nous editors), no estaven gaire lluny d'identificar aquesta localitat amb el Puy-en-Velay (Alta-Loira). Aquesta identificació,

que ni P. de BOFARULL, *Los Condes de Barcelona vindicados*, I, p. 10, ni A. de BOFARULL, *Hist. crit. de Cataluña*, II, p. 158, semblen no haver admesa, podria ésser, no obstant, la bona. Cf. els noms antics del Puig, citats per A. CHASSAING i A. JACOTIN, *Dictionnaire topographique du département de la Haute-Loire* (París, 1907), p. 224.

15 dus, qui cum eo ducebatur, regi Francorum oblatum est, et quid de patre eius in uia accidisset eidem relatum est. Contristatus itaque rex factum uituperavit, et quia hoc ita factum fuerat, honorem Guifredi regi Francorum in perditionem posse in posterum uenire nuntiavit.

II. Susceptum tamen [rex] puerum cuidam comiti, ut fertur, de Flandres ad nutriendum commendare studiosissime curavit; cuius comitis filiam factus adolescens grauidavit, nullo tamen conscio preter matrem puella, que hoc sagaciter agnouit, agnitumque pudore magis quam facinoris assensu
5 celauit. Hesitans igitur mater cuinam posset uiro filiam suam tradere, timens etiam ne si hoc ad aliquorum notitiam perueniret, puella in obprobrium omnium incideret, hoc tandem consilium adinuenit: predictum etenim puerum ad iusiurandum coegit, ut si aliquando uolente Deo honore paterno, comitatu scilicet Barchinonensi, reindueretur, predictam puellam in matri-
10 monium sibi copularet. Quo facto, sordidis eum uestibus induit, et sub habitu peregrini cum quadam uetula ad matrem suam, que adhuc uiua in uiduitate permanebat, in Barchinonense territorium delegauit. Quem mater cognoscens, quod in quibusdam insolitis in corpore hominis partibus pilosus erat, unde et Pilesi nomen accepit, conuocatis magnatibus ac proceribus
15 totius patrie sue, qui patrem eius nouerant et ei fideles extiterant, filium suum eis occulte ostendit. Recogitantes igitur omnes illi magnates et optimates quanta fraude et obprobrio pater eius occisus fuerit et iste exheredatus, pro domino eum susceperunt et ei fidem tanquam domino suo se seruatu-
20 ros iurauerunt. Constituto igitur die, conuenerunt omnes simul cum puero in locum ubi Salomonem, natione Gallicum, comitem tunc Barchinonensem, debere interesse didicerant; ibique communi consilio predictus puer, manibus

— 16. nunciavit.

II. 1. rex *correcció*: manca en el ms. — 2. cuius: cui de la primera mà, l'abreuiatura us d'una mà posterior. — 3. puellę. — 5. tradere *correcció*: trado. — 6. ad: en la interlínia, d'una mà posterior; aliquorum: ali de la primera mà, quorum *rescrit* sobre raspadura. — 9. Barchinonense. — 11. ad: al marge de l'esquerra, d'una mà posterior. — 12. després mater: eum *rescrit* sobre raspadura, d'una mà posterior. — 13. abans quod: eo al marge de la dreta, d'una mà posterior. — 14. conuocatis: la sil·laba tis d'una mà posterior. — 15. suę. — 16. obtimates. — 21. ibique: que *rescrit* d'una mà posterior.

II. 1. *cuidam comiti, ut fertur, de Flandres.* — Se sap que, segons una tradició sense valor, es tractaria de Balduí, gendre de Carles el Calb (vegeu, sobretot, *Art de vérifier les dates*, 3.ª ed., II, p. 291).

— 14. *unde et Pilesi nomen accepit.* — A propòsit d'aquest sobrenom, vegeu-se les judicioses observacions de J. CALMETTE, *Notes sur Wifred le Velu*, en la *Revista de Archivos*, tercera època, V (1901), pp. 442-444.

propriis, prefatum comitem euaginato gladio coram omnibus interemit, eiusque comitatum a Narbona usque in Hispaniam solus, dum uixit, obtinuit. Missis deinde legatis in Galliam, filiam supradicti comitis de Flandres, sicut promiserat, in matrimonium accepit, occurrens illi congruo loco et die. Consilio igitur et ope amicorum puelle actum est ut gratiam et amicitiam regis haberet; et accipiens per manum eius honorem suum, in ipsius curia diutius remansit. Cumque ibi adhuc commoraretur, cucurrit ad eum relatio Sarracenos in patriam suam uenisse, totamque fere simul peruasisse et obtinuisse. Intimans igitur et ipse hoc regi, auxilium ab eo ad depellendos Sarracenos poposcit. Sed rex aliis impeditus negotiis, prestare ei auxilium non potuit. Hoc tamen eius postulationi attribuit, ut si a predictis finibus suis Agarenos ipse per se Guifredus et cum suis expellere ualeret, Barchinonensis honor in eius dominium et totius generis sui in perpetuum deueniret; nam antea nemini per successionem generis idem comitatus datus, sed cui et quanto temporis spatio Francorum rex uoluisset. Congregatis igitur Guifredus hinc inde Gallicorum procerum copiis, Agarenos ab uniuersis finibus suis expulsos usque in fines Ilerde compulit, totumque prefatum honorem suum strenuissime recuperatum in dominium possedit. Ecce quomodo de potestate regali in manus nostrorum comitum Barchinonensium honor ipse Barchinonensis deuenit. Hic deinde Guifredus cognomento Pilosus in antiquis cartarum scriptis quatuor habuisse filios legitur: Mironem comitem Barchinonensem, et Suniarium comitem Vrgellensem,

— 26. puellę; amicitiam. — 31. negociis. — 32. non potuit : ratllat i corregit, en la interlinia, en denegauit, d'una mà posterior; atribuit. — 33. c. suis : simul text primitiu, suis en la interlinia, d'una mà posterior. — 36. datus : datū, la sil·laba tum rescrita sobre raspadura, d'una mà posterior; a sobre de datum i en la interlinia : usquequo, d'una mà posterior; spacio. — 38. ab correcció : ad; uniuersis : uniuerso text primitiu, corregit en uniuersis, d'una mà contemporània; Hilerde. — 39. strenuissime : la s inicial refeta d'una mà posterior. — 40. després quomodo : dues ratlles il·legibles; de : en la interlinia, d'una mà posterior. — 41. després deuenit, un espai blanc i d'una mà posterior : expulsisque Saracenis; després, una referència corresponent a continuació de la nota, col·locada en el marge superior : ut est dictum-dedicatum (cf. Redacció definitiva, cap. 11, ratlles 40-42). — 42. quatuor : IIII^{or}. — 43. Suniarium : la primera i en la interlinia, d'una mà posterior.

— 24. filiam supradicti comitis de Flandres.— És gairebé inútil recordar que Winidilda, muller de Guifre el Pilós, no tenia cap lligam amb Flandres.

— 33 i 37-38. Agarenos ... expellere; Agarenos ... expulsos. — Compari's l'expressió *expulsis Agarenis* que es troba en la *Brevis historia monasterii Riwipullensis*, I (Marca Hispanica, col. 1295).

— 43-44. Aquí i més endavant, III, 1-5, el redactor de les *Gesta* va estar probablement influït per la *Brevis historia monasterii Riwipullensis*, II (op. cit., col. 1295-1296), d'on provenien els errors de fet i les confusions de persones que va cometre. Cf. P. de BOFARULL, *Condes de Barcelona*, I, pp. 74 i següents.

Guifredum qui ueneno infectus sine filio obiit, et Rodulfum episcopum
 45 Vrgellensem, monachum uero prius monasterii Riuipollensis, quod ipse Guifredus a fundamentis primitus construxit.

III. Miro itaque comes genuit Seniofredum comitem Barchinonensem, et Olibam qui uocatur Cabreta, comitem Bisillunensem simul et Cerritaniensem, et Mironem episcopum Gerundensem; quibus nondum adultis, idem Miro mortuus est. Cuius frater Suniarius rexit comitatus donec creuit Seniofredus nepos suus, de quo proles nulla remansit. Suniarius itaque frater
 5 Mironis genuit Borrellum et Ermengaudum et Mironem. Borrellus igitur successit Seniofredo consobrino suo in comitatu Barchinonensi; huius Borrelli comitis temporibus ciuitas Barchinona a Sarracenis capta et deuastata est, anno dominice incarnationis DCCCCLXXXV. Ermengaudus uero frater
 10 eius apud Baltargam bello interfectus sine filio obiit. Frater quoque eius Miro sine filio defunctus est. Borrellus itaque genuit comitem Vrgellensem primum, uocatum Ermengaudum, qui apud Cordubam obiit, et Raimundum Borrelli comitem Barchinonensem. Sinamus autem loqui adhuc de generatione comitum Bisillunensium uel Vrgellensium, quorum alter
 15 initium fuit Oliba Cabreta, alter uero Ermengaudus Cordubensis, et exponamus primitus de generatione comitum Barchinonensium, quorum dignior et longior posteritas adhuc perseuerat.

IV. Raimundus itaque Borrelli genuit Berengarium comitem, qui in omni parentela sua probitate fuisse inferior adhuc etiam narratur. Berengarius uero genuit Raimundum Berengarii comitem Barchinonensem, qui fuit dictus Vetulus, cui duodecim Hispanie reges tributa persoluisse dicuntur,
 5 et Guillelmum Berengarii comitem Minorisse, de quo proles nulla re-

— 45. Riuipollensis : *rallat i corregit en supradicti, d'una mà sensiblement contemporània*; quod ipse construxit: *rallat*.

III. 2. Bisillunensem : *la segona l corregida en d, d'una mà posterior*; simul et : *rescrit sobre uns mots raspats, d'una mà sensiblement contemporània*. — 5. Suniarius : *Suniari escriptura primitiua, l'abreuiatura us d'una mà posterior*. — 9. DCCC^o LXXX^{mo} v^{to}. — 14. uel Vrgellensium : *repetit, però rallat amb la mateixa tinta*. — 15. inicum.

IV. 2. parentoela. — 4. fuit dictus : *afegit d'una mà posterior*; duodecim : XII; Hispanie. — 5. Minorisse.

— 45-46. *quod ipse Guifredus construxit*. — Compari's *Brevis historia monasterii Rivipullensis*, I : «Primus coenobii Sanctae Mariae Rivipullensis fundator extitit Guifredus qui uocatur pilosus... Paruo autem interjecto tempore, inter cetera ecclesiarum aedificia Rivipullense, ut prae-

diximus, coenobium in honore beatae Mariae semper Virginis construxit» (*op. cit.*, col. 1295).

IV. 4. *dictus Vetulus*. — A propòsit del sentit d'aquest sobrenom vegeu J. BALARI I JOVANY, *Orígenes històrics de Catalunya* (Barcelona, 1899), pp. 416-418.

mansit, et Sancium Berengarii, monachum Tomeriensem et priorem Sancti Benedicti de Bages. Raimundus itaque Berengarii Vetulus genuit Petrum Raimundi et Berengarium Raimundi et Raimundum Berengarii, comitem Barchinonensem. Fuerunt autem duo primi quasi duo genimina uiperarum, que ruptis uisceribus matres suas naturaliter interficiunt : prior enim, id est Petrus Raimundi, mandastram suam Adalmoim interfecit, unde et in Hispania sub penitentia obiit sine filio; secundus etiam, id est Berengarius Raimundi, fratrem suum Raimundum Berengarii dolo in loco qui uocatur Pertica, inter Gerundam et Sanctum Celidonium, interfecit; unde et postea, exigentibus peccatis suis, mutus effectus et obprobrium omnium factus, sub penitentia Iherosolimis peregrinus obiit, similiter et ipse sine filio. Tertius uero, id est Raimundus Berengarii, fuit uir armis strenuissimus, corpore et forma pulcherrimus, uocatusque est Caput de Stopes, eo quod capitis cesariem grossam et permaximam haberet. Hic coram Vgone cardinali et legato Romano, intra palatium Barchinonense, quedam iura et sanctiones instituit que Vsaticos nuncupant, quorum exemplaria per uniuersam regionem nostram hactenus leguntur et obseruantur; qui adhuc iuuenis a fratre suo dolo, ut diximus, pro dolor! interfectus est. Hic igitur ex uxore quam accepit, filia scilicet Rotberti Giscardi, ducis Apulie et Mecene, genuit filium suo similiter nomine Raimundum Berengarii nuncupatum, uirum etiam dulcissimum, largissimum et armis opinatissimum; qui ex uxore quam accepit, nomine Dulcia, filia uidelicet Giberti comitis Prouincie, ipsum comitatum Prouincie et Amiliani adquisiuit. Comitatum etiam Bisillunensem et co-

— 6. Tomerensem; priorem : sobre un mot raspas. — 7. després Bages un senyal (corr.), i al marge de la dreta, d'una mà sensiblement contemporània : «Hic Raimundus Berengarii [coram] Vgone cardinali-hactenus leguntur.» Cf. més avall, salvant algunes lleugeres variants, el passatge relatiu als Usatges de Barcelona (ratlles 19-22), desplaçat pel primer escriptent i ratllat per ell mateix. — 12. penitencia; després filio : tamen sobre un mot raspas. — 14. unde : sobre un mot raspas. — 15. efectus. — 16. penitencia; Ierosolimis; tercius. — 18. capitis : capites corregit en capitis. — 19-22. hic- obseruantur : ratllat amb la mateixa tinta que el text. — 20. palacium. — 24. Apulie; Meceneç. — 27. filiam, l'abreviatura m d'una mà posterior; Giberti : una r en la interlinia, entre la i i la b, d'una mà posterior. — 28. Prouinciè; Amiliaui.

— 14. Pertica. — La redacció definitiva XV, 11-12, porta : «Pertica dez Ostor». A propòsit d'aquest lloc, situat a la vora de la Tordera, vegeu P. de BOFARULL, *op. cit.*, II, pp. 115-116, i BALARI, *op. cit.*, pp. 699-700.

— 19-22. Hic coram Vgone-observantur. — Vegi's l'aparell crític, ratlles 7 i 19-22. S'observarà que la redacció definitiva, corregint l'error

de la primitiva, atribueix, com és just (XI, ratlles 6-11), els Usatges de Barcelona a Ramon Berenguer I, i no pas a Ramon Berenguer II.

— 24. filia scilicet Rotberti Giscardi. — Es deia Matilde o Mahalta.

— 28-29. Comitatum etiam-adiunxit.—Cf. més avall, VI, 15-17, i VII, 19-23.

mitatum Cerritaniensem comitatu Barchinonensi adiunxit. Rexit itaque
 30 quinque comitatus, Barchinonam, Prouinciam, Amilianum, Cerritaniam,
 Bisildunum. Cuius tanta probitas fuit ut filiam suam Ildefonso imperatori
 Toletano in matrimonio copularet, de qua nobilissima et copiosa ac impe-
 rialis proles manauit. Ciuitatem quoque Maioricas cum classe Pisanorum
 obsedit, uastauit et cepit. Plures etiam conflictus cum Sarracenis uictor
 35 exercuit, plurima et munitissima oppida illis abstulit; tributa denique ab
 eorum principibus Valentie, Tortose et Ilerde exegit et accepit. Hic Rai-
 mundus Berengarii tertius quartum iam suo nomine Raimundum Beren-
 garii filium genuit, comitem post se Barchinonensem, et fratrem eius Beren-
 garium Raimundi, comitem Prouincie.

V. Hic Raimundus Berengarii quartus mira probitate, scientia, in-
 genio ac consilio pollens, toto orbe famosissimus claruit. Nam adhuc ualde
 iuuenis regnum Aragonense cum filia Ranimiri regis Vrracha obtinuit. Exin-
 de ad capiendam Almeriam Ildefonsum Toletanum imperatorem ac Ianuen-
 5 sium classem incitauit; et ipse in introitu eiusdem urbis cum quinquaginta
 duobus tantum militibus armatis uiginti fere milia Sarracenorum mira
 strenuitate et audacia inuasit, et usque ad captam ac spoliatam urbem iuxta
 muros, mirabile et timendum omnibus qui aderant, tentoria figens ibidem
 perstitit. Dehinc Tortosam cum eisdem Ianuensibus obsidens, ducenta ibi
 10 fere armatorum milia congregauit; et ad ultimum urbem capiens, sedem
 ibidem episcopalem post quadringentos annos restituit. Sequenti anno
 infestissimam genti nostre urbem Ilerdam et diu exoptatam obsedit; et
 uno eodemque die eandem Ilerdam ac Fragam cepit. Post hec Mirauetum
 opinatissimum castrum ac Siuranam, non dicam munitissimum oppidum,
 15 sed montana fortissima et plurima castra circa litus Iberi amnis a Tortosa
 usque Cesaraugustam cepit, et Christi ecclesiam usque ad trecenta et eo
 amplius altaria dilatauit. Preterea occiso a piratis in portu Malguriensi

— 30. quinque : v; Amiliaum. — 31. Hildefonso. — 35. opida. — 36. Valentie; Tortose; Ilerde; hic : *aquí comença el segon escriua.* — 37. tercius.

V. 1. *després* hic : *autem en la interlinia, d'una mà posterior.* — 3. filia Ranimiri regis Vrracha : *quasi del tot esborrat; optinuit; exinde : aquí comença el tercer escriua.* — 5. quinquaginta : l^a. — 6. uiginti : xx^{ti}. — 11. quadringentos : cccc^{os}. — 12. nostre; Hylerdam. — 13. Hylerdam. — 14. Siuranam; opidum. — 15. Hyberi. — 16. trecenta : ccc^{ta}.

— 31. *filiam suam.* — És a dir, Berenguera.

V. 17. *in portu Malguriensi.* — Melguell, avui

Mauguio. El nom de Melguell no s'aplica actualment sinó a una regió situada entre Montpeller

fratre suo Berengario Raimundi, Prouincie ducatum regendum et nepotem educandum suscepit. Prouinciam itaque strenuissime rexit. Tumentem contra se Arelatensem urbem usque ad multarum turrium destructionem compressit. Inimicis suis Bauciensibus scilicet triginta circiter castella abstulit; castrum ligneum, mirabile auditu, supra Rodani fluuium construxit, ac ducentis militibus necnon et aliis armatis repletum, peritis uiris, tam nauigio quam per ripas fluminis illud cum funibus trahendo, ac paulatim per fluuii alueum dimittendo, contra faciem castrum de Trencatrala direxit, et redditum sibi tanto terrore castrum solo coequans arabile reddidit. Huic prefato nepoti suo Raimundo Berengarii neptim imperatoris Alamannici matrimonio copulauit; Prouincie ducatum eidem nepoti ab eodem imperatore perpetuo adquisiuit. Tandem uero apud burgum Sancti Dalmatii, iuxta Ianuensem urbem in Italia, rebus humanis exemptus, uirtutibus, ut publice fama testatur, claruit. Corpus eius ad patriam suam reportatum, et in Riuipollensi cenobio honorifice tumulatum est. Regnum Aragonense ac comitatum Barchinonensem filius eius Ildefonsus uidelicet dictus rex habendum suscepit. Nunc ad comitatum Bisillunensem ac Cerritaniensem redeamus.

VI. Oliba igitur Cabreta, post Mironem patrem suum, Bisildunum atque Cerritaniam simul obtinuit; qui ideo Cabreta, ut fertur, dictus est,

— 18. Prouincie. — 21. triginta : xxx^a. — 23. ducentis : cc^{tis}. — 25. dimitendo. — 28. Prouincie. — 29. Dalmacii. — 34. habendum suscepit : *rescriu d'una mà sensiblement contemporània*. — 35. *després* redeamus : *algunes ratlles en blanc*.

VI. 1. *Títol, d'una mà posterior* : De comitibus Bisildunensium, Ceritaniensium ac Vrgellensium; Olibanus en la interlinia, d'una mà posterior. — 2. optinuit.

i Lunele, de la qual Mauguio (Herauld, partit de Montpellier) és el centre. Quant a l'antic port de Melguell, es trobava «sur la rivièrre de Salaison, à environ mi-chemin entre le village et l'étang» de Mauguio. Cf. Eug. THOMAS, *Dictionnaire topographique du département de l'Hérault* (París, 1865), p. 110.

— 18. *et nepotem*. — Es tracta de Ramon Berenguer III, comte de Provença (1144-1166), anomenat més avall a la ratlla 27.

— 27. *neptim imperatoris Alamannici*. — Riquilda, neboda de l'emperador Frederic I Barroja.

— 31-32. *Corpus-tumulatum est*. — Compari's

la menció treta d'un necrologi de Ripoll per P. de BOFARULL, *op. cit.*, II, p. 205 : «Corpusque suum ad Rivipollense monasterium transportatum est, et in ecclesia honorifice tumulatum...» En els dos textos es retroben gairebé les mateixes expressions. Incidentalment es notará que les *Gesta* no havien donat fins ara cap indicació de sepultura.

VI. 2. *Cabreta*. — P. de BOFARULL, *op. cit.*, I, p. 84, n. 1, no admet l'explicació de les *Gesta*; per ell, i pels autors que l'han seguit, «este apodo ó sobrenombre le atribuye con mas crítica el autor de la *Crisi de Catalunya* [MARCILLO] á alguna accion gloriosa de Oliva en el castillo de

quia cum iratus aliquid loqueretur, uno sepius pede quasi terram cauare, ut ita dicam, consueuerat. Hic opinatissimus et potentissimus extitit. Cui
 5 successit in comitatu Bisillunensi Bernardus cognomento Taiaferr, id est scindens ferrum, ideo sic dictus quia armis acerrimus atque fortissimus extitit. Hic Rodanum transmeans in flumine periit; corpus eius ad monasterium Riuipollense reportatum et ibidem humatum est. Filius eius Guillelmus Bernardi cognomento Crassus Bisillunensem comitatum suscepit; hic
 10 duos filios genuit, Guillelmum cognomento Trunnum, eo quod nasum fictitium haberet, et Bernardum Guillelmi. Guillelmus autem Trunnus, cum uir iracundus atque ire impatientissimus haberetur, consensu, ut fertur, fratris sui atque quorundam procerum suorum interfectus est. Cui successit frater eius Bernardus Guillelmi, qui absque prole in ultima etate sua effectus,
 15 comitatum Bisillunensem Raimundo Berengarii comiti Barchinonensi, qui Maioricas cum Pisanis cepit, dimisit, quia unus idemque honor iam pridem, ut supra apparet, inter ataus eorum extiterat.

VII. In comitatu uero Cerritaniensi successit post Olibam Cabretam Guifredus filius eius, frater Bernardi Taiaferr; hic Guifredus monasterium Canigonense dicitur construxisse. Guifredo uero successit Raimundus Guifredi comes filius eius; hic plures habuit fratres satis potentes, Guifredum
 5 Guifredi uidelicet archiepiscopum Narbonensem, et Berengarium Guifredi episcopum Gerundensem, et Guillelmum Guifredi episcopum Vrgellensem, et Bernardum Guifredi comitem Bergitanensem, qui nullam reliquit ex se prolem, sed et leprosus, ut fertur, effectus est. Raimundo uero Guifredi successerunt duo filii eius, Guillelmus Raimundi comes et Henricus frater
 10 eius, qui duas habens filias unam earum tradidit in uxorem comiti Palea-

— 9. Bisildunensem. — 10. fictitium. — 12. irē. — 14. etate.

VII. 7. Berguitanensem.

Cabrera»; però l'explicació de Marcillo i de Bofarull no és gens satisfactòria. Vegeu la que a proposat, amb molta més versemblança, En J. PRIOAN : «No es necessari buscar altres rahons porque al Cabreta li treguessin aquest motiu, però molt també hi podria haver influït el ser el comte ros, molt pelut i potser de barba cabruna. Pelut també era el seu avi Wifret, el fundador, rossos i peluts dos dels Berenguers enterrats a Ripoll i motejat per la cabellera era també

el seu renebot el Cap d'Estopes» (*Els educadors de la gent catalana*, en *Empori*, 1, 1907, p. 113.)

— 13-14. *frater eius Bernardus Guillelmi*. — Recordem que les *Gesta* confonen aquí Bernat II Guillem (mort envers 1097), germà de Guillem *Trunnus*, i Bernat III Guillem (mort en 1111), fill del mateix Guillem *Trunnus*.

— 15. *Raimundo Berengarii*. — Cf. més amunt, IV, 28-29.

VII. 10. *comiti Palearensi*. — No es tracta-

rensi, alteram uero uicecomiti de Lautreg. Guillelmo Raimundi uero successerunt duo filii eius, Guillelmus Iordani et Bernardus Guillelmi. Quorum primus Guillelmus Iordani scilicet, Iherosolimam peregrinus adiens, apud Tripolim sagitta, ut fertur, ictus interiit. Fuit autem uir armis strenuus, et inter ipsos etiam Sarracenos et Turcos transmarinos opinatissimus, unde et ultra modum eum timuisse dicuntur; sed et oppidum quod dicitur Archas, ipse, ut aiunt, iuxta Tripolim construxit. Bernardus Guillelmi uero frater eius rexit comitatum pro eo; qui ad extremum nullam se habere prolem uidens, comitatum Cerritaniensem predicto Raimundo Berengarii comiti Barchinone, qui Maioricas cum Ianuensibus cepit, ex testamento reliquit, sicut et consobrinus eius Bernardus Guillelmi, comes Bisillunensis, ut prediximus, fecerat; et ita Cerritaniensis ac Bisillunensis comitatus ad Barchinonensem, sicut antiquitus fuerat, restituti sunt, preter Vrgellensem comitatum, ad quem nunc ex ordine redeamus.

VIII. Vt me superius scripsisse memini, Borrellus Barchinonensis comes genuit duos filios, Raimundum Borrelli comitem Barchinone, et Ermengaudum comitem Vrgellensem, qui apud Cordubam, ut legitur, cum pluribus aliis potentibus mortuus est, Arnulpho uidelicet Ausonensi episcopo, et Aetio episcopo Barchinone, ac Othone episcopo Gerundensi; cuius bellii memoria uel traditio propter nimiam sui antiquitatem longe a nobis est. Preter hoc solum quod supra scriptum inuenimus, Ermengaudum uero Cordubensi successit Ermengaudus qui Iherosolimis peregrinus obiit, cum nondum capta

— 14. sagitta; hictus. — 16. opidum.

VIII. 5. Ecio; Otone.

ria del comte Pere (mort vers 1113), com pensava MASDEU, *Hist. crit. de España*, XII, p. 341, sinó d'Arnau Ramon (mort vers 1111), el qual fou casat dues vegades, primer amb Almodis, després amb Adelaida; o bé de Bernat Ramon (mort en 1124); el nom de la dona d'aquest personatge no ha pogut ésser identificat fins ara. Cf. F. VALLS TABERNER, *Els orígens dels comtats de Pallars i Ribagorça*, I.^a part (Barcelona, 1918), p. 102.

— II. uicecomiti de Lautreg. — No sembla possible, en l'estat actual, identificar aquest vescomte de Lautrec. Vegeu, per memòria, el treball de E. JOLIBOIS, *Les vicomtes de Lautrec*, en la

Revue historique... du département du Tarn, VII (1888-1889), p. 158.

— 19. predicto Raimundo Berengarii. — Cf. més amunt, IV, 28-29.

VIII. I. Vt me superius scripsisse memini. — Cf. més amunt, III, 11-13.

— 2-5. et Ermengaudum-episcopo Gerundensi. — Compari's *Chron. Rotense*, II: «Anno MX. obiit Ermengaudus, comes Urgelli, apud Cordubam, et Arnulfus episcopus, et Odo episcopus, et multi alii potentes cum eis» (VILLANUEVA, *Viaje*, XV, p. 333).

— 6. propter nimiam sui antiquitatem. — Els esdeveniments als quals es fa al·lusió daten de 1010. Cf. la nota precedent.

esset a Francis ciuitas Iherusalem. Ermengaudus uero peregrino successit
 10 Ermengaudus de Barbastre, qui ideo sic uocatur, quia in obsidione Bar-
 bastrensis castrum, quod a Sarracenis adhuc detinebatur, ipse ualde laborauit,
 unde et captum est castrum eo anno quo et ipse mortuus est. Ermengaudus
 uero de Barbastre successit filius eius Ermengaudus de Gerb, qui ideo sic uoca-
 tur, quia ipse castrum de Gerb construxit, cum quo ciuitatem Balagarii
 15 usquequo capta est expugnauit. Ermengaudus uero de Gerb successit Er-
 mengaudus de Moieruca filius eius, qui et ideo sic cognomentum accepit,
 quia in loco qui dicitur Moieruca cum trecentis, ut aiunt, militibus et multis
 aliis christianis ab Almorauitis interfectus est. Ermengaudus uero de Moie-
 ruca successit Ermengaudus de Castella, et ideo sic uocatur, quia ex Castella
 20 matrem habens, plurimum ibidem cum materna hereditate conuersatus est,
 et plurima ibi ab Ildefonso imperatore adquisiuit, a quo ualde diligebatur,
 sed et in eadem prouincia defunctus est; ipso adhuc uiuente, ciuitas Ilerda
 capta est, unde et sibi ac filio suo iam adulto in eadem urbe partem sorti-
 tus est tertiam, que tam ab ipso quamque progenitoribus suis ciuitas ipsa
 25 semper antiquitus utpote eis uicina expugnata fuerat. Ermengaudus itaque
 de Castella successit filius eius Ermengaudus, qui neptim predicti Raimundi
 Berengarii comitis Barchinonensis et principis Aragonensis in matrimonium
 assumpsit, qui et nostris adhuc temporibus inclitus et famosissimus uixit.

IX. Non post multum tempus prefatus Raimundus Berengarii, qui
 ducatum Prouincie ab imperatore perpetuo adquisierat, gratia et uenera-
 tione auunculi sui Raimundi Barchinonensis comitis, ad uisitandum et con-

— 14. kastrum. — 17. trecentis : ccc^{tis}. — 18. Moieruca. — 19. Kastella; Kastella. — 22. Hylerda. — 24. ter-
 ciam; que tam-quamque : *molt esborrat, quasi il·legible; per tant, lectura dubiosa.* — 26. Kastella. — 28. uixit :
d'una tinta més negra o millor conservada, però no d'una altra mà.

IX. *Aquí comença el quart escriua. Títol, d'una mà posterior : De domino Ildefonso rege.*

— 16 i 17. *Moieruca.* — Es pot identificar gairebé sens dubte, no amb Mayorga (prov. de Valladolid, part. jud. de Villalón), com s'ha dit alguna vegada, sinó amb Mollerusa (prov. i part. jud. de Lleyda). Cf. A. de BOFARULL, *op. cit.*, II, p. 396.

— 19-20. *ex Castella matrem habens.* — La mare d'Ermengol VI, dit de Castella, era Maria Ansúrez, filla del comte Pere Ansúrez, senyor de Valladolid.

— 26-27. *neptim predicti Raimundi Berenga-*

rii. — Dolça, muller d'Ermengol VII, dit de València, era filla de Roger III, comte de Foix (c. 1124-1149), el qual s'havia casat amb Ximena, filla de Ramon Berenguer III, comte de Barcelona.

— 28. *qui-uixit.* — Aquesta darrera proposició sembla aplicar-se, no a Ermengol VII, mort en 1184, sinó a Ramon Berenguer IV, mort en 1162.

IX. I. *prefatus Raimundus Berengarii.* — Cf. més amunt, V, 27.

— 2. *ab imperatore.* — Cf. més amunt, V, 27.

sulendum consobrinum suum, Ildefonsum regem Aragonensem, Barchinonam peruenit, et ipsum Ildefonsum consobrinum suum educauit, et omnem curiam suam honorifice et liberalissime rexit et potenter tenuit. Transactis fere duobus annis in Prouinciam remeauit, et non multo tempore elapso conflictum cum hominibus Nicene ciuitatis habuit, ibique uulneratus ad mortem et in pace quieuit.

Post cuius mortem Ildefonsus filius Raimundi incliti Barchinonensis comitis, puerulus remanens, iniurias multas a Raimundo comite Tolose sustinuit, de quo postea satis uindictam accepit. Ipse quoque Raimundus comes Tolose castrum Albaron dolo illi abstulit, dum ipse Ildefonsus ibi hospitatus esset cum Vgone Terrachonensi archiepiscopo et Petro Vicensi episcopo, primum uolens Prouinciam ingredi. Diuina igitur gratia ordinante, Bertrandus de Bauz cum Ildefonso puero equum ascendit, et Rodani fluium transmeans, Arelatem illum deuexit et honorifice ibi susceptus fuit; et sic totum Prouincie ducatum suscepit et potenter habuit ac tenuit. Postea uero Raimundo Berengarii fratri suo, inclito iuueni, Prouincie ducatum pro portione tribuit; qui liberalissime tenuit dum uixit, sed a quibusdam proditoribus sub die sancto Pasche occisus fuit, et deportatus ac tumulatus in Magalonensi monasterio. Post eius necem Ildefonsus rex Aragonensis frater eius castrum illorum proditorum, quod dicitur Murus uetus, obsedit et fortiter expugnauit, cepit ac desolauit et arabile reddidit, et illis proditoribus quoscumque inuenire potuit, in ore gladii interfecit. Post haec autem Ildefonsus rex Aragonensis omnem Prouinciam recuperauit ac tenuit dum uixit, usque pro portione ad regendum Ildefonso filio suo tradidit.

Ipse uero Ildefonsus rex Aragonensis nobilissimus et armis strenuissimus et acri ingenii fuit. Sanciam reginam, prudentem et illustrissimam dominam, filiam Ildefonsi magni imperatoris Castelle, in uxorem duxit. Comitatum Rossilionensem ac Palearensem regno suo addidit, et potenter omne regnum suum rexit dum uixit. Cum Raimundo iam dicto comite Tolose

— 8. hominibus : *al marge de la dreta, de mà del quart escriua, com les addicions interliniàries o marginals senyalades abaix.* — 13. castrum. — 16. equum. — 20. portione; tenuit *correcció* : tenens. — 22-27. rex-ac tenuit : *al marge de la dreta.* — 23. castrum. — 25. potuit : *uit rosegat pel relligador.* — 26. recuperauit : *rec, la resta rosegada pel relligador.* — 27. portione. — 30. Kastelle. — 31. Paliarensem.

— 20-21. *sed a quibusdam proditoribus sub die sancto Pasche occisus fuit.* — Compareu *nès, en Ecole française de Rome. Mélanges d'archéologie et d'histoire, VI (1886), p. 319 : «a proditoribus, in die sancto Pasche, interfectus est».*
Chron. S. Victoris Massiliensis, ed. J. H. ALBA-

quamplures seditiones semper dum uixit habuit; et cum magnis exercitibus ante Tolosam hospitatus est, et multa ibi deuastauit, transiens potenter per
 35 fines illos dum ad uisendum regem Anglie perrexit, et ipse Raimundus comes nunquam ausus fuit per totam terram suam illum expugnare.

Post hec uero cum suis nobilibus et etiam uicinis regibus Hispanie seditiones multas habuit, contra quos omnes semper fortunatus extitit. Insuper predictus Ildefonsus cum rege Castelle conflictum per multum tem-
 40 pus habuit, et cum ingentibus exercitibus in terram suam ingressus est, et multa in terra illa deuastauit. Et cum iuxta ciuitatem Sorie castrametatus esset, nuntius ueloci cursu ad eum uenit, denun[tians] quod ducenti milites cum hominibus de Conca inuaserant fines de Calatayu et de Daroca, et cuncta que in[uenerant], tam homines quam pecora, captiu[auerant]. His auditis, inclitus Ildefonsus per duos [dies] ac totidem
 45 noctes nunquam sua [fixit] tentoria usque predatores inu[enit], et eos expugnauit ac deuicit, [et que] predati fuerant abstulit, et ex ei[s] fere septem milia captiuauit, exceptis his qui in gladio ceciderunt, et sic cum triumpho remeauit ad propria.

Fratrem quoque suum iam dicti Ildefonsi regis Aragonensis, Sancium nomine, nunquam dilexit et nullam portionem sui regni illi dare uoluit. Ad ultimum autem sancitum fuit a domino papa Celestino, qui tunc temporis summum pontificatum tenebat, quatinus ipse Ildefonsus cum aliis regibus Hispanie Sarracenos impugnarent, et prohibitum a iam dicto papa
 55 fuit ne aliqui illorum fedus pacis cum Sarracenis haberent. Et quia omnes reges Hispanie discordes inter se tunc temporis erant, et quidam eorum dilectionis fedus cum Sarracenis habebant, predictus Ildefonsus, qui prouidus in omnibus bonis erat, in animo suo limina beati Iacobi uisitare proposuit, et omnes alios reges conuicinos eius inuicem conuocare, ut dilectionis
 60 fedus inter eos mitteret contra Agarenos expugnandos. Hoc denique pro-

— 33. sediciones. — 37. Yspanie; sediciones. — 38. exstitit. — 39. Kastle; multum : en la interlinia. — 40. cum : en la interlinia; ingentis. — 42. nuncius. — 42-48. ueloci-captiuauit : al marge de la dreta, alguns mots rosegats pel relligador i restituïts segons la redacció definitiva. — 42. ducenti : cc. — 43. Conca : Conq, la a final rosegada; Calatayu : Chala, la resta tallada. — 44. Darocha; peccora. — 45. duos : ii^{os}. — 47. septem : vii. — 51. porcionem. — 52. sancitum. — 54. Yspanie; proibitum. — 56. Yspanie. — 58. Iachobi; uisitare : en la interlinia. — 59. dileccionis.

— 35. regem Anglie. — Enric II Plantagenet (1154-1189).

— 39. cum rege Castelle. — Alfons VIII (1158-1214).

positum prosequens, tam ab ipsis regibus quam ab omnibus magnatibus illorum terre benigne et honorifice susceptus est, et quisque per regnum suum nobilissime et strenuissime, ut potuit, illum duxit. Diuino siquidem nutu quosdam regum in fedus amoris coniunxit; quosdam nullo modo ad tam magnum et optimum actum conuenire potuit. Peracta autem ipsa 65 peregrinatione, ipse Ildefonsus rex in suam remeavit patriam. Et quia in ipso anno fames ualida per uniuersum orbem erat, de rebus fisci elemosynas quam maximas assidue ubicumque sua interesset presentia faciebat; sicque Perpinianum usque peruenit, ubi colloquium cum principibus et magnatibus Prouincie habuit; ibique febre arreptus in Domino feliciter 70 quieuit. Sepulturam patrum suorum relinquens, Populeto se tumulari precepit. Tres post eius obitum remanserunt filii et due filie ex iam dicta regina Sancia nomine : Petrus scilicet, qui post eum regnum Aragonense et comitatum Barchinonensem, Bisillunensem, Cerritaniensem, Rossilionensem ac Palearensem ad regendum suscepit, et Ildefonsus cui Prouincie du- 75 catum ipse ante suum obitum commiserat, et alius filius paruulus in cunabulis manens, et una filia quam regi Vngarie matrimonio copulauerat, et alia quam Tolosano comiti a Petro predicto rege fratre suo in matrimonio postea tradita fuit. Ecce de uita et actibus Ildefonsi regis Aragonensis, filii quondam Raimundi Berengarii bone memorie incliti Barchinonensis 80 comitis, hucusque scripta sufficiant.

X. Cui successit Petrus filius eius, qui uiriliter regni habenas suscipiens, non longe post mortem patris cum suis exercitibus Ildefonsum regem Castellanum contra regem Maurorum secutus est, et milites ipsius in manu ualida castrum de Madrid liberauerunt; et ipsius ope et auxilio tempore illo

— 64. coniunxit. — 65. optimum. — 67. elemosinas. — 68. presencia. — 69. perueniens. — 72. due : 11°. — 75. Paliarensem. — 76. comiserat. — 77. Vngrie. — 78. Tolosano comiti : *sobre uns mots raspats*. — 79. *després fuit, sobre l'extrem de la railla deixada en blanc, d'una mà posterior* : De domino Petro rege.

X. *Aquí comença el cinquè escriuà.* 1. *després eius, una referència i al marge de la dreta, d'una mà posterior* : De actibus excellentissimi [mi et] illustrissimi Petri eius filii assequamur.

— 76. *alius filius paruulus*. — Ferran (citat més avall, però no sense error, al XI, 5), que va pendre l'hàbit del Cister i va ésser abat del monestir de Montaragó.

— 77. *una filia quam regi Vngarie ... copulauerat*. — Constança, muller d'Emeric o d'Enric, rei d'Hongria (1196-1203-4).

— 78-79. *alia quam Tolosano comiti ... tradita fuit*. — Dues filles d'Alfons II foren casades a comtes de Tolosa pel seu germà Pere II: l'una, Elionor, va ésser muller de Ramon VI (1194-1222); l'altra, Sanxa, va ésser muller de Ramon VII (1222-1249), fill de Ramon VI.

5 tota terra regis Castellani a paganorum instantia est liberata. Per multas
 etiam uices Hispaniam ex parte sua inuasit. Post hec etiam, cum unam
 ex sororibus suis Tolosano comiti in matrimonium tradidisset, cum apud
 Prouinciam iter arriperet, Mariam filiam Guillelmi Montispessulani in ma-
 trimonium duxit, unde ducatum Montispessulani suo dominio adquisiuit.
 10 Et cum uirtus nobilitatis ipsius nunquam esset contenta, antecessores suos
 largitate, fama, dignitate cupiens superare, cum magno apparatu apud
 Romam ad dominum papam Innocentium accessit; qui dicti regis nobili-
 tatem commendans et formam pulchritudinis circumspiciens, in regem un-
 guendo regium diadema ei imposuit, et sic cum magno honore ad propria
 15 remisit. Post hec cum magno exercitu deuastauit totam terram comitis
 de Forcalcher, quia ipse comes sub prodicione ceperat fratrem eius comi-
 tem Prouincie; et inde rediens dominus rex, orta est contentio inter ipsum
 et homines Montispessulani, et in multis eos affligens nunquam postea di-
 lexit. Tamen regina quam in uxorem duxerat ex eo filium genuit nomine
 20 Petrum Iacobi; et cum dominus rex occasionem uellet inuenire ut diuortium
 inter se et reginam posset fieri, ipsa propter hoc ad dictum dominum papam
 Innocentium accessit, qui matrimonium inter ipsam et regem de iure con-
 firmauit, et ibi dicta regina gloriosissime uitam finiuit. Et ne adhuc de
 factis dicti domini regis taceamus, illud est commendandum memorie, quod
 25 sororem suam, que primo regi Vngarie in uxorem fuerat data, regi Sicilie

— 5. instantia. — 7. suis : en la interlinia, de la mà del cinquè escríua, igual que les altres addicions interliniades o marginals senyalades més avall. — 9. Montispessullani. — 10. contempta, la p raspada. — 12. Innocencium. — 13. pulchritudinis. — 14. ei : en la interlinia. — 16. prodicione. — 17. contentio. — 18. Montispessullani; in : en la interlinia. — 20. Iacobi; diuorcium. — 22. Innocencium. — 25. Vngrie.

X. 6-7. unam ex sororibus suis. — Al·lusió al casament d'Elionor amb Ramon VI; més avall, 30-31, es fa al·lusió a l'altra germana de Pere II, la mateixa que el redactor del IX sembla ignorar.

— 15-16. comitis de Forcalcher. — Guillem II (o IV), darrer comte de Forcalquier (mort en 1209).

— 16-17. comitem Prouincie. — És a dir, Alfons, comte de Provença (1196-1209), citat més amunt, IX, 75.

— 20. Petrum Iacobi. — Aquesta locució, *Petrus Iacobi*, es troba també en el XI, 1 i 12, per desaparèixer després, escrivint l'últim redactor «Iacobus» (cf. XI, 43). — Se sap que, almenys en dos diplomes de Pere II, datats tots dos

en 1211, Jaume I és designat, no per la inicial I, sinó per la inicial P. Cf. J. MIRET i SANS, *Itinerario del rey Pedro I de Cataluña, II en Aragón*, en el *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IV (1907-1908), p. 17 : «O el rey — escriu EN MIRET — ó por lo menos los notarios y amanuenses reales desconocían aún en 1211 el nombre del príncipe heredero, cosa poco verosímil, ó por aquellos días tuvo D. Pedro la genialidad ó capricho de querer cambiar el nombre de Jaime, de su hijo, y darle el suyo.»

— 25. sororem suam ... regi Vngarie. — Cf. IX, 77.

— Ibid. regi Sicilie. — Frederic, de primer rei

matrimonio copulauit, et in itinere illius tam per mare quam per terras multa amisit, et ibi comes Prouincie apud Palermitanam urbem mortuus est. Et postea mandato domini pape, cui in omnibus semper uoluit obedire, Carcasonem ciuitatem cum omni suo dominio Simoni comiti Montisfortis, accepto ab eo fidelitatis hominiatico, concessit. Aliam sororem suam Raimundo filio comitis Tolosani in matrimonium copulauit. Postea totam intentionem suam ad subiugandam terram Sarracenorum direxit, nam castrum de Afabib cum multis aliis strenuissime occupauit. Et postea his auditis, rex Marrochensis in iram excitatus bellum ipsi regi et omnibus aliis regibus Hispanie mandauit. Et dominus rex mox mente uoluntaria illuc properaret, nisi a Gerallo a Capraria impediretur; qui cum esset generosus, regi ualde sedixosus per guerre maleficia, et hac de causa perpeditus tunc ire non potuit; et Gerallus est punitus prout digne meruit, et sic fauente fortuna rex cepit Balagarium et castrum Laurentium, et cum uxore et filiis cepit Gerallum et in castro de Loaira eum inclusit, et sic Vrg[ellum] occup[auit]. Deinde negotiis expeditus, contra Miramomelinum regem cum Castellano rege Alfonso et Nauarrensi ad bellum campale procedens, castrum de Calatraua cum multis aliis a Sarracenis recuperauit; et sic ultra portus de Miredals cum omni uirtute sua progrediens, in loco ubi dicitur Landes de Tolosa regem Maurorum in campo deuicit, et sic Sarracenorum inestimabili strage facta per totam illam diem ipsos fugauit. Et dum rex noster

— 27. Palermitanam : Palirmitanam, *el darrer pal de la n i la a que segueix corregits d'una tinta més negra.* — 29. Simoni : Simonis, *la s final raspada*; comiti : comitis, *la s final raspada en part*; Montisfortis : *la s final raspada.* — 32. intencionem. — 35. Hyspanie. — 37. fidexosus. *Quedem reconeguts a En F. Valls Taberner per la correcció sedixosus = seditiosus.* — 39. Laurentium. — 40. Geraldum; et sic Vrg. occ. : *al marge de la dreta.* — 41. negociis. — 42. Nauarrensi : *la i final rescrita sobre e.*

de Sicília (1198), després emperador amb el nom de Frederic II (mort en 1250).

— 30. *Aliam sororem suam.* — És a dir, Sanxa, muller de Ramon VII, comte de Tolosa; cf. IX, 78-79, nota.

— 33. *Afabib.* — Sobre aquesta localitat, que els historiadors moderns anomenen Castellfabib, vegeu J. MIRET I SANS, *Itinerari de Jaume I*, p. 293; era situada al «Rincón de Ademuz», a l'extremitat septentrional de l'actual província de València.

— 34. *rex Marrochensis.* — Abû Abd Allah Mohammed ben Abû Yûssuf (Mohammed ben Naçr), emperador dels Almohades (1199-1213).

— 36-41. Observem que aquí hi ha potser vestigis d'una cançó llatina sobre Guerau de Cabrera.

— 39. *cum uxore et filiis.* — És a dir, Elo Fernández de Castro, muller de Guerau de Cabrera, i els seus dos fills Pons i Guerau, els quals varen ésser vescomtes d'Ager i de Cabrera.

— 42. *et Nauarrensi.* — Sanç VII, dit el Fort (1194-1234).

— 44. *Miredals.* — La redacció definitiva, XXV, § 4, ratlla 7, porta la forma més correcta *Muredals.*

ipsum persequeretur, Castellani regis gentes predam campi rapiunt; et in hoc mandatum regum et pontificum ibi existentium sunt transgressi, sed rex Aragonensis de preda in campo non curavit. Et sic accepta victoria, in Hispaniam ultra progrediens cepit Vbedam et Bagenzam et multa alia fortissima castra, multis Sarracenis ibi gladio occisis et omnibus aliis per totum modum captiuatis; et sic cum magna et inaudita uictoria, quisque regum Deo grates referens remeavit ad propria. Et dominus Petrus rex Aragonensis, temporibus illis cunctis aliis qui in mundo erant regibus forma, probitate, largitate, militia, laude, liberalitate prepollebat. Vnde cum in terram suam feliciter reuersus esset, audiens comitem Montisfortis in exheredationem sororum suarum intendere, equanimiter non potuit sustinere, et multis precibus siue admonitionibus premissis, multis etiam super hoc domino pape nuntiis transmissis, animum comitis Montisfortis a tali proposito nunquam potuit reuocare. Hac de causa in iram excitatus, exercitus suos contra ipsum comitem Montisfortis direxit, et cum castrum de Murel in propria persona cum magno exercitu obsideret, in bello campali ab ipso comite siue a crucitis suis deficientibus interfectus est, et maluit mori in bello quam si uiuus uictus exiret de campo.

XI. Post cuius obitum cepit regnare filius eius Petrus Iacobi, quem ipse rex commendauerat dicto comiti Montisfortis; et quia ipse comes ultra uoluntatem sue gentis post mortem patris uolenter ipsum quasi captum detinebat, in regno duo procuratores fuerunt electi, Sancius auunculus regis in Catalonia et Ferrandus frater regis, qui erat clericus, in Aragonia. Et sic rege mortuo multiplicata sunt mala in terris, et ceperunt esse inaudite confederationes et conspirationes uillarum. Et sic ueniens Petrus Sancte Marie in Aquiro cardinalis diaconus, a domino papa Innocentio missus, dictum puerum filium regis a comite Montisfortis recuperavit, et in castro

— 47. Castellani : ni en la interlínia. — 48. existencium. — 53. refferens. — 55. largitate : sobre un mot raspat; militia; liberalitate : sobre un mot raspat; després liberalitate : un blanc resultant d'un raspat. — 58. amonicionibus. — 59. nunciis. — 63. després suis : un blanc resultant d'un raspat.

XI. Al marge de l'esquerra, de dues mans posteriors : De domino Iacobo rege, illustrissimo eius filio. — 2. comiti : comitis, la s no del tot esborrada. — 5. Cathalaunia. — 8. diachonus; Innocencio.

— 56. comitem Montisfortis. — Cf. més amunt, ratlla 29.

— 59. domino pape. — Cf. més amunt, 12 i 22.

XI. 1. Petrus Iacobi. — Cf. X, 20.

— 5. Ferrandus frater regis. — Ferran era el germà, no de Jaume I, com ho sembla indicar el nostre text, sinó de Pere II. Cf. més amunt, IX, 76, nota.

de Montso Templariis nutriendum commisit, et dictas conspirationes destruens ciuitatum, procurationem totius regni Sancio comiti commisit. Postea Sancio a procuratione regni expulso, idem Petrus Iacobi cum consilio magnatum suorum cepit regnare uiriliter ac potenter.

Hic fuit in armis strenuissimus, curialis, largus, pius atque benignus, et de hostibus in multis preliis triumphauit. Et cum ad annos nubiles peruenisset, uxorem accepit, dominam uidelicet Elienor, filiam illustris regis Castelle, ex qua filium genuit nomine Alfonsum. Et cum essent consanguinitate coniuncti, fuit inter eos diuortium celebratum per dominum Ioannem episcopum Sabinensem et sedis apostolice cardinalem, et filius eorum predictus adhuc uiuente patre sine prole decessit.

Dominus itaque Iacobus rex predictus, habens cor nobile et uoluntatem imitandi suos predecesores et non minuendi regna sua, sed potius totis uiribus ampliandi, mouit guerram contra omnes uicinos suos Sarracenos, et intrauit terram eorum, et cepit Burrianam et multa alia castra et uillas.

Deinde habita cum suis baronibus deliberatione atque consilio, et magno nauigio congregato, ad insulas Maioricarum transiuit, ubi post multa prelia cum Sarracenis habita, in quibus multi nobiles uiri de Catalonia et Aragonia mortui fuerunt, post multas strages et diuersas cedes paganorum, cum adiutorio Dei ciuitatem nobilem et opulentam Maioricarum, et regem Sarracenum, et totam ipsius gentem et insulam, necnon et insulas Manorce et Evice suo dominio subiugauit; et relictis ibi uiris qui ciuitatem et insulas custodirent atque defenderent, cum magno honore et uictoria ad patriam remeauit.

Post hec, habito consilio et auxilio prelatorum, magnatum et procerum

— 11. tocius; postea: aquí comença el sisè escriua. — 13. uiriliter: aquí comença el setè escriua. — 14. armis: al marge de l'esquerra, de la mà del setè escriua; strenuissimus; benicus. — 15. ostibus. — 17. Castele; consanguinitate correcció: consa | mitate, una ratlla il·legible entre la a i la m. — 18. diuorcium. — 20. decessit. — 22. immitandi; predecesores; pocius; tocis. — 24. Burrianam; uillas. — 25. deliberacione. — 30. Manorsche.

— 12-13. cum consilio magnatum suorum. — Al·lusió probable a l'assemblea de Lleyda en setembre de 1218.

— 15-19. Roderic de Tolèdol, *De rebus Hispaniae*, vi, 5; ed. Schott, *Hisp. illustr.*, II, p. 96, ratlles 35-39.

— 16-17. regis Castelle. — Alfons VIII, del qual s'ha parlat al cap. X.

— 21-24. Cf. Roderic de Tolèdol, *loc. cit.*,

ratlles 39-41; la presa de Burriana és posada per error, tant en Roderic com a aquí, abans de la conquesta de les Balears.

— 25-32. Cf. Roderic de Tolèdol, *loc. cit.*, ratlles 41-46.

— 25. deliberacione atque consilio. — Al·lusió a les corts de Barcelona, en desembre de 1228.

— 29-30. et regem Sarracenum. — Abû Yahya. — 33-42. Aquí, el text de les *Gesta* i el de Rode-

terre sue, obsedit *Valentie ciuitatem*, que longo tempore expugnata eidem
 35 *regi tradita* est. Et eo potenter ciuitatem obtinente, homines ipsius regni
 confidentes in uillis et castris munitissimis et fortissimis que obtinebant,
 contra eum unanimiter rebellarunt. Verumtamen post multos et magnos
 labores datos et acceptos, totam terram, uillas et *castra* et ipsam gentem
 sibi totaliter subiugauit. Sancta itaque Romana et uniuersalis ecclesia
 40 debet congratulari et Deo laudes reddere debitas, qui talem uoluit esse regem,
 cui dedit gratiam uelle et posse ut de inimicis fidei uictoriam obtineret et
 terram restitueret cultui christiano.

Hic dominus rex Iacobus a prima coniuge, ut predicitur, separatus,
aliam duxit uxorem, dominam scilicet Yoles, filiam Andree illustris regis
 45 *Vngarie et domine Yoles regine uxoris eius, que fuit filia imperatoris Con-*
stantinopolitani et domine Yoles imperatricis, qui de progenie regum Fran-
cie originem duxerant. De hac domina regina dominus rex Iacobus tres
genuit filios : Petrum, quem instituit regem Aragonie et Valentie et comi-
 tem Barchinone; et Iacobum regem Maioricarum et dominum Montispessu-
 50 lani, Rossilionis, Confluentis et Cerritanie; tertius uero nomine Sancius fuit
 clericus et archiepiscopus Toletanus. Similiter *ex eadem* regina quatuor
 habuit *filias* : *Yoles, que fuit uxor Alfonsi regis Castelle et mater Ferrandi,*
qui fuit a patre in regno hereditatus; alteram filiam Constantiam nomine
 habuit uxorem Emanuel, frater predicti Alfonsi regis Castelle; aliam filiam
 55 scilicet Elisabet, que fuit uxor Philippi regis Francie; quarta scilicet domina
 Maria uirgo decessit.

— 34. Valencie. — 35. omnes. — 36. fortissimis. — 40. redere. — 42. restitueret. — 47. tres : III. — 48. Valencie. — 49. Montispesulani. — 50. Rosilionis; Cerritanie; tercius. — 51. quatuor : IIII. — 53. hereditatus (?); Constanciam. — 54. Hemanuel; Castele. — 55. Helisabet; Philipi; quarta : IIII^{ta}. — 56. decessit.

ric, *loc. cit.*, ratlles 46-52, són paral·lels; els rapports verbals que s'hi observa són quasi insignificants.

— 33. *habito consilio*. — Al·lusió probable a l'assemblea de Monçó en octubre de 1236.

— 43-53. Cf. Roderic de Tolèdol, *loc. cit.*, ratlles 53-58.

— 45-46. *imperatoris Constantinopolitani*. — Pere de Courtenay, emperador de Constantinoble (1216-1219).

— 46-47. *qui de progenie regum Francie originem duxerant*. — Pere de Courtenay era el nét del rei de França Lluís VI el Gras; quan a la seva muller Yolanda, filla de Balduí V, comte de Hainaut i de Flandres (1171-1195), descendia de Rainier IV, primer comte propietari de Hainaut (998-1013), el qual havia pres per muller Hedwige, filla d'Huc Capet.

REDACCIÓ DEFINITIVA

INCIPIT PROLOGVS GESTORVM COMITVM BARCHINONAE ET REGVM ARAGONIAE

*Fidelis antiquitas et antiqua fidelitas, primaeuorum doctrix et genitrix posterorum, credidit actibus minorari, si sibi soli se genitam reputaret. Cum enim per ea quae facta sunt Dei inuisibilia percepissent, quia morte interueniente non poterant permanere ea quae diuina reuelatione, studio uigilanti, doctrina, usu, memoria, intellectu circa creaturarum opera ratione praeuia inuen- 5
nerunt, inuestigantes experimenta rerum et aenigmata figurarum, futurorum notitiae prouiderunt, et duce spiritu praesentia perceperunt et futura indagiis praenouerunt; sed obliuio, quae semper memoriae aduersatur, pedisequa negligentia subsequente, quae diligentia adinuenit, gressu obuio liturauit. Ceterum ne desidia sapientiae inimica itinera studii occultaret, illi qui pro luce 10
sapientiam habuerunt et eam rebus omnibus praetulerunt, figurales litteras inuenierunt, quas in syllabas congesserunt, ut his compingerent dictiones, quibus ut ex trama et stamine quasi a textentibus oratio texeretur, et per haec futuris saeculis praeterita ut praesentia nuntiarent, et uigilata studia artium liberalium*

Titol : manca C; Barcinone D Barcinonae Bal.; et regum Aragoniae : Vrgelli et aliorum D.

1. primavorum D. — 2. posteriorum S; se : manca CD. — 5. ussu C; criaturarum C; opera ratione : operationem C operatione *corregit en* opera ratione D. — 6. enigmata C; figurarum : futurarum CD. — 7. prouiderent CD; preceperunt CD. — 8. set B; pedisseca B Bal. pedissica S; negligencia S. — 9. gressio S; obuio: oblitam (?) *corregit en* obliuio C obliuio *corregit en* obuio D; literauit C. — 10. ne : manca CD; disidia SCD; inimica : munita CD; ocultaret B Bal. — 11. literas BS Bal. — 12. sillabas BSCD; hiis BS iis Bal.; compingerent C; dictiones S. — 13. extrania CD ex trania Bal.; stramine CD; quasi : quam CD; texaretur CD. — 14. praeterita : petita CD; uigilia S.

I i següents. *Fidelis antiquitas*, etc. — Cf. Roderic de Tolèdol, *De rebus Hispaniae*, praefaci; ed. SCHOTT, *Hisp. illustr.*, II, pp. 26-27.

15 *et officia mechanica utiliter adinuenta scriptura posteris conseruarent. Verum quia humana studia multifarie uariantur, pari prouidentia et eodem studio sollicitudo diligens eorundem descripsit acta sapientium et stultorum, fidelium et ethnicorum, uirtutes catholicas et politicas, iura canonica et ciuilia, ut per haec [mundi] cursus in suo ordine dirigatur, gesta etiam principum, quorum*
 20 *aliquos ignauia fecit uiles, alios sapientia, strenuitas, largitas et iustitia futuris saeculis commendauit, ut quanta sit differentia utrorumque exitu comprobetur, et discant posteri bonorum exemplis inniti et a malorum semitis declinare; quia et si ad tempus bonorum uideatur Dominus obliuisci, in fine misericordiam non abscondet, et si ad tempus etiam impii prosperentur, tolluntur in altum*
 25 *ut lapsu corruant grauiori. Gloriosa etiam gesta et proelia aliorum mundi principum et gentilium, quae in mundo uarietate mirabili claruerunt, sine scriptura a memoria excidissent; igitur ne origo Barchinonensium nobilium principum praesentibus ualeat obliuisci et posteris ignorari, scriptura uolumus declarare.*

30 Iste liber ostendit ueritatem primi comitis Barchinonae et omnium aliorum qui post eum uenerunt, et de ordinatione omnium comitatum qui sunt in Catalonia, et nomina et tempora illorum qui tenuerunt unus post alium comitatus, et qualiter regnum Aragoniae primo uenit, et qualiter

— 15. *mechanica* BSCD; *posteris* : *escrit sobre potestatis rallat C potestatis D*. — 16. *multifarie* BS. — 17. *sollicitudo* CD. — 18. *ethnicorum* : *eticorum D; catolicas CD; policitas S*. — 19. *mundi restitució segons Roderic de Tolèdol* : *manca BSCD Bal.*; *principium C*. — 20. *sapientie* CD. — 21. *comendauit B cemmendauit C*; *sit differentia* : *d. s. CD; utrorunque CD*. — 22. *bonorum* : *bonum C; initi S inniti D; semittis S*. — 23. *bonorum uideatur* : *u. b. CD; misericordie D (corr. en C) misericordia Bal.* — 24. *abscondet correctio* : *obsidet BS Bal. obsidet CD; impii C; tollantur CD*. — 25. *ut lapsu corruant grauiori* : *l. u. g. CD; labu S; corruant* : *ruant CD; etiam* : *et CD*. — 26. *principium C; quae* : *manca CD; uarietate D (corr. en C)*. — 27. *excidissent D; igitur C; Barchinone S Barcinone CD*. — 28. *ignorare BSD Bal.; scriptura D*. — 30-36. *Iste liber-Barchinonae* : *en vermell B*. — 30. *ostendit B; Barcinone CD Barchinonensis Bal.* — 31. *comitatum CD*. — 32. *Cathalonia S*. — 33. *comitatus* : *manca C; Aragonum CD; primum CD*.

— 15. *conseruarent*. — Després de *conseruarent* i abans de *uerum* el redactor de les *Gesta* suprimeix un passatge del prefaci de Roderic (*loc. cit.*, p. 26), començant per *Cursus syderum* i acabant amb *a successoribus conscripserunt*.

— 25. *grauiori*. — Aquí altra vegada el redactor de les *Gesta* abreuja el prefaci que copia i suprimeix algunes ratlles (*loc. cit.*, pp. 26-27), començant per *Quis enim* i acabant per *notitia innouamur*.

— 25-27. *Gloriosa - excidissent*. — Compari's

amb Roderic de Tolèdol, *loc. cit.*, p. 27 : «Gloriosa etiam praelia Romanorum et aliarum gentium, quae in mundo uarietate mirabili acciderunt, sine scriptura a memoria excidissent».

— 27-29. *igitur - declarare*. — Compari's amb Roderic de Tolèdol, *loc. cit.*, p. 27 : «Cum igitur Hispaniarum successus variorum principum cruentis cladibus iteratus et linguam mutarit, et origo suae gentis pluribus intercepta dominiis sit oblita, iam fere gens et origo incolarum Hispaniae ignoratur».

fuit unitum comitatu Barchinonae. Item ponuntur in eo facta et gesta nobilia quae fuerunt facta per reges Aragoniae suis temporibus et per nobiles 35 comites Barchinonae.

I. — DE GVIFREDO COMITE BARCHINONAE

Temporibus siquidem retroactis, fuit quidam miles nomine Guifredus de uilla quae dicitur Arrianum, quae est sita in territorio Confluenta iuxta amnem qui uocatur Thecis. Hic miles, diuitiis, armis et consilio opinatissimus, comitatum Barchinonensem sua adeptus est probitate a rege Francorum qui tunc temporis existebat. Quodam autem tempore, cum ad uisendos legatos 5 regis Franciae cum filio suo nomine Guifredo, qui cognominatus est Pilosus, Narbonam occurrisset, in seditione militari per barbam a quodam Franco tractus, educto gladio eum qui hoc fecerat interemit. Ob hoc igitur ilico comprehensus, cum ad regem Franciae duceretur, commota iterum in uia seditione, uolens se de sua captione ulcisci, ab his qui eum deducebant haud procul a 10 Podio Sanctae Mariae interfectus esse narratur. Praedictus autem filius eius Guifredus, qui cum eo ducebatur, regi Francorum oblatus est, et quid de patre eius accidisset in uia, eidem est relatum. Contristatus itaque rex eius morte et quia ita factum fuerat, nuntiauit in perditionem regni Francorum hoc posse in posterum euenire. 15

— 34. Barcinone CD. — 34-35. et gesta nobilia : n. e. g. S. — 35. Aragonum CD. — 36. Barcinone CD.

I. Títol : manca CD; Gifredo B Bal. Guifredo S; després d'aquest primer títol, un altre en S : De Guifredo Pilose qui primo habuit pro alodio comitatum Barchinone, aquest segon títol anul·lat pel terme uacat.

1. quidem C. — 2. dicitur C; sita est : e. s. S; amnem : amorem D (corr. en C). — 3. que S; Thech C Techis D; hic : huius modi CD; milles D; et consilio : concilioque C consilioque D. — 4. Barcinone C Barcinone correxit en Barcinonensem D; Franchorum BS. — 5. auctem D; uiscendos C. — 6. Guifredo B Bal. — 7. accurrisset CD; Francho BS. — 8. hoc : hec CD; fecit CD; illico SCD; comprehensus C. — 9. Franciae : Gal·lie CD; comota BS; ceditio C. — 10. hii BS iis Bal.; haut BS aud D. — 11. praedictus : presens S; auctem D. — 12. Guifredus B Bal.; Franchorum BS. — 13. accidisset C occidisset D; contristratus C; itaque : igitur CD; rex eius : r. ex e. CD. — 14. Franchorum BS; hoc : huiusmodi CD.

1. I i següents. *Temporibus siquidem retroactis*, etc. — Pels passatges impresos en cursiva, cf. redacció primitiva, I.

— 3. *Thecis*. — La grafia *Thecis* dels mss. BS, igual que les grafies *Thech* de C i *Techis* de D,

són totes igualment defectuoses. Des del moment que es tracta del Conflent (i no del Vallespir) es refereix a la *Tet* (cf. redacció primitiva, *Thetis*), i no del Tech, que les diverses variants de la redacció definitiva semblen voler designar.

II. — DE GVIFREDO PILOSO, QVI PRIMO HABVIT PRO ALODIO COMITATVM

Susceptum tamen rex puerum cuidam comiti de Flandris ad nutriendum
 commendare studiosissime procuravit; cuius comitis filiam factus adolescens
 grauidavit, nullo tamen conscio praeter puellae matrem, quae sagaciter hoc
 agnouit, agnitumque pudore magis quam assensu facinoris hoc celauit. Hae-
 5 sitans igitur mater cuinam posset uiro filiam suam tradere, timens etiam ne
 si hoc ad aliquorum notitiam perueniret, puella in opprobrium omnium inci-
 deret, hoc consilium adinuenit : praedictum etenim puerum ad iusiurandum
 compulit, ut si aliquando uolente Deo honore paterno, comitatu scilicet Bar-
 chinonae, reindueretur, puellam sibi matrimonialiter copularet. Quo facto,
 10 sordidis eum uestibus induens, et sub habitu peregrini cum quadam uetula
 ad matrem suam adhuc uiuam, quae in uiduitate permanebat, in Barchinonense
 territorium delegauit. Quem mater filium recognoscens, eo quod in quibusdam
 insolitis hominis partibus erat pilosus in corpore, unde et Piloni nomen accepit,
 conuocatisque magnatibus ac proceribus totius suae patriae, qui eius patrem
 15 nouerant et ei fideles extiterant, suum eis filium ostendit occulte. Igitur omnes
 illi magnates, recogitantes quanta fraude et opprobrio pater eius occisus fuerit
 et iste exheredatus, eum pro domino susceperunt et ei fidem tanquam suo domino
 seruatuuros se iurauerunt. Constituto igitur die, conuenerunt omnes simul cum
 puero in locum ubi Salomonem, natione Gallicum, comitem tunc Barchinonen-
 20 sem, debere interesse didicerant; ibique communi consilio, manibus propriis,
 euaginato gladio puer praedictus praefatum comitem interfecit, comitatumque
 Barchinonae a Narbona usque in Hispaniam solus, dum uixit, obtinuit. Deinde

II. Titol : Gifredo B Bal. Guifredo S; pilose BS; alodio C; després comitatum : Barchinone S.

1. susceptum C; tamen : tandem CD; Flandres BS Bal. Flandes CD. — 2. comendare BC; filiam : en
 la interlinia B (corr.) filia D; adolecens C. — 4. assensu S assensus C ascensus D; esitans CD. — 5. uiro :
 manca S. — 6. hoc : hec CD; perueniret C; opprobrium BD opprobrium C; insideret CD. — 7. concilium CD;
 etenim : enim CD; iusiurandum : insinuandum CD. — 8. compulit C; Deo honore patrio : Domino hamore pa-
 trimonio C Domini patrimonio D; comitatum C comitatum D; scilicet : manca CD; Barchinone CD. — 9. re-
 duceretur CD. — 10. eum : cum C. — 11. aduch C; Barchinone S Barchinone CD. — 13. accipit CD. — 14. ac:
 et CD; proceribus : principibus CD. — 15. extiterant : rescrit sobre exederant ratllat C exiderant D; eis : ejus C;
 ostendit BS; occulte BCD Bal. — 16. opprobrio B opprobrio S opprobrio C; fuerat S (corr.) fuit CD. — 17. exe-
 redatus C; suceperunt C. — 18. iurauerunt C (corr.); constituto S; comuenerunt S. — 19. tunc : que rescrit sobre
 tunc S; Barchinone CD. — 20. interesse : intendere CD; didicerant B dedicerant S didicerunt C didisserunt D;
 comuni C; concilio CD; propiis C. — 21. prephatum BS. — 22. Barchinone CD; Yspaniam BS.

II. I i següents. Susceptum, etc. — Redacció primitiva, II.

legatis missis in Galliam, supradicti comitis de Flandris filiam, sicut promise-
 rat, sibi matrimonialiter copulauit, occurrens illi loco congruo atque die. Igi-
 tur ope et consilio amicorum puellae est actum ut gratiam et amicitiam regis 25
 haberet; accipiensque per manum eius comitatum praedictum, ac in ipsius
 remansit per longum tempus curia. Cumque ibi plurimum commoraretur,
 ad eum cucurrit relatio Sarracenos in suam patriam aduenisse, totamque per-
 uasisse et obtinuisse simul fere. Ipse igitur hoc regi intimans, auxiliumque
 ab eo ad depellendos Sarracenos exposcit. Rex itaque aliis impeditus negotiis, 30
 praestare ei auxilium denegauit. Hoc eius tamen postulationi attribuit, ut
 si a praedictis suis finibus ipse per se Agarenos ualeret expellere, Barchino-
 nensis honor in eius dominium totiusque sui generis in perpetuum deueniret;
 nam antea per successionem generis idem comitatus nemini datus fuit, sed
 cui et quanto temporis spatio Francorum rex dare uoluisset. Guifredus igitur, 35
 congregatis hinc inde copiis procerum Gallicorum, Agarenos ab uniuersis suis
 finibus expulsos usque in fines Ilerdae compulit, totumque praefatum honorem
 strenuissime recuperatum in suum possedit dominium. Ecce qualiter de re-
 gali potestate in manus nostrorum comitum Barchinonensium honor ipse Bar-
 chinonensis deuenit. Expulsisque Sarracenis, ut est dictum, Riuipullense 40
 construxit monasterium, et anno Christi DCCCLXXXVIII suo tempore fuit
 honorifice dedicatum et ab ipso nobilissime praedotatum. Hic deinde Gui-
 fredus Pilosus comes ex praedicta uxore quatuor habuit filios, Radulfum sci-
 licet et Guifredum, Mironem et Suniarium. Primus itaque Radulfus fuit

— 23. *després* missis : in missis, però *expuntuat* S; Flandes CD; sicut : sic CD. — 25. et : ac C; concilio C; ami-
 corum : manca CD; est : *rescrit al damunt de et raillat* C et D; amisciam C. — 26. haberent CD. — 27. como-
 raretur BS commorarent CD remoraretur Bal. — 28. *preuascisse* C *preuasisse* D. — 29. *optinuisse* C; hoc : hec
 CD; intimans : intimans hec omnia C intimans hec omnia hec omnia (sic) D. — 30. Sarranessos C. — 31. praes-
 tare : preparare CD; eius tamen : t. e. CD; atribuit BSC Bal. — 32. Agarenos CD; Barchinone S Barcino-
 nem C Barchinonem D Barchinonensium Bal. — 34. set B. — 35. quando CD; Franchorum BS; Guifredus BS
 Bal. — 36. Agarenos C. — 36-37. suis finibus : f. s. C. — 37. fines : finibus C; Ylerde BS Illerde C; prepha-
 tum B. — 39. potestate D Bal.; Barchinonensium : Barchinone S Barcinonencium C; Barchinonensis : Barchi-
 none S Barcinonensis C. — 40. expulsisque S expulcisque C; Riuipullense B Riuipli S Riuipullum CD. —
 41. DCCCLXXXVIII S. — 42. honorifice S; deinde : denique C; Guifredus BS Bal. — 43. Pilosi BS Bal.; Ro-
 dulphum CD; scilicet : manca CD. — 44. Guifredum BS Bal.; Mironem : minorem CD; Suniarium CD; Ro-
 dulphus CD.

— 41-42. Compari's : 1.^a *Brevis historia mo-
 nasterii Rivipullensis*, I : «Facta est autem dedi-
 catio illa anno primo regni Otonis regis, Iesu
 Christi uero Domini nostri DCCCLXXXVIII» (*Marca
 Hispanica*, col. 1295); 2.ª *Chron. Rivipullense*,

a. 888 : «Prima dedicatio nostri caenobii» (VILLA-
 NUEVA, *Viage*, v, p. 243).

— 42. *et ab ipso nobilissime praedotatum.* —
 Al'usió potser a la *Brevis historia*, loc. cit., potser
 als documents de 888 publicats per BALUZE en

- 45 *monachus Riuipulli et episcopus Vrgellensis. Guifredus, ueneno infectus, sine filio obiit et sepultus in monasterio Riuipulli.*

III. — DE SUNIARIO PRIMO COMITE VRGELLI

Suniarius uero successit patri suo in *comitatu Vrgelli*, et fuit primus comes Vrgelli. Supradictus itaque comes pater istorum, suis omnibus dispositis, obiit in Domino anno Christi DCCCCXII, et sepultus in monasterio Riuipulli; cui successit filius eius maior pro eo in comitatu Barchinonae.

IV. — DE MIRONEM COMITE BARCHINONAE

- Miro itaque comes rexit comitatum Barchinonensem* XVIII annis, et genuit tres filios, *Seniofredum* scilicet, *Olibam Cabretam* et *Mironem*; et supradictis filiis *nondum adultis, mortuus est* anno Domini DCCCCXXIX, et sepultus in ecclesia Riuipulli; cui successit in comitatu Barchinonae *Seniofredus* filius eius primus.

— 45. monachus C; Riuipolli B Bal.; Vrgelen. D; Guiffredus BS Bal.; uenetio S; interfectus SCD. — 46. filiis CD; després sepultus : est CD; Riuipolli B Bal.; després Riuipulli : Finis hujus genealogiæ C Finis huius genealogiæ D.

III. *Títol* : Sunyario C.

1. Sunyarius C; Vrgellensi S Vrgelensi C Vrgelem D; et : manca CD. — 3. després sepultus : est CD. — 4. Riuipolli B Bal.; successit B; Barchinone C.

IV. *Títol* : Barchinone CD.

1. Barchinone CD. — 2. Seniofredum B Siniotfredum S Senyofredum C; scilicet : manca CD; Mironem : sobre un mot raspat, d'una tinta més negra B (corr.). — 4. després sepultus : est CD; Riuipolli B Bal.; Barchinone CD; Seniofredus B Siniotfredus S Senyofredus C. — 5. filius eius primus : manca S.

Marca Hispanica, n.º XLV i XLVI, col. 817-818 i 818-819.

III. 1. Cf. redacció primitiva, II, 43 : «Suniarium comitem Vrgellensem.»

— 1-2. *et fuit primus comes Vrgelli.* — Compari's redacció primitiva, III, 11-12 : «Borrellus itaque genuit comitem Vrgellensem primum, uocatum Ermengaudum.»

— 3. *anno Cbristi DCCCCXII.* — Compari's *Chron. Rivip.*, a. 912 : «Ob. Wifredi comitis bonae memoriae, cujus pater quiescit in cenobio S. Mariae Rivipull.» (*loc. cit.*, p. 243). Com ja s'ha

observat des de molt temps, l'autor de la redacció definitiva no s'ha donat compte que aquesta menció s'aplicava no a Jofre el Pilós, mort en 898, sinó a un dels fills d'aquest últim, Wifred II.

IV. 1 i següents. *Miro itaque comes*, etc. — Redacció primitiva, II, 43, i III, 1-4.

— 3. *anno Domini DCCCCXXIX.* — Compari's *Chron. Rivip.*, a. 928 : «Ob. Miro com. filius Wifredi com.» (*loc. cit.*, p. 243); la data de 929 es troba en tots els manuscrits llatins de les *Gesta*, mentre que la versió catalana, IV, porta DCCCCXXVIII.

V. — DE OLIBA CABRETA COMITE BISVLDVNI ET CERRITANIAE

In comitatibus uero *Bisuldunensi* ac *Cerritaniensi* successit eidem *Oliba Cabreta* filius eius. *Miro* uero tertius filius fuit *Gerundensis episcopus* et comes, qui apud monasterium *Riuipulli* sepultus est anno Christi *DCCCCLXXXIV*. Ipse autem *Miro* supradictus dimisit suos filios, ut dictum est, *nondum adultos* et *comitatus* supradictos sub tutela et dominio supradicti *Suniarii* 5 *fratris* sui, comitis *Vrgelli*, qui *rexit* supradicta *xx* annis. Sub quo *Suniario* fuit secundo dedicatum monasterium *Riuipulli* anno Christi *DCCCCXXXV*; et traditis supradictis *nepotibus suis* comitatibus supradictis, mortuus est anno *DCCCL*, et sepultus in eodem monasterio; et remanserunt ex eo tres filii, scilicet *Borrellus*, *Ermengaudus* et *Miro*. 10

VI. — DE SENIOFREDO COMITE BARCHINONAE

Seniofredus uero comes tenuit *comitatum Barchinonae* *xviii* annis, et mortuus est sine filio anno Christi *DCCCCLXVII*, et sepultus est in ecclesia *Riuipulli*; et eo mortuo sine *prole*, ut dictum est, *Borrellus* filius supradicti *Suniarii* comitis *Vrgelli* *successit* ei in *comitatu Barchinonae*.

V. *Titul* : Ceritanie *SC* Ceritaniae *D*.

1. comitatibus : *l'abreviatura* bus *rescrita en tinta més negra B*; uero : *en la interlinia B (corr.)*; Ceritanensi *S* Seritanensi *C* Cerritanen. *D*; *Olibe BS*. — 2. *Capreta S*; uero : *manca CD*; tertius : *ultimus CD*. — 3. *Riuipulli B* *Rivipolli Bal.*; *964 C DCCCCLXIV D*. — 4. *auctem D*; supradictum *CD*. — 5. *Suniarii C*. — 6. *Vrgellensis C* *Vrgelensis D*; *Suniario C*. — 7. *dicatum CD*; *Riuipolli B Bal.* — 9. *després* anno : *Domini CD*; *després* sepultus : est *SCD*; remansit *CD*; tres : *uidelicet CD*. — 10. *Hermengaudus CD*, *la h inicial ratllada C*.

VI. *Titul* : *Siniofredo S*; *Barcinone CD*.

1. *Siniofredus S* *Senyofredus C*; *Barcinone C*; *xvii Bal.* — 2. mortuus est sine filio anno Christi : *m. e. a. C. s. filius C* *m. e. anno D* (*sine filio, Christi manquen D*); *DCCCCLVII S*. — 3. *Riuipolli B Bal.* — 4. *Suniarii C*; *Vrgellensis C* *Vrgelen D*; *Barcinone CD*.

V. 1 i següents. *In comitatibus*, etc. — Cf. *redacció primitiva*, III, 2-6, i VI, 1-2.

— 3. *anno Christi DCCCCLXXXIV*. — *Chron. Rivip.*, a. 984 : «*Obitum Mironis episcopi, filii Mironis comitis*» (*loc. cit.*, p. 244).

— 7. *anno Christi DCCCCXXXV*. — *Compari's* : 1. *Brevis historia monasterii Rivipullensis*, II : «*Facta est autem dedicatio ista anno ab incarnatione Domini DCCCCXXXV...*» (*Marca Hispanica*, col. 1296); 2. *Chron. Rivip.*, a. 935 : «*In isto anno fuit*

11. *dedicatio hujus cenobii...*» (*loc. cit.*, p. 244).

— 9. *anno DCCCCL*. — *Chron. Rivip.*, a. 950 : «*Seniofredus comes fuit*» (*loc. cit.*, p. 244).

VI. 1-3. *Seniofredus - prole*. — *Redacció primitiva*, III, 1 i 4-5.

— 2. *anno Christi DCCCCLXVII*. — *Compari's Chron. Rivip.*, a. 966 : «*Obitum Seniofredi comitis filii Mironis comitis*» (*loc. cit.*, p. 244).

— 3-4. *Borrellus - Barchinonae*. — *Redacció primitiva*, III, 6-7.

VII. — DE BORRELLO COMITE BARCHINONAE

Iste Borrellus comes Barchinonae tradidit comitatus *Bisulduni et Cerritaniae Olibano Cabretae*, qui ideo *Cabreta* cognominatus est, quia cum iratus aliquid loqueretur, uno saepius pede quasi cauare uidebatur. Hic suis diebus ualde potentissimus ac opinatissimus inter alios claruit, et tenuit supradictos

5 comitatus sub temporibus dominorum Seniofredi et Borrelli comitum Barchinonae; et genuit tres filios, Bernardum, Olibam et Guifredum; tenuitque comitatum nobiliter ac potenter LXII annis, et obiit sub Borrello comite Barchinonae anno Christi DCCCCXC; cui successit in comitatu *Bisulduni Bernardus* filius eius, in comitatu uero *Cerritaniae Guifredus*. Borrellus

10 igitur comes Barchinonae ac *Vrgelli* rexit per aliquod tempus comitatus supradictos pacifice et quiete. Huius uero temporibus, peccatis exigentibus, *Barchinona* nobilissima ciuitas, heu pro dolor! a *Sarracenis* deuastata est atque *capta*; facta fuit haec dira pestilentia anno incarnationis dominicae DCCCCLXXXV. Sub quo Borrello dedicatum fuit tertio monasterium *Riuipul-*

15 *li* anno Christi DCCCCLXXVII. *Borrellus* itaque comes, collecta nobilium

VII. Títol : Barchinone CD Barchinonensi Bal.

1. Barchinonensis S Barchinone CD; Bisuldunensem S; Ceritanie S Seritanie C Ceritanie D. — 2. Cabreta SCD. — 3. aliquid : aliquando CD; hic : his C is D. — 4. ac : et CD; inopinatissimus CD. — 5. Seniofredi S Senyofredi CD; Barchinonensium S Barchinone CD. — 6. Guifredum BS; tenuitque : tenuit itaque CD. — 8. Barchinone CD; anno Christi : C. a. C. — 9. Ceritanie SD Seritanie C; després Cerritaniae : filius ejus C; Guifredus BS. — 10. Barchinone D Barchinonensis S Bal.; ac Vrgelli : manca CD ac Vrgell. Bal.; aliquos D. — 11. et quiete : dues vegades D; peccatis exigentibus : predictis existentibus CD; exigentibus S. — 12. Barchinone CD; nobilissima D; deuastata : destructa S. — 13. capta : captiua rescrit al damunt de capta raillat C; haec : hoc S manca CD. — 14. tertio : manca CD; Riuipolli B Bal. — 15. DCCCCLXXVII D; comes : tenens S.

VII. 1-2. Redacció primitiva, III, 2, i VI, 1-2.

— 2 i següents. *qui ideo Cabreta*, etc. — Redacció primitiva, VI, 2-4.

— 6. *Bernardum, Olibam et Guifredum*. — La redacció primitiva anomena, al VI, 5, a *Bernat*; al VII, 2, a *Wifred*, però no esmenta el bisbe *Oliba*.

— 8. *anno Christi DCCCCXC*. — *Chron. Rivip.*, a. 990 : «Obiit Olibanus Capreta comes» (*loc. cit.*, p. 244).

— 8-9. *cui successit - Guifredus*. — Cf. redacció primitiva, VI, 4-5, per *Bernat*; VII, 1-2, per *Wifred*.

— 11-14. *Huius - DCCCCLXXXV*. — Redacció primitiva, III, 7-9.

— 15. *anno Christi DCCCCLXXVII*. — Compari's : 1.ª *Brevis historia monasterii Rivipulensis*, III : «... praedicta ecclesia ... tertio dedicata est anno ab incarnatione Domini DCCCCLXXVII...» (*Marca Hispanica*, col. 1297); 2.ª *Chron. Rivip.*, a. 978, on es llegeix, *rec. manu*, segons *VILLANUEVA* : «Dedicatio hujus ecclesiae» (*loc. cit.*, p. 244).

— 15. *Borrellus itaque*, i 18-19. *genuit - Ermengaudum*. — Redacció primitiva, III, 11-13, i VIII, 1-3.

militum maxima multitudine, Agarenos a Barchinona ac ab aliis suis finibus potentissime penitus deuastauit. Barchinona itaque recuperata, Borrellus comes rexit comitatus antedictos a sui principio xxvii annis, et genuit duos filios, Raimundum Borrelli et Ermengaudum; obiit uero anno dccccxciii. Cui successit in comitatu Barchinonae Raimundus Borrelli filius eius; in comitatu uero Vrgelli successit ei Ermengaudus filius eius. Raimundus uero Borrelli tenuit comitatum Barchinonae xxv annis, genuitque filium nomine Berengarium, et obiit anno Christi mxvii.

VIII. — DE ERMENGAUDO COMITE VRGELLI

Ermengaudus uero frater eius tenuit comitatum Vrgelli xviii annis. Hic plurimum armorum strenuitate fulsit. Multos itaque conflictus cum Sarracenis habuit; ad ultimum uero apud Cordubam nimis durum habuit bellum, in quo cum Arnulpho Ausonensi episcopo, ac Aetio Barchinonensi episcopo, et Othone episcopo Gerundensi, ac cum pluribus aliis potentibus sub Raimundo Borrelli fratre suo comite Barchinonae mortuus est anno Domini mx. Qui fuit Ermengaudus Cordubensis, quia apud Cordubam obiit, et successit ei filius eius Ermengaudus.

— 16. Agarrennos C Agarennos D; Barcinone CD; ac : manca CD. — 17. Barcinone CD. — 19. Raymundum SCD; Borrellum CD; Armengaudum CD, la a inicial corregit en e C; després anno : Domini CD. — 20. Barchinonensi S Barcinone CD; Raymundus SCD; Borrellus CD. — 22. Raymundus SCD; Borrellus CD; comitatum : manca S; Barcinone CD. — 23. Berengarii corregit en Berengarium C Berengarij D.

VIII. Títol : Hermengaudus D.

1. Hermengaudus D. — 2. armorum : annorum S corregit al damunt de annorum ratllat C. — 3. uero : manca C. — 4. Asonensi S; ac : manca CD; Ethio BS Etio C manca D Aethio Bal.; Barchinonensi : manca D. — 5. episcopo : manca CD; Otone CD; potentibus : proceribus CD. — 6. Raymundo Borrello CD; Barcinone CD; est : manca CD. — 7. Hermengaudus CD, la h inicial ratllada C; aput S. — 8. successet S; ei : manca CD; filius eius : e. f. CD; Hermengaudus CD, la h inicial ratllada C.

— 19-20. anno dccccxciii. — Chron. Rivip., a. 993 : «Obitum Borrelli comitis Barchinonae» (loc. cit., p. 244). Vegeu, també, Chron. S. Victoris Massiliensis (ed. ALBANÈS, p. 316), i Chron. Rotense, II, a l'any 992 (VILLANUEVA, Viage, xv, p. 333).

— 20-21. Cui successit-filius eius. — Compari's redacció primitiva, III, 11-13, i VIII, 1-3.

— 22-23. Raimundus - Berengarium. — Redacció primitiva, IV, 1.

— 23. anno Christi MXVII. — Chron. Rivip., a. 1017 : «Ob. Raymundus comes Barch.» (loc. cit.,

p. 244). Vegeu, també, Chron. S. Victoris Massil. (ed. ALBANÈS, p. 317), i Chron. Rotense, II (loc. cit., p. 333).

VIII. I. Ermengaudus-eius. — Compari's redacció primitiva, III, 9-10, on aquesta expressió s'aplica a un altre personatge: Ermengol, germà del comte Borrell.

— 3 i següents. apud Cordubam, etc.—Redacció primitiva, VIII, 3-8; l'expressió apud Cordubam es retroba també en la redacció primitiva, III, 12.

— 6-7. anno Domini MX. — Chron. Rivip.,

IX. — DE BERENGARIO COMITE BARCHINONAE

Post Raimundum uero *Borrelli*, *Berengarius* filius eius tenuit comitatum Barchinonae, nihilque ibi boni gessit, immo *in omni uita sua parentelae probitate fuit inferior*; et uixit XVIII annis post patrem in praedicto comitatu, et genuit filios *Raimundum Berengarii et Guillelmum Berengarii et Sancium Berengarii*; et obiit anno Domini MXXXV. Iste Guillelmus Berengarii fuit *comes Minorissae* et mortuus fuit *nulla ex se prole remanente*; et alius frater istius, scilicet *Sancius Berengarii*, fuit *monachus Tomeriensis et prior Sancti Benedicti de Bages*, quia tunc non erat abbatia, et ibi mortuus est.

X. — DE TRIBVS FILIIS OLIBANI CABRETAE

I. Sub temporibus Raimundi *Borrelli* et filii eius *Berengarii*, comitum Barchinonae, tres filii *Olibani Cabretae* floruerunt: *Bernardus* scilicet *Scindensferrum*, ideo quia *armis acerrimus atque fortissimus extitit*. Hic successit patri suo *Olibano in comitatu Bisuldunensi*, et tenuit comitatum XXXI annis, et genuit *filium Guillelmum* scilicet *Bernardi*, cognominatum *Grassum*. Hic *Rodanum transmeans in flumine periit* anno Domini MXX; *corpus uero eius*

IX. *Titul*: Berengario: Ermengaudus C Berengario Borrello D; Barchinonae: Vrgelli C Barcinone D. 1. Raymundum u. Borrellum CD. — 2. Barcinone CD; nihilque BS; ibi boni: en la interlinia B (corr.); imo BSCD; uita: en la interlinia B (corr.). — 3. iuxit S. — 4. Raymundum Berengarium CD; et Guillelmum Berengarii: manquen CD. — 5. Sanchium Berengarium CD; Domini: manca BS Bal.; Guillelmus SD Guifredus C; Berengarius CD. — 6. Minorissae BD Minorissae Bal. — 7. scilicet: manca CD; Sanctius B Sancius CD; Berengarius CD; monachus C; Tomeriensis S Tormensi C Torniensis D. — 8. et: manca S; Bages CD; abatia B; ibi: manca D. — 8-9. mortuus est: e. m. CD.

X. *Titul*: tribus: tertio CD; filio CD; Olibane S Oliba CD; Cabreta CD.

§ I. 1. Raymundi CD; comitum: obtinentium comitatum CD. — 2. Barcinone CD; Cabreta SCD. — 3. atque: et CD. — 4. Bisulduni Bal.; anno BS Bal. annum CD. — 5. Guillelmum: manca S Guillelmum CD; scilicet et CD; Bernardum SCD; crassum CD. — 6. Domini: manca Bal.

a. 1010: «Ob. Ermengaudus comes Urgelli» (loc. cit., p. 244); el *Chron. Rotense*, II (loc. cit., p. 333) porta la menció de Còrdoba, dels bisbes Arnulf i Ot i de «multi alii potentes cum eis». Cf. redacció primitiva, VIII, 2-5, nota.

IX. I i següents. — Redacció primitiva, IV, 1-7. — 5. anno Domini MXXXV. — Compari's *Chron. Rivip.*, a. 1034: «Ob. Berengarius comes

Barch.» (loc. cit., p. 245); la data de 1035 està donada per *Chron. S. Victoris Massil.* (ed. ALBANÈS, p. 317), i per *Chron. Rotense*, II (loc. cit., p. 333).

X. § I, 2 i següents. *Bernardus*, etc. — Redacció primitiva, VI, 5-9.

— 6. anno Domini MXX. — *Chron. Rivip.*, a. 1020: «Ob. Bernardus comes» (loc. cit., p. 244). *Vegeu*, també, *Chron. Rotense*, II (loc. cit., p. 333).

ad Riupullense monasterium reportatum, ibidemque humatum est; uixit in comitatu xxxi annis, et successit ei *Guillelmus Bernardi filius eius* in comitatu Bisulduni.

2. DE OLIBANO EPISCOPO. — Oliba uero, qui fuit tertius filius supradicti comitis Olibani, fuit monachus Riupulli et abbas, deinde episcopus Vicensis, cui etiam fuit commissum regimen monasterii Sancti Michaelis de Cuxano; sedit etiam in episcopatu annis xxviii, et rexit coenobia xxxviii, et fuit septimus abbas istius coenobii. Sub quo quarto dedicatum fuit istud monasterium Riupulli cum praeclara episcoporum caterua sub Berengario supradicto comite Barchinonae, anno Christi mxxxii. Hic multa per se bona contulit monasterio praedicto et ab aliis plurimum adquisiuit. Obiit autem praedictus pater eximius anno Christi mxlvii, maximum huic monasterio relinquens luctum, pro eo uidelicet quia hunc locum speciali dilexit amore. Ecclesiam quae modo est nobiliter construens, et altare eodem modo construxit, auro et argento et pretiosis lapidibus nobiliter insigniuit. Sepultus uero fuit in monasterio Cuxanensi, eo quia ibi decessit.

3. DE GVIFREDO COMITE CERRITANIAE. — *Guifredus filius Olibani* comitis Bisulduni successit patri suo supradicto in comitatu Cerritaniensi, et rexit comitatum per multum tempus. *Hic monasterium Sancti Martini de Canigone construxit* atque dotauit; et genuit filios plurimos, *Raimundum scilicet Guifredi comitem, et Guifredum archiepiscopum Narbonensem, et*

— 7. Riupollense BS Riupulli CD Rivipolli Bal.; ibidemque : ibidem CD. — 8. anno BS Bal. annum CD; Bernardi : Berengarius CD.

§ 2. 1. Titol : manca Bal.; qui : manca CD. — 2. monachus C; Riupulli B; deinde : inde CD; Vicensis CD. — 3. etiam : et CD; fuit commissum : c. f. S; comissum BSD; Micahelis C Michaelis D. — 4. etiam : manca CD; regit CD; senobium CD; després xxxviii : annis CD. — 5. septimus : septem annis CD; coenobii : monasterii CD; dedicatum : dicatum CD; istut CD. — 6. Riupulli BS. — 7. Barchinone CD. — 7-8. multa per se bona : p. s. m. b. CD. — 8. adquisiuit D. — 9. auctem CD; mxlvii (sic) S; monasterio : monasterium Bal. (corregit en les errades). — 10. speciale C. — 11. quae : quo C. — 12. construxit : constructo CD; prescios S; insigniuit : manca Bal. — 13. quia : quod CD.

§ 3. 1. Titol : manca Bal.; Guifredo S; Cerritaniensi B Ceritanie S Ceritanie C Seritaniae D; Guifredus BS. — 2. Bisuldunensis C Bisuldunensi D; Ceritaniensi SC Cerataniensi D. — 4. Raimundum CD. — 5. Guifredi BS Guifredum CD; Guifredum BS; archiepiscopum CD.

— § 2. *De Olibano episcopo.* — Compari's, per Oliva, *Brevis historia monasterii Riupullensis*, IV (*Marca Hispanica*, col. 1297-1298), on es troben un cert nombre d'indicacions donades aquí, especialment la data de la quarta consagració del monestir de Ripoll (cf., per aquesta data de 1032, *Chron. Rotense*, II, loc. cit., p. 333).

— 9. anno Christi MXLVII. — *Chron. Rivip.*, a. 1047 : «Ob. Oliba episcopus» (loc. cit., p. 245); el *Chron. Rotense*, II, porta en l'edició de VILLANUEVA (loc. cit., p. 334) per un error tipogràfic: «Anno MLXVII».

— § 3, I i següents. *Guifredus*, etc. — Redacció primitiva, VII, 1-7.

Berengarium Guifredi episcopum Gerundensem, et Guillelmum Guifredi Vrgelensem episcopum, et Bernardum Guifredi comitem Bergitani. Vixit in comitatu xxxvi annis, et obiit anno Christi mxxv; sepultus uero fuit in monasterio Canigonensi.

XI. — DE RAIMUNDO BERENGARII [I], COMITE BARCHINONAE

Mortuo namque Berengario supradicto comite Barchinonae, remanserunt eius tres filii, ut superius sunt nominati; et successit ei in comitatu Barchinonae Raimundus Berengarii, qui *Vetulus* dicebatur. Hic Raimundus Berengarii nimia claruit probitate; et inter alios Hispaniae principes super
 5 Agarenos totum habuit principatum, ut *duodecim reges Hispaniae* suo tempore annuatim ei tributum tanquam Domino persoluerent. Hic denique comes famosissimus suum optans dominium decorare, *coram Vgone cardinali et legato Romano* ac suis plurimis magnatibus, *intra Barchinonae palatium*, supradictorum consilio et assensu, propria *quaedam instituit iura, quae Barchinonae*
 10 *Vsaticos nuncupamus*, mandauitque ut his constitutionibus omnes comitatus sub Barchinonensis comitatus imperio regerentur. Nobilissimus igitur comes tres genuit filios, *Petrum scilicet Raimundi, et Berengarium Raimundi, et Raimundum Berengarii*. Illi uero *duo primi fuerunt quasi duo genimina uiperarum, quae naturaliter ruptis uisceribus interficiunt suas*
 15 *matres : prior enim, id est Petrus Raimundi, matrastram suam Adalmoim*

— 6. Guiffredi BS Guifredum CD; Guillelmum SC Guillelmum D; Guiffredi BS Guifredum CD; Vrgelensem D. — 7. Bernardum : Berengarium CD; Guiffredi BS Guifredum CD. — 8. annis : annos CD. — 9. Canigone C de Canigone D.

XI. Titol : Raymundo Berengario SCD; Barcinone CD.

1. Berengario : manca CD; Barcinone CD; remanserunt S. — 2. eius tres filii : t. f. e. CD; ei : manca CD. — 3. Barcinone CD; Raymundus SCD; Berengarius C Berengarius D; Raymundus CD. — 4. Berengarius C Berengarius D; Yspanie BS. — 5. totum : tantum Bal.; Yspanie BS. — 6. persoluerent *correcció* Bal. : persoluerunt BSCD. — 7. famosissimus B fortissimus CD. — 8. ac : et CD; Barcinone CD. — 9. concilio C consilio D; assensu S acensu CD; propria C; quae : quos CD; Barchinonencium C Barchinonensium D. — 10. hiis BS iis Bal.; omnis CD. — 11. Barcinone C Barchinone SD; imperio C. — 12. filius D; scilicet : manca CD; Raymundi S Raymundum CD; et : manca CD. — 13. Raymundi S Raymundum CD; Raymundum SCD; Berengarium C Berengarium D; quasi : qui CD. — 14. gemina CD; ruptis : supris C; uisceribus C. — 15. id est : idem S; Raymundus CD; matrastram *correcció* : madrastram, la primera r afegida en la interlínia B madiastram S madastram C madrastam D madriastram Bal.; Adalmoym BD Bal. ab almoym S.

— 8. anno Christi MXXV. — Aquesta data, segurament equivocada (s'ha de llegir 1050), no es troba ni en el *Chron. Rivip.* ni en el *Chron.*

Rotense, II.

XI. 2 i següents. in comitatu, etc. — Redacció primitiva, IV, 3-4, 19-21, 7-12.

interfecit, unde et in Hispania sub poenitentia obiit sine prole. Verumtamen pater eius plenus dierum, tertio eius filio dimisso herede, diem clausit extremum anno Christi MLXXVI; uixit autem in comitatu XLII annis.

XII. — DE ERMENGAUDO COMITE VRGELLI

Sub temporibus uero istius, fuerunt comites in Vrgelli comitatu *Ermengaudus*, qui dictus fuit peregrinus, eo quia *peregrinus Hierosolymis obiit* anno Domini MXXXVIII, et uixit in comitatu XXVIII annis. Et *successit ei Ermengaudus* filius eius, qui dictus fuit *de Barbastre*, eo quia *in obsidione Barbastrensis castris, quod a Sarracenis adhuc detinebatur, plurimum laborauit; et eo anno quo captum est castrum, scilicet incarnationis Christi MLXV, mortuus est; uixit uero in comitatu XXIX annis. Mortuo isto, successit ei Ermengaudus de Gerb filius eius in comitatu; qui ideo sic uocatus fuit, quia ipsum castrum de Gerb construxit, cum quo ciuitatem Balagarii usquequo capta est expugnauit; tenuitque comitatum XXVIII annis. Fuit enim contemporaneus primo et secundo et tertio Raimundo Berengarii, Barchinonae comitibus. Obiit anno Domini MXCII, et successit ei filius eius Ermengaudus de Moieruca; qui ideo sic uocatur, quia in loco qui dicitur Moieruca cum trecentis*

— 16. et : manca CD; in : manca S; Yspania S; penitetia B; uerumtamen BS ueruntamen Bal. — 18. *després* MLXXVI : dico 1076 C; auctem D; XLII : quadraginta CD.

XII. *Titol* : Hermengaudus D.

1. sub temporibus uero istius : s. i. t. CD (uero : manca); fuerunt comites : *manquen* CD; Hermengaudus CD. — 2. quia : quod CD; *després* peregrinus : Christo CD; Iherosolimis BS Hierosolimis C Hyerosolimis D. — 4. Balbastra C Balbastro D; quia : quod CD. — 5. Balbastrensi CD; Sarrassenis C; aduc CD; tenebatur CD; elaborauit CD. — 6. et : in S; Incarnationis : manca CD. — 7. XXIX : viginti nonen D; annos CD. — 8. Hermengaudus CD, la h inicial *rallada* C; Gerp CD; qui : quia C; uocatus : nominatus S. — 9. Gerp CD; Balagarii C; usquequo : usque C. — 10. *després* comitatum : (in antiquis exemplaribus uixit 28 annis) C; XXVIII : decem et octo CD. — 11. Raymundus C Raymundo D; Barengarius C; Barcinone CD. — 12. Armengaudus CD. — 13. Moyeruca BS Bal. Moienica C Mojeruca D; Moyeruca BSC (corr.) Bal. Mojeruca D.

— 18. *anno Christi MLXXVI. — Chron. Rivip.*, a. 1076 : «Ob. Raymundus comes Barchinon.» (loc. cit., p. 245). Vegeu, també, *Chron. S. Victoris Massil.* (ed. ALBANÈS, p. 317).

XII. I i següents. *Ermengaudus*, etc.—Per tot aquest capítol, cf. redacció primitiva, VIII, 8-24.

— 3. *anno Domini MXXXVIII. — Chron. Rivip.*, a. 1037, i a. 1038: «Ob. Ermengaudus comes Urgell.» (loc. cit., p. 245); el *Chron. Rotense*, II, porta la data 1037 (loc. cit., p. 333).

— 6. *anno ... MLXV. — Cf.* la doble menció de *Chron. Rivip.*, a. 1065 : «Capta fuit ciuitas Barbastri. — Interfectus est Ermengaudus comes Urgell.» (loc. cit., p. 245). El *Chron. Rotense*, II (loc. cit., 334), situa en 1065 la presa de Barbastre i, per error, en 1066 la mort d'Ermengol.

— 12. *anno Domini MXCII. — Chron. Rivip.*, a. 1092 : «Obiit Ermengaudus comes Urgell.» (loc. cit., p. 246). Vegeu, també, *Chron. Rotense*, II (loc. cit., p. 334).

15 *militibus et multis aliis christianis sub Almorauitis interfectus est, sub tertio*
 Raimundo Berengarii comite, anno Christi MCII. Vixit XI annis in comi-
 tatu, et *successit* ei filius Ermengaudus, qui dictus est *de Castella*, eo quod
 inde *habuit matrem*, et inde *plurimum cum materna hereditate conuersatus*
est, et plurima ab Ildefonso imperatore adquisiuit, a quo ualde diligebatur.
 Ipse denique interfuit cum famosissimo quarto Raimundo Berengarii, comite
 20 Barchinonae ac Aragoniae principe, in Ilerdae obsidione, et suo auxilio ac
 suorum *ciuitas Ilerdae capta est, ac in eadem urbe partem sortitus est tertiam.*
 Vixit in comitatu LIII annis, et mortuus est Christi anno MCLIV, sub quarto
 Raimundo Berengarii, comite Barchinonae.

XIII. — DE GVILLELMO BERNARDI GRASSO, COMITE BISVLDVNI

In comitatu Bisulduni fuit comes *Guillelmus Bernardi, cognominatus*
Grassus; qui duos genuit filios, Guillelmum scilicet qui cognominatur Trun-
num, eo quod nasum fictitium haberet, et Bernardum Guillelmi. Vixit uero
 in comitatu xxxiii annis, et mortuus est anno Domini MLII, et sepultus
 5 in monasterio Riupulli in uno eodemque tumulo cum patre; et *successit* ei
 in comitatu *Bernardus Guillelmi* filius eius minor, eo quia uir benignissimus
 et patientissimus erat. Frater autem eius maior *Guillelmus Trunnum*, quia
uir iracundus atque irae impatientissimus haberetur, consensu fratris sui ac

— 14. Almorabitis CD. — 15. Raymundo Berengario CD. — 16. Castilla D. — 17. habuit matrem : m. h. CD; inde : in *corregit en inde amb llapis vermell S.* — 18. Ildefonso B; inperatore C; adquisiuit D. — 19. famosissimo C; Raymundo Berengario CD. — 20. Barchinonensi S Barcinone CD; Ylerde BS Ilerde D; osidioni C obsidioni D. — 21. Ylerde BS Ilerde CD; partem : pro tempore CD. — 22. annos CD; Christi anno : a. C. CD. — 23. Raymundo Berengario CD; Barcinone CD.

XIII. *Títol* : Guillermo CD; Bernardo SCD; Crasso CD.

1. Guillelmus Bernardus CD. — 2. Crassus CD; Guillelmum CD; cognominatum BS; trunnum SCD. — 3. quod : en la *interl'nia B*; fictissium CD; Guillelmum C Guilermum D. — 4. est : manca S; *després* sepultus : est CD. — 5. Riupulli B. — 6. Guillelmi S Guillelmus C Guliermus D. — 7. passientissimus SC; autem D; *després* maior : Bernardus CD; Guillelmus C Guillelmus D; trunni BS Bal. trunus CD. — 8. inpatientissimus S inpatientissimus C; concensu D.

— 15. *anno Christi MCII.* — Aquesta data falta en el *Chron. Rivip.*, però es troba en el *Chron. Rotense*, II : «Era MCII. Ermengaudus comes occisus est in Mulieruça» (*loc. cit.*, p. 334, on es llegeix, per error, Mulieruruça).

— 22. *Christi anno MCLIV.* — *Chron. Rivip.*, a. 1154 : «Ob. Ermengaudus comes in Castella»

(*loc. cit.*, p. 248).

XIII. I i següents. — Per tot aquest capítol, cf. redacció primitiva, VI, 8-17.

— 4. *anno Domini MLII.* — *Chron. Rivip.*, a. 1052 : «Ob. Guillelmus comes Bisull.» (*loc. cit.*, p. 245). Vegeu, també, *Chron. Rotense*, II (*loc. cit.*, p. 334).

quorundam suorum procerum interfectus esse dicitur. Rexit itaque comitatum LX annis et mortuus est anno MCXI. Qui absque prole in ultima aetate sua effectus, comitatum Bisuldunensem Raimundo Berengarii tertio, qui Maioricas cum Pisanis cepit, dimisit, quia unus idemque honor iam pridem, ut supra apparet, inter atavos eorum extiterat, et iacet in monasterio Riuipulli.

XIV. — DE RAIMVNDI COMITE CERRITANIENSI

In comitatu Cerritaniensi fuit comes Raimundus, filius supradicti Guifredi comitis Cerritaniae, et tenuit comitatum XL annis, et genuit duos filios, Guillelmum scilicet Raimundi et Henricum. Obiit denique Christi anno MLXVIII, et successit ei Guillelmus Raimundi, qui duos habuit filios, Guillelmum scilicet Iordani et Bernardum Guillelmi. Henricus igitur, filius alius comitis Raimundi supradicti, fuit miles ualde probus ac strenuus; habuitque duas filias, quarum unam tradidit Palearensi comiti in uxorem, alteram uiccomiti de Landres, et mortuus est. Vixit uero Guillelmus Raimundi supradictus comes in comitatu, et mortuus est anno MXCV; et successit ei in comitatu Guillelmus Iordani eius filius; qui statim post mortem patris se praeparans, abiit Hierosolimam, ibique plurima clare gessit. Fuit enim

— 10. LX : rescrit a sobre de triginta et decem rallat C triginta et decem D. — 10-11. aetate sua : s. e. CD. — 11. Bisuldunensem : en la interlinia B (corr.); Raymundo Berengario CD; després tertio : delegauit, però rallat B dedit, però rallat C dedit D; qui Maioricas-extiterat : al marge de la dreta B (corr.); Mayoricas B. — 12. unus : manca C; onor CD. — 13. accauos S atavos C; Riuipulli B Rivipolli Bal.

XIV. Titol : Raymundo SCD; Ceritanie SD Ceritanię C.

1. Ceritanie S Seritaniensi CD; Raymundus CD; Guifredi BS Bal. — 2. Ceritanie S Seritanię CD. — 3. Guillelmum : Berengarium CD; scilicet : manca CD; Raymundum CD; Enrichum C Enricum D; Christi anno : a. Domini CD. — 4. Guillelmus : manca CD; Raymundus CD; Guillelmum : Berengarium CD. — 5. Iordanum CD; Guillelmi : Guifredum CD; Enricus CD; igitur : qui fuit CD. — 5-6. filius alius : a. f. CD. — 6. Raymundi CD; ac : et CD. — 7. filias : filios corregit en filias B; Pallanensi C Pollanensi D. — 8. alteram : aliam uero CD; motuus C; Guiliermus Raymundus CD. — 9. comes : manca CD. — 10. Guillelmus S Guiliermus CD; Iordanus CD. — 11. abiit : obiit in CD; Hierosolimam BS Hierosolimam C Hierosolimam D; plura CD; clara CD; enim : manca CD.

— 10. anno MCXI. — Chron. Rivip., a. 1111: «Ob. Bernardus comes Bisul.» (loc. cit., p. 246). Cf. Chron. Rotense, II (loc. cit., p. 335), on es llegeix, per error: «comes Barchinonae», i Chron. Dertusense, II, a l'any 1110 (VILLANUEVA, Viage, V, p. 237).

XIV. I i següents. — Per tot aquest capítol, cf. redacció primitiva, VII, 3-4 i 9-23.

— 3-4. Christi anno MLXVIII. — Chron.

Rivip., a. 1068 : «Ob... Raymundus comes Cerritaniae» (loc. cit., p. 245). Cf. Chron. Rotense, II (loc. cit., p. 334), a l'any 1067.

— 8. Landres. — Evidentment s'ha de llegir Lautreg, com en la redacció primitiva, VII, 11.

— 9. anno MXCV. — Chron. Rivip., a. 1095: «Ob. Guillelmus comes Ceritaniae» (loc. cit., p. 246). Cf. Chron. Rotense, II (loc. cit., p. 334).

uir armis strenuus, et inter ipsos etiam Turcos et Sarracenos opinatissimus ac armorum acerrimus habebatur, unde ultra modum eum metuebant. Oppidum etiam quod dicitur Archas ipse iuxta Tripolim construxit, ibique sagitta uulneratus obiit sine prole. Bernardus denique Guillelmi frater eius rexit comitatum pro eo, et uixit in comitatu XVIII annis, et mortuus est anno Domini MCXVII sine prole, et dimisit comitatum Raimundo Berengarii tertio Barchinonae comiti. Cerritaniensis ac Bisuldunensis comitatus, sicut antiquitus fuerant, Barchinonae sunt comitatui restituti.

XV. — DE RAIMUNDO BERENGARII [11], COMITE BARCHINONAE

Post Raimundum itaque Berengarii comitem Barchinonae supradictum, suscepit Barchinonensis comitatus habenas *Raimundus Berengarii* eius filius supradictus. Hic fuit *uir armis strenuissimus*, benignus, dulcis, pius, hilaris atque probus, *corpore et forma pulcherrimus*, uocatusque *Caput de Stopes*, eo quod haberet capitis caesariem maximam atque grossam. Huic denique pater dederat uxorem, *filiam scilicet Roberti Guiscardi ducis Apuliae et Messinae*, ex qua genuit filium suo similiter nomine *Raimundum Berengarii nuncupatum*. Berengarius itaque Raimundi frater eius maior, uidens se despectum a patre in hoc quia ipsum non hereditauit, pro eo quia maior, tam nobili suo fratri inuidens ipsum plurimum odio habuit, in tantum ut quadam die illum, instigante diabolo, dolo in loco qui uocatur *Pertica* dez Ostor, inter *Gerundam et Sanctum Celidonium*, nobilissimum comitem adhuc

— 12. Turcas D. — 13. ac : et CD; acerrimus : accuratissimus CD; abans habebatur : etiam CD; metuebat C; opidum BS. — 14. etiam : est CD; Arcas CD; iuxta CD; sagitta BSCD. — 15. uulnerato S; Bernardus denique Guillelmi : B. Guilermus d. C B. Guiliemus d. D. — 17. Raymundo Berengario CD. — 18. Barchinone CD; Ceritanensis S Seritaniensis CD; ac : et CD; comitatus : manca CD; sicut : sic *corregit en sicut C sic D.* — 19. Barchinone CD.

XV. Titol : Raymundo SCD; Berengario CD; Barchinone CD.

1. Raymundum CD; Berengarium CD; Barchinone CD. — 2. sucepit C; Barchinone S Barchinonen. C Barchinonens. D; comitatum *corregit en* comitatus C comitatum D; Raymundus CD; Barendarius C Berengarius D. — 3. hilaris BS. — 4. pulcherrimus S; capite CD; stopas CD. — 5. habebat CD; sesariem S; maximamque CD; atque : manca CD. — 6. Rotberti B Bal.; Cluscardi S; Messinae *correcció Bal.* : Mezzine BS Mecine CD. — 7. Raymundum CD; Barendarium C Berengarium D. — 8. Raymundus CD. — 10. plurimo S; hodie BS. — 11-12. dez Ostor : *en la interlinia B (corr.) den CD des Bal.* — 12. aduch C aduch D.

— 16-17. anno Domini MCXVII. — Chron. Rivip., a. 1117 : «Ob. Bernardus comes Ceritaniae» (*loc. cit.*, p. 246). Cf. Chron. Rotense, II (*loc. cit.*, p. 335).

XV. 2 i següents. *Raimundus Berengarii*, etc. — Per aquest capítol, cf. redacció primitiva, IV, 17-19, 23-25, 12-14 i 22-23.

ualde iuuenem, heu pro dolor! interfecit; tenuitque comitatum supradictus Raimundus Berengarii VII annis, et mortuus est, ut praediximus, magnum suis relinquens fletum pariter et dolorem. Actum fuit hoc Christi anno MLXXXII. 15

XVI. — DE RAIMVNDV BERENGARII [III], NOBILI COMITE BARCHINONAE ET MARCHIONE PROVINCIAE

Post mortem igitur tam excellentissimi domini, Berengarius Raimundi supradictus frater eius Barchinonae comitatum uoluit procurare ac nomen sibi comitis imponere. Audientes hoc magnates ac nobiles Cataloniae, aegre hoc plurimum pertulerunt pro tam nefandissimo ab ipso scelere perpetrato; et contra ipsum omnes unanimiter insurgentes, a comitatu et toto dominio eiecerunt. Exigentibus itaque peccatis suis, mutus effectus et opprobrium omnium factus, sub poenitentia Hierosolymis obiit peregrinus. Magnates ac nobiles denique filium supradicti Raimundi Berengarii comitis in dominum elegerunt. Hic fuit uir dulcissimus, largissimus et armis opinatissimus, et habuit uxorem filiam Girberti comitis Prouinciae, nomine Dulciam, et ipsum comitatum Prouinciae et Amiliani cum ipsa adquisiuit. Comitatus denique Bisuldunensem et Cerritaniensem Barchinonensi comitatu penitus adiunxit. Filiam igitur suam dedit Ildefonso Toletano imperatori in uxorem, de qua proles imperialis et nobilissima emanauit. Ciuitatem quoque Maioricarum cum classe Pisanorum obsedit, uastauit et cepit. Plures etiam conflictus cum Sarracenis 15

— 13. heu : eo CD; proh C. — 14. Raymundus Berengarius CD.

XVI. Titul : Raymundo CD; Berengario C; nobili : manca C; Barchinone CD; marchiont S.

1. excellentissimi C; domini : en la inerlinia B (corr.); Berengarii SCD; Raymundi CD. — 2. supradicti CD; Barchinonae comitatum : c. B. CD; comitatu D; Barchinone CD. — 3. inponere C; ac : et CD; Cathaloniae BS. — 4. hoc : id CD; napphandissimo S nefandissimum CD; celere S scelus CD; perpetratum CD. — 5. després ipsum : comitem CD; insurgentos D. — 6. exegentibus D; itaque : igitur CD; obprobrium B opprobrium S opprobrium C. — 7. factus : affectus C; Iherosolimim BS Hjerolimim C; ac : et CD; nobilis D. — 8. supradictum CD; Raymundi CD. — 9. dulcissimus : dilectissimus BCD Bal. — 10. Giberti CD. — 11. Amiliani CD; adquisiuit CD; denique : itaque CD; Bisulduni Bal. — 12. Ceritanensem S Seritanensem CD Cerritaniae Bal.; adiunxit B adiunxerunt, les sil·labes erunt expuntuades S adjuncit C adjunsit D. — 13. Ildeffonso, la segona l expuntuada B Ildefonsi C; inperatori C. — 14. inperialis C; Mayoricarum B Majoricanam CD; clase C. — 15. Pizanorum D.

— 15-16. Christi anno MLXXXII. — Chron. Riviç., a. 1082 : «Raymundus comes occisus» (loc. cit., p. 245). Cf. Chron. S. Victoris Massil. (ed. ALBANÈS, p. 317), i Chron. Rotense, II (loc. cit., p. 334).

XVI. 6-7. Exigentibus - peregrinus. — Redacció primitiva, IV, 15-16.

— 9 i següents. Hic fuit uir, etc. — Redacció primitiva, IV, 25-39.

habuit, et semper in omnibus uictoriam obtinuit, et plurima ac munitissima oppida illis abstulit; tributa denique ab eorum principibus, Valentiae scilicet, Tortosae et Ilerdae accepit. Hic autem Raimundus Berengarii tertius quartum iam suo nomine Raimundum Berengarii filium genuit et Berengarium Raimundi. Hic denique Raimundus Berengarii, nobilissimus comes Barchinonae et marchio Prouinciae, uir mente pius, militia strenuus, pacis amator, in bellis inclitissimus triumphator, suae uitae exitum cognoscens, in fine se ipsum Deo et Hierosolymitanae militiae offerens, apud Barchinonam in domo pauperum fine proprio religiosissime uitam finiuit anno Christi MCXXXI; corpusque suum ad Riuipullense fuit monasterium transportatum, ibique honorifice tumulatum. Rexit comitatus supradictos L annis; dimisitque duos filios quos instituit post se heredes, Raimundum Berengarii uidelicet in Barchinonae, Bisulduni et Cerritaniae comitatibus, Berengarium namque Raimundi in Prouinciae comitatu.

XVII. — DE NOBILI RAIMUNDO BERENGARII [IV], COMITE BARCHINONAE, QVI IN ECCLESIA RIVIPULLI IN SEPULCRO ARGENTEO TVMVLATVR

I. Raimundus igitur Berengarii quartus successit patri suo, quia erat primogenitus, in comitatu Barchinonae et aliis supradictis. Hic enim mira probitate, scientia, ingenio ac consilio pollens, toto orbe famosissimus claruit.

— 16. optinuit B; et : ac CD; ac : et CD. — 17. opida BSCD. — 18. Ylerde BS Illerde CD; auctem D; Raimundus Berengarius CD; quartus D. — 19. Reymundum C Raimundum D; Berengarium CD; Raimundum CD. — 20. hic : manca CD; Raimundus Berengarius CD; Barcinone CD. — 22. triumphator S triumphator C. — 23. Hierosolimitane BS Hierosolimitane C; Barcinone CD. — 24. fine correctio : sine BSCD Bal.; proprio C; religiosissime C; Christi : Domini D. — 25. corpusque : corpus Bal.; Riuipullense B Rivipulense D; fuit monasterium : m. f. CD; ibique : et ibi CD. — 26. honorifice S mirifice et honorifice C un blanc et honorifice D. — 27. Raimundum Berengarium CD. — 28. Barcinone CD; Ceritanie S Seritanie CD; comitatus BCD; Berengarius CD. — 29. Raimundus CD; Prouincia C.

XVII. Títol : Raimundo CD; Berengario C; Barcinone CD; qui : escrit dues vegades D; in ecclesia manca CD; Riuipulli B; sepulchro C; est tumulatus C est umulatus D.

§ I. 1. Raimundus SCD; Berengarius C Berengarius D; quia : qui CD. — 2. Barcinone CD. — 3. scientia et S; concilio CD; famosissimus D.

— 20. Hic ... Raimundus Berengarii. — Redacció primitiva, V, I, on s'apliquen aquestes paraules, no a Ramon Berenguer III, sinó a Ramon Berenguer IV.

— 24-26. anno Christi MCXXXI - tumulatum. — Chron. Rivip., a. 1131 : «Ob. Raimundus

comes Barchin. Hic sepultus est» (loc. cit., p. 247). Cf. Chron. S. Victoris Massil. (ed. ALBANÈS, p. 318), Chron. Rotense, II (loc. cit., p. 335), Chron. Dertusense, II (loc. cit., p. 238).

XVII. § I, I i següents. — Per aquest paràgraf, cf. redacció primitiva, V, I-17.

Fuit nempe naturaliter magnanimus, audax, probus, facilis et subtilis, in proposito constans et prouidus, gestu et habitu approbandus, uiribus 5
 praepollens, statura arduus ac procerus, manu promptus, corpore ualidus, membris aptus, dispositione compositus, colore pulcherrimus, sic quod nihil, ut ferebatur communiter, defuit ei boni, immo sapientior ac abundantior omnibus suis temporibus extitit. Verumtamen *adhuc ualde iuuenis regnum Aragoniae* adquisiuit *cum Vrraca filia regis Aragoniae Raimiri*, anno Christi 10
 MCXXXVII. *Exinde ad capiendam Almeriam Ildefonsum Toletanum imperatorem ac classem Ianuensium incitauit; et ipse in introitu eiusdem urbis cum quinquaginta duobus militibus terrae armatis uiginti milia Sarracenorum mira audacia ac strenuitate inuasit, et usque ad captam ac spoliatam urbem, mirabile et timendum omnibus qui aderant, tentoria figens ibidem perstitit usque* 15
 quo ciuitas esset capta; quod fuit factum anno Christi MCXLVII. *Deinde Tortosam cum Ianuensibus obsidens, ducenta milia armatorum ibi congregauit; et ad ultimum urbem capiens anno Christi MCXLVIII, sedem ibi episcopalem instituit. Sequenti autem anno Christi MCXLIX, urbem Ilerdam nostrae genti infestissimam et diu exoptatam obsedit; et uno eodemque die ipsius* 20
 anni, VIII scilicet kalendas nouembris, *eandem Ilerdam et Fragam cepit.*

— 5. proposito CD; approbandus *correcció*: aprobandi B aprobandi Bal. approbandis S manca CD; uiribus: uicibus S et uiribus CD. — 6. in manu CD; promptus S. — 7. pulcherimus S; nichil BC nil S. — 8. comuniter BSCD; defuit S; imo BCD; ac: et S; habundantior BSC. — 9. uerumptamen B ueruntamen CD Bal.; aduc C. — 10. acquisiuit D; Vrracha B Bal.; regis: *escrit dues vegades D*; Raimiri S Raimiri CD. — 11. capiendum C; Ildefonsum S. — 12. ac: *rescrit sobre ad ratllat C ad D*; Genuensium CD; in: manca CD; introitu C. — 13. quinginta C; milibus militibus D milibus ratllat C. — 14. inuasit C; expoliatam C (*corr.*) expolitam D. — 15. tentoria C; prestitit C. — 17. cum: *en la interlinia B (corr.)*; Genuensibus CD; ducentum CD; ibi: manca CD. — 18. MCXLVII S. — 19. sequente C; auctem D; Ilerdam BS Ilerdem C Ilerdam D. — 20. et uno: uno C. — 21. Ilerdam BS Ilerdam D.

— 10-11. anno Christi MCXXXVII. — Aquesta data no es troba, que sapiguem, en cap dels textos analítics de què disposem; no per això deixa d'ésser exacta, com ho proven els tres documents de 1137 publicats per BALUZE en *Marca Hispanica*, n.º cccxciv, cccxcv i cccxcvi, col. 1284-1285, 1285 i 1285-1286.

— 16. anno Christi MCXLVII. — *Chron. Rivip.*, a. 1147: «Almeria capta est» (*loc. cit.*, p. 247); la mateixa data es troba en els diferents anals catalans.

— 18. anno Christi MCXLVIII. — *Chron. Rivip.*, a. 1148: «Tortosa capta est a Raymundo

comite et a Jenuensibus» (*loc. cit.*, p. 247); la mateixa data es troba en diversos anals catalans.

— 19 i 21. anno Christi MCXLIX; VIII scilicet kalendas nouembris. — *Compari's Chron. Rivip.*, a. 1149: «Hilerda capta est ab eodem R., et Fraga uno die VIII. kal. Octobr.» (*loc. cit.*, p. 247). La data del 9 de les kalendes de novembre es troba en el *Chron. Dertusense*, II (*loc. cit.*, p. 238) i en el *Chron. Barcinonense (Marca Hispanica*, col. 755), mentre que els *Annales Barcinonenses* porten: «10. kalendas Nouembris» (*Mon. Germaniae. SS.*, XIX, p. 501).

Post haec Mirauetum opinatissimum castrum, anno Christi MCLIII, [ac] non dicam munitissimum castrum Siuranam, sed montana fortissima et alia plurima castra circa litus Iberi amnis a Tortosa usque Caesaraugustam cepit, et
 25 Christi nomen usque ad trecentas et eo amplius ecclesias dilatauit.

2. Postea a piratis in portu Malguriensi fratre suo Berengario Raimundi Prouinciae comite occiso, ipsum Prouinciae comitatum ad regendum et suum nepotem supradicti comitis filium ad educandum suscepit. Ipsam itaque Prouinciam strenuissime rexit, et urbem denique Arelatensem contra se tumentem usque ad turrium multarum destructionem compressit penitus et uastauit.
 5 Inimicis suis similiter Bauciensibus triginta circiter castella abstulit, castrumque ligneum, auditu mirabile, supra Rodani fluumium construxit, ac ducentis militibus necnon et aliis armatis repletum peditibus, uiris nauigio peritis, tam nauigio quam per fluminis ripas illud cum funibus trahendo, ac paulatim per undas aluei dimittendo, contra castrum faciem de Trencatayla direxit,
 10 et tanto terrore castrum sibi redditum solo coaequans arabile reddidit. Huic inde Raimundo Berengarii praefato suo nepoti, filio supradicti Berengarii Raimundi comitis Prouinciae, neptem imperatoris Alamanniae matrimonialiter copulauit, ducatumque Prouinciae nepoti eidem ab eodem imperatore
 15 perpetuo adquisiuit.

3. Filia igitur supradicti regis Raimiri monachi Vrraca Barchinonae comiti coniuncta, fuit regni et comitatus unio deinceps subsecuta; et suscepit

— 22. MCLIII: 1154 C MCLIV D; ac: correcció segons la redacció primitiva. — 23. dicamus CD; Ciuranam C; set B. — 24. littus C; Yberi B; Iberi amnis: Iberianum CD; usque ad C; et cepit C; et: manca C. — 25. nomine C nomini D; usque ad trecentas: ad tercentas u. CD; ecclesias D.

§ 2. 1. Malguitensi CD; fratri CD; Raymundo CD. — 3. nepotim CD; supradictis D; educendum C; suscepit CD. — 4. et: ad CD; tumentem: timentem S tumentem C. — 5. turrium: terram SCD; destructionem S; conspersit CD; bastauit CD. — 6. ynimicis S; suis: manca S; Bauensibus S Bausiensibus CD; castella D. — 7. ligneum correcció Bal.: lignum BSCD; Rodani CD Rhodani Bal.; fluumium S; ac: ad CD; ducentum CD. — 8. peditibus: peritibus CD. — 9. tan D; nauigii correxit en nauigio C nauigii D; per: pro C; fluminis: fluuij C fluvij D; rippas CD; funibus: finibus D; ac: ad CD. — 10. indas (sic) C; dimittendo BS; Trencataylla S Trencataylia CD. — 11. quoequans S equans CD. — 12. Raymundo SCD; Barengario C Berengario D; prephato BS; Barengarii C. — 13. Raymundi CD; nepotem CD; Alammanie S Alemanie CD. — 15. adquisiuit C.

§ 3. 1. Raymiri BSCD Bal.; monachi: manca CD; Vrracha BS Bal.; Barchinone CD. — 2. et: manca CD; supsecuta S subsecuta C secuta Bal.; sussepit S suscepit CD.

— 22. anno Christi MCLIII. — Aquesta data manca en el *Chron. Rivip.*, però figura en el *Chron. Rotense*, II: «Anno MCLIII. fuit capta Siurana» (*loc. cit.*, p. 335), en el *Chron. Dertusense*, II (*loc. cit.*, p. 238), etc.

— § 2, 1 i següents. — Per aquest paràgraf, cf. redacció primitiva, V, 17-29.

— § 3, 1-6. *Filia igitur sine prole.* — Roderic de Tolèdol, VI, 3; ed. Schott, p. 95, ratlles 32-37.

idem comes duos filios et unam filiam ex praedicta regina, Ildefonsum scilicet et Sancium et Dulciam, quae nupsit regi Sancio Portugalensi. Sancius itaque duxit Sanciam filiam Nunii comitis ex Castella, ex qua suscepit filium Nunium, qui fuit mortuus sine prole. Tandem uero apud burgum Sancti Dalmatii, iuxta Ianuensem urbem in Italia, plenus gratiae et dierum anno Domini MCLXII, VIII idus augusti, humanis rebus exemptus obiit in Domino, suo relinquens luctum populo, periculum patriae, hostibus gaudium, lamentum pauperibus, religiosis suspiria. In eius nempe obitu exiuit latro, praesumpsit praedo, latuit pauper, conticuit clerus, luit incola, saeuit hostis, fugit uictoria, creuit fuga, gladius in domesticos efferatur et patria exterminio praeparatur, usquequo dominus Ildefonsus regni suscepit gubernacula, qui nimis primitus erat puer. Corpus itaque iam dicti nobilissimi principis ad suam est patriam reportatum, et in Riuipullensi monasterio, quod ipse plurimum dilexerat, honorifice est sepultum. Vixit autem in comitatu xxxii annis, et mortuus est ut supra diximus.

XVIII. — DE ERMENGAUDO COMITE VRGELLI

I. Sub isto nobili comite fuit comes Vrgelli *Ermengaudus*; qui accepit uxorem, neptem uidelicet illustrissimi domini *Raimundi Berengarii* supradicti comitis *Barchinonae* ac principis *Aragoniae*, ex qua genuit filium no-

— 3. Ildefonsum B. — 4. et: manca S; Sancium S Sanchum CD; nupsit S; Sancio S Sancho CD; Sancius S Sanchius CD; itaque: namque CD. — 5. Sanciam S Sanchiam CD; Nunij rescriit sobre Naniij ratllat C Naniij D; comitis escrit dues vegades D; suscepit: successit CD. — 6. mortuus CD; apud C; Dalmasij CD. — 7. Genuensem CD; Ytalia BS; gracia C gratia D. — 8. ydus S; exemptis CD. — 10. nempe: enim C. — 11. presumpsit C. — 12. gladius C; et patria: manca D (un blanc); patria: patienti C; exterminatio C exterminat. D. — 13. suscepit CD. — 15. est: et C; reportatam C; et: manca S ac CD; Riuipullensi B Riuipulli SCD Rivipullensi Bal.; ipse: tempore CD. — 16. honorifice S; auctem D; xxxii: triginta octo CD.

XVIII. Títol: Hermengaudus D.

§ 1. 1. Vrgeli C; Hermengaudus CD, la h inicial ratllada C. — 2. uxorem, neptem uidelicet: uxorem, ego credo non neptam (sic) sed filiam uidelicet, els mots ego credo, non i sed filiam envoltats d'un tret C; Raimundi CD; Berengarii C; supradicti: manca CD. — 3. Barchinone CD.

— 6 i següents. Tandem, etc. — Redacció primitiva, V, 29-32.

— 7-8. anno Domini MCLXII, VIII idus augusti. — Per la data de l'any, cf. Chron. Rivip., a. 1162 (loc. cit., p. 248) i els altres anys catalans (Chron. S. Victoris Massil., Chron. Rotense, II, Chron. Dertusense, II); per la data del dia, fixar-

se en la menció necrològica reproduïda per P. de BOFARULL, Condes de Barcelona, II, p. 205 (cf. Necrologi de Vich, II, en España sagrada, xxviii, p. 325, que porta, per error: «VIII idus»).

XVIII. § I, 1-3. Ermengaudus - Aragoniae. — Redacció primitiva, VIII, 26-27.

mine Ermengaudum. Vixit in comitatu xxxiii annis. Fuit uero anno
5 Domini MCLXXXIV, sub Ildefonso rege Aragonum, interfectus cum fratre
suo Gaucerando de Sales apud Valentiam a Christianis.

2. DE ERMENGAUDO COMITE VRGELLI. — Mortuo itaque supradicto co-
mite Ermengaudum, ut supra diximus, filius eius Ermengaudus successit in comi-
tatu Vrgellensi pro eo. Hic strenue omni sua uita tenuit comitatum. Sub
isto fuit Sanctae Mariae Gautensis ecclesia dedicata. Vixit in comitatu
5 xxvi annis. Obiit uero anno Domini mccviii, existente rege domino Petro
excellantissimo principe. Nullum tamen dimisit filium.

XIX. — DE PRINCIPIO ET SVCCESIONE REGVM ARAGONIAE, ET PRIMO
DE RAIMIRO [I], REGE ARAGONVM

Verum Barchinonae comitum conclusis successionibus, *successionem re-
gum Aragoniae, qui multis uictoriis claruerunt, regni et comitatus gratia
unionis, stilo continuo usque ad haec tempora prosequamur. Fuit itaque quidam
miles nomine Raimirus, filius Sancii regis Nauarrorum, quem suscepit ex
5 quadam nobilissima domina de castro quod dicitur Ayunarum; qui, patre
mortuo qui tunc temporis regnum Nauarrae ac Aragoniae possidebat pro
indiuiso, iste Raimirus, cum esset probus, sagax et strenuus, primus in Arago-
nia regem statuit se uocari, et hic fuit in Aragonia regum primus. Hic genuit
filium quem a patris nomine Sancium nominauit.*

— 4. Hermengaudum CD, la h inicial ratllada C. — 5. MCLXXXIII Bal. — 6. Galcerando CD; Sales CD; apud B; després Christianis: die xi augusti predicti CD.

§ 2. 1. Títol: manca Bal.; de: item de S; Hermengaudum D; Vrgellensi CD. — 2. Hermengaudum CD. — 3. Vrgellensi CD; sua uita: u. s. S; sua: manca CD. — 4. Sancta Maria C; Gualtensis C Gualteri D. — 5. annis: annos CD. — 6. excellentissimo D; dimisit D.

XIX. Manca CD. — Títol: regum: regni S; Raymundo correxit en Raymiro S. — 4. Raymi-
rus BS Bal.; Sancii S. — 7. Raymiro S. — 9. Sanctium correxit en Santium, la c expuntuada B Sancium S.

— 4-5. anno Domini MCLXXXIV. — Chron. Rivip., a. 1184: «Ermengaudus comes. Gaucerandus de Sales» (loc. cit., p. 249). Cf. Chron. Dertusense, II (loc. cit., pp. 239-240).

XIX. I i següents. — Per aquest capítol, cf. Roderic de Tolèdol, VI, I; ed. SCHOTT, p. 94, ratlles 40-46.

XX. — DE SANCIO REGE ARAGONVM

Hic Sancius obsedit Oscam, et sagitta percussus sensit se letaliter uulneratum, et adiurauit filios suos Petrum et Ildefonsum, ne unquam ab obsidione recederent donec ciuitas caperetur; et ipso uitam ex uulnere finiente, corpus eius inhumatum tandiu seruauerunt donec ciuitas fuit capta.

XXI. — DE PETRO [I], REGE ARAGONVM

Cumque ad soluendam obsidionem multitudo Arabum aduenisset, Petrus qui inter filios maior erat et ibidem, mortuo patre, in regem fuerat eleuatus, in monasterium Sancti Victoriani Martyris fecit afferri corpus; et eius orationibus se commendans, cum Arabibus concertauit, et martyris oraculo confortatus, pugnae adeo institit quod Arabes effugauit, et de eorum spoliis exercitui inopia laboranti copiam ministravit; et interpositis paucis diebus, sic ciuitatem strenue impugnavit, ut et ciuitatem sibi redderent et se eius dominio manciparent. Hic Petrus habuit duos fratres, Ildefonsum qui post eum regnum tenuit, et Raimirum qui in monasterio Sancti Pontii de Tomeriis fuit monachus et sacerdos. Iste Petrus cepit Oscam, ut dictum est, et regnauit in Aragonia XI annis, et mortuus est anno Christi MCIV sine prole, et successit ei Ildefonsus frater eius.

XX. Manca CD. — Títol : manca Bal.

1. Sanctius B Sancius S; Oscham BS; sagitta BS; percussus : manca S; sensit BS; se : manca S.

XXI. Manca CD. — Títol : manca Bal.

2. ibidem : idem S. — 4. comendans B; Arabis BS; martyris : correcció al marge de l'esquerra B. —

6. copiam : manca S. — 7. impugnavit S; et ciuitatem : et manca S. — 9. Raimirum BS Bal. — 10. Oscham BS; després regnauit : etiam, però ratllat B.

XX. I i següents. — Roderic de Tolèdol, loc. cit., ratlles 47-50.

XXI. I i següents. — Roderic de Tolèdol, loc. cit., ratlles 50-59.

— II. anno Christi MCIV. — Aquesta data

manca en el Chron. Rivip., però es troba en el Chron. Rotense, II : «Anno MCIII. obiit ... Petrus rex Aragonum» (loc. cit., p. 335), i en el Chron. Dertusense, II (loc. cit., p. 237).

XXII. — DE ILDEFONSO [I], REGE ARAGONVM

Hic mirabilis Sarracenorum ac aliorum nituit debellator. Hic duxit uxorem filiam Alfonsi regis Castellae nomine Vrracam; et cum de uxoris contubernio dubitaret, eo quod consanguinea eius esset, munitiones plurimas regni Castellae, Castellanis omissis, Aragonensium fidei commendauit, quas eorum aliqui diu fideliter tenuerunt. Et rex Aragonum Ildefonsus, audito decessu sui soceri Alfonsi regis Castellae, qui sine filio decessit, mox cum uxore sua regina Vrraca, filia supradicti regis Castellae, in Castellam congregato exercitu properauit, et totam terram, nullis fere resistentibus, eo quod uxori eius successione peruenerat, occupauit; quam ut bonus princeps quiete et pacifice ordinauit, et a Maurorum incurribus uiriliter custodiuit, et regnum Castellae tanquam proprium undique dilatauit, et loca deserta restituens ductis incolis populauit. Sed quia, ut diximus, propter consanguinitatem de uxoris contubernio dubitauit, et in aliquibus a suis beneplacitis inspiceret alienam, eam repudians, dimisit ipsam suae arbitrio uoluntatis. Fuit itaque inter Castellanos et regem Aragonum maxima diuisio, et plurimos conflictus inter se habuerunt, rege tamen Aragoniae semper existente uictore. Iste uero Alfonsus Caesaraugustam urbem opinatissimam, et ciuitatem Tirassonam, et mirabile oppidum Tudelam, et plurima alia oppida quae abstulit Sarracenis, regno suo adiecit. Regnauit xxxi annis, et obiit apud Fragam ubi cum Arabibus habuit proelium, et ibi letaliter uulneratus, mortuus est anno Christi mcxxx, nulla ex eo remanente prole. Quiescit apud Montem Aragonem.

XXII. Manca CD. — Títol : Ildeffonso S.

1. enituit Bal. — 2. Vrracham BS. — 3. munitiones plurimas : p. m. S. — 4. Aragonensium B; comendauit B. — 6. decessus B. — 7. Vrracha BS. — 10. incurribus S. — 12. set B. — 14. ipsam : eam S; suae : suo S; uoluntatis S. — 17. Cesaragustam S; Tirasonam S. — 18. mirabile : mirabilem, la m final raspada B; opidum BS; opida BS. — 19. et regno BS; anno B Bal.; apud S.

XXII. I. Hic-debellator. — Chron. Dertusense, II, a. 1134 : «Hic mirabilis Sarracenorum debellator nituit» (loc. cit., p. 238).

— 1-2. Compari's Roderic de Tolèdol, VI, 34 (ed. SCHOTT, p. 111), que dóna alguns detalls sobre aquest casament.

— 2 i següents. cum de uxoris contubernio, etc. — Roderic de Tolèdol, VII, 1; ed. SCHOTT, p. 112, ratlles 19-21, 12-18, 19-20 i 34-35.

— 17-19. Caesaraugustam-adiecit. — Chron. Dertusense, II, a. 1134 : «et Caesaraugustam urbem opinatissimam, et ciuitatem Tirasonam, et mirabile oppidum Tudelam cepit, et alia oppida pleraque, quae in regno suo arguescunt» (loc. cit., p. 238).

— 19. et obiit apud Fragam. — La mateixa fórmula es troba en el Chron. Dertusense, II, loc. cit.

— 20-21. anno Christi MCXXX. — Aquesta data, que donen tots els manuscrits llatins i cata-

XXIII. — DE RAIMIRO [II], REGE ARAGONVM ET MONACHO

Verum istis duobus fratribus, Petro scilicet et Alfonso, decedentibus sine prole, fuit inter Aragonenses pro regno dissensio subsecuta, cum nullus alius superesset de genere nisi Raimirus; qui cum esset monachus et sacerdos, non posset bella neque iustitiam more regio exercere, nec uxor legitime sibi dari. Verum apud Montso curia celebrata, fuit potiorum consilio confirmatum, ut Raimirum monachum fratri mortuo subrogarent; et eductum de monasterio apud Oscam in regni solio collocarunt, et sororem comitis Pictauensis in uxorem ei post modicum temporis ascuerunt. Hic fuit in proeliis fortunatus, et suis benignus, propitius, liberalis, adeo quod fere omnes uillas et castra regalia militibus est largitus. Suscepit autem filiam nomine Vrracam, quae Raimundo Barchinonensi comiti fuit nupta. Post haec Raimirus fuit monasterio restitutus, et recuperato habitu finiuit ibidem in Domino dies suos. Fuerunt autem ab initio regni Aragoniae usque ad unionem dicti regni et comitatus Barchinonae centum quatuor anni. Raimundus autem Berengarii comes rexit regnum et comitatum per tempora supradicta; habuitque duos filios ex praedicta regina, ut dictum est.

XXIV. — DE ILDEFONSO [II], NOBILI REGE ARAGONVM ET COMITE BARCHINONAE ET PROVINCIAE

I. Post mortem uero eius, *Ildefonsus* ipsius filius *primogenitus patri et matri succedens*, suscepit *sceptra regni et comitatus*. *Hic fuit strenuus et liberalitatis plurimum amator, et in partibus Prouinciae multa gessit.* Verum

XXIII. Manca CD. — Titol : Raymiro B Bal.; Raymundo correxit en Raymiro S.

1. decedentibus BS. — 2. Aragonensses B; dissensio BS. — 3. Raymirus BS Bal. — 4. nec : ne S. — 5. Monso BS Bal. — 6. Raymirum BS Bal. — 7. Oscham BS; Pictauenssis B. — 11. Raymundo S; Barchinone S; nubta S; Raymimirus B Raymirus S Bal. — 12. restitus S. — 14. Raymundus S.

XXIV. Manca CD. — Titol : Ildeffonso S; Prouinciae : pro Murcie S.

lans, és manifestament equivocada. S'ha de llegir: MCXXXIV; cf. els diversos anys catalans, especialment el *Chron. Rivip.* (*loc. cit.*, p. 247).

— 21. *Quiescit apud Montem Aragonem.*

— Compari's Roderic de Tolèdol, VII, 3; ed.

SCHOTT, p. 114, ratlles 9-10: «Ab aliquibus enim dicitur corpus eius in montis Aragonis monasterio tumulatum.»

XXIII. I i següents. *Verum*, etc.— Roderic de Tolèdol, VI, 2; ed. SCHOTT, p. 95, ratlles 2-5 i 18-25.

ipse *Ildefonsus post mortem patris remansit aliquantulum puerulus, et Raimundus Berengarii comes Prouinciae, consobrinus suus, ueneratione et gratia sui auunculi Raimundi Berengarii comitis Barchinonae supradicti, ad uisitandum et consulendum dictum Ildefonsum regem Aragoniae suum consobrinum peruenit Barchinonam, et ipsum educauit, et omnem suam curiam honorifice et liberalissime rexit tenuitque potenter. Transactis denique duobus annis in Prouinciam remeauit, et conflictum habuit cum hominibus ciuitatis Nicaenae, ibique uulneratus ad mortem obiit in Domino anno Christi MCLXVI. Post mortem cuius Ildefonsus supradictus puerulus remanens, per Raimundum comitem Tolosanum plurimas sustinuit iniurias, de quo postea satis digne habuit talionem.*

2. *Ildefonsus autem, post mortem comitis Prouinciae supradicti, comitatum habuit, eo quia dictus comes obiit sine filio. Hic populauit Cioulium et alia plura castra. Duxit nempe uxorem Sanciam nomine, filiam imperatoris magni Ildefonsi Castellae. Comitatum itaque Rossilionensem ac Palearensem regno suo addidit. Plures namque seditiones cum Tolosano comite habuit, ipso tamen comite ei primo iniuriante. Nam dictus comes castrum d'Albaro dolo illi abstulit, dum ipse Ildefonsus ibi cum Vgone Tarraconensi archiepiscopo et Petro Vicensi episcopo hospitatus esset et uellet primum*

§ 1. 8. honoriffice S. — 10. Prouinciam *correcciò Bal.*: Prouintia BS. — 11. Nitene S. — 12. Ildefonsus S. — 13. Tholosanum B; quo : quibus *en la interlinia, d'una mà posterior S.*

§ 2. 1. Ildefonssus B. — 2. eo : et S. — 3. Sanciam S. — 4. Ildefonssi B; Rosilionensem S. — 5. Tholosano BS. — 6. ei : et S. — 7. dalbarro B d'Albarro Bal.; dum : cum S; Ildefonssus B Ildefonsus S; Tarragonensi BS Bal. — 8. Vincensi BS Bal.

— 7. *sororem comitis Pictaueusis.* — Agnès o Mahalta, germana de Guillem VIII (o X), comte de Poitiers (1127-1137).

XXIV. § 1, 1-3. *Ildefonsus - multa gessit.* — Roderic de Tolèdol, VI, 3; ed. SCHOTT, p. 95, ratlles 37-39.

— 4 i següents. — Redacció primitiva, IX, 10-11 i 1-12.

— 11. *anno Christi MCLXVI.* — Aquesta data no es troba en els diversos anals catalans.

— § 2, 2-3. *Hic populauit Cioulium et alia plura castra.* — Roderic, VI, 3; *loc. cit.*, ratlla 39: «Hic populauit Turolum et alia plura castra». La lliçó que presenten els diversos manuscrits de les *Gesta*, és a dir *Cioulium* en lloc de *Turolum*, és

evidentment equivocada (compari's versió catalana, XXIV, *Cinolum*).

— 3. *Duxit-nomine.* — Compari's Roderic de Tolèdol, VI, 3 (*loc. cit.*, ratlla 40): «et duxit uxorem Sanciam nomine», i redacció primitiva, X, 29-30.

— 3-4. *filiam - Castellae.* — Redacció primitiva, IX, 30.

— 4-5. *Comitatum - addidit.* — Redacció primitiva, IX, 30-31.

— 5-6. *Plures - habuit.* — Redacció primitiva, IX, 32-33.

— 5. *cum Tolosano comite.* — Ramon V (1148-1194).

— 6-15. *comes - Magalonensi.* — Redacció primitiva, IX, 13-22.

Prouinciam ingredi. Diuina igitur gratia ordinante, Bertrandus de Baucio cum Ildefonso puero equum ascendit, et Rodani fluuium transmeans, Arelatem illum deuexit et honorifice susceptus est; et sic totum Prouinciae ducatum suscepit et tenuit potenter. Postea uero Raimundo Berengarii fratri suo, inclito iuueni, Prouinciae ducatum pro portione tribuit; qui liberalissime tenuit dum uixit, sed a quibusdam proditoribus fuit occisus die sancto Paschae, et deportatus ac tumultatus in Magalonensi sede anno Christi MCLXXXI. Post cuius necem Ildefonsus rex Aragonum castrum illorum proditorum, quod dicitur Murus uetus, obsedit, cepit ac destruxit, et ex illis proditoribus quoscumque inuenire potuit, in ore gladii interfecit, et omnem Prouinciam recuperauit, ac dum uixit potenter tenuit. Raimundum denique dictum comitem Tolosanum habuit semper ingratum; et cum exercitibus ante Tolosam hospitatus est, multaque ibi deuastauit, transiens potenter per illos fines dum ad regem perrexit Angliae ad uidendum, et dictus comes per totam terram suam illum expugnare nullatenus fuit ausus.

3. Deinde cum suis nobilibus ac etiam uicinis regibus Hispaniae plurimas habuit seditiones, contra quos omnes semper extitit triumphator. Cum rege Castellae similiter conflictum saepe habuit, et cum ingentibus exercitibus quadam uice aggressus est terram suam, et ibi plurima deuastauit. Et cum iuxta ciuitatem Soriae castrametatus esset, cursu uelocissimo ad eum nuntius uelox uenit, denuntians eidem quod ducenti milites cum hominibus de Conca inuaserant fines de Calatayu et de Daroca, et omnia quae inuenerant, tam homines quam pecora, deuastarant. His auditis, inclitus Ildefonsus per duos dies ac totidem noctes nunquam fixit tentoria usque praedatores inuenit, et eos expugnauit et uicit, et quae depredati fuerant abstulit, ac ex eis fere quatuor milia captiuauit, his exceptis qui gladio ceciderunt, et fuerunt plurimi; et sic cum triumpho ad propria remeauit.

— 10. Ildefonso *B* Ildeffonso *S*; equum *BS*; Rhodani *Bal.* — 14. Pasce *B.* — 16. Ildeffonsus *S.* — 17. ex-cum *S.* — 19. Raymundus *S*; Tholosanum *BS.* — 20. Tholosam *BS.* — 21. transsiens *S.*

§ 3. 1. Yspanie *S.* — 2. triumphator *S.* — 4. agressus *BS Bal.* — 5. curssu *B.* — 8. peccora *BS*; hiis *BS*; Ildeffonssus *B.* — 11. hiis *BS* iis *Bal.* — 12. triumpho *S.*

— 15. anno Christi MCLXXXI. — *Chron. Rivip.*, a. 1181 : «Raymundus comes» (*loc. cit.*, p. 248). Cf. *Chron. S. Victoris Massil.* (ed. ALBANÈS, p. 319), i *Chron. Dertusense*, II (*loc. cit.*, p. 239), que porta Berengarius en lloc de Raimundus o Raimundus Berengarii.

— 15-19. *Post-tenuit.* — Redacció primitiva, IX, 22-27.

— 20-23. *et cum exercitus - fuit ausus.* — Redacció primitiva, IX, 33-36.

— § 3, I i següents. — Per tot aquest paràgraf, cf. redacció primitiva, IX, 37-49.

4. Verum post haec fuit a domino papa Caelestino sancitum, quatenus ipse Ildefonsus cum aliis Hispaniae regibus Arabes impugnarent, et prohibitum a dicto domino papa fuit ne foedus cum Sarracenis aliqui illorum haberent. Et quia tunc temporis Hispaniae reges inter se omnes erant discordes, et eorum
 5 quidam foedus dilectionis cum Sarracenis habebant, praedictus nobilis dominus Ildefonsus, qui prouidus in omnibus bonis erat, proposuit in suo animo beati Iacobi limina uisitare, et reges Hispaniae inuicem conuocare, ut dilectionis foedus mitteret inter eos, ut facilius ualere contra Agarenos praeceptum apostolicum ducere ad effectum. Hoc denique prosequens propositum, tam ab
 10 ipsis regibus quam ab omnibus illius terrae magnatibus benigne et honorifice est susceptus, et quisque per suum regnum strenuissime et nobilissime illum duxit. Diuino siquidem nutu quosdam regum in foedus amoris coniunxit; alios autem ad tam magnum et optimum actum nullatenus ualuit concordare. Et quando fuit reuersus ad terram suam, peregrinatione perfecta, cum fuisset
 15 fames magna per totam terram, incepit, fecit et continuauit magnas eleemosynas de thesauro suo, ubicumque esset.

5. Perquisita sic tota terra et regno suo, uenit Perpinianum, ubi mandauerat curiam omnibus principibus et baronibus Prouinciae comitatus; et ibi febre arreptus gloriosissime obiit in Domino Iesu Christo, anno Domini MCXCVI, et fuit sepultus in monasterio Populeti, quod ipse fundauerat.
 5 Sanxo autem frater eius nunquam habuit partem aliquam honoris dicti domini Ildefonsi, nec aliquo tempore aliquid de dicto honore uoluit ei dare. Verum tres filii et tres filiae remanserunt dicto domino Ildefonso ex domina regina Sanxa : Petrus uidelicet, qui habuit regnum Aragoniae et comitatus

§ 4. 1. sancinctum, la segona n i la tercera c expuntuades B sancticum S; quatenus S. — 2. Ildefonssus B Ildeffonsus S; Ispanie B Yspanie S; impugnaret S. — 4. Ispanie B Yspanie S. — 5. dileccionis S. — 6. Ildefonssus B. — 7. Iachobi B; Ispanie B Yspanie S; dileccionis S. — 8. miteret BS; ualere S. — 10. illius : manca S; honoriffice S. — 11. quisquis S. — 12. phedus B; coniunxit BS. — 15. helemosinas BS.

§ 5. 3. Ihesu BS. — 7. remansserunt S; Ildefonso B.

— § 4, 1 i següents. — Per tot aquest paràgraf, cf. redacció primitiva, IX, 52-69.

— § 5, 1-4. Redacció primitiva, IX, 69-71.

— 3-4. anno Domini MCXCVI. — Chron. Dertusense, II, a. 1196 : «Era mcccxxxiiii, anno mcxcvi, obiit Ildephonsus nobilis rex Aragonen.» (loc. cit., p. 240). Cf. Chron. Rotense, II (loc. cit., p. 335).

— 5-6. Sanxo - dare. — Redacció primitiva, IX, 50-51.

— 7-10. tres filii - Prouinciae. — Redacció primitiva, IX, 72-76.

— 7. tres filiae. — Compari's redacció primitiva, IX, 72 : «due filie», i Roderic de Tolèdol, VI, 3; ed. SCHOTT, p. 95, ratlla 42 : «tres filias».

Barchinonae, Bisulduni, Cerritaniae et Rossilionis ac Palearensem; et Alfonso, qui habuit ducatum Prouinciae.

6. DE ALFONSO COMITE PROVINCIAE. — *Hic fuit armis strenuus ac etiam multum largus; et habuit in uxorem neptem comitis de Foncalquer, ex qua genuit Raimundum Berengarii, qui in Prouincia fuit comes, et habuit in uxorem dominam Beatricem filiam comitis Maurienensis, ex qua suscepit quatuor filias; quarum prima fuit copulata regi Franciae Ludouico, qui postea senectute bona obiit apud Tunitium; secundam habuit rex Angliae in uxorem; tertiam habuit Ricardus rex frater dicti regis Angliae, qui postea in imperatorem Alamanniae in discordia est electus; quartam duxit Karolus frater regis Franciae Ludouici; qui Karolus postea per papam Vrbanum iv fuit in regem Siciliae et Calabriae sublimatus, quod regnum auxilio Ecclesiae adquisiuit, et Manfredum, qui dictum regnum potenter tenebat, dolo suorum apud Beneuentum in campestri proelio interfecit. Item tempore subsequenti Henricum fratrem regis Castellae et Corradinum, qui de Alamannia uenerat contra eum, in campo deuicit, et dictum Corradinum cum multo militum et comitum comitatu apud Neapolim interemit; deinde autem Henricum captum tenuit usque ad exitum uitae suae. Hic Karolus tam in Alamannia quam in Francia, Prouincia, Apulia et Sicilia multa gessit; sed in senectute sua illustrissimus dominus Petrus rex Aragonum eo fortior superueniens, eum uicit; et regno priuatus Siciliae, clausit opprobriosissime exitus sui diem.*

— 9. Ceritanie S; Alfonso B Alfonso S.

§ 6. 1. Alfonso S. — 2. nepotem B Bal. — 5. Ludouico S; postea in S. — 7. Richardus Bal.; in : manca S. — 10. Cicilie S. — 11. Manfredum B Manfredum S. — 13. Corradinum correxit en Cortadinum S. — 14. Cortadinum S. — 17. Cecilia S. — 19. Cicilie S; opprobriosissime BS.

— § 6, 1-6. Compari's Roderic de Tolèdol, VI, 3; ed. SCHOTT, p. 95, ratlles 43-44 i 46-47.

— 2. *neptem comitis de Foncalquer.* — Garsenda de Sabran, néta de Guillem II (o IV), darrer comte de Forcalquer.

— 4. *comitis Maurienensis.* — Tomàs, comte de Savoia (1188-1233).

— 5. *quarum prima.* — Margarida de Provença, casada en 1234 amb Sant Lluís.

— 6. *secundam habuit rex Angliae.* — Elinor, casada en 1236 amb Enric III, rei d'Anglaterra.

— 6-7. *terciam habuit Ricardus.* — Sanxa,

casada en 1243 amb Ricart, comte de Cornualles, i més tard rei de Romans.

— 8. *quartam duxit Karolus.* — Beatriu, casada en 1246 amb Carles I d'Anjou, germà de Sant Lluís.

— 11-12. *et Manfredum-interfecit.* — Cf. més avall, XXVIII, § 17.

— 12-16. *Item-uitae suae.* — Cf. més avall, XXVIII, § 18.

— 13. *regis Castellae.* — Alfons X (1252-1284).

— 17-19. *sed in senectute-eum uicit.* — Cf. més avall, XXVIII, § 22.

20 Comes praedictus Prouinciaie *multas ciuitates et castra comitatui Prouinciaie adquisiuit*, quae amiserat multis temporibus retroactis.

7. Tertius uero *filius* Ildefonsi regis praedicti *remansit in cunabulis*. Prima *filiarum*, uocata *Constantia*, *fuit nupta regi Vngariae*; quo mortuo, *reuersa est in Aragoniam sine prole*. Secunda filia uocata fuit *Elienor* et tertia dicta *Sanxa*. Haec et plura alia laude digna fecit dominus Ildefon-
5 sus rex Aragonum, comes Barchinonae ac Prouinciaie, filius nobilissimi domini Raimundi Berengarii comitis Barchinonae.

XXV. — DE NOBILI PETRO [II], REGE ARAGONVM ET COMITE BARCHINONAE
ET DOMINO MONTISPESSVLANI

1. *Petrus primogenitus* domini Ildefonsi praedicti habuit regnum Aragoniae et comitatum Barchinonae. *Hic fuit armis strenuus*, probitate clarus, in tantum *quod* ciuitates, uillas et *castra* et quidquid potuit *obligauit*, et nobilis in omnibus factis suis. *Constantiam* sororem suam *Frederico regi*
5 *Siciliae, postea imperatori*, tradidit *in uxorem*; haec decessit apud Palermum, et *ex ea* remansit *filius*, *Henricus* nomine, *qui duxit filiam ducis* d'Ostalic. Istum *Henricum captum tenuit in Apulia* longo tempore *Fredericus* tunc temporis imperator, *quia* suspicabat ne insurgeret contra eum; hic in carcere

§ 7. 1. Ildefonssi *B* Ildeffonsi *S*. — 2. primo *B*; Costantia *B*; nubta *S*. — 3. reuerssa *B*; Helienor *BS Bal*. — 4. Ildefonssus *B* Yldeffonsus *S*. — 5. filius : manca *S*.

XXV. Manca *CD*. — Titol : Montispesulani *B* Montispesullani *S*.

§ 1. 1. Ildefonssi *B* Yldeffonsi *S*. — 3. quiquid *B* quicquid *Bal*; putuit *S*. — 4. sororem : *escrit dues vegades, però ratllat S*. — 5. Cicilie *S*. — 6. remansit *B*; Enricus *S*; d'Ostalic *S* Austriae, *al marge Bal*. — 7. Henricum *B*; Ampulia *S*. — 8. suspicabatur *S*.

— 20-21. *Comes - retroactis*. — Compari's Roderic de Tolèdol, VI, 3 : «qui civitates multas et castra a comitatu deperditas adquisiuit» (ed. SCHOTT, p. 95, ratlla 45).

— § 7. 1. *Tertius-cunabulis*. — Redacció primitiva, IX, 76-77. Es tracta de Ferran.

— 2-3. *Prima filiarum - sine prole*. — Compari's redacció primitiva, IX, 77, i X, 25, i Roderic de Tolèdol, *loc. cit.*, ratlles 48-49 : «Constantia filia regis regi Vngariae fuit nupta, et viro mortuo sine prole in Aragoniam est reuersa.»
— 3-4. *Elienor ... Sanxa*. — Roderic de To-

lèdol, VI, 3; *loc. cit.*, ratlla 42.

XXV, § 1, 1-3. *Petrus - obligauit*. — Compari's Roderic de Tolèdol, VI, 4, ed. SCHOTT, p. 95, ratlla 2 començant per baix — p. 96, ratlles 1-2.

— 4-8. *Constantiam- contra eum*. — Compari's Roderic de Tolèdol, VI, 3; ed. SCHOTT, p. 95, ratlles 48-50 i 53-55. Cf. redacció primitiva, X, 25-26.

— 6. *filiam ducis d'Ostalic*. — Margarida, filla de Leopold VI, duc d'Àustria (1198-1230). Remarqui's la paraula *Ostalic* : el compilador de les *Gesta* havia trobat en Roderic, *loc. cit.*, ratlla 54, el mot *Austriae*.

obiit sine prole. *Aliam sororem*, Dominam *Elienor*, tradidit in uxorem *Raimundo comiti Tolosano*, et est mortua sine prole. *Tertiam sororem*, dominam *Sanxam*, habuit in uxorem *filius Raimundi comitis Tolosani*, et suscepit *filiam ex eadem*, quae postea fuit uxor *Ildefonsi* fratris *Ludouici regis Franciae*, qui *Pictaviae comes* erat et *Tolosae* postea fuit comes. Praedictus dominus *Petrus rex Aragonum*, suis ut praedicitur sororibus maritatis, *duxit in uxorem dominam Mariam*, *filiam nobilis principis Guillelmi domini Montispessulani*, quae fuit filia *filiae* magni et nobilis *imperatoris Constantinopolitani*; ex qua domina *Maria genuit filium nomine Iacobum*, ratione cuius *Montempessulanum cum toto suo dominio adquisiuit*.

2. *Et* quia praedictus dominus *rex Petrus* noluit probitate et nobilitate inferior praedecessoribus suis esse, immo antecellere eos cupiens fama et dignitate, *Apostolorum limina cum multis sumptibus et comitatu nobili uisitauit*. Verum *Innocentius papa tertius*, cernens in dicto rege bonorum omnium complementum, eum in ecclesia *Sancti Pancratii unxit et coronauit in regem*. Quo facto, dominus *rex Petrus* sua mera liberalitate et uoluntate, ob honorem Dei et Romanae ecclesiae ac domini papae *Innocentii*, dedit et fecit libertatem omnibus ecclesiis et monasteriis regni sui quod sine sui consilio et suorum possent libere eligere in suis ecclesiis, cum uacarent; nam antea sine consensu regis in cathedralibus ecclesiis et monasteriis eligere non audebant. Et dominus *papa* attendens affectionem et deuotionem quam erga Ecclesiam dominus *rex* habebat, concessit ei ut tam ipse quam successores sui in papilione seu tenda quae ante dominum papam cum equitat

— 10. Tholosano BS. — 11. Tholosani B. — 12. Ildeffonsi S. — 13. Tholose BS. — 15. domini : manca S; Montispessullani B Montispesulani S. — 16. que : qui S; ymperatoris S. — 17. Iachobum B. — 18. Montempessullanum B Montempesullanum S.

§ 2. 2. imo B ymmo S. — 4. dicto : domino S. — 5. unxit B Bal. — 8. sine sui consilio : sine c. sui S. — 9. uaccarent BS. — 10. consensu S. — 11. atendens B; affectionem S. — 13. després papilione : sui BS.

— 9-10. *Aliam sororem - Tolosano*. — Compari's redacció primitiva, IX, 78-79 (cf. X, 7), i Roderic de Tolèdol, VI, 4; ed. SCHOTT, p. 96, ratlles 11-12.

— 10-13. *Tertiam - Pictaviae comes*. — Compari's redacció primitiva, X, 30-31, i Roderic de Tolèdol, loc. cit., ratlles 12-15.

— 12. *filiam*. — Joana, filla de Raimon VII, comte de Tolosa, casada en 1237 amb Alfons de Poitiers.

— 14-18. *duxit - adquisiuit*. — Cf. redacció primitiva, X, 8-9, 19, i Roderic de Tolèdol, VI, 4; ed. SCHOTT, p. 96, ratlles 5-7.

— 16. *filiae ... imperatoris Constantinopolitani*. — Eudòxia, filla de Manuel Comneno, emperador de Constantinoble (1143-1180).

§ 2, 1 i següents. — Per aquest paràgraf, compari's redacció primitiva, X, 10-15, i Roderic de Tolèdol, VI, 4; ed. SCHOTT, p. 96, ratlles 7-8.

deportatur, portet ipsius domini regis signum. His peractis, dominus rex
 15 Petrus reuersus est ad suam patriam cum honore.

3. Veniendo tamen audiuit dici quod comes de Foncalquer ceperat fratrem suum comitem Prouinciae et inuaserat fines comitatus ipsius; et recuperauit fratrem suum et fecit pacem etiam inter ipsos. Cum autem uenisset apud Montempessulanum, fuit orta magna dissensio inter ipsum dominum
 5 regem et homines Montispessulani, quibus multa intulit taedia et plurima dedit damna. Ipsi etiam homines dicto domino regi mala plurima intulerunt, propter quod non potuit eos diligere unquam. Huius dissensionis occasione, conatus fuit dominus rex inter ipsum et dominam Mariam matrimonium separare, sic quod ipsa direxit ad dominum papam Innocentium
 10 gressus suos, cui multas querimonias de domino rege fecit; uerum dominus papa, attendens innocentiam praedictae dominae reginae, de iure matrimonium confirmauit. Quo facto, dicta domina regina febre correpta ibidem, in Romana scilicet curia, ultimam diem clausit, et fuit sepulta honorifice in ecclesia Sancti Petri iuxta altare Sanctae Petronillae, ubi Dominus multa
 15 miracula per eius merita operatur.

4. Iste dominus rex fuit in magna amicitia cum nobili Ildefonso rege Castellae, et fuerunt ambo in magno proelio d'Vbeda; cui domino Petro fuit dicti proelii uictoria attributa, qui totum animum ad deuincendos et subiugandos Sarracenos continue dirigebat; quibus Sarracenis abstulit castra de
 5 Maduc et de Fabid et de Calatrava, et alia quaedam castra. Et proelio transacto, transiuit cum omnibus suis militibus ac gente sua ultra portus de Muredals et locum uocatum Landes de Tolosa. Ibi deuicit Miramamoli

— 14. hiis BS. — 15. reuersus B; est : en la interlínia B.

§ 3. 4. aput B; Montempessulanum B Montempesullanum S; dissensio B discencio S. — 5. Montispessulani B Montispesullani S. — 6. dampna BS. — 7. dissensionis B dissencionis S. — 11. atendens B. — 12. dicta : manca S. — 13. honoriffice S.

§ 4. 1. després rex : P[etrus] BS, però raspat B; Ildefonso B Ildeffonso S. — 2. fuit : manca Bal. — 3. atributa BS Bal. — 7. Landes correcció segons la redacció primitiva : Londes BS Bal.; Tholosa B.

— § 3, 1-12. Veniendo - confirmauit. — Redacció primitiva, X, 15-23.

— § 4, 1-2. Iste dominus - Vbeda. — Compari's Roderic de Tolèdol, VI, 4; ed. SCHOTT, p. 96, ratlles 2-3.

— 3-5. qui totum - castra. — Redacció primitiva, X, 31-33, i Roderic, loc. cit., ratlles 4-5.

— 5. Maduc. — Es tracta probablement

d'Ademuz, anomenat per Roderic «Abibdeimuz».

— Ibid. de Fabid et de Calatrava. — Redacció primitiva, X, 33 i 43.

— 5-10. Et proelio - est reuersus. — Redacció primitiva, X, 43-46, 49, 52-53. El vocable Miramamoli (ratlla 7) es troba també en la redacció primitiva, ratlla 41 : Miramomelinum regem.

et totum suum exercitum, et fugauit eos per totam unam diem, et fuerunt ibi multi Sarraceni mortui; et obtenta tanti proelii uictoria, Deo gratias referendo, ad suam patriam est reuersus.

5. Praedictus dominus Petrus rex erat dotatus et honoratus super alios reges omnes pulchritudine, probitate, militia, et breuiter omni laude. Qui post aliquod temporis spatium, cum Arnaldus archiepiscopus Narbonensis plures cruce signatos de Francia adduxisset in prouinciam Narbonensem contra haereticos qui in illis partibus morabantur et, blasphemantes nomen Christi, contra fidem publice praedicabant, dictus Dominus rex, mandato domini papae, cui obediens fuit semper, tradidit Carcassonam et alia castra cum eorum dominio Simoni comiti Montisfortis, recepto homagio et fidelitate ipsius. Verum cum comes praedictus insurrexisset contra comitem Tolosanum et sorores dicti domini Petri et eos exheredaret, et multis precibus et monitionibus interiectis ex parte dicti domini regis, et adhuc, quod plus est, eidem comiti super haec mandato domini papae facto, cessare nollet a damno et iniuria dicti comitis Tolosani, ista solum et non alia ratione uenit in auxilium dicti comitis Tolosani et sororum suarum apud castrum de Murel; et ibi proelium magnum inter dominum regem Petrum et comites Tolosae ac Fuxi ex una parte, et comitem Montisfortis et Gallicos ex altera. Dominus rex Petrus cum suis tantum mortuus est ibi; quam mortem prius elegit antequam uerteret terga fugae. Comites Tolosae et Fuxi fugerunt

— 9. optenta BS; referendo S. — 10. reuersus B.

§ 5. 2. pulchritudine BS. — 3. Arnaldus : manca S; ab archiepiscopo S; Narbone S. — 4. pluries S; Narbone S. — 7. inobediens, però in raspat B. — 8. Simonis S, la s expuntuada; comitis BS, la s expuntuada S; homagio : homenatge BS Bal. — 9. Tholosanum BS. — 10. domini dicti BS (però amb signe d'interuersion S); precibus : al marge de la dreta B. — 11. després domini : P[etri] S. — 13. dampno BS; Tholosani BS. — 14. Tholosani BS; Murel S. — 15. Tholose BS. — 16. Fuxensem BS. — 18. antequam : quam S; comites : escrit dues vegades S; Tholose BS.

— § 5, 1-2. Praedictus dominus - laude. — Redacció primitiva, X, 53-55.

— 3-5. cum Arnaldus - nomen. — Compari's Roderic de Tolèdol, VI, 4; ed. SCHOTT, p. 96, ratlles 8-10.

— 6-8. mandato - fidelitate. — Redacció primitiva, X, 28-30.

— 9-12. cum comes - papae facto. — Redacció primitiva, X, 55-59.

— 9-10. comitem Tolosanum. — Ramon VI.

— 13. non alia ratione. — Compari's Rode-

ric de Tolèdol, VI, 4; ed. SCHOTT, p. 96, ratlles 20-21, i més amunt, § 6, 3-6.

— 13-14. uenit - Tolosani. — Roderic de Tolèdol, VI, 4; loc. cit., ratlles 10-11.

— 14. castrum de Murel. — Redacció primitiva, X, 61-62. Cf. Roderic de Tolèdol, loc. cit., ratlles 16-17.

— 15-20. et ibi proelium in campo. — Compari's Roderic de Tolèdol, VI, 4; loc. cit., ratlles 15-19.

— 16. ac [comitem] Fuxi. — Ramon Roger, comte de Foix (1188-1223).

cum suis, et dimiserunt regem, militiae florem, in campo cum multo uitu-
 20 perio et dedecore illorum qui eum dimiserant sic in campo. In illo proelio
 mortui sunt cum rege Aznard Perdo et Petrus Pert ipsius filius, et Gomez de
 Luna, et Michael de Lutia, et plures alii barones Aragoniae; de Catalonia si-
 quidem mortuus nullus fuit.

6. Obiit dominus rex Petrus anno Domini MCCXIV, et fuit sepultus in
 monasterio de Sexena, quod aedificauerat domina Sanxa mater illius, et posuit
 ibi conuentum dominarum Hospitalis Hierosolymitani. Dominus rex Pe-
 trus uenerat ad partes illas causa praestandi auxilium tantum suis sororibus,
 5 ut praedicitur, et comiti Tolosano, non ut daret auxilium alicui infideli seu
 christianae fidei inimico, in qua ipse fidelis multum extiterat et sine omni
 scrupulo apud Deum.

XXVI. — DE GERALDO, [PONTIO, ALVARO, ERMENGAUDO] DE CAPRARIA COMITE
 VRGELLI

1. Tempore huius domini regis Petri, habuit comitatum Vrgelli Ge-
 raldus de Capraria post Ermengaudum comitem supradictum, qui obiit sine
 prole; et ideo Geraldus iste post eum habuit comitatum, quia nepos eius
 erat, filius sororis ipsius. Hic Geraldus cum dicto domino rege habuit mul-
 5 tas guerras et multas iniurias ei fecit; propter quae dominus rex, collectis
 exercitibus suis, obsedit Balagarium et castrum de Lorenz, et etiam cepit ea;

— 19. dimiserant sic : s. d. Bal. — 21. Gomiz BS. — 22. Lusua S; Cathalonia BS.

§ 6. 2. hedificauerat B hedifficauerat S. — 3. Iherosolimitani B Iherosolomitani S. — 4. tantum : manca S. — 5. Tholosano BS.

XXVI. § 1. 2. Hermengaudum CD. — 3. quia : qui C. — 4. cum dicto domino rege : c. domino r. pre-
 dicto CD. — 5. que : queque S quod CD. — 6. suis : manca CD; Balaguerium CD; Lorenz C; cepit ea:
 manca D (un blanc); ea : manca C.

— 19 i 20. in campo. — Redacció primitiva, X, 64 : «de campo».

— 20-22. In illo proelio - Aragoniae. — Roderic de Tolèdol, VI, 4; ed. Schott, p. 96, ratlles 22-24.

— § 6, 1-3. Obiit - Hierosolymitani. — Roderic de Tolèdol, VI, 4; loc. cit., ratlles 21-22.

— 1. anno Domini MCCXIV. — Llegir MCCXIII, essent en aquest passatge igualment equivocats tots els manuscrits de les Gesta, juntament amb els manuscrits catalans; però com-

pari's Roderic de Tolèdol, VI, 4; loc. cit., ratlles 24-25: «Hoc praelium fuit aera millesima ducentesima quinquagesima secunda.»

— 3-7. Dominus rex Petrus - apud Deum. — Compari's Roderic de Tolèdol, VI, 4; loc. cit., 19-21, i redacció primitiva, X, 56-57.

XXVI. § 1, 4. filius sororis ipsius. — Guerau de Cabrera era fill de Marquesa, germana d'Ermengol VIII i muller de Pons I, vescomte de Cabrera.

— 4-9. Hic Geraldus - comitatum. — Redacció primitiva, X, 36-41.

et fuit captus in dicto castro de Lorenz Geraldus praedictus *cum filiis et uxore*, et tenuit eos captos *in castro de Loire* in Aragonia, et tunc rex submisit suo dominio comitatum. Post mortem uero domini regis Petri, nobiles comitatus Vrgelli et Cataloniae recuperauerunt a procuratoribus regni comitem praedictum et filios et uxorem; qui Geraldus comes de captione ereptus, tam cito intrauit ordinem militiae Templi, et mortuus fuit ibi.

2. DE PONTIO DE CAPRARIA COMITE VRGELLI. — Et post eum habuit comitatum Pontius de Capraria filius eius, qui obiit anno Domini MCCXLIII.

3. DE ALVARO COMITE VRGELLI. — Verum post eum successit in comitatu Alvaro filius eius, qui duas duxit uxores, filiam scilicet Petri de Montecatano; et ista dimissa, duxit sororem Rogerii comitis Fuxensis. Ex prima remansit una filia, quam habuit Sanz d'Antilo; ex secunda, Caecilia nuncupata, duo filii remanserunt, Ermengaudus scilicet et Alvaro. Praedictus comes Alvaro fuit armis strenuus, probus, largus, diligens plurimum generosos; qui propter discordiam et dimissionem primae uxoris habuit multas guerras, et phthisi ac febris est mortuus apud Fuxum anno Domini MCCLXVII, et dimisit in magna tribulatione et discordia comitatum; quem comitatum recepit ad manus suas dominus Iacobus tunc rex Aragonum, quem iam tempore Pontii de Capraria comitis praedicti lucratus fuerat ratione dominae Aurembiayx, filiae Ermengaudi Vrgelli comitis supradicti.

4. DE ERMENGAUDO COMITE VRGELLI. — Successit autem in comitatu, sicut potuit, adhuc puer Ermengaudus, filius Aluari supradicti, cui successu

— 7. in dicto : *escrit dues vegades D*; Lorenis *C* Lorenus *D*. — 8. Loarte *S* Leyre *C* Loyre *D* Loarre *Bal*. — 8-9. rex submisit suo dominio : *d. suo s. r. CD*. — 10. Cathalonie *S*. — 11. de : *a CD*. — 12. tam cito : *tacito CD*.

§ 2. *Títol : manca Bal*.

§ 3. 1. *Títol : manca Bal*; *després* Alvaro : de Capraria *CD*. — 2. *després* Alvaro : de Capraria *CD*; filiam scilicet : *s. f. S*; Montecatano *CD*. — 3. Rotgerii *BSCD Bal*. — 4. remansit *B*; Sanchus *CD*; dautilo *B* de Antillo *CD*; Sicilia *C* Cicilia *D*. — 5. filii remanserunt : *r. f. CD*; remansserunt *B*; Armengaudus *CD*, *la a inicial corregida en e C*; Alvarus *C*. — 6. Alvarus *C*; generosus *CD*. — 7. dimisionem *D*; multa *C*. — 8. et : *ac CD*; thisi *BS Bal*. tisi *CD*; *ac : et CD*; mortus *C*; aput *B*; *mcclxvii : 1267 dico 1267 (sic) C*. — 9. quem : *que D*. — 10. recepit : *accepit CD*; Iachobus *B*; quem : *que D*. — 11. tempore *C*. — 12. Aureblayx *S* Aurembiayx *CD*; Hermengaudi *CD*, *la h inicial ratllada C*.

§ 4. 1. *Títol : manca Bal*; Hermengaudus *D*; *després* Ermengaudus : de Capraria *CD*; auctem *D*. — 2. aduc *C*; Hermengaudus *CD*; *després* Ermengaudus : de Capraria *CD*; sudicti (*sic*) *B*.

— § 3, 1-2. *post eum successit ... Alvaro*. — L'autor oblida Ermengol IX, fill de Pons II, el qual va ésser comte d'Urgell només que alguns dies.

— 2-3. *filiam scilicet Petri de Montecatano*. — Constança de Montcada.

— 4. *una filia*. — Es deia Elionor.

— 12. *Ermengaudi Vrgelli comitis supradicti*. — Per evitar qualsevol equivocació, anatem que es tracta d'Ermengol VIII, citat al mateix capítol, § 1, ratlla 2, i més amunt, XVIII, § 2.

temporis fuit comitatus ex gratia restitutus; qui duxit filiam Petri de Montecatano in uxorem. Alvaro frater eius fuit dominus d'Ager et Castilionis
5 et illius uicecomitatus, et duxit uxorem filiam nobilis Raimundi de Cardona.

XXVII. — DE NOBILI REGE IACOBO [I] ARAGONVM, VALENTIAE ET MAIORICARVM,
ET COMITE BARCHINONAE AC DOMINO MONTISPESSVLANI

I. *Mortuo domino rege Petro, remansit Iacobus filius eius puer, quem tradiderat ad nutriendum Simoni comiti Montisfortis praedicto, et desponsauerat etiam filiam suam illi. Sed quia comes Montisfortis fuerat in proelio et dederat auxilium morti domini regis Petri patris ipsius, ordinauit dominus*
5 *papa Innocentius quod Iacobus puer et rex Aragonum suis naturalibus baronibus traderetur, et ad hoc faciendum delegauit magistrum Petrum de Beneuento sacrosanctae Romanae ecclesiae cardinalem, per quem restitutus*

— 3. *després restitutus, es llegeix en C, pp. 152 i 155: «Hec restitutio comitatus Vrgelli facta fuit ob gratiam et honorem Rogerij Bernardi comitis Fuxen[sis] qui erat pater Sicilię, que fuit secunda uxor Aluari de Capraria, de qua natus fuit hic Ermengaudus; et hec restitutio facta fuit 3. idus desembris 1278 per regem Petrum 2. qui fuit filius regis Iacobi 1. et fuit sepultus in monasterio SS. ✠✠.» Al marge de l'esquerra, p. 155: «SS. ✠✠ id est Sanctarum Crucum.» Al marge de la dreta, en la mateixa pàgina: «Hoc quod lineatum cernis, non est de originali monasterij Riuipulli, sed additum a quodam studioso; Montecateno C Montecatino D. — 4. Aluarus C; de Ager CD. — 5. Raymundi CD; després Cardona, es llegeix en CD: «Iste Armengaudus fundauit monasterium Fratrum predicatorum ciuitatis Balagarij et jacet sepultus in monasterio de las [les D] Auellanes, quia ita [qita D] ordinauit in suo testamento [testo D] quod ego vidi in arxiuo [archivo D] Regio.» Al marge de la dreta C, p. 155: «in Archiuo regio uidit Autor huius libri.» Segueixen en C i D els capítols relatius a Alfons II i Pere II d'Aragó, dels quals es trobarà el text a la Introducció, corresponents als caps. XXIV i XXV de la present edició.*

XXVII. *Títol: Iachobo B; et: manca C; Mayoricarum BS; et: ac CD; Barcinone CD; ac: et CD; Montispeullani S Montis Pesulani CD.*

§ 1. 1. remansit B; Iacobus B. — 2. Simon C; Monfortis CD; desponsauerat B disposuerat S. — 3. set B; Monfortis CD. — 4. domini: manca CD. — 5. Iachobus B. — 7. Benauento BSCD; sacrosanctae sanctae CD.

— § 4, 3-4. *qui duxit filiam Petri de Montecatano.* — S'al·ludeix, no a Ermengol X, com ho podria fer creure el context, sinó més bé a Àlvar de Cabrera, mencionat al mateix paràgraf, ratlla 2, i més amunt, § 3.

— 5. *filiam nobilis Raimundi de Cardona.* — Es deia Sibflia.

XXVII. § 1, 1-10. *Mortuo - Segorb.* — Roderic de Tolèdol, VI, 5; ed. SCHOTT, p. 96, ratlles 29-35; alguns mots són presos a la redacció primitiva, XI, 1 i següents.

— 2-3. *et desponsauerat etiam filiam suam*

illi. — El sentit d'aquesta proposició, que és amfibològica, no resulta clar sinó referint-la a Roderic de Tolèdol, *loc. cit.*, ratlles 29-30: «... Iacobus adhuc paruulus fuerat a patre Simonis comitis Montisfortis custodiae deputatus, et eius filiae desponsatus». És Jaume I que havia estat promès a Amicia, una de les filles de Simó de Montfort.

— 6-7. *Petrum de Beneuento.* — Compari's redacció primitiva, XI, 7-8: «Petrus Sancte Marie in Aquiro cardinalis diaconus», i Roderic de Tolèdol, *loc. cit.*, p. 96, ratlles 32-33: «per Petrum Beneuentanum Sanctae Mariae in Aquiro

fuit praefatus infans *Iacobus* baronibus *fidelibus* sui regni; et totum procuravit in sua propria persona et suis propriis expensis *Ayspan* episcopus de *Segorb*; et fuit missus et positus ad nutriendum et custodiendum puer *Iacobus* rex praedictus in castro de *Montso*, *Templariis* traditus. In dicto castro puero commorante, insurrexerunt multa mala inter barones et ciuitates ac uillas totius regni, et sic fuerunt duo procuratores constituti in regno; et cardinalis praedictus, habito consilio ecclesiae ac baronum omnium et nobilium dicti regni, commendauit infantem *Iacobum* auunculo suo nomine *Sanxo comiti*. Qui postquam creuit, tam cito regnauit consilio nobilium regni sui.

2. Iste dominus rex *Iacobus* fuit armis strenuus, curialis, largus, benignus, pius et qui ab inimicis obtinuit in multitudine proeliorum. Et postquam uenit ad aetatem nubilem, filiam nobilis regis *Castellae*, dominam *Elienor*, duxit matrimonialiter in uxorem, et genuit ex ea filium nomine *Ildefonsum*. Quod matrimonium separauit *Iohannes* episcopus *Sabinensis*, sacrosanctae Romanae ecclesiae cardinalis, quia attinebant sibi ad inuicem proxima linea parentelae; et eorum filius supradictus fuit mortuus sine prole.

3. Dominus *Iacobus* rex praedictus, cor gerens nobile, uestigia generis sui in bonis actibus sequi uolens, et in aliquo non minuere regnum suum, sed crescere toto posse, mouit guerram contra omnes sui uicinos *Sarracenos*, et intrauit terram illorum, et cepit *Burrianam* uillam et alia castra multa.

— 8. praephatu*s* B; infans S; Iachobus B *Iacobus* S manca CD; suis C. — 9. propia C; propriis C; expensis D. — 10. Sogorp correxit en Sogerp C Sogorp D; positus: portatus CD; Iachobus B. — 11. Monso BSCD Bal.; Tiplarijs C. — 12. comorante B conmorante C. — 14. concilio CD; ecclesiae: ecclesiasticorum C ecclesiasticorum D. — 15. comendauit BC; Iachobum B; Xanxo B Bal. Sancho C Sanchio D. — 16. concilio CD.

§ 2. 1. Iachobus B. — 2. optinuit B. — 3. postquam: priusquam CD; nobilem C. — 4. Eleonorem C Elionorem D; nomine: nuncupatum CD. — 5. Ildeffonsum S; quod: et CD; ceperauit C; Ioannes CD. — 6. sacrosanctae: s. (sic) CD; ecclesie D; atinebant B.

§ 3. 1. Iachobus B; Iacobus rex: r. I. D. — 2. set B. — 3. crecere CD; gurram (sic) S; Saracenos C. — 4. uillam correcció Bal.: uillas BSCD.

diaconum cardinalem; Roderic ha confós Pere de Douai, cardenal de Santa Maria «in Aquiro», més tard bisbe de Sabina (mort en 1221), amb el seu contemporani el canonista Pere de Benavent, sots-diacon de l'Església romana i notari d'Innocent III.

— 10-16. et fuit missus - regni sui. — Compari's redacció primitiva, XI, 9-10, 6, 11, 4 i 11-13.

— § 2, 1-2. Iste dominus - proeliorum. — Redacció primitiva, XI, 14-15.

— 2-8. Et postquam - prole. — Compari's redacció primitiva, X, 15-20, i Roderic de Tolèdol, VI, 5; ed. SCHOTT, p. 96, ratlles 35-39.

— § 3, 1 i següents. — Per tot aquest paràgraf, compari's redacció primitiva, XI, 21-24, i Roderic de Tolèdol, loc. cit., ratlles 39-41.

4. [*De acquisitione regni et captione Maioricarum.*] — Postea, deliberato et communicato consilio Barchinonae suorum nobilium et baronum, necnon episcoporum et aliorum praelatorum etiam regni sui, magno nauigio congregato, iuit ad Maioricarum insulas, quae uocantur antiquitus *Baleares*; et post multa et uaria proelia, in quibus mortui fuerunt plures nobiles et alii milites Cataloniae et Aragoniae, ciuitatem obsedit Maioricarum, et cepit eam auxilio Iesu Christi cum rege suo et populo uniuerso, et pluribus mortuis Sarracenis subiugauit sibi ciuitatem praedictam multum nobilem et diuitiis praepollentem, cum tota insula ciuitatis et aliis insulis d'Eviza et Menorca; et dimissis ibi qui defenderent ciuitatem, dotatis ecclesiis et ibidem episcopo ordinato, ad terram suam cum magno honore et uictoria est reuersus.

5. [*De acquisitione regni Valentiae.*] — Post habito consilio praelatorum, baronum et aliorum nobilium regni sui, obsedit ciuitatem Valentiae, et ipsa longo tempore expugnata reddidit se regi et nomini Iesu Christi. Rege etiam tenente potentissime ciuitatem, restitit imperio suo alia pars regni propter nobilitatem castrorum fortium et uillarum et multitudinem gentium quae per regnum Valentiae in diuersis uallibus habitabant; et post multos labores et damna data uaria et recepta ac utrinque proelia multa facta, subiugauit suo dominio totam terram, castra et uillas ac sine diminutione omnes nationes barbaras dicti regni. Et sic obtenta ciuitate opulentissima, plena diuitiis, referta deliciis, necnon castris munitissimis et opinatissimis ac uallibus, et complete tota Sarracenorum frontera dicti regni, quid aliud restat tam nobili regi et domino, nisi Deo et beatæ Virgini matri suae totique caelesti curiae laudes, qui ordinauerunt et uoluerunt dare propagatorem christianae

§ 4. 1. *Títol* : manca CD; de rosegat pel relligador B; Maioricarum B; delibato CD. — 2. comunicato BC comunitato (sic) S; in concilio C concilio D; Barchinone CD. — 4. ad : et ad S; Maioricarum BS. — 6. Cathalonie B Chathalonie S; obsedit : sedit S; Maioricarum BS. — 7. Ihesu BS; uniuerso B. — 9. de Iuissa CD d'Evizza Bal.; Menorcha BS Bal. Manorca C. — 10. demissis C; defenderent SD; ecclesiis D; ibi CD.

§ 5. 1. *Títol* : manca CD; concilio D. — 2. Valencie S. — 3. tempore C; reddidit S; Ihesu BS. — 4. tenente C; restitit : restititi et, la i final de restititi i el signe z esborrats B restitunt corrigi en restitit S restituit CD; imperio C. — 5. quae : qui CD. — 6. diuersis B. — 7. dampna BS; utrimque BS; proelia multa : m. p. CD. — 8. ac : et C. — 9. optenta BC. — 10. uillibus C. — 11. completa C; frontoeria C; aliud : aliquid CD. — 12. nissi D; beati D. — 13. ordinauerint CD.

— § 4, 1 i següents. — Per tot aquest paràgraf, compari's redacció primitiva, XI, 25-32, i Roderic de Tolèdol, *loc. cit.*, ratlles 41-46.

— § 5, 1 i següents. — Per tot aquest paràgraf,

compari's redacció primitiva, XI, 33-42, i Roderic de Tolèdol, *loc. cit.*, ratlles 46-52; la influència de Roderic sobre el text definitiu de les *Gesta*, és, per altre lloc, poc sensible.

fidei talem regem, et dederunt ei potentiam incipiendi, continuandi et per-
ficiendi tot facta nobilia supradicta et plura alia, quae longissimum et im- 15
possibile quasi esset scripturae paginae declarare?

6. Iste uero inclitus dominus Iacobus rex, a prima uxore per censuram
ecclesiasticam separatus, sicut superius est praefatum, dominam Yoles, filiam
regis Vngariae Andraeae nomine, sibi matrimonialiter copulauit; cuius mater
fuit domina Yoles regina, uxor dicti regis Vngariae, quae regina fuit filia
imperatoris Constantinopolitani et dominae Yoles Constantinopolitanae impe- 5
ratricis, qui de genere regis Franciae descenderunt. Haec domina Yoles
regina Aragonum genuit dominam Yoles, quam Alfonso regi Castellae matri-
monialiter copulauit, qui fuit primus filius Ferrandi nobilis regis Castellae.
 Item de dicta domina regina Aragonum fuerunt tres filii procreati, Petrus
 scilicet et Iacobus et Sanxo, qui fuit archiepiscopus Toletanus, et cum plures 10
 Sarraceni, causa uastandi et destruendi terram, in Hispaniam aduenissent,
 fuit a dictis Sarracenis pro fide Christi et patriae tuitione cum Christianis
 pluribus interfectus. Petrus uero habuit in uxorem dominam Constantiam,
 filiam Manfredi regis Siciliae. Iacobus frater eius duxit Sclarmondam, so-
 rorem Fuxensis comitis, in uxorem. Item dominus Iacobus rex praedictus 15
habuit tres filias ex eadem, dominam Constantiam scilicet, quae fuit uxor
Emanuelis fratris supradicti regis Castellae, et dominam Elisabet, quam in uxo-
rem duxit Philippus, filius Ludouici regis Franciae, et dominam Mariam,
quae uirum non habens fuit mortua sine prole.

7. [De acquisitione regni Murciae.] — Hic dominus Iacobus rex, uolens

— 14. continuendi C; proficiendi CD. — 15. impossibile SD inopibile C. — 16. quasi : quidem CD.

§ 6. 1. Iacobus B; censuram S. — 2. ecclesiasticam D; seperatus C; després separatus : fuit CD; si-
 cut : ut en la interlinia C manca D; prephatum BS; Yolans CD; filia D. — 5. inperatoris C; inperatricis C. —
 6. qui correcció segons la redacció primitiva : que BSD quae Bal. (abreuiatura en C); genere : gente CD; decen-
 derunt SCD. — 10. et : manca CD; Iachobus B; Sancho CD. — 11. in : et CD; Yspaniam BS. — 13. inter-
 fectis C. — 14. Matfredi B Marffredi S; Scicilie S; Iachobus B; Sclarmondam : sobre un mot raspat B (corr.)
 Sibilliam S. — 15. Iachobus B; rex : manca CD. — 16. domina C; Costantia C; scilicet : manca CD. — 17.
 Hemanuelis BS Bal. Amanuelis C; Helisabet BS Bal. — 18. Philipus BSC Bal.; Ludoyci B Bal. — 19.
 non : nom D.

§ 7. 1. Titol : manca CD; hic : item CD; Iachobus B manca CD; uollens C.

— § 6, I i següents. — Per tot aquest paràgraf,
 compari's redacció primitiva, XI, 43-56; i per les
 ratlles 1-8, compari's especialment Roderic de
 Tolèdol, loc. cit., ratlles 53-57, que ha estat seguit
 parcialment pel compilador de les Gesta.

— 14-15. Sclarmondam, sororem Fuxensis co-
 mitis. — La lliçó del manuscrit S, Sibilliam, no
 es pot acceptar. Esclarmonda, muller de Jaume,
 rei de Mallorca, era la germana de Roger Ber-
 nat III, comte de Foix (1265-1302).

addere nobilitati suae et culmini bonitatis, obsedit ciuitatem Murciae, et cum non esset de acquisitione sua, captam restituit regi Castellae, genero suo. Hic uitam suam ducens contra fidei inimicos, cum in senectute sua
 5 insurrexissent contra eum in regno Valentiae multa castra, quae ab acquisitione terrae citra Sarraceni tenuerant palliati, propinquus iam morti, abstulit eis castra et benigne catholicis applicauit, deuicit omnes, et de toto regno praedicto expulit, ope tamen et regimine nobilis dicti filii sui Petri.

8. [*De morte dicti domini Iacobi regis.*] — Hic nobilis Iacobus rex ab aetatis suae flore usque ad uitae terminum persecutus est continue Christianae fidei inimicos; iudicio iustus, consilio prouidus, probitate conspicuus, statura procerus, armis strenuus, Sarracenis per omnia odiosus, christianae
 5 fidei, ut praedicitur, propagator, Deo et suis amabilis, gratus omnibus, in senectute bona corporis grauatus molestia, diadema regni, sceptrum et enssem tradidit illustri filio suo Petro, in regnis Aragoniae et Valentiae et comitatu Barchinonae heredem uniuersalem instituens eum sibi.

9. DE IACOBO FILIO MINORI PRAEDICTI DOMINI IACOBI. — Iacobum uero filium eius heredem sibi instituit in regno Maioricarum et comitatibus Cerritaniae ac Rossilionis et dominio Montispessulani; assumptoque Cisterciensium habitu, sicut bene meritis militiae soluit cingulum, cui iam omnis
 5 cesserat aduersitas proeliorum; sub quo habitu deuote uerus monachus per aliquot dies uiuens sub obedientia abbatis monasterii Populeti, in manus religiosorum ac nobilium regni sui apud Valentiam, VIII kalendas augusti,

— 2. ciuitatem : regnum CD. — 3. acquisitione CD; captum CD; generi BSCD Bal. (*però corregit en les errades*). — 5. insurrexissent C; qui C; acquisitione CD. — 6. tenuerunt C; propinquus BS popinquus C. — 7. catholicis C; aplicauit B manca S; diuicit D.

§ 8. 1. Títol : manca CD; hic : item CD; Iacobus B. — 2. persecutus C. — 3. fidei inimicos : i. f. B (*però amb signe d'interversió*) CD; concilio CD; prouitate C. — 4-5. christianae fidei : f. c. B (*però amb signe d'interversió*) CD Bal. — 6. ceptrum C septrum D; encem CD. — 8. Barcinone CD.

§ 9. 1. Iachobo B; *després* Iacobo : rege Majoricarum et comite Rocilionis et Ceritaniae ac domino Montis Pesulani CD; filii CD; minori : 3. C tertii D; Iachobi B; Iacobum B. — 2. *després* eius : tertium CD; Maioricarum BS. — 2-3. et comitatibus Cerritaniae ac Rossilionis : et c. R. et c. C et c. R. et c. et C. D; Ceritanie S Ceritanie CD. — 3. Rossiliensis B Rossilionensis S Rosilionis C Rocilionis D; Montispesulani BCD Montispesullani S; Cisterciensium B Cisterciencium S Cistercientium C. — 4. meritis : nutritus CD; singulum SCD. — 5. aduersitas B aduercitas C; uero SD uere C (*corr.*); monachus C. — 6. aliquos S aliquod CD. — 7. religiosorum D; kalendas : lx BS.

— § 7. Compari's més avall, XXVIII, § 4.

— 3. *regi Castellae.* — És a dir, Alfons X.

— § 8, 7-8. Compari's redacció primitiva, XI, 48-49.

— § 9, 7. VIII kalendas augusti. — Jaume I

va morir el 27 de juliol 1276 (cf. J. MIRET I SANS, *Itinerari de Jaume I*, p. 537). Va ésser, doncs, el 6 de les kalendes d'agost, i no pas el 8, data que fixen, per error, tots els manuscrits de les *Gesta*.

die sancti Iacobi, anno Domini MCCLXXVI, animam reddidit creatori, et in dicto monasterio Populeti tumulariam habuit sepulturam.

10. Hic cum per totam uitam suam pluribus clarisset, in uno solo offendit totum dominium regni sui. Cum enim in regnis Aragonum et Valentiae ac comitatu Barchinonae, ut praedicitur, succederet ei nobilis filius eius Petrus, et Iacobus filius eius minor in regno Maioricarum et comitatibus Cerritaniae ac Rossilionis et Montispessulani dominio successisset, orta fuit per istam regni diuisionem dissensio inter fratres, sic quod istius domini Iacobi auxilio, qui in omnibus quibus potuit opem dedit et fuit praesidium Gallicis, procedenti tempore contra dominum regem Petrum et gentem ac innoxiam terram suam usque Gerundam intrauit et eam cepit cum magno exercitu militum et peditum rex Francorum et Iohannes Cauleti, legatus ac sacrosanctae Romanae ecclesiae cardinalis. Sed quae prouenerit eis talio pro meritis, dante Domino, clarius inferius elucescet.

XXVIII. — DE NOBILI AC STRENUISSIMO DOMINO PETRO [III], REGE ARAGONVM, SICILIAE ET VALENTIAE AC COMITE BARCHINONAE

I. Mortuo denique nobili domino Iacobo rege, successit ei illustris Petrus filius eius maior in regnis Aragoniae ac Valentiae et comitatu etiam Barchinonae; in regno autem Maioricarum et comitatibus Cerritaniae, Rossilionis et dominio Montispessulani, successit ei Iacobus filius eius minor.

— 8. Iachobi B. — 9. cumulatiam (sic) S.

§ 10. 2. et : manca CD. — 3. ac : et CD; Barchinone CD; sucederet D. — 4. Iachobus B; Majoricarum B Majoricanum C. — 5. Cerritaniae ac Rossilionis : R. et C. CD; Ceritanie SD Ceritanie C; Rossilionensis B Rossilionensis S Rocilionis CD; et : ac C oc D; Montispessulani dominio : d. M. CD; Montispessulani BCD Montispessulani S; successisset C successisset D. — 6. dissensio B discensio S dicentio C; quod : que CD. — 6-8. istius — dominum : sobre uns mots raspats i d'una tinta més negra B (corr.). — 6. istius domini Iacobi : iste dominus Iacobus SCD. — 6-9. Iste dominus Iacobus-Gerundam, subratllat C, on es llegeix, p. 177, en el marge de la dreta : «Quod lineatum extat in aliquibus antiquis exemplaribus sic legi : Dominus Iacobus precedenti tempore fuit causa quod contra dominum regem Petrum ac terram suam usque Gerundam.» És, amb poca diferència, la lliçó de S. — 7-8. auxilio-Gallicis : manca S. — 7. praesidium : ipsi dominium CD. — 8. temporibus CD; contra : manca CD fuit causa quod contra S. — 8-9. regni-terram suam : afegit en el marge de la dreta B (corr.). — 9. innoxiam : manca S innoxia C; intrauit : strauit S. — 10. militum et peditum : p. et m. S; Franchorum S; Iohannes CD; Caureli S Taureli C Tauleri D. — 11. Romanae ecclesiae : e. R. S; set B; ei S. — 12. meritis : nuntiis CD; dominio D; elucescet S elucesset C.

XXVIII. Títol : strenuissimo : serenissimo C serenissimo D; domino : manca C; Siciliae : manca S C; Ciliciae D; et : manca CD; ac : et CD; Barchinone CD.

§ 1. 1. nobile D; Iachobo B. — 2. regno CD; ac : manca CD. — 3. Barchinone CD; auctem D; Majoricarum BS Majoricanum C; comitatus S; Cerritaniae, Rossilionis : R. et C. CD; Ceritanie SD Ceritanie C; Rossilionensis B Rocilionis CD. — 4. Montispessulani B Montispessulani S Montispessulani C; Iachobus B; minor:

5 Hic Petrus clarae indolis puer existens, ab aetatis suae primordio cor habens ad arma, nunc hastiludiis, nunc bellicis actibus se donabat, et hoc fuit quasi totum exercitium uitae suae, ut actuum suorum nobilium sequentia declarabunt.

2. [*De captione castris d'Ostoles.*] — In Prouincia enim procurationem regni adeptus, cum Guillelmus Gaucerandi, dominus castris d'Ostoles, patri suo et suis mala plurima intulisset, castrum d'Ostoles praedictum obsedit, cepit et ad suam habuit uoluntatem.

3. [*De morte Raimundi Guillelmi d'Odena.*] — Item cum Raimundus Guillelmi d'Odena, hostis antiquus patriae, dominum regem Iacobum et terram suam in pluribus contra bonos mores et iustitiam offendisset, cepit eum iste nobilis puer Petrus, ilico marinis submergens gurgitibus, ne amplius de eodem fieret mentio inter bonos.

4. [*De traditione ciuitatis Murciae.*] — Item cum recolendae memoriae pater eius ciuitatem Murciae in multitudine armatorum militum et peditum obsedisset, ac post multa bella, directis machinis ad eandem, pollenti consilio, cura et strenuitate armorum infantis nobilis Petri praedicti, multas
5 anxietates et mortes ac grauem famis iniuriam incolae Murciae paterentur, infanti praedicto, omisso rege, se reddere uoluerunt; uerum paternae reuerentiae curam gerens, noluit eosmittere, sed quod domino patri suo se redderent procurauit, qui satis felicibus filii actibus inuidebat.

5. [*De morte Ferrandi Sancii, fratris domini regis Petri.*] — Item cum felicis recordationis dominus rex Iacobus supradictus, ex pluribus nobilibus

tertius CD. — 5. suo S; primordio : en front de ab aetatis suae primordio, es llegeix en C, p. 178, al marge de l'esquerra : sic legitur licet confuse in antiquis exemplaribus. — 6. nec CD; astiludiis BSCD; nec CD; belicis S. — 7. exercitum C.

§ 2. 1. Titol : manca CD; de : rosegat pel relligador B; destoles B. — 2. adeptus B; cum : manca C; Gaucerandi SC Gacerandi D; bostoles CD. — 3. de Hostoles CD. — 4. ad suam habuit : h. a. s. S.

§ 3. 1. Titol : manca CD; de : rosegat pel relligador B; Guillelmi Raymundi S. — 2. de Dona S Dode-na Bal.; antiquus BSC; patriae : rallat C; Iacobum B. — 3. pluribus : prelibus CD; offendisset B; cepit : semper CD. — 4. ilico SCD. — 5. moncio, corregit en mencio amb llapis vermell S.

§ 4. 1. Titol : manca CD; de : rosegat pel relligador B; recolente S. — 2. multitudinem S. — 3. obsedisset D; post : prius CD; eadem CD; concilio CD. — 5. anxietates B; ac : et CD; paterentur : el signe ur en la interlinia B (corr.). — 6. infanti S; obmisso S; reuerentia C. — 7. admitere BS; set B; dominio CD; patris CD; sui CD. — 8. procurauit : ur rescrit B (corr.) curauit CD.

§ 5. 1. Titol : manca CD; de, el primer pal de la m i la sil·laba frat. rosegats pel relligador B. — 2. Iacobus B.

XXVIII. § 5, 2-4. — Sobre els fills il·legítims de Jaume I, consulti's P. de BOFARULL, op. cit., II, pp. 237-239.

dominabus et eis etiam inferioribus, praeter regii tori foedus, plures filios suscepisset, qui non sunt rectae lineae propagini annotandi, quorum unus Ferran Sanxiz nomine, multis elatus diuitiis et potentia, dictum dominum 5 Petrum infantem fratrem suum accusabat et diffamabat in pluribus apud patrem, et sic quod propter ipsius degeneris uerba bilingua, quae pulsabant continue contra nobilem filium aures patris, paternus amor, qui omnem amorem uincere consuevit, in odium est conuersus. Multa etiam sinistra, cum militibus ac ciuibus Cataloniae et Aragoniae et cum Karolo rege Siciliae, contra inclitum infantem fratrem suum frater uipereus pertractauit; 10 propter quae nobilis infans Petrus, habens guerram secum, cepit castra ipsius et terram; demum cepit eum prope castrum de Pomars, et in Cinqua tradens fluctibus, acta uiperea uindicauit.

6. [*De recuperatione plurium castrorum in regno Valentiae.*] — Item cum post acquisitionem regni Valentiae in eodem regno remansissent palliati plurimi Sarraceni, castra plurima occupantes, contra bonae memoriae Iacobum regem et eius dominium calcaneum erexerunt, capientes et occidentes homines dicti regni. Et cum in ista rebellione essent inita multa bella ac 5 multi christiani pro Christi nomine interissent, in quodam bello, peccatis exigentibus, frater Petrus de Montecatano magister militiae Templi in Hispania fuit captus, et in eodem bello fuerunt plures fratres milites dictae militiae interfecti; uerum dictus magister, cum custodibus de captione affugiens, fuit ordinante Domino liberatus. Denique cum praedicti fidei ini- 10 mici toti regno Valentiae et Ecclesiae haec discrimina et alia continue plura darent, per quae non solum regnum praedictum, immo tota Hispania exponi credebatur periculo temporali, et quod est fortius, contra fidem, et nobilis memoriae dominus Iacobus rex praedictus, uergente deorsum conditione corporea, regnum suum defensare aequanimiter non ualeret, cum in dicto 15

— 3. thori *BSCD Bal.*; phedus *B.* — 4. suscepisset *CD*; adnotandi *C.* — 5. Ferran *CD Bal.*; Sanxius *S Bal.* Xanchius *C Sanchius D*; elatus: clarus *C.* — 6. infantem *S*; acusabat *BS.* — 7. degeneris *C*; qui *C.* — 9. hodium *S*; conuersus *BS*; etiam: enim *C.* — 10. Cathalonie *BS*; Carolo *CD*; Siciliae *S Scicilie C.* — 11. infantem *S*; frater: fratris *C* fratus *D*; uipereus: inpereus *S* impetus *C* imperus *D.* — 12. quae: quod *CD*; infans *S.* — 13. terram (*sic*) *C*; demum: denique *Bal.*; Cinqua *D Bal.* — 14. uiperea: inpea *S* inpia *C* impia *D.*

§ 6. 1. *Titol: manca CD*; cuperacione *S*; Valentiae: entiae *rosegat pel relligador B.* — 2. post: prius *CD*; acquisitione *CD*; in: et in *CD*; remansissent *BS* remancissent *C.* — 3. Sarraceni *C*; occupantes *D*; Iacobum *B.* — 4. erexerunt: crex(er)unt (?) *S.* — 5. inita: uicta *S* inhitā *CD.* — 6. interijssent *C.* — 7. Montecatano *BS Bal.* Montecateno *CD*; Yspania *BS.* — 9. affugiens *BSD* affugens *C.* — 11. ecclesie *D*; continuo *S*; pluria: prelia *CD.* — 12. que: quem *CD*; imo *BCD* ymmo *S*; Yspania *BS.* — 14. dominus: manca *S*; Iacobus *B*; ungentē *S* ugenti *C* ugentē *D.* — 15. deffensare *S*; equanimiter: equialenter *CD*; cum: cui *D.*

regno reuerendo senio ac iugibus febribus arceretur, illustris Petrus infans
 praedictus, cernens eminus regnum destrui, murum pro fide et Ecclesia se
 opponens, non degener filius diligenter exequitur uices patris. Sua igitur
 strenuitate castra praedicta abstulit Sarracenis, eos a toto regno Valentiae
 20 et eius finibus procul pellens, sic quod in regno praedicto, per industriam
 et strenuitatem domini infantis praefati, pacis ac quietis serenitas arrideret et
 hiemalis tempestas in aestiuam temperiem subito sit conuersa. Pulsis igitur
 a regno Valentiae et eius finibus inimicis, pace patri, regno et incolis eius
 data, mortuo patre, ut praedicitur, regnorum Aragoniae ac Valentiae necnon
 25 comitatus Barchinonae regimen est adeptus, et uere pro bono patre optimus
 filius regno et patriae fuit datus.

7. [*De captione castris de Montesa.*] — Mox etenim obsedit cum multi-
 tudine armatorum equitum et peditum regni sui castrum uocatum Mon-
 tesa; quod castrum non fuerat captum cum fuit regnum Valentiae adquisi-
 tum, sed eum Sarraceni tenuerant ab antiquo. Hoc castrum, propriis et
 5 suorum uiribus, mirabiliter annuente Domino expugnauit, cepit et inde
 omnes inimicos expulit, cunctos Christi cultui applicans christiano.

8. [*De sepultura domini Iacobi regis quondam.*] — Verum his rite ges-
 tis, filialis amoris et paternae reuerentiae non oblitus, cum archiepiscopo
 et episcopis omnibus, ac praelatorum aliorum et religiosorum ac clericorum
 cateruis, et nobilibus ac militibus, et maxima multitudine ciuium ac aliorum,
 5 quorum infinitus erat numerus, regni sui, cum immensa multitudine cereo-
 rum ad Populeti monasterium propriis humeris attulit [corpus] pii patris,
 et ibi cum missarum solemnibus, in Dei laudibus honorifice cum aromatibus
 sepeliuit.

9. [*De curia et coronatione domini regis Petri.*] — Ceterum patri tam

— 16. infans S. — 17. cernens eminus : e. c. B (*però amb signe d'interversió*) CD Bal.; ecclesia D. — 18. opo-
 nens B; exequitur S; igitur : scilicet CD. — 21. abans domini : dicti S; prephati B manca S; ac : et S; çere-
 nitas C. — 22. hyemalis BSC Bal. hycmalis D; stiuam SCD; pulusisque C pulsisque D; igitur : manca CD. —
 23. pace : *escrit dues vegades, però raillat S*; patri : manca S. — 24. ac : et CD. — 25. abans comitatus : et CD;
 Barcinone CD; optimus D.

§ 7. 1. *Títol* : manca CD; de : *rosegat pel relligador B*. — 2. Montesa : manca D (*un blanc*). — 3. cum :
 manca S; acquisitum CD. — 4. set B; tenuerunt C. — 5. inde : deinde CD. — 6. expollit C expellit D; cunctos :
 cunctis S crucio C crucis D; aplicans BSC.

§ 8. 1. *Títol* : manca CD; condam BS; uerum : cerum (*sic*) C; hiis BS hic C iis Bal. — 3. religios-
 sorum D. — 5. numeros D; inmensa BSC. — 6. propriis C; atulit BS; corpus *restitució Bal.* : manca BSCD. —
 7. sollempniis BS; honoriffice S. — 8. sepeliuit SCD.

§ 9. 1. *Títol* : manca CD; pater CD.

in sepultura quam aliis honore debito et regio satisfacto, non post multum temporis, die sancti Martini, apud Caesaraugustam, anno Domini MCCLXXXVI, celebrem curiam celebrauit; in qua interfuerunt Iacobus rex Maioricarum frater eius, archiepiscopus Tarraconensis et quasi omnes episcopi prouinciae Tarraconae, et omnes nobiles et multitudo magna militum sui regni. Ibi militiam recepit ac regalia insignia uniuersa, mantum uidelicet et colobium, sceptrum et pomum, coronam et mitram; ac demum idem rex, cum multo applausu et tripudio coronatus, plures et nobiles nouos milites ibi fecit, et tam ipsis militibus quam aliis pluribus in curia existentibus, munera magna dedit, magnis maiora, maioribus maxima largiendo.

10. [*De homagio et fidelitate facta domino regi per Iacobum regem Maioricarum, fratrem eius.*] — Sed cum post aliquod interuallum, propter quasdam feudales petitiones, dominus rex Petrus fratri suo Iacobo regi Maioricarum moueret aliquas quaestiones, idem dominus rex Petrus accessit ad Perpiniatum, et dictus rex Maioricarum fecit ei homagium pro regno praefato Maioricarum et Montepessulano ac comitatibus Rossilionis et Cerritaniae. Idem fecerunt omnes nobiles et alii milites ac pedites praedictorum locorum, subditi regis dicti Maioricarum, publice et cum publicis instrumentis.

11. [*Qualiter de Castella abstraxit dominam reginam, sororem suam.*] — Item cum Alfonsus rex Castellae reginam uxorem suam, sororem domini regis Petri, honore regio ac debito non tractaret, et super hoc ad inuicem dissiderent, rex Petrus praescriptus, manu armata, profunde per sex dietas Castellam intrauit, ac reginam praefatam et filios Ferrandi regis Castellae

— 3. Sesaraugustam S Çesaraugustam CD. — 4. interfuit CD; Iachobus B; Mayoricarum BS Majoricanum C. — 5. Terrachonensis BS Bal. Taracenensis D; et : manca C; quasi : manca CD. — 6. Terrachone BS Taracone D Terrachonae Bal. — 7. uidelicet : manca S; colobrum S. — 8. septrum CD; demum:dominum (?) S. — 9. aplausu BSC; et : manca S; et : ac CD; milites : manca CD; ibi : sibi CD. — 11. maiora : majori C.

§ 10. 1. Títol : manca CD; fidelitate : te rosegat pel relligador B; Iacobum : co rosegat pel relligador B; Maioricarum : arum rosegat pel relligador B Mayoricarum BS. — 2. set B. — 3-4. fratri suo-rex Petrus : manca S. — 3. Iachobo B; Mayoricarum B. — 5. Mayoricarum BS Majoricanum C; omagium CD; prephato BS; Mayoricarum BS. — 6. Montepesulano BSC; Rossilione S Rosilionis C Rocilionis D; Ceritanie SD Seritanie C. — 7. nobilijs D. — 8. regis dicti : d. r. C; dicti : manca D Bal.; Mayoricarum B; publici D; cum : manca S.

§ 11. 1. Títol : manca CD; abstraxit : xit rosegat pel relligador B; després reginam : Castelle B. — 2. cun C; Alfonsus S. — 3. hec CD; ac inuicem C. — 4. desiderent CD. — 5. prephatam BS.

— § 9, 5. archiepiscopus Tarraconensis. — da; cf. XXVII, § 6, ratlla 7.

Bernat d'Olivella (1272-1287).

— 5-6. filios Ferrandi regis Castellae primogeniti. — Els infants de la Cerda, Alfons i Ferran.

— § 11, 2. uxorem suam. — És a dir, Yolanda.

primogeniti secum duxit; quos, dum uixit, custodiuit intra limites regni sui. Reginam autem sororem suam non post multum temporis reddidit sibi ipsi, quia non adduxit eam animo detinendi.

12. [*De captione castri de Pontibus.*] — Item cum propter quasdam iurisdictiones et demandas quas dominus rex Petrus faciebat in comitatu Vrgelli, fuisset guerra inter ipsum regem et Fuxensem comitem ac Ermengaudum comitem Vrgelli, qui sub cura et potestate dicti comitis Fuxi erat, ipso Fuxensi comite tenente Monmagastre et castrum de Pontibus, tenente dicto domino rege reliqua comitatus, obsedit dictus dominus rex uillam et castrum de Pontibus, quam uillam cepit et combussit. Castrum quoque per dies aliquot tenens obsessum obtinuit, cum praedicto Vrgelli comite Ermengaudo et Guillelmo de Pontibus ac quibusdam aliis militibus Fuxensis comitis praelibati; super quibus praedictis petitionibus fuit pax inter dominum regem et ipsum Vrgelli et Fuxi comites reformata, et Ermengaudus comes libertati pristinae restitutus.

13. [*De captione castri de Balaguer, comitis Fuxi, Vrgelli, et Raimundi Fulconis et nobilium plurium in eodem.*] — Iterato nobiles Cataloniae simul cum Fuxensi comite super nouis quaestionibus et demandis mouentes domino regi guerram, ut renouata sentiret incendia grauiora ac pericula recidua, ipsius regnum et terram iniuria multiplici molestantes, et dum pacem quaereret, guerrae tempestas apparuit grauitatis; ceterum per dictos nobiles et eorum complices dominus rex dampnis pluribus et iniuriis lacessitus, non ualens aequanimiter tot damna et conuicia amplius tolerare, castrum obsedit Balagarii, in quo se receperant comes Fuxi, comes Vrgelli, comes Palearen-

— 6. custodiuit C; intra : in CD. — 7. auctem D; post : prius CD; tempore C tempore D.

§ 12. 1. *Títol* : manca CD; de : *rosegat pel relligador B.* — 2. iurisdictiones S; dominus : dictus CD Bal.; in : *en la interllinia B (corr.) manca CD Bal.*; comitu B comiti CD Bal. — 3. Vrgellensi Bal.; Fuxen CD; Ermengaudum *corregit en Ermengaudum C Armengaudum D.* — 4. Fuxen C; Fuxi erat : fuxerat D. — 5. Fuxen CD; tenente-de Pontibus : manca S. — 6. reliqui C reliqui D; obsedit C. — 6-7. et castrum-quam uillam : manca D. — 8. aliquos S aliquod CD; obsessum SCD. — 9. Ermengaldo C; Fuxen CD Fuxi Bal. — 11. comitis D; Ermengaldus *corregit en Ermengaudus C Hermengaudus D.* — 12. libertati : at *en la interllinia B (corr.)*.

§ 13. 1. *Títol* : manca CD; *uns mots* (de, comitis, Fulconis i eodem) *parcialment rosegats pel relligador B.* — 2. Cathalonie BS Catelonie C. — 3. Fuxen CD; mouentis CD. — 4. residua CD. — 5. passem C. — 6. ceterumque C; per : manca C. — 7. dampnis BS. — 8. dampna BS; tollerare CD. — 9. se : ce C; comes Fuxi : F. c. CD; comes Vrgelli : et c. V. CD; Palearum CD.

— § 12, 3. *Fuxensem comitem.* — Roger Bernat III; cf. XXVII, § 6, ratlla 15.

— § 13, 9. *comes Palearensis.* — Arnau Roger.

sis, Raimundus Fulconis uicecomes Cardonae, Raimundus de Vilamur uice- 10
comes, Raimundus Rogerii frater comitis Palearensis, Pontius de Ribeles,
Raimundus de Angularia et Aluaro frater comitis Vrgelli, cum pluribus aliis
nobilibus et copiosa multitudine militum aliorum; quos omnes cum castro,
directis ad idem machinis, famis inertia praegravatos, infidelitate hominum
dicti castris cepit et habuit ad sui omnimodam uoluntatem. Quem quidem 15
Fuxi comitem in castro de Siurana catenae regiae mancipauit; alios uero
tenuit in magnis conpedibus et catenis per ciuitates et castra uaria regni
sui; omnes alios milites simplices regia clementia reddidit sibi ipsis. In
isto medio, dum praedicti nobiles sub conpede regio tenerentur, per totum
regnum aequaliter fuit abundantia pacis magna; lapsu uero temporis, co- 20
mitem Fuxi et omnes alios nobiles soluit a regia captione, eisque tam iuris-
dictiones quam uillas et castra clementer restituit, quae ab ipsis in guerra
extorserat supradicta, muneribus insuper et nouis ac magnis redditibus eos
ditans.

14. [De uista quam habuit cum rege Franciae.] — Et sic in multa pacis
concordia existens cum magnatibus et aliis militibus regni sui, habuit uistam
Tolosae cum magna et pulchra militum comitiua cum Philippo rege Fran-
corum, qui sororem suam Elisabet habuerat in uxorem. Et inter alia petiit
audacter ab eo ut redderet uicecomitatum de Foneylet et Carcassonam ac 5
Rutinensem etiam comitatum et Amiliani; insuper, quod dimitteret omnes
demandas quas dictus rex Franciae faciebat nobili Iacobo fratri suo, regi
Maioricarum et domino Montispessulani, et hominibus eiusdem pro dominio
dicti loci Montispessulani et quasdam alias terras quae spectabant comitatu
Barchinonae. 10

— 10. Fulconis BS Fulcenis C; uicecomitis CD; Raymundus CD; uicecomitis CD. — 11. Raymundus CD; Rotgerii B Bal. Roger CD; Palearum CD; Pontius: eius en la interlinia B (corr.); Ribelles CD. — 12. Raymundus CD; de: d B manca CD; Angularia B Augalaria correxit en Angularia C Augularia D; Aluaro C. — 14. mathinis S; inertia BS Bal.; praegravatis CD; infidelitate: in en la interlinia B (corr.). — 15. cepit S; sua S. — 16. Ciurana C; catene BS. — 17. magis S; conpedibus C; catenis BS. — 18. regie C; clementie C; ipsis D. — 19. sup S; conpendi C conpedi D. — 20. habundantia BS; lapsu B labu S. — 21. iuridiciones BS. — 22. que: qui CD. — 23. extorserat supradicta: s. e. CD; extorserat BS (corr. al marge de la dreta B); ac: et CD. — 24. ditaris S.

§ 14. 1. Titol: manca CD; habuit cum: t i cum rosegats pel relligador B. — 2. incistens CD. — 3. Tholose BS; pulchra BSCD Bal.; militum: comitum S; Philipo BS Bal.; Franchorum BS. — 4. cui CD; Elisabet BS Bal.; habuerat: er en la interlinia B (corr.) habuit CD. — 5. eo: ea C; Foneylet S Foneyllet CD; Carcassonam S. — 6. Putinensem CD; dimitteret BCD. — 7. demandes S; nobili: manca CD; Iacobo B; regi: manca Bal. — 8. Maioricarum BS; Montispessulani BC Montispesullani S. — 9. Montispessulani BC Montispesullani S. — 10. Barchinone CD.

15. [*Qualiter iuit contra Sarracenos apud Alcoyl.*] — Regressus ad propria inclitus Petrus rex Aragonum, antecessores suos animositate nobili cupiens anteire, disposuit barbaras subire nationes extra limites regni sui, pace data et iustitia uniuersaliter regno suo. Congregato igitur nauigio
 5 galearum et nauium armatarum, cum nobilibus et pluribus aliis militibus ac peditibus regni sui, apud Port Fangos posuit se in mari, et inde nauigans, cuidam castro applicuit nomine Alcoyl barbarae feritatis. Quod castrum et locum cum quibusdam aliis castris uicinis eidem deuastauit, ac dictorum barbarorum plurimas et maximas fecit strages; quibus omnibus deuictis et
 10 mortuis, fecit ibi ecclesiam in honore domini Iesu Christi et apostoli sui Petri : illa enim die ceperat dictum locum.

16. [*Qualiter misit legatos suos ad papam.*] — Verum in eodem loco d'Alcoyl per dies aliquot trahens moram, dominus rex praedictus misit solemnes nuntios suos domino Martino summo pontifici qui tunc erat, ut si uellet ei dare ac suis indulgentiam, ut est moris, et alias auxilium et fauorem,
 5 ipse erat paratus ire in Africam contra inimicos crucis Christi et barbaram feritatem. Sed dominus papa, ductus consilio minus iusto, nec bene recepit legatos domini regis praedicti, nec eius annuit petitionibus multum iustis; propter quod dominus rex praedictus suum propositum non post multos dies in aliud commutauit.

17. [*De morte Manfredi.*] — Ceterum cum Manfredus Siciliae rex praefatus, socer praedicti domini regis Petri, multum cum Romana ecclesia discordasset et potenter regnum et alia citra uoluntatem Ecclesiae multo tempore obtineret, tandem Karolus proximo nominatus, frater regis Franciae

§ 15. 1. *Titol* : manca CD; aput B; propia C. — 3. disposuit D. — 4. congregatio D. — 5. pluribus aliis : a. p. CD. — 6. peditibus C; Fanguos S; pussuit D; çe C; et inde : in CD. — 7. aplicuit B; nomine : nunc CD; Alcoll CD; barberç C; quod : *doblat* D. — 8. eisdem S; deuastauit C; ac dictorum : adictorum C. — 9. barbarum CD; et maximas : ac m. CD. — 10. ecclesiam D; Ihesu BS Hiesuchristi C.

§ 16. 1. *Titol* : manca CD; qualiter : q *rosegat pel relligador* B; ad : *idem* B. — 2. de Alcoll CD; ali-quod D; missit CD; sollempnes B solempnes S. — 3. summo : R. CD; potiffici S. — 5. Africam BSC. — 6. set B; concilio CD; recepit : receptos CD. — 8. propositum D. — 9. alium CD; comutauit BS.

§ 17. 1. *Titol* : manca CD; de : *rosegat pel relligador* B; Manfredi B Macfredi S; Manfredus B Macfredus S; Scicilie SC; prephatus BS. — 2-4. Petri-tandem : Petri uoluntatem Ecclesiae multo tempore obtinere multum cum Romana ecclesia discordasset et potenter regnum et alia citra, tandem S. — 2. ecclesia D. — 3. *entre* Ecclesiae i multo : obtinuisset et potenter regnum et alia contra uoluntatem Ecclesie, *aquests darrers mots, després* et potenter, *envoltats d'un traç* C; discordasset et potenter regnum et alia citra uoluntatem Ecclesie D. — 4. *abans* obtineret : adquisiuit, *però expuntuat* B adquisiuit CD; obtineret : optineret B et optinet C obtinet D; Carolus CD; proxime C proxime D; numinatus S nuncupatus CD; fratris C.

— § 15, 6. *Port Fangos.* — Aquest port, que avui ja no existeix, estava situat a la gola de l'Ebre.

Ludouici, comes Prouincia et Andegauiae, contra praedictum Manfredum 5
per Romanos pontifices inuocatus, [ut] aduersus eum in multitudine arma-
torum, equitum et peditum dimicaret, in campo Beneuentano obtinuit con-
tra eum. Quo deuicto et interfecto per Karolum et suos, et nobilium ac
militum aliorum et peditum innumerabili strage facta, habuit et tenuit per
multum temporis potentissime dictus Karolus totum regnum; attamen prodi- 10
tione suorum dictus Manfredus dicitur interemptus.

18. [*De morte Corradini.*] — Cum autem aliquanto lapsu temporis Cor-
radinus, filius Corradi regis Siciliae, ad quem dictum regnum recta linea
pertinebat, uenisset cum Henrico fratre regis Castellae et aliis pluribus no-
bilibus in multitudine militum et peditum copiosa contra Karolum supra-
dictum, fuit deuictus exercitus Corradini, et ipse Corradinus Neapolim inno- 5
xie decollatus publice in platea. Henricum uero, quia consanguineus et
germanus ipsius erat, carceri mancipauit; aliorum autem non fuit numerus
occisorum. Quibus auditis, dominus rex Petrus cum existeret adhuc in-
fans, concepit ilico et bibit in pueritia quod postea contra Karolum ructuauit.

19. [*Qualiter Siculi in sui auxilium aduocauerunt dominum regem Pe-
trum.*] — Hic praefatus Karolus, mortuis omnibus nobilibus regni sui, et
fuso multo innoxio sanguine Gallica feritate, quibusdam erutis oculis, aliis
manibus et pedibus mutilatis, nonnullis etiam perpetuo carceri mancipatis,
ac pluribus perenni exilio deputatis, indiscreta dominia, dira regimina, onera 5
importabilia miserorum affixit humeris regni sui. Quibus male patratris, et
per gentem miseram multis annorum curriculis misere toleratis, cum iam eis
praeter mortem nil aliud superesset, clamantes ad Dominum, brachium no-
bilis domini Petri regis praedicti Aragonum et eius clementiam inuocarunt,

— 5. Ludoyci *B Bal.* Ludeyci *S*; Matfredum *B Macfredum S.* — 6. potiffices *S*; aduerssus *B.* — 7. optinuit *BS.*
— 8. Carolum *CD.* — 8-9. et nobilium- peditum : et nobiles milites et alios et per dictum *C* et nobiles milites
et alios et puer (*sic*) dictum *D.* — 10. Carolus *CD*; attamen : hoc tamen *CD* ac tamen *Bal.*; prodictione *D.* —
11. Matfredus *B Macfredus S.*

§ 18. 1. *Titol* : manca *CD*; dum *D*; auctem *D*; aliquando *CD*; lapssu *B* labssu *S*; Coradinus *C.* — 2. Sci-
cilie *SC.* — 3. Henrico : heretico *S.* — 4. multitudinem *CD*; Carolum *C* Carolus *D.* — 5. innoxie *D.* — 6. pla-
thea *BS*; Henricum *correcció Bal.* : Henricus *BS* Enricus *CD*; quia : qui *CD*; et : manca *S Bal.* — 7. auctem *D.*
— 8. occisorum *D*; adhuc : manca *CD*; infans *S.* — 9. illico *SC*; Carolum *CD*; nictauit (*sic*) *C.*

§ 19. 1. *Titol* : manca *CD*; sui : i *rosegat pel relligador B*; aduocauerunt : unt *rosegat pel relligador B*; re-
gem : manca *S.* — 2. prephatus *BS*; Carolus *CD.* — 3. innoxio *C*; erutis : trucus *S*; oculis *B.* — 5. pluibus *C*; perhen-
ni *B* perhempni *S* parenni *C*; honera *BS.* — 6. inportabilia *SC*; misserorum *D*; afixit *B.* — 7. misseram *D*; tollera-
tis *CD*; eis : eris *S.* — 8. praeter : propter *CD*; nichil *C*; clamantis *C*; barchiun (*sic*) *S.* — 9. regis : regni *C*; inuo-

— § 18, 3. *regis Castellae.* — És a dir, Alfons X.

10 eique apud Alcoyl ambaxatores proprios direxerunt, ut eos a mortis ignominia et exitiali gladio eripere dignaretur.

20. [*Qualiter dominus rex Petrus concessit legatis Siciliae quod uolebant.*]

— Verum inclitus et strenuus rex Petrus, qui semper in omnibus suis actibus lineam sui generis factis et dictis extulit, ad fortia mittens manum, habito consilio procerum et nobilium sui regni, uotis clementer annuit legatorum.

5 Obtento itaque a domino rege Petro praedicti nuntii quod uolebant, ad propria remearunt, et deinceps singuli omnes simul regi Karolo et suis offerre aliqua regia seruitia denegarunt. Propter quod ipse Karolus Messanam obsedit ciuitatem cum infinita multitudine equitum et peditum armatorum, quos parauerat contra Michaellem Palaeologum imperatorem Constantinopolitanum, sed in sui destructionem et perniciem gentis suae peregrinationem
10 et uotum habuit commutare.

21. [*De aduentu domini regis in Siciliam.*] — Ad gemitus igitur et singultus omnium Sicularum motus Petrus Aragonum rex illustris, erga miseros et captiuos pandens uiscera pietatis, in nomine Iesu Christi intrauit Siciliam, caterua nobilium suorum militum constipatus, cum ad dominam reginam

5 et filios suos regnum praedictum Siciliae successiua linea pertineret. Applicuit autem cum suo nauigio ad Trapanam ciuitatem, in qua non multum se condonans requiei, gressus suos contra Karolum uotis continuis dirigebat. Et cum incolae regni illius phaleratum regem cernerent in decore, ruunt populi cateruatim, «*Viuat rex!*» unanimiter proclamantes; sicque ire
10 continuatis dietis diplomate non cessauit usque ad ciuitatem Messanensium est perlatus. Illum enim sitibundo pectore sitiebat, qui multorum sanguinem fuderat innocenter et iugo indomito colla Sicularum presserat seruitute.

carent CD. — 10. Alcoyl : *escrit sobre de al Coll C Alcoll D*; ambexatores BS anbaxatores C; propios C; direxerunt : duxerunt CD.

§ 20. 1. *Titul* : manca CD; dominus rex : r. d. S; Petrus : manca B. — 3. generi C; mitens BS; habitu C. — 4. concilio CD; procerum : predictorum CD. — 5. optento BC; uolebat C; propria C. — 6. Karolo CD; offerre C. — 7. denegarent CD; quod : *en la interlinia B (corr.)*; Carolus CD. — 9. pauerat (?) S; Michaellem C; Pelealogum BS; inperatorem C. — 10. set B; destructionem S. — 11. comutare B.

§ 21. 1. *Titul* : manca CD; de : *rosegat pel religador B.* — 2. Scicularum S; illustris : manca CD; miseros CD. — 3. uicera CD; Ihesu BS manca CD; Sciciliam SC. — 4-5. cum ad-pertineret : *al marge de l'esquerra B (corr.)* — 5. Scicilie S Cicilie C; successiva D; aplicuit B. — 6. auctem D; Trapennam S; sibi C. — 7. requiey S; Carolum CD. — 8. phaleratum : *escrit al costat de prelatum raillat C prelatum D*; indecorè Bal. — 10. diplomare S; Messanensium B Messannensium S Messinentium C Messinensium D. — 11. perlatus : prolatus CD; illum : *illam corregit en illum B illam Bal. illic C.* — 12. fuderat : manca S; indomite C; Sicularum S; preserat C.

22. [De fuga et eiectione Karoli a Sicilia per dominum regem Petrum.]
 — Susceptus est igitur cum multo applausu et tripudio ac ingenti et ineffabili gaudio rex Petrus inclitus per Messanos, et ei ut regi et domino proprio conferunt se et locum. Cuius aduentum cum rex Karolus praesensisset, dederunt ipse et omnes sui exercitus terga fugae, et in contigui maris praecipitium fugientes, tum timore nobilis regis Petri, tum marino gurgite fluctuante, hiatum ultimum magna pars ipsius exercitus receperunt; et qui contra reges multos hostis antiquus uictor semper extiterat, nunc cum exercitu quatuordecim milium equitum armatorum uictus fuit per modicos, sed per bonos, ac industriam et cor nobile regis Petri. Tanta fuit igitur regis Petri animositas et suorum, quod eorum aspectum sustinere Gallici non ualebant. Karolo nempe iam expulso de solio et sede propria regni sui, nobilis ac strenuus rex Petrus, Siculis «Viuat rex!» acclamantibus uiua uoce, apud Palermum cum regnicolis omnibus in genere celebrem curiam celebrauit; in qua, omnibus pristinis libertatibus Siculis restitutis, ac de thesauro regio magnis muneribus elargitis, incolae regni Siciliae eum ut regem proprium et dominum habuerunt. Postea dominus rex misit ad dominam Constantiam reginam Aragonum et quandam filiam paruulam et Iacobum ac Fredericum filios eorundem; qui cum uenissent, honorifice per Siculos sunt recepti. Dominam reginam insuper ut reginam et naturalem dominam susceperunt.

23. [De multis proeliis in Calabria et morte comitis d'Alanzo.] — Cum autem dominus rex Petrus regnum Siciliae strenue gubernaret, exterminato rege Karolo de eodem et degente in Calabria et Apulia sine regno, non con-

§ 22. 1. Titol : manca CD; fugua S; eieccione S; Caroli B. — 2. suceptus C; aplausu BSC; inefabili BCD. — 4. Carolus CD. — 5. fugae : fugere CD. — 6. fugientes : manca Bal.; tum : cum SC; tum : cum SCD. — 7. hyatum C; parcs S. — 8. ostis CD; antiquus BS; extiterat : exitit *corregit en* extiterat C exitit D; nunc : nec CD. — 9. milium : militum S milia CD; set B. — 10. industrium S; nobilis SCD; fuit igitur : i. f. CD. — 11. animositas : mo en la interlinia B (corr.); aspectum : spectrum CD; sustinere Gallici : G. s. CD. — 12. Carolo BSCD Bal.; propia C. — 13. acclamantibus B clamantibus S. — 15. pristinis libertatibus : al marge de la dreta B (corr.) manquen CD. — 16. Cicilie C; propium C. — 18. Iachobum B; Fradericum C. — 19. eorundem B; honoriffice S. — 20. domina CD; insuper : manca CD; suceperunt C; *després* susceperunt : cum ad dominam reginam Aragonum et filios suos regnum [et r. CD] predictum Sicilie [Cicilię C] successiua linea pertineret BCD, però anul·lat pel terme uacat B : *aquests mots es troben ja en el § 21, ratlles 4-5.*

§ 23. 1. Titol : manca CD; Calabria : ria rosegat pel relligador B; de Lanzo S. — 2. auctem D; Cicilię C; exterminato : determinato C. — 3. Carolo BCD Bal.; et Apulia : et A escrit sobre un raspat B (corr.).

— § 22, 18. *quandam filiam paruulam.* — bert, més tard rei de Nàpols; cf. XXX, § 16, Es tracta de Yolanda, casada en 1297 amb Ro- ratlla 22.

tentus dominus rex Petrus quod eum cum suis de Sicilia expulisset, eundem
 5 de Calabria expellere conabatur. Misit itaque ad partes illas electos milites
 et pedites, qui obtinuerunt a dicto rege Karolo et suis castra, uillas et alia
 plura loca, armis continue dimicantes. Inter quas acies contigit quadam
 die in loco uocato a la Catuna quendam insultum fieri in aduersos, in quo
 fuit uulneratus nobilis Petrus comes d'Alanzo, frater regis Francia, uir
 10 christianissimus, qui postea mortuus pro uulnere illo fuit. Ibidem et alibi
 plures ceciderunt et alii inimici.

24. [*De bello personali faciendo inter Karolum et dominum regem nos-
 trum.*] — Dum haec agerentur, tractatum fuit et firmatum inter dominum
 regem Petrum et Karolum Siciliae quondam regem, ut in eorum persona
 propria et cum centum militibus ex parte illorum qualibet bellum fieret
 5 inter eos, sub conditione quod quicumque alium deuinceret, absque contra-
 dictione regnum Siciliae obtineret, insuper etiam quod deuictus coronam ac
 sigillum deponeret, et quod nunquam regem faceret se uocari. Ad hoc
 bellum fuit certa dies apud Burdegalas constituta, et pro curia rex Angliae
 assignatus.

25. [*De reditu Siciliae ad Cataloniam domini regis Petri.*] — Domino
 igitur rege Petro ad regnum Aragoniae regredi proponente pro ordinando
 et expediendo proximo bello dicto, in regno Siciliae magnum nauigium or-
 dinauit, cui pro amirayl Rogerium de Lauria, quendam nobilem militem de
 5 Sicilia oriundum et nutritum a pueritia ab ipso domino Petro. Disposito
 itaque regno Siciliae per terram et mare, cum magna uictoria et triumpho

— 4. eum : cum C; cum suis de Sicilia expulisset : de S. c. s. e., però de Sicilia ratllat i afegit al marge de l'esquerra, amb senyal després suis B (corr.) de S. [Cicilia C] c. s. expulisset CD; eundem S. — 5. misit D; illos CD. — 6. optinuerunt B; Carolo BCD Bal. — 7. inter : ter en la interlinia B (corr.); quas : la s afegida B (corr.); contigit : contigue CD; quodam C. — 8. Canina Bal.; aduersos B aduersarios CD. — 9. nobilis : en la interlinia B (corr.); comes : comitis corregit en comes C comitis D; dalanzo, la primera a sobre un raspas B (corr.) de Lanzo S de Lanzo CD; frater : fratris corregit en frater C fratris D. — 10. cristianissimus C. — 11. et alii : manca S ratllat C.

§ 24. 1. Titol : manca CD; Carolum B. — 2. dum : uerum dum C uerum D; agerentur : aguntur escrit sobre agent ratllat C agent D. — 3. Carolum CD; Cicilie C; condam BS Bal.; rege D. — 4. propia C; quolibet C. — 5. deuincet CD; contradicione S. — 6. Ciciliq C; optineret B. — 7. deponet B (l'abreuiatura et apagada). — 8. Burdegales SCD.

§ 25. 1. Titol : manca CD; ridditu S; Siciliae : Ci (sic) S; Cathaloniam S. — 2. proponenter D; preordinando CD. — 3. et : manca BS Bal.; Cicilie C. — 4. amirayl : la a inicial sobre un raspas B (corr.) almirall CD; de Lauria : e i Lauria rescrits sobre un raspas B (corr.) Luria C. — 5. Cicilia C. — 6. Ciciliq C; triumpho S triumpho C.

— § 23, 9. regis Francia. — Es refereix a Felip III l'Ardit.

— § 24, 8. rex Angliae. — Eduard I (1272-1307).

ad propria remeavit. Remanserunt autem in regno Siciliae domina regina et filii eius ambo, et Rogerius supradictus cum pluribus strenuis militibus Catalanis.

26. [*De aduentu domini regis Petri ad Burdegalas pro bello cum Karolo faciendo.*] — Sed nobilis rex Aragonum diei certaminis cum Karolo non oblitus, cum a multis tam Angliae quam Francia et ipsius etiam Aquitaniae secretos nuntios recepisset, quibusdam uerisimilibus suspicionibus interiectis nullatenus compareret, cum dies proximo iam instaret, praedictis nuntiis 5 noluit acquiescere, sed per multa pericula iter agens, cum inuictus et egregius dominus semper esset, seruum se inter suos milites per uaria ductus pericula simulabat; et qui solebat in sericis et gemmatis aureis anteire, nunc seruit suis militibus et aliis, scutifer simulatus, ut modo quolibet diei proelii interesset. Peragratis igitur Domino comite periculis memoratis, equo in- 10 sidens phalerato, clipeo protectus et galea, apud Burdegalas in campo belli comparuit die data coram senescalco regis Angliae, paratus de iure suo et armorum strenuitate cum Karolo experiri; et senescalcus dixit ei quod non posset eum tenere securum, et mandabat ei ex parte regis Angliae quod recederet statim inde. De comparitione sua fecit fieri publica instrumenta; 15 et sic per multos anfractus et deuia ac uiarum discrimina, necnon per multas inimicorum insidias, ad propria est reuersus. Ecce in quantis nobilis rex Petrus, de uictoria in uictoriam proficiscens, de rege Karolo triumphauit.

27. [*De pace reformatata inter regem Castellae et filium suum per dominum regem nostrum.*] — Cum autem inter Alfonso regem Castellae et filium

— 7. propia C; remanserunt BS; auctem D; Cicilię C. — 9. Catalanis S.

§ 26. 1. Titol : manca CD; Petri : manca B; Burdegalam BS; Carolo B. — 2. set B; diei : dicti CD; Carolo CD. — 3. cum : eum *corregit en* cum B eum S; quam : tanquam, però tã *expunuat* B tanquam C tamque D. — 4. uerisimilibus D. — 5. compereret C; proximus C proximus D; predictus CD; nuntius CD. — 6. acquiescere C acquiescere D; set B; iter : inter CD. — 7. semper esset : se esse *escrit sobre* semper esset *ratllat* C; se : manca CD. — 8. gemmatis B. — 9. suis : seruis BSC manca D; stutifer S. — 10. peregratis CD. — 11. phalerato BS; clipeo CD Bal.; Burdegalas SCD. — 12. coparuit B comparuit C; coram *doblat* C; senescal. do BSCD. — 13. Carolo CD; senescalcus SCD. — 15. recederet : rederet S. — 16. anfractus S Bal.; discrimina C; necnon : nec *afegit sobre* non C non D; multos C *corregit en* multas D. — 17. ad propria est reuersus : *al marge de l'esquerra* B (corr.); propia C. — 18. proficiscens S proficiscens C; Carolo CD; triumphauit S.

§ 27. 1. Titol : manca CD. — 2. regem : em *rosegat pel relligador* B; auctem D; Alfonso B Alfonso S Alfonso CD.

— § 25, 7-8. *domina regina et filii eius ambo.* — Cf. més amunt, § 22, ratlles 17-19.

— § 26, 12. *senescalco regis Angliae.* — Joan de Grailly, senescal de Guyena, mort després de 1301.

— 15. *publica instrumenta.* — BALUZE ha publicat en la *Marca Hispanica*, col. 579-96, diversos documents relatiu a aquesta qüestió, especialment, col. 581-587, una carta-patent de Pere III.

eius Sanxo, nepotem dicti nobilis domini regis Petri, magna ingratitude
 quaestio esset orta, dum de Burdegalis pro bello praedicto, ut praedicitur,
 5 ad regnum suum iter ageret, dictae quaestionis et ingratitude recordatus,
 pro reformanda pace inter gentes de Castella et dictum Sanxo, in regnum
 Castellae ab itineris sui rectitudine est digressus; et al Groyn ac locis aliis
 dicti regni aliquam moram agens, per ipsius domini regis Petri industriam
 et consilium prouidum gentes ad amoris foedera sunt reductae, sic quod
 10 praefatus Sanxo per nobilis auunculi sui habitum tunc consilium, mortuo
 patre, regni Castellae regimen est adeptus. Qui dum auunculum suum no-
 bilem regem Petrum pro guerra regis Franciae et Ecclesiae cerneret anxiani
 et inuadi per Gallicos perfidos suum regnum, tanti oblitus seruitii quod per
 eum susceperat in sui et regnicolarum Castellae discordia ac per eundem re-
 15 formata concordia inter eos, nunquam dicto egregio auunculo suo armorum
 fauoris seu alterius alicuius consilii patrocinium uoluit impartiri, nuntiis
 pluribus ac litteris requisitus.

28. [*Qualiter sui de Aragonia fugerunt in quodam bello iniendo contra
 Gallicos in Nauarra.*] — Cum autem in ipso itinere peruenisset ad uictorem
 omnium regem Petrum, quod contra eum in Nauarra congregatus esset
 magnus exercitus Gallicorum, proeliari cupiens cum eisdem ac deuincere
 5 eos credens, Aragonenses milites et pedites, praeterquam de Calatayu et
 aliis paucis locis, eidem domino regi in ipso belli initio defecerunt, propter
 quod dictum proelium et habenda uictoria habuit remanere.

29. [*De captione Karoli principis, filii regis Karoli.*] — Rogerius quippe,
 qui in nauigio domini regis Aragonum et Siciliae amirayl fuerat assignatus,
 uenit coram Neapolim cum galeis; quem cum uidisset, Karolus princeps
 Salerni, primogenitus Karoli regis quondam Siciliae supradicti, fecit armari

— 3. Xanxo B Bal. Sancho CD. — 4. Burdegallis B Burdegales C; *després* Burdegalis: pristinis libertatibus,
però rallat B. — 5. iter: inter *corregit en iter* C inter D. — 6. Xanxo B Bal. Sancho CD; regno CD. — 7. Cas-
 tellae: manca D; degressus C; Algrojn C Algroin D. — 9. concilium CD; gentis CD. — 10. prephatus BS; Xanxo
 B Bal. Sancho CD; per: et CD; auunculi C; habitu D; concilium CD. — 11. auunculum C. — 12. ecclesia C;
 serneret C; anxiani BS Bal. — 14. suceperat C; eundem S. — 16. concilii CD; uoluit: noluit S; inpartiri C.
 — 17. literis BSCD Bal.

§ 28. 1. *Títol*: manca CD; fuierunt S. — 2. auctem D. — 3. omnium: manca CD. — 4. proeliari: pre-
 liatis C; cum: eum C. — 5. Aragonensses B; de: manca CD; Catalayu Bal.

§ 29. 1. *Títol*: manca CD; Caroli B; Caroli B. — 2. *després* domini: Petri CD; Cicilię C; amyrall S
 almirall CD; fuerat: fuit CD; assignatus SC. — 3. Neapoli S; Carolus CD. — 4. Caroli CD; regis quon-
 dam: q. r. CD; condam BS Bal.; Cicilie C.

— § 27, 7. *al Groyn*. — Llegeixi's «Logroño».

multitudinem galearum, et posuit cum multis nobilibus armatis, militibus 5
 et peditibus se in eis. Et cum insequeretur Rogerium cum magno tubici-
 natorum et armorum strepitu ac tumultu, tradidit eum Dominus cum omni
 exercitu galearum in manus Rogerii praelibati, quem, Deo laudes, cum magno
 triumpho et uictoria secum in Sicilia duxit captum. Benedictus Deus Is-
 rael, quia regno nostro et Siciliae per alium non poterat pax haberi! Hic 10
 Karolus princeps Salerni, traditus carceri nobilis regis Iacobi, fuit ab aetatis
 suae primordio timens Deum, patris saeuitiam non in aliquo imitatus. Hic
 in iustitia sua, permissione et ordinatione diuina, non sua sed patris nocen-
 tia, fuit traditus parti nostrae, et ut per eum regnis Aragoniae ac Siciliae
 pax daretur. Hic ante captionem et post semper habuit cor ad pacem, 15
 dicens et asserens in dictis regnis quomodolibet fieri pax per eum.

30. [*De captione castris d'Albarraym.*] — Cum etiam Iohannes Nuniz,
 nobilis baro Castellae et dominus ciuitatis et castris d'Albarraym, denegaret
 dicto domino regi Petro dominium dicti loci d'Albarraym, ac multa damna
 et mortes regno Aragoniae intulisset, et nobilis rex Petrus pluries hoc clausis
 oculis sua clementia pertransisset, et praedictus nobilis eidem domino regi 5
 et suis inferre nouas et intolerabiles iniurias non cessaret, non potuit plus
 dissimulare, clamore gentium ualido excitatus. Opinatissimum igitur et
 inexpugnabile castrum d'Albarraym strenuus rex obsedit; et cum in omnibus
 existeret semper uictor, post multum temporis cepit castrum. In obsidione
 autem castris ipsius fuit dicto domino regi Petro mors Karoli, regis quondam 10
 Hierusalem et Siciliae, nuntiata. Non fuit qui propter interitum inimici
 motum ad laetitiam in eius facie cognouisset, sed dixit quod de melioribus
 militibus de mundo mortuus erat unus. Notandum uero quod quando
 praedictum castrum d'Albarraym obsedit, iam eum diffidauerant rex Fran-

— 6. *després* peditibus : et posuit *CD*; magna *C*. — 7. armorum : armatorum *S*. — 9. triumpho *C*; in : manca *S*; Sicilia *C*. — 10. quia : qui *S*; Scicilie *S* Cicilię *C*. — 11. Carolus *CD*; Iachobi *B*. — 12. imitatus : inuitatus *C*. — 13. permissione *C*; set *B*. — 14. ut : tunc *C*; ac : et *SCD*; Cicilię *C*.

§ 30. 1. *Titul* : manca *CD*; etiam : autem *C* auctem *D*; Nunius *CD*. — 2. baro : lxa (*sic*) *S*; de Albarraym *CD*. — 3. rege *C*; delbaraym *C* de Albarraym *D*; dampna *BS*. — 4-5. et nobilis-pertransisset : manca *S*. — 4. nobilix *C*; plures *C*; clausis *D*. — 6. intollerabiles *S*. — 7. exitatus *CD*. — 8. expugnabile *CD*; de Albarraym *CD*. — 10. auctem *D*; Caroli *CD*; condam *BS Bal.* quendam *C*. — 11. Iherusalem *BS Hyerusalem C*; Cicilię *C*; qui : en la interlinia *B* (*corr.*) manca *CD*. — 12. melioribus *S* maioribus *C*. — 14. de Abarrajn *C* de Albarraym *D*; difidauerant *B* diffidauerat *C*. — 14-15. Franciae et Castellae : *C*. et *F. Bal.*

— § 30, 14-15. rex Franciae et Castellae. — És a dir, Felip III l'Ardit (1270-1285 i Sanç IV (1284-1295)).

15 ciae et Castellae et plures nobiles aliunde; et licet hi eidem intulerint multas minas, alii suaserint blandimenta ut ab obsessione cessaret, tamen nec terrore concutitur, nec seducitur blandimentis, usquequo, ut praedicitur, praedictum castrum regia strenuitas expugnauit. Siluit igitur a facie ipsius hostis praefati nobilis feritas inimica.

31. [*Qualiter dominus rex Petrus uenit Perpinianum, cepit uillam et castrum, et fuga regis Maioricarum.*] — Cum uero, ut supra tactum est, inter dominum Petrum regem Aragonum et dominum Iacobum fratrem eius, regem Maioricarum, essent initae communiter et publice pactiones, fide-
 5 litates et homagia, ut alter alterum contra quemcumque cum omni gente sua, castris, uillis et ciuitatibus, ut feudatarius dominum et dominus feudatarium, defensaret, ac dominus rex Petrus fratrem suum regem Iacobum litteris et nuntiis requisisset ut iuuaret eundem contra regem Franciae, quem
 10 contra se et regnum suum uenire manu armata fuerat suspicatus, praefatus rex Iacobus nedum dominum Petrum regem fratrem suum iuuare annuit, immo nec uistam secum habere uoluit, requisitus per fratrem pluries et pulsatus. Et cum contra praedictum regem Iacobum ualida et cogens suspicio haberetur de iuuando praedictum regem Franciae contra fratrem, sicut facti series et rei ueritas postea nequiter comprobauit, iuit dominus rex Pe-
 15 trus Perpinianum, et cepit uillam et castrum, regem et reginam cum filiis eorundem, ac Amalricum filium Eymerici de Narbona, et quendam nobilem de Durban, equum ipsius regis, aurum, argentum et alia multa munera pretiosa, et consiliarios eius omnes. Et his captis omnibus infra castrum, rex

— 15. hii BSC ii D Bal. — 16. suaserunt S; obsedione S obsidione CD. — 17. ceducitur C. — 18. regis C regi D; spugnauit CD. — 19. prephati BS.

§ 31. 1. Titol : manca CD; Perpinianum : Perp rosegat pel relligador B Perpiniani BS. — 2. fugam S; Mayoricarum BS; cum : dum C. — 3. dominum : dictum CD; Iacobum B. — 3-4. fratrem eius regem Maioricarum : r. M. f. e. CD. — 4. regem : manca B Bal. rege D; Mayoricarum BS; inhite C inhite D; després initae : et facte CD; comuniter BSC; pactiones S. — 5. omagia C; després alter : ad C. — 6. feudatarius S feudatarium S. — 7. defensaret B deffensaret S; Iacobum B. — 8. litteris et nuntiis : n. et l. CD; literis BS. — 9. fuerat suspicatus : suspicabatur C suspicabatus D; prephatus BS. — 10. Iacobus B; nedum : dum *al marge de la dreta B (corr.)*. — 11. imo BC; uistam : iuctum (*sic*) C justam D; requisitus : resitus (*sic*) S. — 12. Iacobum B; suspicacio S. — 13. sicuti C. — 14. facta CD; conprobauit C. — 15. Perpiniani BS (*corr. en S*); regem : et r. CD regem C. — 16. Amalricum S Almiraum CD. — 17. equum BS; després aurum : et CD. — 18. conciliarios CD; hii BS iis D Bal.; infra : in CD.

— § 31, 15-16. *reginam cum filiis eorundem.* — Per la regina Esclarmonda, cf. XXVII, § 6, ratlla 14; quant als fills, es deien Jaume, Sanç, Ferran i Felip.

— 16-17. *quendam nobilem de Durban.* — Probablement, Bernat de Durban, vassall d'Aymeric IV (o V), vescomte de Narbona. (Vegeu *Hist. gén. de Languedoc*, ed. PRIVAT, IX, p. 137).

Iacobus praedictus per quandam secretam et immundam ac foetidam castri fistulam, in qua misit et posuit se secreto, nullo penitus hoc sciente, fratrem ueritus, quem in multis offenderat, euasit cautius manus eius. Sed dominus rex Petrus, cum regina et filiis ipsius, ac Amalrico de Narbona et illo de Durban, et consiliariis ac familiaribus supradictis, ad propria est reuersus. Reginam autem usque ad Figuerias duxit secum; ibi reddidit eam nobilibus Cataloniae, qui attinebant ei proxima linea parentelae; sed usque Barchinonam filios duxit secum, et illum de Durban, et consiliarios supradictos. Quos filios cum delicate ac diligenter nutriret in palatio Barchinonae, quidam miles nomine Vilar, qui multo tempore in Catalonia fuit exul, de partibus adueniens Carcassonae, aufugit cum eis lapsu temporis fraudulenter et regi Maioricarum eos reddidit saepefato. Omnes alii se redimere habuerunt.

32. [*De sententia per dominum papam Martinum lata contra dominum regem nostrum.*] — Denique propter ingressum regni Siciliae et retentionem ipsius, quae recte doloris insula nuncupatur, et exterminationem praedicti Karoli regis quondam, ac praefati principis et aliorum plurium nobilium captionem, necnon mortes tam nobilium quam aliorum militum et peditum infinitas, dominus papa Martinus, Gallicus natione, non citato domino rege Petro, tulit in publico consistorio sententiam contra eum, priuando eundem regnis et terris, ponendo in regnum suum generale nihilominus interdictum. Quamobrem ordinauit citra iuris ordinem et omnimodam rationem, ut Iohannes Cauleti legatus, similiter Gallicus, ac sacrosanctae Romanae ecclesiae tituli sanctae Caeciliae presbyter cardinalis, ac rex Franciae Philippus, data indulgentia, contra dominum regem Petrum suum exercitum praepa-

— 19. Iacobus B; immundam BSC. — 20. fictulam C; misit D; stiente B. — 21. cautius: *sobre un mot raspat (corr.) i seguit de cloacam seu sordium fistulam, però raillat B cautius escrit sobre captius raillat C captiuus D; set B.* — 22. Amalrico CD; illum SC. — 23. conciliaribus CD; propia C; reuerssus B. — 24. auctem D. — 25. Cathalonie S; atinebant B; Barcinonem CD. — 26. conciliarios C; supradictos: *al marge de la dreta B (corr.)*. — 27. ac: et CD; Barcinone C. — 28. Cathalonie S. — 29. affugit BSCD; lapsu B lapsu S. — 30. regi: regni C; Maioricarum BS; sepe fracto C sepe tracto D; se: *al marge de la dreta B (corr.)*.

§ 32. 1. Titol: manca CD; Martinum: Mar rosegat pel relligador B. — 2. regem: gem rosegat pel relligador B; denique: deinde CD; Cicilie C. — 3. quae: qui CD. — 4. Caroli CD; condam BS Bal. quendam CD; prephati S. — 5. et: ac CD. — 7. consistorio C; eundem: eum S. — 8. nichilominus B nichilominus SC. — 9. ordiauit (sic) S. — 10. Cauleti C; ac: a S et CD; sacrosanctae: manca CD. — 11. titulo C; Cicilie C; presbyter C, la i corregit en y D; Philipus BS. — 12. prepararet CD (corr. en B).

— § 32, 4. *praefati principis.* — Cf. més i més tard rei de Sicília, és designat quasi sem-
amunt, § 29, ratlla 11; Carles, príncep de Salern pre en les *Gesta* per la paraula *princeps*.

rarent. Ordinavit etiam et contulit eius regna Karolo, filio minori prae-
 dicti regis Franciae Philippi; et hic rex Karolus sine regno fecit uexillum
 15 et arma, et cudid monetam sub signo regi Aragonum solito et sigillum, regem
 Aragonum per totam nationem Gallicam faciens se uocari. Exiit ergo edic-
 tum per totam Galliam et alia dominia regis Franciae et Teutoniae partem
 magnam, ut omnes equites et pedites indistincte contra innoxium dominum
 regem Petrum suas acies ordinarent. Fiebat hoc edictum archiepiscopis,
 20 episcopis, abbatibus et clero etiam uniuerso; fiebat insuper magnum forum
 indulgentiae per legatum; dabant soldum militibus in Francia consuetum;
 in denariis dabant soldum equitibus, indulgentiam omnibus aequaliter offe-
 rebant. Ordinato igitur uniuersali exercitu Gallicorum, rex Franciae, cum
 duobus filiis, Philippo primogenito et Karolo praedicto rege, cum legato
 25 sedis apostolicae cardinali, ueniunt usque Perpinianum ope et auxilio Maiori-
 carum regis praedicti, qui eis contra datam fidem regi Aragonum fratri suo
 in omnibus applaudebat. Fuerunt igitur in Gallicorum acie plusquam ui-
 ginti milia equitum armatorum, sed peditum numerus non extabat; utrius-
 que sexus turba maxima affluebat ad tubam indulgentiae cardinalis. Quid
 30 plura? Infinitus erat numerus pugnatorum. Refulgebat sol in clipeis au-
 reis, et montes ab eis splendore fulgureo resplendebant; sed gentis quae
 in sua fortitudine et ferocitatis potentia confidebat, dissipata est finaliter
 fortitudo per fortiorem et magis iustio rem ac strenuam gentem nostram,
 ut rei et negotii exitus post probauit.

33. [*De ascensu domini regis nostri ad collem de Panizars.*] — Auditis
 armorum fragoribus Gallicorum, Aragonum rex Petrus intrepidus magis

— 13. Carolo BCD Bal. — 14. Philippi BS; et : manca D; Carolus BCD Bal. — 15. monetem C; regis SCD; solito :
 manca CD; sigilli C sigillo D. — 15-16. regem Aragonum : manca CD. — 16. se uocari : s. u. regem Arago-
 num C s. regem Aragonum u. D; exigit C. — 17. Theuthonie B Thuronie S Theutonic CD Theutoniae Bal.
 — 18. innoxium : manca CD. — 20. uniuersso B. — 21. dabat BSCD Bal.; soldum : solitum C solidum D. —
 22. solidum CD; omnibus aequaliter : ae. o. CD; oferebant B. — 23. uniuerssali B. — 24. Philipo BS;
 Carolo BCD Bal. — 25. ueniunt : uenirent C (corr.). — 25-26. Maioricarum regis praedicti : p. M. r. CD; Mayo-
 ricarum BS. — 26. eos S eijs C. — 27. aplaudebat BSC. — 28. set B; numeros C; estabat C. — 29. afluebat B.
 — 30. refulgebat S prefulgebat C; clypeis D Bal. — 31. montis C; splandore C; fulgureo SC; resplendebat C;
 set B. — 32. ferositatis C; dicipata C. — 33. ac : et CD; strenuyorem C strenuiorem D. — 34. ut : manca C;
 rey S; post : prius CD.

§ 33. 1. Titol : manca CD; assensu S; nostri ad : rosegats pel relligador B. — 2. fragonibus D; Gallio-
 rum C.

— 17. regis ... Teutoniae. — L'emperador s'anomenava en aquella època Rodolf I d'Habsburg
 (1273-1291).

conualescebat, et illius gentis ferocem multitudinem destruere satagebat. Ascendit igitur ad collem de Panizars cum suo exercitu, unde transire ab omnibus credebantur, et ibi tentoria sua fixit. 5

34. [De introitu Gallicorum in Cataloniam.] — Verum de Perpiniano Gallici recedentes ad ciuitatem Elenensem uenerunt; quam per nostros derelictam, interfectis quos inuenerunt omnibus, destruxerunt, combusserunt et ad nihilum inhumaniter redegerunt; nostris tamen, qui in colle praedicto erant, in Gallicorum tentoria sine intermissione insultus uarios faciendo; nunc de 5 suis capiendo, nunc plurimos occidendo, interdum tam equos quam iumenta alia ad regis nostri exercitum deducendo. Sed gens effera Gallicorum, quae praetextu indulgentiae ad tantum excidium confluebat, humano sanguine et semine ecclesias polluebat, moniales, ut de aliis taceamus, et Deo dicatas uirgines opprimebat, uasa aurea et argentea, cruces, libros, pannos sericos, 10 imagines beatae Virginis et alia ornamenta ecclesiastica uenalia publice alter alteri exponebat; cymbala de campanilibus deponebant, et uel uendebant, uel perfracta et conflata in thecis propriis pro libito reponebant. Sic in introitu inceperunt; sic et peius in medio et in fine, quantum eis male licuit, patrauerunt. Et dum in Rossilionensi comitatu aliquam moram fa- 15 cerent, et dominus rex noster cum suis in dicto colle, unde ad terram communis et publicus aditus credebatur, praestolaretur cum eis cotidie dimicare, ipsi furtim et de nocte per alia loca, uersus collem de Banyuls, usque ad haec tempora omnibus immeabilia transierunt timore, ut uidetur, domini regis nostri, et prope monasterium Sancti Ciriaci de Colera sua fixit tentoria 20 gens immunda. Intrauerunt autem XII kalendas iulii anno Domini MCCLXXXV.

— 3. conuallescebat S; destruere : manca S; satagebat C. — 4. ascendit C; collem C; Panizars S Panissas C; transire S. — 5. credebat C credebatur D; tentoria S tentorium CD; suum CD.

§ 34. 1. Titul : manca CD; Cathaloniam S. — 2. recedentes C; Elnensem S Elne C Elenq D; uenerum D. — 3. interfectis C; omnes CD; destruxerunt D; combusserunt C. — 4. nichilum BSC; inhumaniter C; redigerunt C; collo CD. — 5. tentoria S; intermissione C intermissione D. — 7. effera B fera CD. — 8. excidium CD; confluebant C; humano : sobre un raspat B (corr.). — 9. et Deo : et manca CD. — 10. opprimebat C. — 11. ymagines BS; ecclesiastica C. — 12. alter : manca S; exponebant S; cymbala BSD Bal. simbala C; campanilibus C. — 13. conflata S; tectis B tectis CD; propijs C. — 15. licuit C; patrauerunt : uerunt escrit sobre raspat B (corr.) inpetrauerunt C; Rossiliensi B Rosillionensi C Rocilionensi D. — 16. comunis BSCD. — 17. additus S; credebatur : al marge de l'esquerre B (corr.); praestolaretur C; quotidie CD. — 17-18. després dimicare : credebatur, però raillat B. — 18. et : en la interlinia B; uersus B; Banyuls BS Banyulls C Bajuls D. — 19. immeabilia BSC; transierunt S transierunt CD; abans domini : dicti CD. — 20. Tirici SD Quirici C; tentoria S. — 21. immunda BSC; autem : ante C. — 22. MCCLXXXV : 1295 C.

35. [De descensu domini regis de Panizars, et fuga comitis Impuriarum et nobilium omnium Cataloniae usque Gerundam et Bisuldunum, et occupatione Petralatae et Impuriarum per Gallicos.] — Verum dominus rex noster, qui eos ordinato exercitu ad proelium expectabat, Gallicos audiens clam transisse, infremuit spiritu, quia in tam sagaci et furtiuo transitu sic euaserant manus eius. Descendit igitur de colle dicto de Panizars, et uenit Petralatam; et habito suorum consilio, cum arbitratus fuisset quod uilla de Petralata non posset tantam multitudinem ac ferocitatem gentium commode expectare, de consilio Dalmatii de Rocabertino domini Petralatae, mandauit hominibus dictae uillae ut desererent eam statim. Qua ab omnibus derelicta, tradidit protinus eam igni; et sic accessit ad Castilionem, ubi suorum magna pars militum morabatur. Mouentes igitur Gallici exercitum suum uenerunt usque ad planitiem Petralatae, totam illam terram operientes prae multitudine et absque misericordia deuastantes. Interim, dum per totam illam planitiem moram agerent et essent iam inter uillam de Rosis et Castilionem, homines Castilionis contra dominum regem et Impuriarum comitem, eorum dominum naturalem, infideliter se habentes, dominum regem et comitem ac omnes alios nobiles Cataloniae qui tunc temporis ibi erant, regi Franciae tradere pertractabant. Quo dominus rex audito recessit inde, et cum omni exercitu suo uenit usque Gerundam, fugiens infideles. Comes autem Impuriarum remansit cum infidelibus, tentans si posset eos ad fidelitatis regulam ut uerus dominus reuocare. Et quia semel iniecta non de facili eneruantur, nunquam euelli ab erroris semita potuerunt; immo, quod peius et infidelius erat, aliquibus monitis, suasionibus, mandatis ultimo

§ 35. 1. Titol : manca CD; de : rosegat pel relligador B; descensu S; Panizars : za rosegat pel relligador B; Ympuriarum B. — 2. et : rosegat pel relligador B; omnium : uirum S; Cathalonie BS; Gerundam : ge rosegat pel relligador B; occupatione : occ rosegat pel relligador B. — 3. Petralatensis B; Ympuriarum B (puriar rosegat); per Gallicos : manca S. — 4. spectabat CD. — 5. transisse B transisset C; sagaci C; furtiuo C; transitu S; euaserat C euaxerant D. — 6. descendit : accedit C acendit D; Panisarts C Panisars D. — 7. Petrelatam C; suorum consilio : c. s. S; concilio CD. — 8. Peralata C; ac : et CD; comode BS quomodo C commodo D. — 9. exspectare S spectare CD; concilio CD; dominus C; Peralate D (corr. en C). — 10. ut : manca CD; ab omnibus : protinus CD. — 11. protinus : manca CD; igni : regi S; Castellionem S. — 12. planetum C; Peralate C Paralate D; operientes S. — 13. et : manca S; misericordia : modo CD; deuastantes C. — 14. planitiem CD; Rosis C. — 15. Castilionem : Castilione C. — 16. eorum : eorundem (?) C. — 17. alios : aliorum C; Cathalonie S; ibi : ubi D. — 18. tradire C; recessu C. — 19. Gerundam : ad Gerundam C. — 20. auctem D; Impuriarum : manca S; remansit BS; temptans BSC; eorum C. — 21. ad : in escrit sobre ad railat C; fidelitatem C; abans regulam : ad en la interlinia C; et : sed C seo D; iniecta : inrecta S. — 22. imo BC ymo S.

— § 35, 21. Comes ... Impuriarum. — Pons Huc III (c. 1277-1308).

interiectis, comitem ad sui erroris semitam deducere conabantur, terrae lati- 25
tudinem, iurisdictionis amplitudinem cum infinita pecunia eidem comiti ex
parte regis Franciae et Karoli pollicentes. Comes uero, retento consilio super
istis, cum aliter importunitatem infidelium effugere non ualeret, communi-
cavit Raimundo Fulconis, Guillelmo et Raimundo de Angularia et aliis nobili-
bus ac militibus hoc secreta; quorum deliberato consilio, cum equis et armis 30
tantum fingentes insultum in Gallicos facere, a Castilione cum comitissa insi-
mul, infidelibus insciis, recesserunt. Qui fidelis erat et sequi poterat, co-
mitem sequebatur; sed corrupta adeo fuit terra, quod de toto comitatu uix
comitem septem milites sunt secuti. Pro dolor! Qui secundum patriae
conditionem redditibus et diuitiis praepollebat, nunc absque spe restitu- 35
tionis, ut iuste poterat tunc praesumi, diues ante, pauper nunc deserit co-
mitatum. Habuit autem refugium et praesidium in castro de Monsoriu,
ubi cum suis dominabus reposuit comitissam. Rex autem Franciae in re-
cessu comitis intrauit Castilionem, et omnia castra obtinuit comitatus et
uicecomitatus praeter Rocabertinum, qui in partibus illis solus in solio fidei 40
tunc remansit. Ibi rex Karolus filius regis Franciae sine regno contulit
cuidam militi de Francia nomine... comitatum, et per terrae illius praela-
tos, milites et pedites requisitus, se regem uocans, laudabiles consuetudines
Cataloniae confirmauit; et omnes uocantes eum regem, eidem obediebant ut
proprio regi et domino naturali. Vsque Bisuldunum Gallici operiebant fa- 45
ciem terrae totam, et uenerunt etiam usque ad ostium Bisulduni; in quo
loco scilicet Bisulduni tenebant frontieriam plures nobiles et alii milites nos-
tri regni; quorum strenuitate et fidelitate hominum Bisulduni, transire ex
parte illa Gallici ulterius non sunt ausi.

36. [*De aduentu nauigii Gallicorum et munitione Gerundae per nobiles*

— 25. deducere : ducere S. — 26. iurisdictionis S; anplectudinem C; infinata C; pecunia BS potentia Bal. —
27. parti D; Caroli BCD Bal.; concilio CD. — 28. inportunitatem SC; efugere BC effugeret D; comunicauit BSC.
— 29. Raymundo D; Angularia CD. — 30. concilio CD; armatis CD. — 31. a : manca D; Castillione S Castilio-
ni D; insimul : insimiliter corregit en insimul C inssimiliter D. — 32. inciis S incijs C. — 34. sunt : sum CD;
sequi C; proh BD. — 35. reidibus C; nunc : *escrit sobre nec ratllat C nec D.* — 36. ante : autem BS Bal. —
37. auctem D; reffugium S; Montsoriu S. — 38. ubi cum suis dominabus reposuit comitissam : *després ubi,*
comitissam, però ratllat i comitissam afeget en el marge de l'esquerra B (corr.); comitissam s. d. r. C comitis-
sam cum s. d. r. D; auctem D. — 39. Castillionem S Cataloniam C Catalonia D; optinuit B. — 40. in, solus:
en la interlinia B (corr.). — 41. remansit BS; Carolus BCD Bal.; sine : *corregit al costat de suo ratllat C*
suo D. — 42. *després* Francia : comitatum S; nomine : Hoc nomen non inuenitur in ullo originali C, p. 243,
al marge de la dreta; comitatum : manca S. — 44. Cathalonie S Catelonie C; obediebant : *ebant rescrit sobre ras-*
pat B (corr.). — 45. propio C; *després* usque : ad C. — 46. hostium BS. — 48. transsire S.

§ 36. 1. Titol : manca CD; de, et : *rosegats pel relligador B.*

Raimundum Fulconis, Raimundum de Angularia et aliorum militum Cataloniae.] — Dum haec agerentur, uenit in occursum regis Franciae et suorum Guillelmus de Lodeua, amirayl nauigii dicti regis; qui uenit in apparatu mirabili galearum et portans uictualia infinita, sine quibus parum uel nihil
 5 contra terram nostram rex Franciae faciebat. In ecclesia et uilla de Rosis haec uictualia posuerunt. Sed dominus rex Aragonum, cum quasi in amissione cerneret totam terram, mandauit hominibus de Gerunda ut, saluis qui apti ad proelium uiderentur, omnes alii eam desererent et loca peterent
 10 saluitatis. Quod cum fecissent, rogauit nobilem Raimundum Fulconis, dominum de Cardona, ut cum militibus et peditibus ad hoc necessariis poneret se in ea, quod libenter, ut nobilis et de stirpe fidei ab antiquo, annuit domini regis precibus et mandatis. Electis ergo Raimundo de Angularia et Guillelmo Raimundi de Yosa et Aluaro de Capraria et aliis militibus ac peditibus ad hoc aptis, intrauit Gerundam et suscepit eam contra Gallicos defendendam.
 15

37. [*De multa amissione quam per nostros fiebat hominibus terrae nostrae.*] — Inter multa mala quae superuenerunt per Gallicos toti terrae, unum maximum superuenit. Cum enim a facie eorum fugerent nostri, nostros depraedabantur, sic quod quasi omnes bonis propriis spoliati ignorabant quid melius esset eis, iacturam tantam et damnum suscipere inter nostros, uel Gallicae se committere feritati, sicut et plures praedam nostrorum ueriti iam fecerunt; ubi credebant praesidium et tutum refugium reperire, ibi mortem uel saltem amissionem inueniebant omnium quae portabant. Hoc fuit commune omnibus unum malum, perniciēs et tempestas, ut uel
 5 per immundos et rabidos Gallicos, aut per nostros a Perpiniano usque ad Ostalric terram totam funditus necessario destrui oporteret.
 10

— 2. Raimundum-Cataloniae : *gairebé il·legibles B*; Fulconis *S*; Cathalonie *B manca S*. — 3. occursum *B ocursum C*. — 4. amiral *S almirall CD*; aparatu *BC*. — 5. uictualia *C*; uel : aut *corregit davant de* ut *C* ut *D*; nichil *BSC*. — 7. in : *manca S*; omitionem *C* amissionem *D*. — 8. serneret *C*. — 10. saluetatis *C*; Raymundum *D*; Fusconis *Bal.*, però *corregit a les errades*. — 11. neccessariis *S*. — 12. quod : qui *Bal.*; ut : *manca C*. — 13. Raymundo *C*; Angliaria *CD*. — 14. Iosa *C*; et A. de Capraria : *al marge de l'esquerra B (corr.)*; ac : et *C*. — 15. sucepit *C*; eam : eos *S*; deffensandos *S* deffensandam *C*.

§ 37. 1. *Títol* : *molt apagat B manca CD*. — 3. fregerent *C*. — 4. nostros : eos *CD*; depredebantur *S*; quasi : *manca CD*; propiis *C*. — 5. dampnum *BS*; sucipere *C*. — 6. comitere *BS* commitere *C*; praedam : predicti *CD*. — 7. ueriti : uexati *CD*; fecerum *D*; totum *S*; refugium *S*. — 8. amitionem *CD*. — 9. comune *BSC*; tempestas *C*. — 10. inmundos *BSC*; rabildos *C*; ad : a *B*. — 11. Hostalrich *S* Stalric *C*; neccessario *BS*; oporteret *S* oportet *CD*.

38. [De diruptione et combustione monasteriorum de Rosis et sancti Felicis de Guixols et d'Empuries et totius maritimae usque propè Barchinonam.] — Praedictum autem nauigium Gallicorum diruit et combussit monasterium et uillam de Rosis, monasterium et uillam Sancti Felicis de Guixols, cum uicinia sua tota, castrum et uillam d'Empuries, castrum et terram de Torssa, 5 castrum et terram de Loreto, castrum et terram de Blanes, castrum de Palafols, et dedit per terram et mare plurima magna damna. Sed Deo propitio, qui non deserit sperantes in se, Rogerius, amirayl nauigii domini regis Aragonum et Siciliae, uindicauit de his omnibus nos et totam terram. 10

39. [De destructione nauigi Gallicorum facta per Raimundum Marquet et suos.] — Cum enim nauigium regis Franciae per uastum et spatiosum mare huc et illuc pergeret pro libito uoluntatis, uenit primitus Raimundus Marquet, ciuis Barchinonae et amirayl duodecim uel quindecim galearum, et cepit ac destruxit in loco uocato Frumigeus plus quam triginta galeas 5 de nauigio Gallicorum, personas et galearum corpora secum ferens, praeter plures qui interfecti fuerant in conflictu. Et cum aliud totum nauigium esset in ebrietatis laetitia apud Roses, superueniens Rogerius amirayl domini regis nostri, in eos insiliens destruxit quasi totum nauigium aduersorum, maiorem partem interficiens personarum, Barchinonae alios captos 10 ducens; inter quos Guillelmus de Lodeua, praedictus amirayl deuicti et superati nauigii, fuit captus et ductus cum aliis Barchinonae sub compede nobilis regis nostri; hic postea habuit se redimere in magna pecuniae quantitate. Sciendum uero quod si uenisset pro tempore nauigium domini regis nostri, nunquam terram nostram indomiti Gallici defoedassent. Destructo 15

§ 38. 1. *Titul* : manca CD; dirucione B diruccionem S. — 2. Gixols B. — 3. auctem D; dirruit SC; combussit CD. — 4. Rosas C Roses D; Gixols B Bal. — 5. uicina S decima CD; sua tota : t. s. CD; d' : de CD; Impuries S Empuries C; castrum-Torssa : manquen CD; Torsa S. — 6. terram de Loreto : uillam de L. CD; terram de Blanes : turrām de BC; Planes S. — 7. Palafolls CD; després plurima : mala et CD; dampna BS. — 8. aymiral S amilayll C amirayll D. — 9. Cicilię C; uendicauit C; hiis BS iis Bal.; totam : manca SCD.

§ 39. 1. *Titul* : manca CD; destructione BS. — 2. enim : etiam C; spatiosum : spetiosum CD. — 4. Marqueth BS Bal.; ciues B; Barcinone C; aymiral S almirall C. — 5. dextuxit D; Frumigens S Formigueus C Formigeus D Frumiges Bal.; triginta : trenta C. — 6. de : et CD; nauigia CD; Gallicorum : gallearum D. — 7. alium CD. — 8. ebrietis S; aput B; Rosas C; superueniens D; aymiral S almirall CD. — 9. in : *escrit sobre* non C non D; abans destruxit : et CD; aduersorum B. — 10. Barcinone C. — 11. de : manca C; praedictus : predictos *corregit en* predictus C predictos D; aimiral S almirayll CD. — 12. nauigii : nauis *corregit en* nauigii C nauis D; Barcinone C; conpede C. — 13. magne BSD magnae Bal., *però corregit a les errades*; peccunie BSD peccuniae Bal. pecunia C. — 14. sciendum : scientes CD; per D (*corr. en C*). — 15. deffoedassent S.

et nusquam inter nos postea comparente maris exercitu Gallicorum, de eorum campestri ac ferali exercitu prosequamur.

40. [*De obsidione Gerundae.*] — Igitur rex Franciae de die in diem properans ad Gerundam, subiecit usque illuc ditioni Gallicae totam terram; et faciens in orta et illa riparia per aliquot dies moram, per gyrum ciuitatis tentoria sua figens, eam directis multis ac uariis machinis ad eandem obsedit uigilia sancti Petri, et nocte ac die continue expugnabat.

41. [*De morte et uulneribus et aliis malis continuis illatis per nostros Gallicae feritati.*] — Sed non est memoriae alicuius quod in castro uel ciuitate aliqua tales fuerint defensores; et quia in gyrum per loca omnia ciuitatis continua pugna erat, sine aliquo medio defendere se habebant. In domo autem Fratrum Minorum morabatur rex Franciae cum legato. Destruerunt pugnantes exterius ecclesiam Sancti Felicis, corpus beati Narcissi, quod ab incolis terrae huius in mirabili reuerentia habebatur, et multas alias reliquias sanctorum per partes minutissimas discerpando et irreuerentissime distrahendo, propter quod et alia multa mala sua in sequentes ignominias deuenerunt. Et licet Gerundam obsidentium infinita fuerit multitudo, cotidie augebatur, sic quod infra paucos dies peditum fuit exercitus duplicatus. Tanta enim erat deuotio ad captandam indulgentiam, quod qui non poterant sagittam aut aliud armorum genus proicere in obsessos, quantumcumque longe lapidem mitterent ad fortunam; et quia dominum regem nostrum uocare regem, per cardinalem prohibiti, non audebant, mittebant a remotis lapidem contra eum, dicentes quilibet : « Contra Petrum d'Arrao pro indulgentia lapidem istum mitto. » Quanta autem mala, quot destructiones passi fuerint Gallici in eundo et redeundo ad patriam suam et cum uictualibus ad Gerundam, sequentia declarabunt. A colle enim de

— 16. comparente C.

§ 40. 1. *Títol* : manca CD; *després* igitur : cum BCD, *però ratllat* BC. — 2. properans C; ad : manca CD; Gerundę CD Girundam Bal.; subiecit CD; ditioni D; Gallici D. — 3. orta : ora Bal.; aliquod CD; girum BSCD Bal. — 4. temptoria S; ad : en la interlinia B (corr.). — 5. et : ac CD.

§ 41. 1. *Títol* : manca CD; mortibus B; et uulneribus : et manca B. — 2. set S; memoria SCD; alicuius : alico B manca CD Bal. — 3. fuerunt CD; defensores B deffensores SC; quia : quod CD; girum BSCD Bal. — 4. deffendere S; habeant S habebat Bal. — 5. auctem D. — 6. exterius : exercitus SCD; ecclesiam D; Narcisci B Narcisi C. — 8. alias : aliquas C; dicerpando C disserpendo D; et : manca S. — 9. distrahendo C; alia multa mala : multa a. m. CD; in : et CD; sequentes : sequentis *corregit en* sequentes C sequentis D; innominias C. — 10. fuerit : fuit CD. — 11. quotidie C; infra : in CD. — 13. poterat BSCD Bal.; sagitam BSCD; *progisseres* *corregit en* progissere C progiseres D. — 14. quantumcumque D Bal.; miterent BS; quia : qui C. — 15. uocarem C; prohibite D; mitebant BS. — 17. de Arago CD; mito BS; auctem D; quod CD. — 18. destructiones S destructionem C destructionens D. — 19. declarabant *corregit en* declarabunt C declarabant D; colli C.

Panizars et de Banyuls usque Gerundam per commune iter cotidie ac continue Gallici et eorum exercitus incedebant; sed nobiles qui in Bisulduno et alibi tenebant frontieriam, nunc hi, nunc illi in Gallicos irruerant et sine differentia occidebant. Et quia eorum itinera cessare non poterant propter uictualia quae de Rosis et locis aliis ad exercitum deportabant, ingruebat cotidie depraedatio et mors exera in eosdem, sic quod a dictis collibus usque ultra Gerundam tota terra cadaueribus erat plena et ossibus mortuorum. Et nedum nobiles et milites modo praedicto eos insequerantur, sed pedites qui in montanis et nemoribus morabantur, sic quod in multa uilipensione nostri habentes Gallicos, decem erat eis facile uincere quinquaginta. Et quando ad ligna uel paleas aliqui de exercitu exiebant, mox eos nostri pedites et equites capiebant, interdum occidebant. Plures namque intus in exercitu iugularunt.

42. [De his quae fuerunt facta die Assumptionis beatae Mariae inter Gerundam et Balneolas.] — Et quia iuxta ueritatem gesta regalia scribi debent, ne uideatur scriptitans adulari, unum regali uictoriae contrarium non omitto. Cum enim ascendisset in animum nobilis domini regis Petri Gallicos in persona propria expugnare, quibus a pueritia satis fuerat odiosus, disposuit insultum facere in eosdem. Venit itaque quadam uice cum paucis de suis militibus, die Assumptionis beatae Virginis scilicet, contra eos inter Balneolas et Gerundam. Ibi casu obuians multitudini militum Gallicorum, strenuissime in persona propria duxit bellum; sed quia suis non praedixerat quid facere proponebat, eorum aliqui inermes quasi uenerant ad insultum. Quamobrem de regis nostri militibus usque ad duodecim perierunt et plures fuerunt uulnerati; et nouercante fortuna, quae non manet omnibus semper una, eclipsim illa die patitur sol uictoriae, qui in omnibus aliis uictoriis semper apparuit gloriosus. Forsan Dominus uoluit eum ad

— 20. Panizarts C; Bayuls BS Bajuls D; comune BSCD; iter: inter C; cotidie ac: manquen CD. — 21. et eorum: manquen D; insedebant CD; Bisuldino D. — 22. frontieram CD; hii BS. — 23. differentia B defferencia S; quia: qui CD. — 24. uictualia C. — 25. quotidie CD; mors C; exca S. — 27. set B. — 28. montanejs C montaneis D; uilipensione S vilepensione C. — 29. quinquaginta: quinqueginta C uni Bal. — 30. uel: ultra CD; eos: manca SCD; peditis C. — 31. et: en la interlinia B (corr.) manca CD Bal. — 32. iugulabant S.

§ 42. 1. Titol: manca BCD; hii S. — 3. debentur CD; scripturas CD. — 4. omitto BSCD; ascendisset C ascendissent D. — 5. propia C; satis fuerat: satisfuerat C. — 6. uenijt C. — 7. assumptionis B assumptionis C; després beatae: Mariae CD; scilicet: sed CD. — 8. militum Gallicorum: G. m. S. — 9. propia C; duxit bellum: manca D; set B. — 10. inermes, la h en la interlinia B (corr.) inermes S; quasi: qui CD. — 12. perierum D. — 13. eclipsim illa die patitur sol uictoriae: e. s. p. u. i. d. C; eglipsim B eclipsim C ecclipsim D eclipsim Bal. — 14. aparuit B; forssan S forssam D.

15 tempus dimittere et humiliare, ne elatus de praeteritis superbiret. Post haec, dum rex noster et Gallici ad suos redissent, Gallici clamantes per exercitum nuntiauerunt quod interfecerant regem Petrum; et cum falsis rumoribus ingens laetitia esset extra, obsessis ineffabilis fuit dolor, sed sciuerunt ilico per quosdam de exercitu ueritatem.

43. [*De plaga muscarum.*] — Qualiter autem Dominus pro hoc mendacio, pro uiolatione ecclesiarum et monialium, et sanctorum corporum distractione, et pro aliis multis per eos illatis iniuriis nobis et etiam toti mundo duxerit puniendos, qui uidit testimonium perhibuit ueritati. Nam insana
5 rabies Gallicorum, infesta mortalibus, immortalibus odiosa, odibilis immortalibus, percussa fuit plaga pessima uehementer. Immisit igitur Dominus tantam muscarum multitudinem in acies Gallicorum, quod satis iudicari poterat una de plagis maioribus Pharaonis, sicut et hi deteriores sunt et crudeliores in omnibus Pharaone. Muscae istae partim erant liuidae, partim
10 uirides, in quadam sui parte colorem rubeum denotantes; erant adeo uenenosae, quod non poterant equum uel iumentum aliquod aliud tangere quin occiderent eum statim; sic quod ex ista plaga pro maiori parte equi exercitus perierunt et iumenta alia infinita. Tot fuerunt cadauera iumentorum et hominum occisorum, quod aer illorum foetore et putredine est
15 infectus. Ex cuius infectione multi nobiles Gallici, comites et barones, et alii milites et pedites infiniti, morte praeuerti, de exercitu perierunt, sic quod per plagam istam ualde fuit diminutus numerus pugnatorum. Istam eandem plagam sensit postea rex Francorum. Tantus in exercitu erat

— 15. dimittere BC; umiliare C; superbiret: superberet C; post *corregit sobre* prius ratllat C prius D. — 16. reddissent CD. — 17. nuntiauerunt *correcció Bal.*: intrauerunt BSCD; falsis S. — 18. ineffabilis CD; scierunt CD. — 19. illico CD.

§ 43. 1. *Titul*: manca BCD; auctem CD; pro: per CD. — 2. pro: per D; monialium B; distraccione S. — 3. pro: per D; per: pro C. — 4. peribuit BSC. — 5. immortalibus C; hodosia B; odibilis immortalibus: manca S; hodibilis B; inmortalibus C in mortalibus D. — 6. inmisit SC immissit D. — 7. tanta D; iudicare D. — 8. plagis C; *després* plagis: un blanc D; maioribus Pharaonis: P. m. C; Pharahonis C manca D; hii BSCD. — 9. crudeliores C; in: et in CD; Faraonis C Pharaonis D; musque C; partim u.: partem D. — 10. uiride CD; rubium C. — 11. equum BSC; uel: ultra *corregit en uel* C ultra D. — 12. quod: que CD; plaga: parte S; maiore CD. — 13. exercitus: manca CD; perierum D. — 14. fostore (?) C. — 15. infeccione S infictione C; nobilis D; baronis D. — 18. senssit BS; postea: prius ea CD.

— § 43, 6 i següents. *Immisit igitur Dominus*, etc. — Compari's Desclot, CLX (en BUCHON, *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIIIe siècle*, p. 720, col. 1). S'ha de notar que l'autor de les *Gesta diu*: «quod

satis iudicari poterat una de plagis maioribus Pharaonis», mentre que Desclot parla així: «que hanch la plaga que Deus trames en Egipte al rey Faraho no poch esser major que aquesta». Cf. A. de BOFARULL, *Hist. crít. de Catalunya*, III, pp. 505 i 507.

foetor, quod multi de nostris afficiebantur in muris et turribus ciuitatis. Illi etiam qui extra circa Gallicas acies nostri erant, propter foetorem nimium propinquare exercitui non audebant. 20

44. [*De captione Gerundae.*] — Cum autem nobilis Raimundus Fulconis et sui multis aegritudinibus et famis molestia punirentur, et essent de exteriori exercitu obsessorum amici et conscii qui hoc scirent, uolentes eorum anxietati, penuriae et angustiae subuenire, a rege Francorum licentia impetrata, de pace tractauerunt cum obsidentibus et obsessis, fingentes exterioribus uictualium abundantiam intus esse, cum esset carestia omnium nimia et mortalis, in tantum quod nisi tractatus iste superuenisset, fame uicti et infirmitatibus uariis praegrauati, habuissent se et ciuitatem tradere inimicis. Multis autem habitis tractatibus et praemissis, de assensu expresso domini regis nostri tradita fuit ciuitas Gerundae regi Franciae per obsessos, certo concesso spatio ut sua ducerent ubi uellent. Creditur uero et pro certo asseritur quod, nisi Gerunda et qui erant intus prohibuissent, ultra Barchinonam gens rea Gallica adquisisset. Capta igitur fuit Gerunda per regem Franciae uigilia sanctae Mariae septembris; et est sciendum quod, si obsessi uictualium sufficientiam habuissent, Gallici propter praedictam plagam et aeris intemperiem et uictualium carestiam in obsidione non poterant plus durare, sicut ipsimet in exitu probauerunt. 5 10 15

45. [*De recessu Gallicorum de ciuitate Gerundae.*] — Capta igitur Gerunda et in ea positus qui ponendi Gallicis uidebantur, quia muscae, ut praedicitur, inualebant et carestia uictualium in exercitu ingruebat, quia timore nostrorum militum et peditum ducere ad exercitum uictualia non audebant, cum bonorum omnium penuriam paterentur, ad uinum insuper anhelabant, in quo continue consueuerant balnari; ex cuius desiderio et defectu, aquae potus et aestiua intemperies hos infecit. Vertit igitur faciem rex Francorum cum suo exercitu, intendens, si posset, ad propria remeare; 5

— 19. afitiebantur *B*. — 20. ferorem (*sic*) *S*.

§ 44. 1. *Titul*: manca *BCD*; auctem *D*. — 2. suis *C*; egretudinibus *C*. — 3. abcessorum *C*; hoc: hi *CD* haec *Bal*. — 4. anxietati *BS*, ta en la interlinia (*corr.*) *B* anxietati *C*. — 5. obcessis *C*; exterioribus: manca *Bal*. — 6. habundantiam *BS*. — 7. nisi: in *CD*; tractatus: contractus *CD*. — 8. infirmitatibus *C*. — 9. auctem *D*; promissis *S*; aensu *CD*; expreso *C*. — 10. obcessos *C*. — 12. aceritur *C*; nisi: *escrit sobre in ratllat C* in *D*; prohibissent *D*; abans ultra: quod *BSCD Bal*. — 13. Barchinonem *CD*; *després* rea: et *S*; adquisisset *CD*. — 14. Franciae: Gallie *CD*. — 15. suficientiam *D*. — 16. obsedione *S*.

§ 45. 1. *Titul*: manca *BCD*. — 2. quia: quod *CD*. — 3. inualescebant *S*; caristia *BD Bal*; uictualium *C*. — 4. peditum *D*; uictualia *C*. — 5. anelabant *BSCD*. — 6. bulnari *D*; deffectu *SC*. — 7. stiua *CD*. — 8. propia *C*.

sed multis praeuentus infirmitatibus et pulsatus incommodis, non potuit
10 adimplere.

46. [*De recessu Gallicorum de Gerunda.*] — Cum ergo de Gerunda Gallicorum exercitus recessisset, uenerunt usque Castilionem, totam illam planitiem occupantes, nostri in eos insultus continuos faciendo. Infirmabatur autem rex Franciae tunc ad mortem, ita quod non poterat equitare, sed
5 in lecto ab hominibus portabatur. Nostri autem eius aegritudinem ignorabant, qui sic sunt contigue Gallicos insecuti, ut interdum de foetido exercitu putarentur; sed armorum strenuitas erat dispar, quae nostros ab eis faciebat penitus discrepare, Gallicis praesentibus sed infectis. Comes Impuriarum cum Rogerio amirayl nauigii domini regis nostri, comite Palearen-
10 rensi, Raimundo Fulconis et aliis nobilibus ac militibus Cataloniae, recuperavit monasterium et uillam de Rosis, inuenta ibi uictualium multitudine infinita et Gallicis pluribus interfectis; et in recessu eorum abinde aliam terram totam, proficiscente de Castilione exercitu Gallicorum, uenerunt usque ad locum Ionquera publice nuncupatum. Per totam illam ripariam nostrorum strenuitas insultabat Gallicis, et recentibus insultibus ac frequentibus uictoriam renouabat. Vt praedicitur, ad collum portabant homines regem Franciae aegrotantem, et thecis ac pixidibus ossa plurima et cineres mortuorum; quorum fractis pluribus et concussis, in uanum nostri pedites laborarunt, cum totum crederent esse aurum. Et licet nostri milites strenue
15 se haberent, si plus aliquantulum pupugissent, tam regem Franciae, ut postea est compertum, quam plures alios uiuos et mortuos habuissent.

47. [*De exitu Gallicorum a Catalonia per collem de Panizars.*] — Stabat ab oppositis inclitus dominus rex Aragonum in omnibus semper uictor, equo insidens phalerato; et cum in crastinum collem de Panizars Gallicorum exercitus transmearet, ubi a principio eorum introitus, deuincendos, ut praedi-

— 9. incomodis *BS*.

§ 46. 1. *Titol* : manca *CD*; de : a *B*. — 4. auctem *D*; rex Franciae : *F. r. CD*; tunc : tenus *C* tonus *D*; ita quod : itaque *CD*. — 6. contigue : continue *CD*. — 7. dispar *C*; quae : qui *Bal*. — 8. discrepare : dispareres *C* (*corr.*); set *B*; Ympuriarum *B* Inporiarum *C*. — 9. Roger *C*; amiral *S* almirayl *CD*; comiti *CD*; Palearum *D* Palearum *Bal*. — 10. Raymundo *Bal*; Fulchonis *B*; Cathalonie *S*. — 11. inuenta *correcció Bal*. : inuentis *BSCD*; uictualium *C*. — 13. proficiscente *C*; Gallico rura (*sic*) *Bal*. — 14. ad : in *CD*; nuncupatum : nominatum *CD*. — 17. techis *B* thesis *SC* (*corregit sobre tectus C*) thectus *D*. — 18. laborauerunt *CD*. — 20. pupugissent *C*; postea : post *C*. — 21. uiuos et mortuos : *m. et u. CD*.

§ 47. 1. *Titol* : manca *CD*; Cathalonia *S*; collum *B*. — 2. opositis *B*; dominus : manca *CD*. — 3. phalerato *BSC*; crastinum collem : castro nuncupato coll *CD*; collum *B Bal*.; Panicarts *C* Panizarts *D*. — 4. eorum : *D*; introitus *C*.

citur, expectabat, quod tunc Gallicorum fraude interposita adimplere ne- 5
 quiuit, nunc sua et suorum strenuitate obtinuit cum triumpho; quoniam in
 transitu dicti collis, vexillo regio flammigero praeunte, domino rege nostro
 cum suis militibus ac peditibus leonina facie in Gallicos irruente, eos deicit
 in campo, solita sui et suorum clementia procul pulsa. Tantus enim erat
 fragor armorum, uox Gallicorum plangentium et lamenta, quod caelum 10
 petere uidebantur; et quia non sufficebant nostrorum uires militum ac pe-
 ditum ad caedendum, usque ad castrum de Montesquiu confinia feriendo,
 interficiendo, Gallicos insequendo, ibi eos prae lassitudine deserere habue-
 runt. Sed quis uidit unquam ita ferientes milites cum ensibus, cum clauis 15
 uel massis et cum lanceis, tot ruptos cassides et clipeos, et in omnibus mili-
 taribus factis ita aciem ordinatam? Credo usque ad istam diem omnibus
 inauditum. Tenent igitur deuicti in mala fortuna Gallici uias suas, nun-
 quam ad nos Deo propitio reuersuri. Et sciendum quod tantum foetorem
 et putredinem in partibus nostris in suo recessu Gallici dimiserunt pro di-
 missis per loca uaria corporibus mortuorum et cadaueribus iumentorum, 20
 quod ex infectione aeris multi de nostris postea perierunt. Notandum uero
 quod apud Perpinianum ex praedicta plaga Gerundae ac pestilentia et in-
 fectione aeris data finiuit rex Franciae dies suos. Verum nobilis ac stre-
 nuus dominus rex Aragonum cum suis diutissime campum tenens, cum ibi
 ultra quam deceret etiam expectasset, leuauit campum, sic quod multi de 25
 nostris ex Gallicorum spoliis sunt ditati. Auri et argenti quod inde nostri
 milites et pedites habuerunt, non potuit esse pondus; lapides pretiosi, monilia
 auri texta, panni serici, totam Cataloniae pauperiem ditauerunt. Dominus
 rex noster nihil accepit de campo, sed, ut largus et in omnibus factis suis
 nobilis, eum dedit militibus et peditibus regni sui. Benedictus Deus, qui 30

— 5. frade S; nequit BS. — 6. nunc : nec CD; optinuit BS; triumpho S triumpho C. — 7. colli BSCD
 Bal.; flammigero BSCD; praeunte CD. — 9. solita sui et suorum : sui et suorum solita CD; clementia :
 manca S; pulssa S; enim : manca S. — 10. coelum : *corregit sobre uelum C uelum D.* — 11. petere : *al*
marge de la dreta B (corr.), en la interlinia C, manca D; uidebantur *corregit en uidebantur C uidebantur*
D uidebatur Bal.; sufficebant BC sufficebat S. — 12. castrum B (corr.) SD Bal.; de : manca S; Montesquiu :
escrit sobre un espai deixat en blanc B (corr.) Motsqui S; confinia S confinia D. — 13. interficiendo C; ibi :
 ubi CD. — 14. ita ferientes : inferientes C in ferientes D; cum : eum D; ensibus S. — 15. massis B Bal.
 maris S; cassides C classides D; clipeos Bal. — 17. tenent : *corregit en tenetur C tenetur D.* — 18. reuersuri B
 reuersuri S reuersuri C; ciendum C; tanto D. — 19. patribus C; regressu S; dimisserunt D. — 21. infectione S.
 — 22. apud B; et infectione : et manca S ac i. CD infectione S. — 23. nobili Bal. — 24. diutissime S; ibi :
 ubi S. — 25. expectaret CD; lauauit C. — 25-26. multi de nostris : d. n. m. CD. — 26. expolijs C; auri : *corregit*
en auro C; argenti : *corregit en argento C.* — 28. texta : terre CD; Cataloniae S Cataloniam C; pauperem
 C; ditauerunt D. — 29. nihil BSC; campto C.

in manus fidelium tradidit inimicos! O Catalonia, || saecula per omnia || glorificeris, || magna mereberis || et dominaberis, || aere frueris!

48. [*Qualiter Aragonenses uocati noluerunt uenire in auxilium domini regis contra Gallicos.*] — Nec praetereundum silentio quod, ante praedictum introitum Gallicorum ad terram nostram, egregius ac nobilis dominus Petrus requisivit omnes nobiles et alios milites Aragoniae ac ciuitatum communia, ut deberent eidem contra praedictos Gallicos pro defensione et tui-
 5 tione patriae suum auxilium impertiri. Ad quos cum plures nuntios et litteras direxisset, et hoc fuisset in eorum pectore cura minor, et regnum ac domini regis personam nobilem morti ac periculoso excidio exponentes, fidei foedera impudenter et nequiter abiecerunt, et quod fuit deterius, cum
 10 regni nostri et patriae inimicis tractatus habuerunt saepius ex aduerso, fidem et regnum tenui filo aranae affigentes. Verum cum inclitus rex Petrus destitui se cerneret ab eisdem, nobilibus post Deum Cataloniae et aliis militibus ac peditibus et suae strenuitati ac consilio prouido se commisit. Quibus praeuis et strenue ad aciem ordinatis, absque Aragonen-
 15 sium auxilio de toto regno suo, ut praedicitur, inimicos ac crudeles Gallicos expulit cum triumpho, eorum ceruicem superbiae castigando. Si se siquidem nobiles et alii milites Aragoniae praefatis uictoriis ultro et fideliter contulissent, uix unus de multis inimicorum milibus euasisset.

49. [*De recuperatione Gerundae.*] — Deuictis itaque Gallicis et propul-
 sis a finibus regni nostri, dominus rex cum suis ad regnum suum cum palma uictoriae est reuersus. Cum autem a Gerunda Gallici recesserunt, foedus
 5 cum illis qui ibi remanserant inierunt, ut si eis infra certum tempus misissent auxilium tam uictualium quam etiam aliorum, Gerundam reciperent defensandam; sin autem, quod traderent eam domino Ildefonso tunc in-

— 31. manibus CD; Cathalonia BS; secula CD; glorificeris S. — 32. dominaueris C; foeris D Bal.

§ 48. 1. *Títol* : manca CD; uocati : oca rosegat pel relligador B; noluerunt uenire : u. n. B; in : rosegat pel relligador B. — 2. contra : rosegat pel relligador B; Gallicos B; silentio C. — 3. introitum C. — 4. després milites, un mot gratat B; comunia BS CD. — 5. deberet B (corr.); deffensione S defentione C; tuissione C. — 6. inpartiri C. — 7. literas BS; direxisset : re corr. B. — 8. perssonam S; periculo S; excidio : c en la interlinia B (corr.) exidio CD. — 9. phedera B; imprudenter S impudenter C. — 10. inimicus CD; saepius ex aduerso : e. a. s. B (però amb signe d'interversió) CD; aduersso B. — 11. afigentes B; inclitus : manca CD. — 12. destituisse C; post : prius CD; Deo C; Cathalonie BS. — 13. concilio CD; comisit BS. — 14. Aragonensium B Aragonentium C. — 16. expulsit S; trihunpho C; ceruice S seruicem C. — 17. prephatis BS. — 18. milibus : correxit en militibus C.

§ 49. 1. *Títol* : manca CD; de : rosegat pel relligador B; uictis CD; propulssis BSD. — 2. nostri : sobre un mot raspat B (corr.); ad : ac C. — 3. reuerssus B; auctem D; Gallicis C; phedus BS. — 4. remansserant BS remanserunt C; ut : et C; certum tempus : t. c. S. — 6. deffensandam S defenden-

fanti, primogenito domini regis Petri. Verum cum non ueniret tunc existentibus in Gerunda Gallicorum auxilium die data, reddiderunt eam praedicto domino Ildefonso, sequentes uestigia aliorum, saluo quod securius recesserunt. Et cum tota Gerunda quasi confracta esset et diruta ictibus machinarum, mandauit eam dominus rex reaedificari tam in turribus quam in muro, quod honorifice fuit factum.

50. [*De aduentu Karoli principis capti in Cataloniam.*] — Post omnes uictorias supradictas, quas nobilis rex Petrus habuit de rege Franciae et suis, cum princeps Salerni fuisset multo tempore in Sicilia sub custodia et carcere dicti domini regis Petri, tandem per eundem extitit ordinatum quod ad Cataloniam portaretur, ut maiori et fidentiori custodia teneretur. Quod ut factum esset, fuit in castro nouo per dies aliquot Barchinonae, et postea usque ad sui deliberationem fuit in castro de Siurana per nobiles milites et ciues Cataloniae custoditus. Princeps iste nobilis, postquam ad aetatem peruenit adultam, tam ante captionem quam in captione etiam diuini officij nunquam pro temporali aliquo praeteriit unam horam; immo cum capellanis suis simul deuote diuinum officium Domino decantabat; quo completo, se ad temporalia et militaria conuertebat. Princeps iste nobilis, cum ante aduentum ipsius ad Cataloniam multum affectasset uidere dominum regem Petrum, non potuit suum desiderium adimplere; cum enim Barchinonae fuisset perductus, paucis diebus ante nobilis rex Petrus exiuerat Barchinonam. Nec praetereundum quod nobilis Deo et hominibus princeps iste, in castro nouo Barchinonae et in castro de Siurana, quibus, ut praedicitur, sub regia custodia tenebatur, construxit nouas ecclesias et dotauit, ut per eas captionis ipsius perpetua et aeterna memoria haberetur.

51. [*De properatione nauigij contra Maioricas.*] — Ceterum cum illustris et in omnibus factis suis nobilis rex Petrus ab omnibus inimicis suis uictoriam habuisset, ecclesiis omnibus, nobilibus ac militibus et ciuibus

dam C; domino : manca D Bal.; Ildeffonso S Idefonso C. — 7. tunc : tempus C. — 8. eam : manca S. — 9. Ildeffonso S. — 10. quasi : quam C; dirruta C. — 11. machinorum C; rehedificari B redificari SC.

§ 50. 1. Titol : manca CD; de : rosegat pel relligador B; Caroli B; Cathalonia S. — 3. Salirni C; Sicilia C. — 5. Cathalonia S; custodia : al marge de l'esquerra B (corr.) manca C. — 6. esset : manca C; ali-quod SCD; Barcinone C. — 7. liberationem C; Ciurana C. — 8. Cathalonia S. — 9. adultam : ad ultra C. — 10. oram C; imo B imo imo (sic) C; capellanijs C. — 11. completo C. — 12. et : etiam D Bal. — 13. Cathalonia S; affectasset B. — 14. suum desiderium adimplere : d. s. a. B (però amb signe d'interversió) C s. a. d. D Bal.; Barcinone C. — 15. nobile C; Barcinonem C. — 16. preterheundum S; omnibus C. — 17. Barcinone C; Ceurana C.

§ 51. 1. Titol : manca CD; Mayoricas BS. — 3. ecclesiasticis C; et : ac C.

Cataloniae libertatibus omnibus libere restitutis, fecit parari nauigium con-
 5 tra Maioricensium ciuitatem; sed praeuentus aegritudine importuna, quod
 per se non potuit, per filium adimpleuit.

52. [*De morte domini regis Petri et tumulatione ipsius.*] — Cum igitur
 per hanc infirmitatem decideret in lectum apud uillam liberam de Panades,
 cum continue febris pulsaretur incommodis, ordinauit, ut dictum est, quod
 dominus Ildefonsus iret Maioricas et suae subiceret ditioni; quod ut impera-
 5 uerat fuit factum. Expulsis itaque de Maioricarum regno et insula nobili
 Pontio de Guardia et aliis qui pro Maioricarum rege Iacobo ibi erant, tenuit
 potenter dictum regnum dominus Ildefonsus. Quo ibi ut uerus dominus
 existente, III idus nouembris anno Domini MCCLXXXV, Petrus nobilis rex
 praedictus, uerus et deuotus ac humilis christianus, uere contritus, uere
 10 poenitens et confessus, Ecclesiae reconciliatus, omnia recepit ecclesiastica
 sacramenta; et sic Deo deuotus, nobilior rex de mundo in manus archiepis-
 copi Tarraconensis, episcoporum et nobilium sui regni, uigilia uel die sancti
 Martini spiritum reddidit Deo uiuo. Circa commendationem uero istius
 regis nobilis insistere non oportet, quia in culmine summae laudis clamant
 15 pro eo apud Deum et homines nobilia facta sua, per orbis climata diuulgata;
 cuius pulchritudinem, armorum strenuitatem, prouidum consilium, animi
 curialitatem, staturam proceram, regiam clementiam quis dinumerat? Non
 erat certe ei similis inter reges. Ipse sciebat sufficere principi, interdum
 simplicis militis mores gerens, nonnunquam etiam in armis peditem se fin-
 20 gebat. Hic diuersa multorum compleuit unus, et in uita sua omnibus omnia
 factus fuit; et nisi sic repente praecisa fuisset tela uitae huius regis nobilis

— 4. Cathalonie S; libertatibus : manca S ratllat C. — 5. Mayoricensium B Mayoricensium S Majoricentium C; set B; peruentus C; inportuna C manca Bal.

§ 52. 1. Títol : manca CD; de : rosegat pel relligador B. — 2. desideret CD; aput B; Penedes BS. — 3. pulceretur C; incomodis BS. — 4. Ildeffonsus S; Mayoricas BS; subjiceret C subijceret D; ditioni S dominationi CD; ut : manca S; inperauerat C. — 5. expulsis S; de : et CD; Mayoricarum BS. — 6. Guardia S; Mayoricarum BS; Iachobo B. — 7. Ildeffonssus S; ibi : ubi S. — 8. ydus S. — 9. uere contritus : manca S. — 10. confesus D; ecclesiastica C. — 12. Terrachonensis BS Tarrachonensis C Tarragonensis D Terraconensis Bal.; regni : manca C; sancte C. — 13. circa : in CD; comendationem B comendatione CD. — 14. incistere C; oportet : operet D; quia : quod CD. — 15. aput B; climita D. — 16. pulcritudinem BS; prouidum : prouidus *corregit en prouidum C prouidus D*; consilium : *escrit sobre filium ratllat C filium D*; animi : *animum corregit en animi C animum D*. — 17. curialitatem CD; proceram : *ram escrit sobre raspat B (corr.)*; qui C. — 18. certe : in ecclesia CD; suficere BCD. — 19. mos CD; *després nonnunquam* : gerens, *però expuntuat B gerens C*. — 20. diuersa B. — 21. repetente D; precissa C.

— § 52, 11-12. *archiepiscopi Tarraconensis*. — Cf. més amunt, § 9, ratlla 5.

a texente, manus ad fortia transmisisset et coram eo regna omnia siluissent. Obiit autem egregius rex Petrus III idus nouembris anno Domini MCLXXXV. Cui successit in regnis Aragoniae, Maioricarum et Valentiae ac comitatu Barchinonae eius primogenitus filius clarae indolis Ildefonsus. Remansit ex eo alia propago nobilis filiorum, Iacobus scilicet rex Siciliae, Fredericus et Petrus filius eius minor. Remanserunt duae nobiles filiae ex eodem: maiorem habuit rex Portugaliae in uxorem; minor remansit in Sicilia cum domina regina matre sua et rege Siciliae fratre suo. Regnavit iste rex nobilis et illustris moribus annis IX, et fuit in monasterio Sanctarum Crucum Cisterciensis ordinis honorifice tumulatus, cuius anima requiescat in pace. Amen. Post huius nobilis regis mortem, remansit tota terra ineffabili tribulatione et angustia dirae guerrae, quam cum Ecclesia et rege Franciae et rege Maioricarum Iacobo fratre suo ipse sibi texuerat ex nobilibus factis suis.

53. [De coronatione domini Iacobi filii domini Petri in regem Siciliae.] — Verum cum ad dominam reginam Aragonum ac Siciliae, et nobiles filios suos in Sicilia, et incolas regni huius mors externa tanti principis peruenisset, post multos fletus et luctus continuos dictae dominae reginae et nobilium filiorum et omnium insimul Siculorum, acclamantibus omnibus incolis dicti regni et requirentibus una uoce, fuit apud Palermum magna et celebris curia celebrata; in qua praesente dicta domina regina et omni populo Siculorum, fuit in regem Siciliae egregius dictus infans Iacobus coronatus, filius nobilis memoriae regis Petri; qui regio diademate coronatus, manu regia plus quam mille milites fecit novos, equos et arma eorum cuilibet et

— 22. coram : cora S *escrit sobre comunia ratllat C comunia D*; regna : *escrit sobre rege ratllat C rege D*; silvisset D. — 23. ovijt D; auctem D; ydus S. — 24. regni D; Mayoricarum BS. — 25. Barcinone C; Ildeffonssus S; remansit B. — 26. Iachobus B; Cicilię C; Federicus CD. — 27. remansserunt BS; duo CD; ex : *en la interlinia B (corr.)*; maiorem S. — 28. remansit BS; Cicilia C. — 29. Cicilie C. — 30. crucrum S crucium CD; Cistertientium CD. — 31. honoriffice S; amen : manca CD. — 32. remansit BS; inefabili CD. — 33. gurre S; Mayoricarum BS. — 34. Iachobo B; texeuerat C; ex : *escrit sobre et ratllat C et D*.

§ 53. 1. *Títol* : manca CD; Iachobi B; filii : *rosegat pel relligador B*. — 2. uerum : cerum (*sic*) C; Aragonum et Siciliae : S. et A. CD; Cicilię C. — 3. Cicilia C. — 4. post : *escrit sobre prius ratllat C prius D*; dominae : nobilis CD; *després et* : dictorum CD. — 4-5. nobilium filiorum : f. n. CD. — 5. aclamantibus BSC Bal. — 6. aput B. — 7. presenti D; dicta : manca CD; domina : manca S. — 8. Seculorum C; Cicilie C; infans S; Iachobus B. — 9. diademate C. — 10. plus quam mille milites : *subratllat i sota de mille, multos d'una mà posterior B multos Bal*.

— 27-28. *maiozem habuit rex Portugaliae in uxorem*. — Isabel, casada en 1282 amb Denis, rei de Portugal (1279-1325). — 28. *minor*. — És a dir, Yolanda; cf. més amunt, § 22, ratlla 18.

alia magna munera largiendo, ac regendo cum nobili regina domina matre sua et Frederico fratre suo, ac nobilibus suis militibus Cataloniae, et ciuibus ac peditibus Sicularum strenue dictum regnum.

XXIX. — DE DOMINO ILDEFONSO [III], REGE ARAGONVM, MAIORICARVM
ET VALENTIAE AC COMITE BARCHINONAE

1. Mortuo igitur clarae memoriae domino rege Petro, et eius praefato filio primogenito domino Ildefonso apud Maioricas moram agente, quam ciuitatem ex mandato patris nobili auunculo suo Iacobo abstulit, ipsius insulae regi quondam, fuit sibi mors egregii, pii patris per fideles suos nobiles Cataloniae nuntiata; qui multos dies agens lugubres et flebiles, ut
5 decebat, ad uotum suum Maioricarum insula ordinata, ad Cataloniam et alia sua dominia regalia est reuersus. Susceptus itaque honore regio per nobiles et alios regni sui, regnorum Aragoniae, Maioricarum et Valentiae ac comitatus Barchinonae gubernacula est adeptus, et ad suscipiendum regni
10 coronam mandauit Caesaraugustae curiam suis fidelibus uniuersis.

2. [*De coronatione domini Ildefonsi regis.*] — Apud Caesaraugustam itaque dictus dominus Ildefonsus cum episcopis, nobilibus et pluribus militibus ac ciuibus et aliis quorum numerus non extabat, recepit militiam et coronam nobilem et magnam curiam celebrando et alia insignia regalia uniuersa.
5 Mox quippe praedictis regalibus insignitus, cum magno applausu et tripudio, multos et nobiles milites fecit nouos, quibus magna munera est largitus.

— 11. magna munera : munera magna S; regina domina : d. r. CD; domina : manca S. — 12. Federico CD; ac : et CD; nobilibus suis militibus : n. m. s. S m. s. n. CD; Cathalonie BS, però al marge de l'esquerra B (corr.) manca CD Bal. — 13. ac : et CD; peditibus C; dictum regnum : in dicto regno, però in ratllat i dicto regno corregit en dictum regnum C in dicto regno D.

XXIX. *Títol.* De domino Ildefonso rege : Rubrica domini Ildefonsi regis B Rubrica domini Ildefonssi regis S Recupilatio (Pecupilatio D) domini Ildefonsi regis CD; Aragonentium D; Mayoricarum BS; ac : manca C et D; comitis corregit en comiti C comitis D; Barchinone CD.

§ 1. 1. memoria C; et : manca CD; prephato BS. — 2. domino : manca S; Ildefonso B Ildeffonso S; aput B; Mayoricas BS; morem (?) C. — 3. Iachobo B. — 4. condam BS Bal. quando C; després per : nuntios CD; després fideles : nuntios B (però expuntuat) Bal. manca S. — 5. Cathalonie S; flebilet D. — 6. dicebat C; Mayoricarum BS; Cathaloniam S. — 7. sua dominia : d. s. CD; reuerssus B; suceptus C. — 8. Mayoricarum BS. — 9. Barchinone C; gubernacule B (corr.); adeptus B; suscipiendam C suscipiendam D. — 10. Sesa-rauguste C; uniuersis B.

§ 2. 1. *Títol* : manca CD; Ildeffonssi S; aput B; itaque : denique CD. — 2. Ildefonssus B Ildeffonsus S. — 4. uniuerssa B. — 5. mox : ex CD; aplausu BSC.

3. [*De acquisitione et captione insulae de Menorca.*] — Cupiens uero dominus rex Ildefonsus praedecessorum suorum facta nobilia imitari et sequi uestigia nobilis sui patris, ordinauit magnum nauigium contra insulam de Menorca, quam tenuerant ab antiquo crucis Christi nominis inimici; quam insulam cum habitatoribus eius cepit et christiano cultui applicauit; et nomine Christi constructis ibi ecclesiis et dotatis, ac in eisdem presbyteris et aliis Deo seruientibus ordinatis, ad propria est reuersus, et duxit secum captiuos Almoxic, quondam dominum insulae supradictae, cum ibidem habitatoribus uniuersis et thesauri multitudine copiosa.

4. [*De uista quam habuit dominus Ildefonsus rex cum rege Angliae.*] — Cum autem Karolus princeps Salerni, filius praedicti Karoli Siciliae regis quondam, esset apud Siuranam regio carceri mancipatus, et ad ipsius liberationem nobilis rex Angliae Odoardus, qui dicto principi proxima parentelae linea attinebat, pluribus ac frequentibus internuntiis insudasset, tandem in Vasconia cum dicto rege Angliae uistam habuit rex iuuenis et nobilis Ildefonsus; in qua uista fuit praesens domina regina Angliae cum filia sua, quam, ut ferebatur, in uxorem ducturus erat dictus dominus rex Ildefonsus. In ista uista post tractatus uarios fuit actum et etiam ordinatum, ut, traditis obsidibus tribus filiis nobilis principis saepefati et multis aliis nobilibus,

§ 3. 1. *Titol* : manca CD; Menorcha B Manorcha S; dominus : dictus S dictus dominus CD. — 2. Ildefonsus *correcció* : Alfonsus BCD Bal. Alfonsus S; notabilia CD. — 3. sui patris : p. s. C patri sui D. — 4. Menorcha B Manorcha S; tenuerunt C; antiquo : initio CD; nominis : manca CD. — 5. applicauit B; nomine *correcció* : nominis BSCD Bal. — 6. ibidem CD; ecclesiis D; presbyteris C presbyter. D. — 7. propria C; est : et C. — 8. Almoxic S Almoxic CD; condam BS Bal. — 9. uniuersis S; thesauris C.

§ 4. 1. *Titol* : manca CD; Ildefonsus S. — 2. autem D; Carolus CD; Caroli CD; Siciliae C. — 3. condam BSD Bal.; apud B; Siuranam C. — 4. dicto : ipsi CD; proxima C. — 5. attinebat B attingebat CD; internuntiis : nuntiis CD; insudasset *corr.* B insuadasset S. — 6. Vasconia S; uistam C. — 7. Ildefonsus S; uista C. — 8. Ildefonsus *correcció* : Alfonsus BCD Bal. Alfonsus S. — 9. uista CD. — 10. tribus : III en la *interlínia* B (*corr.*); filij D; saepefati : praefati CD.

XXIX. § 3, 2. *rex Ildefonsus.* — Aquí, com al § 4, ratlla 8, els manuscrits porten *Alfonsus*. Es notará l'ús excepcional del vocable *Alfonsus* en lloc de *Ildefonsus*, que és el generalment usat en el nostre text per designar el rei d'Aragó.

— 8. *Almoxic.* — L'autor de les *Gesta*, prenent un nom comú per un nom propi, ha volgut anomenar el governador Abú Omar Ibn-Hakem (cf. pel nom d'aquest personatge, A. LECOY DE LA MARCHE, *Les relations politiques de la France*

avec le royaume de Majorque, I, p. 14, n. 1; pp. 294-295, i, especialment, p. 295, n. 3).

— § 4, 7. *regina Angliae cum filia sua.* — Elionor de Castella, muller d'Eduard I i la seva filla Elionor.

— 10. *obsidibus tribus filiis.* — Devien ésser, segons l'*Art de vérifier les dates*, 3.ª edició, III, p. 825, els fills segon, tercer i vuitè: Lluís, que va ésser bisbe de Tolosa; Robert, del qual es parla més avall, XXX, § 16, ratlla 22, i que va ésser

a captione regia infra certum tempus liberari debebat dictus princeps, super guerra tam ex parte Ecclesiae quàm regis Franciae et suorum initis pactio-
nibus et firmatis, sic quod per liberationem huius principis ad certos annos
15 treugam habeat terra nostra et per quemcumque modum deinde pacem
firmam. Reuertentibus ad propria nobilibus regibus hinc et inde, condicto
ueniente tempore, filii nobilis principis supradicti cum aliis promissis obsi-
dibus captioni regiae sunt pro patre et domino nobili mancipati. Fuit igitur
dictus princeps a captione solita sub magno amicitiae foedere liberatus inito
inter ipsum et dominum regem nostrum, qui ad regem Franciae et Romanam
20 ecclesiam pro dictis treugis et pace tractanda direxit protinus gressus suos.

5. [*De liberatione et solutione filiorum Ferrandi regis quondam Castellae, et qualiter alter eorum Alfonsus coronauerit se in regem Castellae.*] — Et quia, ut praetactum est, dominus rex Petrus recondendae memoriae sub regali custodia tenebat filios nobilis Ferrandi, quondam nepotis sui et primogeni-
5 niti Alfonsi regis Castellae, et eosdem dominus rex Aragonum Ildefonsus sub solita custodia iure hereditario custodiret, ad quos regna Castellae recta successionis linea pertinebant, et praedicta regna de facto Sancho eorum auunculus occupasset, tandem actum fuit inter dominum regem nostrum et dictos nobiles iuuenes sic detentos, ut eosdem dignaretur a regali custodia
10 liberare, quod clementer eisdem dominus rex concessit, et fecit eos libere sui iuris. Et cum Sancho dictus proximo dominum regem nostrum praeteritum ac praesentem in pluribus offendisset, paciscendo cum rege Franciae et inimicis suis aliis contra eos, praesens rex dominus Ildefonsus contra

— 11. liberare *D*; debeat *S* debuerat *CD*. — 12. et suorum: manca *S*; inhitis *C*; paccionibus *S*. — 14. treugam *CD*; quemcumque *D*. — 15. propia *C*; hin *C*; et: manca *Bal*. — 16. promissis *C* promissie *D*. — 17. domino nobili: n. d. *CD*. — 18. in hito *D*. — 19. dominum: manca *CD*. — 20. tregua *CD*; protenus *C*.

§ 5. 1. Titol: manca *CD*; de: rosegat pel relligador *B*; Ferrandi: rosegat pel relligador *B* Ffe (*sic*) *S*; condam *BS*. — 2. alter: rosegat pel relligador *B*; Alfonsus *S*; regem: re rosegat pel relligador *B*. — 4. nobilis: manca *CD*; condam *BS* *Bal*. quondam *C*. — 5. Alfonsi *S*; Ildefonsus *S*. — 6. després quos: omnia en la interlinia, d'una mà posterior *B* omnia *SCD* *Bal*; després Castellae: dicebantur en la interlinia, d'una mà posterior *B* dicebantur *SCD* *Bal*; abans recta: quod *CD*; rectae *B* recte *S*. — 7. successionis linea: l. s. *CD*; pertinere *S* *Bal*; Xancho *BSCD* *Bal*. — 8. actum: en la interlinia *B* (*corr.*). — 9. nobiles: manca *CD*. — 10. eidem *C*. — 11. Sancho dictus: d. s. *CD*; Xancho *BS* *Bal*. Xancho *C* Sancho *D*; proximo: manca *CD*. — 12. ac: et *CD*; pluribus: multis *CD*; ofendisset *B*; paciscendo *B* paciscendo *C* paciscendo *D*. — 13. aliis: al marge de l'esquerra *B* (*corr.*); Ildefonsus *S*.

rei de Sicilia i Nàpols des de 1309 a 1343; i, finalment, Joan, el qual va ésser comte de Gravina i duc de Morea.

— 12. regis Franciae.—Felip el Bell (1285-1314).
— § 5, 4. filios nobilis Ferrandi. — Cf. més amunt, XXVIII, § 11, ratlles 5-6.

dictum Sanxo cum dictis infantibus nobilibus de Castella noua amicitia est
coniunctus; quorum maior, Alfonsus nomine, de expresso assensu domini
regis nostri fecit se in regem Castellae coronari per multos nobiles de Cas-
tella, ipso tamen existente in dominio regis nostri. 15

6. [*Qualiter dominus rex noster intrauit Castellam cum magno exercitu
in defensione Alfonsi regis.*] — Et quia dominus rex noster dictum Alfonsum,
nouum regem Castellae, ardentissime diligebat, collecta copiosa multitudine
militum regni sui, contra dictum Sanxo ipsum Alfonsum in Castellam cum suo
exercitu est secutus. Et cum uenissent ad locum uocatum..., Sanxo, contra
quem suas acies dirigebant, erat ibi cum nouem milibus equitum armatorum
et peditum multitudine infinita. Verum dominus rex noster cum Alfonso
nouo rege Castellae erat ibi cum tribus milibus militum et peditibus ualde
paucis, qui praemissis legationibus ad dictum Sanxo et suos, qui in quodam
monte inexpugnabili se receperant prae timore, ut ad eos descenderent uel
ipsum in dicto monte reciperent, ut possent ad inuicem proeliari, nunquam
potuerunt aliquibus suasionibus obtinere. Et figentes ibidem in quadam
planitie sua tentoria contra eos, cum eos ibidem per dies aliquot expectassent
nec ad bellum descendere uoluissent, exinde recesserunt, terram et regionem
illam multipliciter deuastantes. Et nisi ab exercitu domini regis nostri
aliqui milites Vascones et quidam alii recessissent, quasi totum regnum Cas-
tellae honore regio habuissent; sed nihilominus ignem succendendo, castra
capiendo, diruendo et magnam terram, ut praedicitur, deuastando, nostri
ad propria sunt reuersi. Ecce contra magnum regem Castellae et gentem
suam fortunatum principium in uictoriis nobilis regis nostri. 20

— 14. Xanxo BS Bal. Sancho CD; infantibus S. — 15. Alfonsus S; acensu D. — 16. coronare C.

§ 6. 1. Titul : manca CD; qualiter-intrauit : rosegat pel relligador B. — 2. in : rosegat pel relligador B;
deffensione S; Afonsi B Alfonsi S; després regis : dos país il·legibles B; Alfonsus S. — 3. ardentissimi D;
multitudinem D. — 4. Xanxo BS Bal. Sancho CD; Alfonsum S; Castellam correcció Bal. : Castella BSCD. —
5. exercitu : regno CD; est : et C es D; després uocatum : un espai en blanc BD Bal.; Xanxo BS Bal. San-
cho CD. — 6. nouem : VIII S. — 7. Alfonso S Alfonsus D. — 8. nouo : en la interlinia C manca D; tribus mili-
bus militum : tribus e militum B tribus ... militum (sic) Bal.; militum et peditibus : equitum et peditum CD.
— 9. Xanxo BS Bal. Sancho CD; suo S. — 10. receperunt D; ud D; decenderent C. — 11. preliati C. —
12. suassionibus D; optinere B; fingentes S. — 13. aliquod CD. — 14. decendere CD. — 15. egercitu D. —
16. recessissent C recessissent D. — 17. nichilominus BC nicilominus S; igne C. — 18. diruendo : dimendo S
dirruendo CD. — 19. propia C; reuersi S; rege D.

— § 6, 5. ad locum uocatum... — És molt possible que pensés l'autor de les Gesta en Monte-
neyra, pp. 80-81, i Mercedes GAIBROIS DE BAL-
LESTEROS, *Historia del reinado de Sancho IV
de Castilla*, 1 (Madrid, 1922), p. 232.

7. [De diruptione castris de Carmenzo, captione de Rocaberti et plurium aliorum et monasterii Sancti Cirici de Colera.] — Sed cum dominus rex noster, ut praemittitur, ageret extra limites regni sui, Iacobus rex, ipsius auunculus, procuravit quod magnus exercitus Gallicorum cum eodem Iacobo simul inuaderent terram comitis Impuriarum et uicecomitis de Rocabertino. Quorum potentia fuit captum castrum de Rocaberti, de la Ionquera et de Requesem et de Capmayn et de Cantalops et de Cabrera, et castrum de Carmenzo funditus dirutum. Item fuit captum monasterium Sancti Cirici de Colera, et quod antea religione uigebat, tunc fuit prostibulum immundorum; fuerunt etiam sanctorum reliquiae pollutae, gentis immundis manibus attrectatae et exinde asportatae. Instrumenta et monasterii priuilegia, libri, uasa et omnia ornamenta ecclesiae sunt distracta, sic quod monasterium et ipsius adiacentes honores non hominum uideretur habitatio sed ferarum, abbate cum suis monachis in exilium iam deductis. Maior uero pars praedictorum locorum prodicione et infidelitate ibidem inhabitantium fuit capta.

8. [De fuga exercitus Gallicorum et aduentu domini regis praesentientis, et destructione ac combustione terrae Cerritaniae, et captione castris de Ripis.] — Verum cum haec destructio et terrae inuasio peruenisset in Castella et Aragonia ad aures domini regis nostri, in guerra praedicti regis Castellae fronteria militum et peditum ordinata, ad Cataloniam properauit, attingere

§ 7. 1. Titol : manca CD; diruptione B diruptione S; Carmenzo : Car rosegat pel relligador B; Rocaberti : Rochaberti BS rti rosegat pel relligador B. — 2. Sancti Cirici : ti Ci rosegat pel relligador B; set S. — 3. premititur BC; Iacobus B; després rex : Majoricarum CD. — 4. Iachobo B. — 5. Ympuriarum B Impuriarum C; uicecomitis : u. B d (sic) S V. Bal.; Rochabertino S. — 6. quarum BS Bal.; Rochaberti S; de la : za BS et Bal.; Ionquera CD. — 7. Requesem S Requesens C Requesens D; Capinayn S Campmany CD; et : manca CD; Cantalops CD. — 8. Quermenzo B Bal. Carmenzo escrit sobre Quermengo ratllat C Quermengo D; Qujrici C. — 9. tunc fuit : en la interlinia C (corr.) manca D; tunc : nunc corregit en tunc B nunc Bal.; prostibulum : escrit sobre perstibulum ratllat C perstibulum D; immundorum BS immunderum C. — 10. fuerunt : fuerun D manca Bal.; etiam : et Bal.; immundis BS inmunde C immunde D immundae Bal. — 11. attrectatae correcció Bal. : atractate B attractate S tractate CD; aportata CD; monasteriorum Bal. — 12. distracta S. — 13. uideretur correcció Bal.; uidetur BSCD; habitatis C habitates D; sed : manca CD. — 15. praedictorum : en la interlinia B (corr.); prodicione S; infidelitate S.

§ 8. 1. Titol : manca CD; et : rosegat pel relligador B; presensientis S. — 2. destructione BS; combustione B; terrae : ter rosegat pel relligador B; Ceritaniae S. — 3. destructio S; terrarum CD. — 4. gerra B. — 5. Cathaloniam S Cateloniam C; attingere B.

— § 7, 5. comitis Impuriarum et uicecomitis

de Rocabertino. — Cf. XXVIII, § 35, ratlles 9 i 21.

— § 8, 4. regis Castellae. — S'al'ludeix aquí

a Sanç IV i no a Alfons de la Cerda; que és qualificat, al § 6, ratlla 3, de «nouum regem Castellae» (cf. § 5, ratlles 15-16).

sitiens inimicos; sed ipsius praesentientes aduentum, quantocius recesserunt. Videns autem dominus rex non posse in terram suam pertingere inimicos, in Cerritaniam acies suas uertit; quam, praeter Podium Cerdanum et Beluer et Podium de Liuia et Dalo, solo alia omnia coaequans combussit, sic quod tota Cerritania et Capcir ac fines contingentes easdem usque ad uillam liberam Confluentis globis igneis perierunt. Nunquam in partibus nostris, in blado et aliis tantum excidium est auditum. Patrata igitur combustione et destructione Cerritaniae generali, ad castrum de Ripis totus exercitus est conuersus; quod non post multos dies ad idem directis machinis fuit captum. Quo capto, et positis ac ordinatis militibus et peditibus in eodem, et constructa etiam bastida quadam iuxta praedictum castrum ut posset securius custodiri, recessit dominus rex abinde cum exercitu suo toto.

9. [De aduentu regis quondam Maioricarum cum exercitu Gallicorum ad bastidam et castrum de Ripis, et fuga eorum timore domini regis nostri.]— Post discessum uero a dicto castro de Ripis domini regis nostri, ilico paucis interiectis diebus, nobilis Iacobus ipsius auunculus, quondam rex Maioricarum et proximo dominus dicti castri, uenit ad uallem de Ripis, collecta militia Gallicorum et peditum armatorum, et incepit dictam bastidam erectis machinis obsidere. Et cum secunda die obsidionis per illos de bastida ex sagittarum et lapidum frequentia plures de exercitu iam perissent, et rumores per quosdam dictus nobilis Iacobus recepisset, quod dominus rex noster ueniret dimicaturus in graui multitudine militum et peditum contra eum, tam ipse quam Gallici aduentum domini regis nostri et sui exercitus merito formidantes, licet essent absque comparatione aliqua multo plures, dederunt eadem die ualde subito per abrupta montium terga fugae; et cum in magnis clamoribus et superbia aduenissent, humiliati protinus recesserunt, ueriti

— 6. sicientes S; quontocius CD; recesserum D. — 7. auctem D. — 8. Ceritaniam SCD; Serdanum C; Belueer B Belluer CD Belveder Bal. — 9. alia : manca S; quoequans S sequens CD; conbuessit C. — 10. Ceritania SC Seritania D; Capsir C; uillam liberam : l. u. C. — 11. Confluentes D; igneis : in eis D. — 11-12. in blado : manca C imblando D. — 12. et aliis : manquen CD; excidium C; patrata igitur : patratum. Igitur CD; combustione C. — 13. distrucione S; Ceritanie S Ceritanie C Serritanie D; Rippis CD. — 14. conuersus S; post : prius CD. — 17. custodiret D; abinde : ibi CD.

§ 9. 1. Titol : manca CD; condam B manca S; Mayoricarum BS. — 3. post : corregit al costat de prius C prius D; discessum correcció Bal. : dicessum BSCD; dicto : dictum corregit en dicto C dictum D; Rippis CD; illico CD. — 4. Iachobus BS; condam BS Bal.; Mayoricarum BS. — 5. proxime C; domino C; Rippis CD. — 6-7. erectis machinis obsidere. Et cum secunda die obsidionis : en la interlinia C (corr.) manca D. — 8. sagitarum BSCD; perijissent C periissent D. — 9. després nobilis : rex CD; Iachobus B. — 11. aduentu C; després aduentum : dicti S; merito : manca C un espai blanc D. — 12. comparatione C. — 13. eodem CD; abrupta BS; fugere C (corr.). — 14. humiliari D; ueriti : ante CD.

15 faciem domini regis nostri; sed dominus rex noster, qui nobilem auunculum suum et feroces Gallicos deuicerat sine ictu, ipsorum audito discessu rediit Barchinonam.

10. [*De curia apud Montso celebrata.*] — Et cum in pectore suo gereret statum regni sui in melius reformare, mandauit episcopis, abbatibus, praelatis ac religiosis aliis, comitibus, nobilibus et aliis militibus ac ciuibus regni sui, apud Montso curiam generalem; in qua pari concordia praelatorum, nobilium, militum ac ciuium praedictorum, qui diu in aliis locis simul non poterant conuenire, multa terrae salutifera ac regnorum incolis utilia, quaedam ad tempus, quaedam perpetuo sunt statuta, per quae pax et iustitia populo conseruetur et resisti ualeat inimicis. Inter quae, cum propter immane guerrae periculum Gallicorum quasi exposita esset excidio et uastae solitudini tota terra, nec aliter resisti posset commode ascendentibus Gallicis ex aduerso, concessum fuit domino regi de salubri consilio praelatorum, nobilium, militum, ciuium praedictorum, commune regnorum ac terrarum auxilium ad tres annos, ut in illorum statutorum capitulis continetur.

11. [*De tractatu pacis inter Ecclesiam, Karolum et dominum regem nostrum, et morte ac tumulatione ipsius regis nobilis Ildefonsi.*] — Cum autem de agenda pace inter Ecclesiam, praedictum principem, regem Franciae ac regem nostrum et suos per multos internuntios tractaretur, et plures uistae personales fuissent habitae inter saepe scriptum principem et dominum regem nostrum, dominus papa Nicolaus iv, de ordine Fratrum Minorum, qui habebat plurimum cor ad pacem, misit duos cardinales ad regem Franciae

— 15. domini : manca CD. — 16. audito BC Bal. (corr. en D); dicessu C. — 17. Barchinonem CD.

§ 10. 1. Titol : manca CD; aput B; Monso BS. — 2. sui : manca S; reffirmare S; abbatibus, praelatis : p. a. CD. — 3. ac : et ac C; comitibus, nobilibus : n. c. CD; et : ac CD; militibus : nobilibus CD. — 4. aput BC; Monso S Monço CD. — 5. després diu : est BSD Bal. etiam escrit sobre est raillat C; aljs D; locis : manca BSD Bal. en la interlinia C; simul non poterant : n. p. s. CD. — 6. terra C; salutifera S. — 7. tempora CD; per quae pax : per paxque C. — 8. resistit CD; ualeat : ualde CD; imane BS inmane C. — 9. gerre B terre C (corr.) tene D; quasi : quod CD; expositum CD; excidio CD. — 10. resisti : refici CD; comode BS; ascendentibus SC acendentibus D. — 11. concessu D; concilio CD; nobilium : manca S. — 12. ciuium : et ciuium CD; comune BSCD; ac : et C.

§ 11. 1. Titol : manca CD; De tractatu : molt borrat B; Carolum B. — 1-2. et dominum-morte : molt borrat B. — 2. regis : molt borrat B; Ildefonssi B Ildeffonssi S; cum : um, la inicial mancant B (aquí comença en B el segon escriptura); auctem D. — 3. pace inter ecclesiam : i. e. p. B (però amb signe d'interversió) CD; rege D; ac : et C. — 4. pluries D; uite D. — 5. scriptum : escrit sobre spiritum raillat C spiritum D. — 6. Nicholaus S; quarto D. — 7. reges CD.

— § 11, 7. duos cardinales. — Benet Gaetani, *Hist. gén. de Languedoc*, ed. PRIVAT, IX, p. 144, el futur Bonifaci VIII, i Gerard de Parma, Cf. i n. 2.

cum principe memorato, qui facerent dictam pacem. Hic princeps, ut pax citius et liberius haberetur, dedit filiam suam Karolo fratri regis Franciae in uxorem, cui per Martinum papam quondam regnum Aragoniae, quantum in ipso fuit et sibi licuit, est collatum; sed, ut praedictum est, Karolus possessionem aggre-
 10 diens dicti regni, confusionem et exterminationem sui ipsius et totius feritatis gentis Gallicae est adeptus. Dicta filia principis et Karolus saepefatus in consanguinitatis tertio gradu erant, sed fuit occasione faciendae pacis per summum pontificem dispensatum. Iste Karolus
 15 cessit principi quidquid se iuris dicebat habere in regnis et terris domini regis nostri. His peractis, dominus rex noster misit legatos solemnes ad dictos cardinales, qui pacem inter Ecclesiam ac principem facerent diu tractatam et dominum regem nostrum; ordinatis pacis capitulis et firmatis, cardinales cum principe ad propria remearunt. Fuit uero per cardinales et principem
 20 ac dictos nuntios ordinatum, ut dominus rex noster ad Romanam curiam pro ipsius cunctis expediendis articulis deberet magis solemnes nuntios destinare; uerum cum dominus rex noster, quantum tangit Ecclesiam semper pacem esuriens suo pectore, gereret quae sunt pacis, ut conditum fuerat, misit ad dominum papam et ipsius curiam nuntios solito plus solemnes,
 25 qui per dominum papam et cardinales et totam curiam honorifice sunt recepti; denique coram domino papa et cardinalibus et tota curia, in publico consistorio, per dictos nuntios propositionibus pacis factis et quasi ad uotum omnibus iam concessis, nec quasi aliud iam restaret nisi ore papae indulgentia, [cum] protinus pax ferenda et nobili ac strenuo regi nostro, regnis et
 30 terris ipsius [esset, et] pacis ac quietis serenitas arrideret, in subitam tempestatem tranquillitas est inducta, et cum pacem rex nobilis expectaret,

— 9. et : ac CD; Carolo BCD Bal. — 10. condam BS Bal. — 11. després in ipso, text interromput en Bal., el ms. B havent perdut dos folis; pretactum CD; Carolus CD. — 12. pocessionem C possessionem D; agrediens SC agreguens D; confusionem D. — 14. Carolus CD; occasione C. — 15. pontificem S; dispensatum S; després dispensatum : fuit CD; Carolus CD. — 16. se iuris dicebat : i. se d. CD; regnis et terris : t. et r. CD. — 17. hiis S; dominus : manca S; solemnes S. — 18. ecclesiam D; diuturnam CD. — 19. cardinalis C. — 20. propria C. — 21. ac : ad CD. — 22. deberet : debent *corregit en* deberet C debent D; solemnes S; destinare : destinarentur *corregit en* destinare C destinarentur D. — 25. ipsius : suam CD; solito plus : p. s. CD; solemnes S. — 26. per : *afegit C* manca D; honorifice S. — 28. consistorio CD; uotum : notum CD. — 29. quasi : quam CD; aliud : alium CD; nisi : in CD. — 30. cum *correcció* : manca SCD. — 31. esset, et *correcció* : manca SCD; després serenitas : iam CD; tempestatem C. — 32. tranquillitas C; nobiles D; spectaret CD.

— 9. *filiam suam.* — Margarida, que es va casar en 1290 amb Carles de Valois, germà de Felip el Bell.

uenerunt repentina et subita nobis mala. Cum enim apud Barchinonam cum suis nobilibus et aliis militibus regni sui hastiludiis, torneamentis et
 35 aliis regem decentibus nobilem solito congauderet, in lectum decidens aegrotavit, et cum adhuc rex noster nobilis et iuuenis ordiretur telam, paucis interiectis diebus a Domino est praecisa. Soluit naturae debitum rex fidelis sub habitu et obedientia ordinis Fratrum Minorum, xv kalendas iulii anno Domini MCCXCI, dimittens in magno fletu, desolatione ac tristitia totum regnum;
 40 fuit uero Barchinonae in ecclesia Fratrum Minorum honorifice tumulatus. Fuit, dum uixit, armis strenuus, largus, curialis, sed nimis aliorum consiliis ducebatur, propter quod regni sui regimen aliquantulum in iustitia claudicabat. Cui successit nobilis Iacobus rex Siciliae frater eius, quem in sua ultima uoluntate eidem in regno substituerat nobilis rex Petrus bonae me-
 45 moriae, pater eius.

XXX. — DE DOMINO IACOBO [II], REGE ARAGONVM, SICILIAE, MAIORICARVM ET VALENTIAE, AC COMITE BARCHINONAE

I. Postquam igitur uiam uniuersae carnis ingressus est rex nobilis Ildefonsus, dominae reginae matri suae, dominis Iacobo regi tunc Siciliae et Frederico fratri suo mors ipsius fuit in Sicilia per nobiles Cataloniae nuntiata, qui, cum decebat, dies fletus et magnae moestitiae multipliciter per-
 5 egerunt. Ordinato tandem regno Siciliae et dimisso ibi procuratore Frederico nobili fratre suo, dominus Iacobus rex praedictus direxit ad regnum Aragoniae gressus suos, sicque applicuit Barchinonae, ubi cum multo honore regio est susceptus per nobiles et alios regni sui; adeptus itaque regnorum Aragoniae, Maioricarum et Valentiae ac comitatus Barchinonae gubernacula, sepulcra patris et fratris ueneratione debita uisitauit.
 10

— 33. aput C; Barcinonem CD. — 34. astiludiis S asti ludens CD; torreamentis D. — 35. dicentibus C; solito congauderet : c. s. D (corregit en C); discidens S dididens CD. — 36. aduc CD; ordiretur : corrigi en ordiret C; tela SCD. — 37. interiectis : injectis C; Domini D; praecissa C. — 38. hoberdientia C; ordinis : manca CD; fratruum CD. — 39. MCCXCI : CCLXXXXI D; dimitens SCD; magno CD; disolatione D; ac : et CD. — 40. Barcinone CD; fratruum CD. — 41. concilliis CD. — 43. successit C; Cicilie C; eius : manca CD; quem : qui CD.

XXX. Titol : domino : manca CD; [II] : secundo C II D; Siciliae-ac : manca CD; Mayoricarum S; comitis S; Barcinone CD.

§ I. 1. uniuersse S; ingresus D; Ildeffonssus S. — 2. matris CD; rege CD; Cicilię C. — 3. Federico CD; Cicilia C; Cathalonie S. — 4. dicebat C; magnae : in CD; multiplici D; peregerent CD. — 5. Cicilię C; Federico CD. — 6. nobili : manca S; dominus : nobilis CD; direxit D. — 7. aplicuit SC; Barcinone CD. — 8. suceptus CD; regnos suos D. — 9. Mayoricarum S; Barcinone CD. — 10. patris et fratris : f. et p. CD

2. [De curia apud Caesaraugustam per dominum regem Iacobum celebrata.] — Quibus deuote peractis, apud Caesaraugustam cum praelatis, nobilibus et aliis regni sui curiam celebrans, regio fuit diademate coronatus; in qua curia fuerunt nobiles et plures alii per dominum regem milites facti, et plura donaria nobilia tam nouis militibus quam aliis est largitus. Et cum in regnis Aragoniae ac Valentiae dies aliquos peregisset, ad Cataloniam est reuersus; ubi cum praelatis, nobilibus et aliis Cataloniae militibus ac ciuibus, ordinauit et mandauit curiam generalem, in qua per dominum regem multa statuta terrae salubria, quaedam ad tempus, quaedam uero perpetua, fuerunt de consensu omnium ordinata; fuerunt siquidem gratiose ecclesiarum ac militum libertates, consuetudines et priuilegia innouata; fuitque tunc concessa domino regi sisa ad biennium per curiam suam totam in defensionem et auxilium regni sui.

3. [De uista quam dominus rex noster habuit cum rege Castellae, et qualiter rex Castellae suam filiam regi nostro tradidit in uxorem.] — Cum autem dominus rex noster, propter regnum Siciliae, dirae guerrae stimulis potentis ac dominantis Ecclesiae praecipue urgeretur, necnon regis Franciae et suorum ac Karoli principis, filii Karoli Siciliae quondam regis, cogitauit qualiter se posset potenter defendere ab eisdem. Habuit itaque uistam cum rege Castellae cui nouo amicitiae genere est coniunctus; et *faciens sibi amicum de mammona iniquitatis*, licet sibi secundo consanguinitatis gradu proximo attineret, nihilominus rex Castellae filiam suam domino regi nostro in faciem Ecclesiae, quantum eis licuit de facto, matrimonialiter copulauit, homagiis, iuramentis et pactionibus aliis pluribus interiectis, et castris fortissimis traditis hinc et inde, quod nunquam occasione aliqua posset dictum

§ 2. 1. *Títol* : manca CD; Sesaraugustam S. — 2. Sesaraugustam S. — 3. celebrans *correcció* : celebrat S celebratis CD; coronatus : ordinatus S. — 4. nobiles et plures alii per dominum regem milites facti : n. milites et plures a. per d. r. f. SCD. — 5. elargitus CD. — 6. ac : et CD; peragisset D; Cathaloniam S. — 7. reuersus S; nobilibus : manca S; Cathalonie S; militibus : nobilibus S; et CD. — 9. perpetua : ad imperpetuum C ad imperpetuam D. — 10. consensu S concensu CD. — 11. ecclesiarum D. — 12. domino regi sisa : s. d. r. CD. — 13. defensionem S.

§ 3. 1. *Títol* : manca CD. — 2. autem D. — 3. noster : manca S; regum D; Cicilię C; dirae : d. (sic) D. — 4. urgeretur : urguere *corregit en* urgueretur C urguere D; necnon : nec nostre D. — 5. Caroli CD; Caroli CD; Cicilię C; condam S; *després* quondam : Francie S. — 6. defendere S; ita CD. — 7. coniunctus CD. — 8. consanguinitatis : eo sanguinitatis C. — 9. attineret S attineretur C attineretur D; nihilominus SC. — 11. pactionibus S. — 12. occasione C.

XXX. § 3, 7-8. *faciens - iniquitatis*. — Sant na iniquitatis.)
Lluc, XVI, 9 : «Facite uobis amicos de mammo — 9. *filiam suam*. — Es deia Isabel.

matrimonium separari. Item rex Castellae promisit domino regi nostro
 infra certum tempus supradicta consanguinitate dispensationem a sede
 15 apostolica obtinere; promisit etiam cum toto regno suo potenter defendere
 contra Ecclesiam, regem Franciae ac principem saepefatum et quoscumque
 alios dominum regem nostrum; et nedum eum defendisset si se casus aliquis
 obtulisset, immo in mortem uel captionem suam fuit, ut ferebatur publice,
 non sine multa fraude et fallacia machinatus. Rex namque Castellae prae-
 20 dictus, se fingens facere uelle pacem inter Ecclesiam, Karolum et regem Fran-
 ciae ac dominum regem nostrum, tractauit et fecit quod in regno suo, loco
 uocitato al Groyn, dominus rex noster et dictus Karolus ac dominus Iacobus
 rex Maioricarum, domini regis nostri auunculus, et rex Castellae mutuo se
 uiderent; qui omnes insimul apud dictum locum cum multis nobilibus con-
 25 uenerunt, et quamquam inter se tractatus pacis aliquos habuissent, discor-
 des ut prius finaliter decesserunt. Non siquidem recta et ordinata intentio
 erat pacis, sed ut per dolum et fraudem aliquam rex Castellae traderet Ka-
 rolo principi dominum regem nostrum, et sic regnum Siciliae obtineret, et
 filii sui etiam soluerentur qui obsides in custodia tenebantur sub dominio
 30 regis nostri. Voluntas Domini fuit tamen ab hac fraude dominum regem nos-
 trum eripere solita pietate, et rex noster praesentiens dono Dei iniquitatem
 quam rex nequam ceperat cum principe Karolo et studiose fuerat medi-
 tatus, dissimulans ut prouidus dictam fraudem, cum uxore sua regina uoca-
 ta et habita ad propria est reuersus. Et cum regina dies et annos ageret
 35 pubertatis, non fuit in dicto matrimonio carnalis copula subsecuta, licet
 per solemnes nuntios pluries hoc petierit et ad hoc institerit rex Castellae;
 dispensationem uero consanguinitatis praedictae rex Castellae non habuit,
 ut promiserat, die data etiam nec post diem; propter quod dominus rex nos-

— 13. separare *CD*; item : iterum *S*; promissit *D*. — 14. intra *CD*; certum tempus : t. c. *S*; dispensationem *C*. —
 15. abtinere *D*; defendere *S*. — 16. quoscumque *D*. — 17. eum : cum *CD*; defendisset : defendisset *S* defendissent
 corrigi en defendisset *C* defendissent *D*. — 18. optulisset *S*; imo *C* manca *D* (*un blanc*); uel : et *CD*. — 20. se:
 manca *CD*; pacem : papam *D*; Carolum *CD*. — 22. a Logronyn *CD*; Carolus *CD*. — 23. Maioricarum *S*; do-
 minis *C*. — 24. insimul : simul *S*; apud *C*. — 25. quamquam *CD*. — 26. decesserunt *C* diceserunt *D*. — 27. do-
 lem *C*; fraudum *C*; aliquem *C*; Carolo *CD*. — 28. et : ut *S*; Cicilię *C*. — 29. solueretur *D*; obsidens *D*. — 30. Dei
CD; tamen : tam *CD*. — 31. rex : en la interlınia *C* manca *D*; presensciens *S* preciens *CD*. — 32. acceperat
CD, la a inicial raillada *C*; Carolo *CD*; fuerat : fraude *CD*. — 33. dictum *D*. — 34. propia *C*; reuerssus *S*.
 — 35. prebertatis *D*; copula : copia *C*; subsequta *S*. — 36. sollempnes *S*; plures *S*; perierit *D*; ad hoc : manca *CD*;
 incesterit *CD*. — 37. dispensacionem *S*; després uero : predictae *S*. — 38. nec : non corrigi en nec *C* non *D*;
 dominus : manca *S*.

— 29. filii sui. — Cf. més amunt, XXIX, § 4, ratlla 10.

ter, ut discretus et sapiens, carnis copulam differebat, sed tenuit et habuit eam reginam puerulam honore regio, ut decebat, usque inter ipsam Ecclesiam et Karolum pax salutifera fuit facta et coniugium dominae Blancae reginae futurae, filiae dicti Karoli, celebratum.

4. [*De uista Karoli et domini regis nostri Iacobi.*] — Verum cum plures tractatus habiti essent pacis inter Ecclesiam et Karolum principem praedictum ex una parte et dominum Ildefonsum quondam ex altera, nec effectum habuerint, morte impediante dicti domini Ildefonsi, praefatus Karolus praedictorum pacis tractatum non oblitus, uariis de causis legatis et nuntiis frequentibus hinc inde remissis, uista fuit condicta et utrinque concessa finaliter ipsius personaliter Karoli et domini regis nostri. Ad quam dominus rex noster et Karolus in quadam planitie circa Ionquera, prope castrum Montis Rubei, personaliter uenientes tractauerunt, et secrete per aliquot dies ordinauerunt pacem perpetuam inter Ecclesiam et eosdem, ac eam iuramentis, homagiis, sigillis propriis et quibus potuerunt pactionibus omnibus uallauerunt, sic quod nihil de pace nisi papae auctoritas iam restabat. Pace igitur quantum eis secrete licuit ordinata, quilibet ad propria sunt reuersi.

5. [*De regressu Karoli ad papam, et reditu ipsius ad regem nostrum, et aduentu cardinalis.*] — Karolus quippe, pacis non segnus nec insolitus persecutor, ad Romanam curiam faciem suam uertit; ibique coram papa et cardinalibus tractatum exposuit dictae pacis; et dum haec per papam, cardinales et Karolum agerentur, dominus rex noster ad papam et cardinales solemnes direxit nuntios seu legatos, qui coram papa et cardinalibus uice regia dictae pacis tractatui assentirent; sicque Dei gratia inspirante fuit per

— 40. ut decebat : manca CD; ipsum D. — 41. Carolum CD; salutifera S; Blanche SCD. — 42. Caroli CD.

§ 4. 1. Titol : manca CD. — 2. Carolum CD. — 3. Ildeffonsum S; condam S; ex altera : manca S; affectum C. — 4. inpediente SC; Ildeffonsi S; Carolus CD. — 5. non : manca CD. — 6. hinc inde : in CD; uicta CD; condicta : concordia CD; utrumque CD. — 7. Caroli CD. — 8. Carolus CD. — 9. Ruler S Rubij C; tractauerunt D; secreti D; aliquos CD. — 10. omagiis CD; sigillis : singulis S; propriis C; pactionibus S; uallauerunt : uollauerunt correxit en uallauerunt C uollauerunt D. — 11. nichil SC; auctoritas S; iam : non CD. — 12. eis secrete : s. e. CD; propia CD; sunt : est CD; reuersi S reuersus CD.

§ 5. 1. Titol : manca CD. — 2. Carolus CD; non segnus : insignis CD. — 3. suam : manca S; papam D. — 4. Carolum CD; et cardinales : et en la interlinia C manca D. — 5. sollempnes S. — 6. assentirent S acenticent

— § 4, 12. papae auctoritas. — Essent l'entrevista de la Junquera de la fi del novembre de 1293, i Nicolau IV, anomenat cap. XXIX, § 11, ratlla 6, essent mort el 4 d'abril de 1292, el papa al qual es fa aquí al·lusió és Celestí V, el qual

va ocupar la cadira pontifical del 5 de juliol al 13 de desembre 1294, i que va aprovar, el 1.º d'octubre, el tractat de la Junquera. Cf. PORTHAST, *Regesta pontificum romanorum...*, 1198-1304, n.º 23.984.

papam tunc Bonifatium, cardinales, Karolum et domini regis nostri nuntios pax concessa. Fuit item per papam etiam ordinatum quod dominus Guillel-
 10 mus de Ferreris, cardinalis legatus, ad dominum regem et regnum Aragoniae, Maioricarum et Valentiae mitteretur, qui desideratam pacem domino regi et regnorum incolis publicaret, et interdictum in regnis generaliter positum releuaret. Rite his omnibus ordinatis, Karolus cum cardinali praedicto et
 15 domina Blanca filia sua ad partes nostras prope celerat gressus suos, pro pace diutius affectata consummanda feliciter, dante Deo.

6. [*De morte cardinalis.*] — Et cum in magno boatus apparatu dietis continuatis uenissent Perpinianum, febris ibi arripuit cardinalem; et paucis interiectis diebus, rebus humanis exemptus, in domo Fratrum Minorum extremum in Domino clausit diem; fuitque ibidem in ecclesia Fratrum hono-
 5 rifice tumultatus. Eodem tempore et diebus, dominus rex noster fuit Gerundae grauiter infirmatus; propter quod, mortem scilicet cardinalis et infirmitatem domini regis nostri, ad tempus pacis publicatio aliquantulum est dilata. Post mortem itaque cardinalis, Karolus anxius pacis multum misit ilico ad dominum papam cursores uias suas leuius explicantes, suppli-
 10 cando ut in pace et compositione praedicta uices suas ut cardinali committere dignaretur.

7. [*De commissione facta per papam archiepiscopis Arelatensi et Ebre-*
dunensi super facienda pace.] — Verum dominus papa mandauit archiepis-

corregit en acentirent C acentisent D. — 8. tunc : manca CD; Bonifacium S; Carolum CD. — 9. concessa D; item D tunc S. — 10. Ferreriis S Firieris D. — 11. Mayoricarum S; miteretur CD. — 13. rite : escrit sobre uite rallat C vite D; his omnibus : o. h. S; hiis S; abans ordinatis : generaliter S actis D; Carolus CD; cum : eum D; cardinale CD. — 14. Blanca S; prope : per proprie corrigi en per prope C per propie D; celerat : el text continua aquí en l'edició Bal. accelerat SCD. — 15. diutius D; affectata B; consumanda BC; foelicitier D; dante Deo : D. d. S.

§ 6. 1. *Títol : manca CD; in : en la interlinia B; beatus S; aparatu BSC. — 3. fratruum D. — 4. fuitque B; ecclesia B. — 6. quod : quam CD; scilicet : manca CD; infirmitatem : infirmationem BD Bal. corrigi en infirmitatem C. — 7. aliquantulum : manca C. — 8. dilatata C; post mortem itaque cardinalis : manca CD; Carolus BCD Bal.; anxius BS annexius corrigi en anxius C annexius D. — 9. illico SCD; cursores S; leuius : la segona u i la s rescritas B; suplicando BC. — 10. pacem, el signe z raspat B; compositione C; uices suas : doblat S; ut : manca S; comitere BS comitem corrigi en comitere C comitem D.*

§ 7. 1. *Títol : manca CD; comissione BS; Arelatenu (sic) S; Ebrudunensi BS. — 2. mandauit : manca S; archiepiscopi D.*

— § 5. 8. *papam tunc Bonifacium.* — Bonifaci VIII havia estat elegit el 24 de desembre de 1294 i coronat el 23 de gener de 1295.

— § 7, 2-3. *archiepiscopis Ebrudunensi et*

Arelatensi. — Guillem de Mandagot, arquebisbe d'Embrun de 1295 (28 de març) a 1311, i Rostang de Cabre, arquebisbe d'Arles de 1286 a 1303.

copis Ebredunensi et Arelatensi ut, iuxta commissionem cardinali factam in pace sequenda, uices cardinalis deberent exequi diligenter. Postremo restituto domino rege nostro pristinae sanitati, Ebredunensis et Arelatensis archiepiscopi, et dominus rex noster cum praelatis et nobilibus terrae suae, et praefatus Karolus cum domina Blanca filia sua praedicta in monasterio Sanctae Mariae de Vila Bertran, die omnium sanctorum et anno Domini MCCXCV, unanimiter et concorditer conuenerunt.

8. [*De publicatione pacis ac releuatione interdicti.*] — In qua die et anno fuit pax omnibus de mandato papae per dictos archiepiscopos publicata. Fuerunt etiam tam dominus rex quam omnes de regnis et dominio suo existentes ibidem personaliter absoluti; pro absentibus uero absolutionem archiepiscopo, episcopis, abbatibus, prioribus, Minoribus et Praedicatoribus et quibusdam aliis commiserunt, et qui possent super irregularitatibus etiam dispensare. Fuit insuper interdictum generaliter releuatum; fuerunt factae remissiones et indulgentiae super ablatis genti pestiferae Gallicorum, uel aliis etiam undecumque, et morte ac mutilationibus subsecutis per milites et alios regni nostri. Omnibus omnia ex parte Ecclesiae praedicti archiepiscopi indulserunt, nec dabatur indulgentia ad mensuram.

9. [*Qualiter dominus rex absoluit Siculos ab homagio et fidelitate ei praestita per eosdem.*] — His peractis ex apostolica largitate, dominus rex noster absoluit omnes homines regni Siciliae a fidelitate et homagio et naturalitate, et renuntiauit in manu praedictorum archiepiscoporum omni iuri et rationi sibi in dicto regno Siciliae competenti, mandando procuratoribus qui ibi praesentes erant de regno Siciliae, ut deinceps deberent domino papae et Ecclesiae obedire; qui indigne et moleste multum ferentes, tam domino regi nostro quam toti etiam genti suae multa opprobria inferentes, flentes

— 3. Ebrudunensi B Ebrudensi SC; et : manca C; Arelatanensi CD; comissionem BS comitionem C comisionem D. — 5. rege S; nostro : en la interlinia B; Ebredunensis B Ebrudensis SC. — 6. rex : manca S; terrae suae : regni sui CD. — 7. praefatus S; Carolus BCD Bal.; Blanca S. — 8. Villa Bal. — 9. unanimiter : manualiter S.

§ 8. 1. Titol : manca CD; publicacione S; ac : rosegat pel relligador B. — 2. predictos S. — 3. quamquam C; regno et dominiis suis CD. — 5. et Praedicatoribus : et manca Bal. — 6. comiserunt BCD promiserunt S; després possent : etiam CD; etiam : manca CD. — 7. releuatum : escrit sobre un espai primerament deixat en blanc B (corr.) reuocatum CD. — 8. remissiones C; pestiferi D. — 9. undecumque D Bal. — 10. omnia : manca D; ecclesie B. — 11. indulserunt S indugerunt CD.

§ 9. 1. Titol : manca CD. — 2. hiis B; peractis : pactis C; ex : et CD. — 3. Siciliae C. — 4. et rationi : ac r. C. — 5. Siciliae C. — 6. Siciliae C; deberent : doblat D. — 8. opprobria B opprobria S opprobria C; infertes C.

et scissis uestibus recesserunt. Haec redditionis Siciliae fuit causa. Praes-
 10 tito enim iuramento ante absolutionem et interdicti releuationem per do-
 minum regem nostrum, fuit ei iniunctum ex parte Ecclesiae per archiepis-
 copos supradictos ut desemperaret Siciliam et solueret obsides quos tenebat.

10. [*Quomodo Karolus dedit filiam suam in uxorem domino regi nostro.*]
 — Postquam Siciliam abrenuntiauit Ecclesiae seu desemperauit dominus
 rex noster, et obsides sunt soluti, et mandata iniuncta omnia per sedem
 apostolicam sunt completa, in pacis initae complementum Karolus tradidit
 5 filiam suam dominam Blancam praedictam in uxorem domino regi nostro;
 ibique fuerunt cum magno applausu et laetitia et ingenti tripudio et infinita
 gentium multitudine regales nuptiae celebratae, et hinc inde plurima dona
 facta; sicque rex noster cum domina regina et Karolus cum suis ad propria
 quilibet cum gaudio sunt reuersi. Abinde de mandato Ecclesiae remisit
 10 regi Castellae filiam suam cum multo honore, sed non regio, ut reginam,
 sed magni regis filiam, proditoris, si licuisset, domini regis nostri.

11. [*De remissione filiae regis Castellae ad patrem suum.*] — Ceterum
 procuratores regni Siciliae, qui iam in Sicilia haec praesenserant facienda,
 et uenerant ad dominum regem nostrum ne ipsos deserere dignaretur, et in-
 terfuerant omnibus supradictis, cum graui cordis dolore et moestitia rece-
 5 dentes, omnia, ut uiderunt, domino Frederico et uniuersitati regni Siciliae
 retulerunt, non absque doloris angustia seriatim. Et quamquam omnes
 ipsius regni et domini de relatis nimium doluissent, cum aliquantulum res-
 pirassent, ad dominum Fredericum se unanimiter conuerterunt, illius auxi-
 lium et brachium totis uiribus inuocantes, eundem in regem et dominum
 10 acclamantes. Ipse uero, ut dominus magni et alti consilii, non sine deli-
 beratione regnum uoluit acceptare; procuracionem tamen retinuit dicti regni.

— 9. cissis BSC; reddicionis S redditionis C; Cicilię C. — 10. enim : manca S; després iuramento : igitur iuramento (sic) S; releuacionem : releuantem CD reuelationem Bal. — 11. ecclesie B. — 12. desemperaret C; Ciciliam C.

§ 10. 1. Títol : manca BCD. — 2. Ciciliam C Sciciliam D; renunciauit CD; ecclesie B (afegit a l'acabament de la ratlla); desemperauit C desamparauit D; dominus : dictus S. — 4. completa C; inhite C; complementum C; Carolus BSCD Bal. — 5. Blancham BS Bal. — 6. aplausu BSC. — 7. reales S; nubcie S. — 8. Carolus BCD Bal.; propia C. — 9. reuerssi S; abinde : obinde C; després mandato : ento, però ratllat B; ecclesie B.

§ 11. 1. Títol : manca CD. — 2. Cicilię C; Cicilia C; presenserant BS precenserant C. — 3. et interfuerant : et manca S. — 4. moestitia : tristitia C. — 5. omnia : un forat B; Federico C; Cicilie C. — 6. serratim C. — 7. aliquantulum C; respirarent C. — 8. Federicum C; se unanimiter : u. s. S. — 9. regem et dominum : d. et r. B (però amb signe d'interuersió) D Bal. d. et acclamantes (regem omès) C. — 10. acclamantes BS; concilii C. — 11. regnum uoluit : u. r. C; acceptare B; procuracione C; retinuit : obtinuit C.

12. [*De uista quam dominus papa habuit cum nobili Frederico.*] — De liberatione ista pendente, tractatum fuit de pace inter Ecclesiam et ipsum dominum Fredericum, sic quod post tractatus aliquos dominus papa Bonifatius et dominus Fredericus mutuo se uiderunt, et dominus papa solitae benignitatis affectu recepit ad pedem suum et pacis osculum dominum Fredericum; cuius humilitas etabilitas ualde placuit domino papae, ut qui uiderant referebant. Colloquio tunc placido habito et benigno, multas inter eos conuentiones interuenisse dicuntur, et utiles pactiones, quae statum pacis rectius dirigebant. Fertur enim publice quod inter alia quae promissa fuerant ipsi nobili Frederico, dominus papa promisit eidem tradere in uxorem filiam imperatoris Constantinopolitani, neptem Karoli supradicti; et hoc ex promisso debebat compleri et fieri certa die. Rursus fuit promissum eidem quod acquirerent ei Constantinopolitanum imperium, quod spectare ad dictam dominam iure hereditario dicebat, auxilio Ecclesiae ac expensis etiam Karoli saepofati. Plura etiam alia sunt promissa, quae omni effectu finaliter caruerunt; quae omnia ideo promittebantur ut regnum Siciliae non impediret Ecclesiae dominus Fredericus, nec procederet ad coronam ad quam ualde Siculi intendebant.

13. [*De coronatione Frederici in regem Siciliae.*] — Et cum domina Frederico promissa cum rege Francia moraretur, et fuisset per dominum papam ipsi regi Francia nuntiatum, ut deberet ipsi et Ecclesiae mittere uel tradere dominam supradictam, dictus rex Francia hoc facere recusauit. Propter quod, cum dominus papa complere non posset quae promiserat

§ 12. 1. *Títol* : manca CD; de uista : de ui rosegats pel relligador B; nobili : rosegat pel relligador B. — 2. ecclesiam B. — 3. Federicum C Fridericum D Bal.; sicque C. — 4. Federicus C; muti C; solito C. — 5. pedes suos C; et : afegit a Pacabament de la railla B; Federicum C. — 6. cuyus B. — 7. refferebant S; tunc : item C. — 8. dicitur C; pactiones S pactationes BD Bal. — 9. rectius : manca C; promissa C. — 10. fuerant : manca BCD Bal.; Frederico C; papa : manca S; promissit C. — 11. inparatoris C; Caroli BCD Bal. — 12. hec C; debebat C; conpleri C; rursus S; promissum B. — 13. acquireretur C acquirerent D; imperium C; expectare C. — 14. ecclesie B; ac : et C; expensis S. — 15. etiam : et S manca C; Caroli BCD Bal.; etiam : et S manca C. — 16. affectu C; idem, la m raillada C; promitebantur BC; Cicilię C. — 17. non : ū (sic) B; impediret : la sil·laba et en la interlinia B impediret C; ecclesie B manca S; Fredericus C; després Fredericus : ecclesie S.

§ 13. 1. *Títol* : manca CD. — 2. Fedrico C. — 3. nuntiarum D. — 3-4. ut deberet-rex Francia : manca S. — 3. debet B; ecclesie B; mutere B. — 5. complere C.

— § 12, 11. *filiam imperatoris Constantinopolitani, neptem Karoli supradicti.* — La germana de Carles II de Nàpols, Beatriu, s'havia casat en 1273 amb Felip I de Courtenay, emperador titular de Constantinoble de 1272 o 1273 a 1285.

Va néixer d'aquesta unió Caterina de Courtenay, emperadriu titular de Constantinoble, la qual va casar-se, en 1300 o en 1301, amb Carles de Valois, vidu llavors de Margarida de Sicília.

Frederico, et multi dies ad hoc assignati etiam iam fluxissent, ad importunitatem nimiam Siculorum nobilis Fredericus se in regem Siciliae coronauit. Rex tamen Franciae per retentionem praedictae dominae istorum omnium fuit causa.

14. [*Qualiter dominus Iacobus rex noster adquisiuit regnum Murciae et dimisit fratrem suum Petrum.*] — Ceterum cum dominus rex noster Iacobus promississet iuuare Alfonso filium Ferrandi, primogeniti nobilis quondam Alfonsi regis Castellae, in acquisitione regni ipsius, quod Sanxo eius auunculus quondam ei abstulit, erigens se in regem, et ipsius filii eidem Alfonso auferunt etiam in praesenti, contulit regnum Murciae domino regi nostro pro dicto auxilio impendendo. Verum dominus rex noster, nobilis patris sui et aliorum praedecessorum suorum cupiens sequi uestigia, qui armorum strenuitate semper augmentauerunt iura et dominia regni sui, ex largitione domini Alfonsi praedicti ac sua et suorum militum probitate regnum Murciae adquisiuit et suo dominio subiugauit. Tradidit nihilominus eidem Alfonso nobilem et illustrem infantem Petrum cum magna multitudine militum armatorum. Alfonsus igitur et nobilis infans Petrus, regnum Castellae cum suo exercitu inuadentes, ciuitates plures, munitiones et castra plura obtinuerunt intra limites dicti regni. Iphis commorantibus sic in regno, adhaesit eis Iohannes auunculus Alfonsi praedicti, cui regnum contulit Legionis ut eum in acquisitione praedicta fideliter adiuuaret.

15. [*De morte supradicti ac nobilis infantis Petri.*] — Rursus cum reg-

— 6. Fraderico S Federico C; assignati B; etiam : manca C; fluxi essent C; inportunitatem SC. — 7. Fradericus S Federicus C; Ciciliq C. — 8. per retentionem : pretencionem S.

§ 14. 1. Titol : manca BCD. — 2. cum : eum D. — 3. premisisset C; Alfonso S; quondam BSD Bal. quendam C. — 4. Alfonsi S; Xanxo BS Bal. Xancho D. — 5. quondam BSD Bal. — 6. Alfonso S; auferant BC auferant S; regno D. — 7. impendendo SC; dominus : manca C; nobilis : nob [un forat] B. — 8. praedecessorum C; sequi uestigia : u. s. C. — 9. stenuitate C; augmentauerunt : auc [un forat] runt B augmentauerunt S augmentarunt C augmentarunt D auc ... habuerunt Bal. — 10. largitioni D; Alfonsi S; militum : m [un forat] B; probitate : prob [un forat] B. — 10-11. regnum Murciae : M. r. B (però amb signe d'interuorsió) C. — 11. adquisiuit C; nihilominus BSC. — 12. Alfonso S. — 13. Alfonsus S; infans B. — 14. cum : con D. — 15. obtinuerunt (sic) S; comorantibus BS; sic : se C. — 16. adesit C; Ioannes CD; Alfonsi S. — 17. eum : cum D; atquisitione C.

§ 15. 1. Titol : manca CD; de morte supradicti : apagat B; ac nobilis : manca S; infantis Petri : P. i. B; infantis S; rursus S.

— § 14, 5. et ipsius filii. — És a dir : Ferran IV, rei de Castella, de 1295 a 1312, Pere i Felip, els quals varen ésser, l'un després de l'altre, regents de Castella.

— 12. illustrem infantem Petrum. — Fill quart de Pere III, no mencionat fins aquí en les Gesta.

— 16. Iohannes auunculus Alfonsi praedicti. — És a dir, Joan, fill d'Alfons X.

num Castellae praedictorum Alfonsi exercitus et infantis diriperent, inua-
derent et quasi adquirerent indefensum, arridente prius sed post eis nouer-
cante fortuna, quae hactenus extiterat mater illis, pestem aegritudinis et
calamitatem in eos et eorum exercitum intulit repentinam; nam infra paucos
dies, ex infectione aeris dictam pestem aegritudinis inducentis, mortuus est
ibi, pro dolor! ac strenuus infans Petrus; periit regalis iuuenis, occidit prae
filiis nobilium speciosus anno Domini mcccxcvi, fuitque in domo Minorum
Caesaraugustae honorifice tumulatus. Hic Guillelmam de Montecatano,
filiam nobilis Gastonis de Bearn, habuit in uxorem, ex qua prolem aliquam
non suscepit.

Sol nebula premitur, flos turbine, peste serenum,
Pax fremitu, pietas felle, pudore decus;
Sol iubar emittens occasum fecit in ortu,
Nec licuit cursu dimidiare diem.
Nobilitatis apex, laus regni, gloria regis,
Hic frater regis, regum simul inclita proles,
Militiae titulus, flos formae, gratia morum,
Laudis erat tantum cupidus, contemptor honorum,
Cui dare plus placuit quam sibi plura dari.

Plures etiam nobiles Aragoniae et Cataloniae ex dicta infectione et
aegritudine perierunt et mortui sunt cum eo, inter quos nobilis Raymundus de

— 2. Alfonsi S; diruperent C; *després* diriperent : et S. — 3. quasi : qui *corregit en* quasi C qui D; adquiretur C acquireretur D; *des d'aquí es troben en el text de Baluze solament alguns fragments de frases*; indefensum : *efensum* *apagat* B indefensum S de ... Bal.; sed : si CD; nouercate C no ... Bal. — 4. fortuna : *apagat* B manca Bal.; actenus BS attenens *corregit en* actenus C attenens D; extitit CD; aegritudinis : *taca sobre aegritudi* B nis Bal. — 5. calamitatem : *ta en la interlinia* B (*corr.*); repentinam : *taca* B manca Bal.; nam : *manca* Bal.; infra : inter CD. — 6. infectione S; dictam pestem aegritudinis : *apagat* B manca Bal.; mortuus est : mort, *la resta apagada* B manca Bal. — 7. ibi pro dolor ac : *apagat* B manca Bal.; proh CD; periit : *manca* Bal.; regalis iuuenis occidit : *molt apagat* B manca Bal. — 8. anno : *apagat* B; mcccxcvi: m i x *apagats* B; Minorum : orum *apagat* B. — 9. Caesaraugustae : Cesar, *la resta apagada* B; honorifice : ho *apagat* B honoriffice S. — 9-10. Hic Guillelmam de Montecatano filiam : *solament algunes lletres llegibles, la resta apagada o foradada* B nam Bal., *la resta omesa*. — 9. Guillelmam S Gullermam *escrit sobre* Clam *raillat* C Glam (*sic*) D; Montecatano : Cano *corregit en* Catano C Cano D. — 10. Bearn : n *apagat* B Bear Bal.; habuit in uxorem : it orem, *la resta foradada* B manca Bal. — 11. suscepit CD; *aquí s'atura definitivament el text de Baluze*. — 12. peste : un *forat* B. — 13. fille D; decus : un *forat* B. — 14. iubat D; emitens BCD. — 15. diem: B *termina aquí foli 91 v.; però queda un curt fragment del foli següent, tallat en biaix, en el qual es llegeixen encara algunes paraules o síl·labes* : nobilitatis ap. || hic frater re. || milicie titul. || laudis erat || cui dare pl. || plures etiam nob. || fectione et egrit. || quos no. || creatori || lis. Opi. || neno || uidens || lici || bil. || *verso* : aplicuit festinan. || ter papam tam car. || occurerunt (*raillat*). Ca. || cum suma leticia || cium rex illu. || itatis susci. || papam et alio. || cardinales || seorsum || actatus || chium ec. || llarum || it et[iam] || em S. || ra || de ||. — 19. tantum : *escrit sobre tn raillat* C in D; comptentor C. — 21. proles C; Cathalonie S; infectione S. — 22. nobiles CD.

Angularia animam reddidit creatori, habitum in fine suscipiens militiae Hospitalis. Opinio est uulgaris quod omnes decesserunt ex ueneno. Post
 25 quorum mortem et luctum non modicum, uidens se Alfonsus, praedictus dux exercitus, militiae destitui uiribus et consilio, cum ab ipso infanti nobili ac suis totius regni Castellae adquisitio dependeret, reuersus est gradu concito in Nauarram.

16. [*Qualiter dominus rex noster ad papam accessit.*] — Ceterum postquam dominus rex et sui fuerunt paci et unitati Ecclesiae restituti et interdictum generaliter releuatum, inter praedictos archiepiscopos ex parte papae et dominum regem nostrum conditio interuenit, quod dominus rex infra
 5 certum tempus deberet Apostolorum limina uisitare et se papae conspectui praesentare; quod directis et receptis solemnibus utrinque nuntiis, interuallo dierum aliquo interiecto, dominus rex cum comitiua nobili ac regali non distulit adimplere. Dispositis igitur et ordinatis negotiis regni sui, praeparato nauigio se recipiens, portui Romano applicuit festinanter; cui quasi tota
 10 Romana curia praeter papam, tam cardinales quam Karolus rex Siciliae et fere omnes ciues Romani nobiles occurrerunt, eumque cum summa laetitia exceperunt. Properat igitur ad papae palatium rex illustris, ipsius iungens oscula pedibus Sanctitatis. Suscipitur itaque et tractatur honore regio ac debito per papam et alios reuerenter; et cum inter dominum papam, car-
 15 dinales, Karolum et dominum regem nostrum habita fuissent seorsum et secretius plura et diuersa colloquia et tractatus, inter alia dominus papa ordinauit et fecit brachium Ecclesiae dominum regem nostrum et capitaneum ac uexillarium et amirayl nauigii Ecclesiae generalem; contulit etiam sibi regnum Sardiniae et de Corsica, et eum in regem Sardiniae coronauit,
 20 plursique eum gratiis aliis honorauit, inter quas ad quadriennium tunc obtinuit decimam regni sui; et in illo instanti tradidit sororem suam dominam Violantem Roberto, filio regis Karoli, in uxorem. Fertur etiam

— 23. Angulariæ C; suscipiens C suscipiens D; militiae : manca CD. — 24. decesserent D. — 25. Alfonsus S; dus D. — 26. concilio CD. — 27. adquisitio CD; dependeret : dependeri *corregit en* dependeret C dependeri D; reuerssus S.

§ 16. 1. Titol : manca CD. — 2. et sui : *en la interlinia* C manca D; fuerint CD. — 4. interuerit D; intra CD. — 6. sollempnibus S; utrumque D. — 7. comitia CD. — 8. despositis C. — 9. aplicuit SC; cuique CD; quasi : manca CD. — 10. cardinalis D; Carolus SCD; Ciciliæ C. — 11. occurrerunt SD; cum : manca D. — 12. exceperunt CD. — 13. poedibus C; suscipitur CD; et tractatur : manca CD. — 15. Carolum SCD. — 15-17. habitaregem nostrum : manca S. — 17. et capitaneum : ac c. S. — 18. ac : manca S; uexillarum S; almiral S almirall CD. — 19. Sardiniae : Ciciliæ C Siciliæ D; de : di D; Corzega S Corsega C Corcega D. — 20. plursique SCD; eum : cum C; intra CD; quadriennii CD; tempus CD. — 22. Violan S; Rotberto S; Caroli CD.

quod rex noster tunc promisit assumere pro Ecclesia negotium contra Siculos et fratrem suum nobilem Fredericum, qui Siciliam tunc regebat, et eam ab eis defendere toto posse, quod rei exitus postea probavit. Decursis itaque quibusdam temporis curriculis in curia et multis habitis tractatibus hinc et inde, cum gratia papae et cardinalium, dominus rex noster ad propria remeavit.

17. [*Item de acquisitione regni Murciae.*] — Rursus cum Dominus rex noster sitiret antecessores suos nobiles imitari, collecto exercitu militum ac peditum, suas fortunatas acies contra regnum Murciae ordinavit, quod diuino auxilio breui satis tempore adquisiuit, suae subiciens ditioni; in quo procuratore et uicariis constitutis, ad Aragoniam et Cataloniam est reuersus.

18. [*De reditu domini regis ad Papam et inuasionem cuiusdam partis regni Siciliae.*] — Deinde legatis ex parte papae et domini regis uicissitudine transmissis mutua ac frequenti, instabat papa dominum regem ad eum redire cum militum ac peditum exercitu manu forti; quod cum dominus rex aliquantulum distulisset, tandem auri argentique pondere non modice instigante, praeceptis papae annuit obedire.

Haec aegrae menti poterat medicina mederi;
Sic inopi diues largusque medetur auaro;
Munus enim mores confert, irretit auaros,
Occultat uitium, genus auget, subicit hostem.

Et ut uulgariter ferebatur, rupto foedere naturali, contra fratrem suum unicum uterinum, nobilem scilicet Fredericum, qui in regno Siciliae dominum tunc strenue agebat, aciem suam dirigit militum et peditum plurium

— 23. promiserit *C* promissent *D*. — 24. Federicum *CD*; Sciliam *C*. — 25. iis *D*; defendere *S*; post *S*; decursis *S*. — 26. tempore *D*; labitis *D*. — 27. dominus : manca *CD*. — 28. propria *C*.

§ 17. 1. Titol : manca *CD*; rursus *S* ursus, la r inicial mancant *C*. — 2. noster : manca *S*; scitiret *corregit en* sitiret *C* scitiret *D*; collecta *CD*; exercitus *C*. — 4. satis : manca *CD*; adquisiuit *CD*; subiciens *C* subijcens *D*; ditioni *S* dominationi *CD*. — 5. Cataloniam *S*. — 6. reuersus *S*.

§ 18. 1. Titol : manca *CD*; reddito *S*. — 2. einde, la d inicial mancant *C*; uicissitudine *S* uicitudine *CD*. — 3. transmissis (*sic*) *S*; després transmissis : mutua etiam uicissitudine (uicitudine *C*) transmissis *CD*, però ratllat *C*; et : *corregit sobre* etiam ratllat *C* etiam *D*; papam *D* *corregit en* papa *C*; dominam *D*. — 4. ac : et *CD*; cum : dum *S* eum *D*; dominus : manca *CD*. — 5. auri argentique : argenti aurique *CD*; non modice : immodice *corregit en* non modice *C* immodice *D*; uestigante *C* uistigante *D*. — 6. annuit : habuit *corregit en* annuit *C* habuit *D*. — 7. haec : manca *CD*; merenti *C* morenti *D*; mederi : ri *rosegat pel* relligador *C*. — 9. irretit : uertit *D*; auaros : ros *rosegat pel* relligador *C*. — 10. occultat *SCD*; auget : en la interlinia *C*; subijcit *CD*; ostem *D*. — 12. Federicum *CD*; Sciliam *C*; dominum *corregit en* dominium *C* dominum *D*. — 13. tunc strenue : s. t. *CD*.

armatorum, magno et eminenti nauigio praeparato. Constipatus igitur no-
 15 bilium caterua et aliorum regni sui plurium militum ac peditum nobili co-
 mitiua, inter quos fuerunt comes Vrgelli et Aluaro frater eius, Rogerius de
 Lauria amirayl, pluresque alii nobiles ac milites regni sui et de Aragonia
 meliores, recepit se in mari usque Romam, eundem uento prospero per-
 ducente, ubi tam per papam, cardinales, Karolum et Romae nobiles, cum
 20 multo applausu laetitiae, honorifice est susceptus; sciendum etiam quod
 domina regina a regis latere non discessit, sed ipsam in toto itinere iste secum
 duxit. Et cum tractatus non pauci habiti et initi fuissent inter dominum
 papam, Karolum et dominum regem nostrum de Sicilia Ecclesiae et Karolo
 adquirenda, inter Romam [et] Neapolim, quodam temporis decurso curricu-
 25 lo, cum exercitu et nauigio suo forti de Neapoli in Siciliam nauigauit. Cepit
 in eadem ciuitates, castra uillasque depopulans, locorum plurium munitio-
 nes illius obtinuit regionis. Exercitus tamen domini regis magna carestia
 et indigentia uictualium premebatur; contigit autem dominum regem Neapo-
 lim regredi, eumque ibi infirmitate ualida et grauissima molestari, sic ut
 30 medici asserebant quod sperabatur de morte ipsius potius quam de uita.
 Sed Dominus, summus opifex et medicus, eum de mortis faucibus eripiens,
 pristinae restituit sanitati, et saluauit illum ac restituit regno suo. Verum
 in exercitu et regis nauigio peste et aeris intemperie ualida ingruente, multi
 milites et pedites uario et diuerso genere aegritudinum de ipso exercitu
 35 perierunt, sic quod quingenti uel septingenti milites ac decem uel duodecim
 milia peditum feruntur de regis exercitu decidisse. Et cum dominus rex
 datam et promissam fidem papae et Ecclesiae seruaret nimium, praeter et
 ultra etiam regulam aequitatis papa in seruando sibi promissa et soluendis

— 14. corstipatus CD. — 15. *després* militum : papam et alios reuerenter. Et cum inter dominum pa-
 pam et cardinales, Carolum et dominum etiam regem nostrum ac capitaneum uexillarum et almirall nauigiis
 (sic) Ecclesie generalem contulit tum D (cf. § 16, r. 14-15 i 17-18); ac : et CD. — 17. Luria SCD; almiral S almi-
 rall CD; plures D; alii : Galii D; nobiles ac milites : m. et n. C militis et n. D. — 18. mare SCD; perducentem CD.
 — 19. Carolum CD. — 20. aplausu S; suceptus CD. — 21. dicessit SCD; isto SCD. — 22. fuessent D. —
 23. Carolum CD; Scicilia C Siciliae D; ecclesiae : *rescrit sobre edie rallat C edie D*; Carolo CD. — 24. acquirenda
 CD; et *correcció* : manca SCD; quendam C quondam D; decurso S; curriculo : *currido correxit en curriculo C*
currido D. — 25. cum : et CD; Ciciliam C. — 26. depopulars D. — 27. tamen : *en la interlínia C manca D*; domi-
 ni : *manca S rallat C*. — 28. punebatur D; contigitur CD; auctem D. — 29. infirmate C. — 31. eum de:
 eundem S. — 32. prestine CD; et : *manca CD*. — 33. regie C; ingruenti CD. — 35. uel : *ut correxit en aut C*
ut D; militis D; ac : et CD. — 36. dicitisse D. — 37. promissam D; *després* seruaret : ut C. — 38. etiam regu-
 lam : r. e. CD; promissa D.

— § 18, 16. *comes Vrgelli*. — Es refereix a Ermengol X.

quitationibus aliquantulum claudicabat, propter quae intendebantur aliqua
seminaria inter eos et discordiae incentiua. Fredericus nempe cernens 40
dominum regem et eius fortem exercitum uelle Siciliam occupare, parauit
defendere se et terram; et cum plures insultus facti fuerint hinc et inde et
mortes plurimum subsecutae, Fredericus ordinato magno nauigio posuit se
in mari, dimicaturus contra fratrem suum dominum regem nostrum.

19. [*De bello inito in mari inter Fredericum et dominum regem nostrum.*]

— Porro domino rege de Neapoli ad Siciliam reuertente, nauigium galearum
Frederici et ipse etiam Fredericus opposuit se eidem; et cum dominus rex
noster cum fratre suo agere bellum nollet, nimia tamen importunitate et
fratris deuictus audacia, habuit pro dolor! conflagere cum eodem; in quo 5
conflictu et bello fuerunt omnes nobiles et milites qui superuixerant de na-
uigio suo secum, et comes etiam Impuriarum qui eum postmodum est se-
cutus. Tantus fuit fragor armorum, uulnera dimicantium, mortes etiam
debellantium, quod diminutum fuit ualde nauigium hinc et inde finaliter;
tandem dominus rex noster uictoriam in bello isto obtinuit et triumphum, 10
sic quod triginta galeas cum suis hominibus inimicis suis abstulit illa die, et
inuictum eius uexillum. Vertentem in bello faciem fugere compulit nobilem
Fredericum; et quamquam dominus rex noster, uictoriae semper comes, sic
strauerit et deuicerit inimicos, amisit in bello nihilominus multos bonos,
et ipse ex strenuitate sua fuit in persona propria uulneratus. Occubue- 15
runt namque in bello nobilis Aluaro, frater comitis Vrgellensis, Berenga-
rius de Capraria et Aluaro frater eius; et tam de Catalonia quam de Aragonia
et aliis partibus regni sui plures nobiles, milites et pedites de regis nauigio et
exercitu siti, calore et uulneribus ceciderunt. Triumphante igitur domino

— 39. claudicaret CD; incendebantur CD. — 40. incontinua *corregit en* incentiua C incontinua D; Fredericus CD; nempe: rumpe D. — 41. fortem: manca S; uille CD; Ciciliam C. — 42. deffendere SC; fuerunt S. — 43. plurimum *corregit en* plurium C; subseque S; Fredericus CD; magno nauigio: n. m. CD.

§ 19. 1. Titol: manca CD. — 2. porro: orro, la p inicial mancant C; Sciciliam C. — 3. Federici CD; Fredericus CD; opossuit D. — 4. billum C billam D; inportunitate SCD. — 5. uictus CD; proh SCD; conflingere D. — 6. superuixerat D. — 7. Impuriarum C; cum: cum CD; postmodum: postremo diu CD. — 8. frager CD; mortis CD. — 9. debillantium C; hic D; inde: intra CD. — 10. vello D; optinuit S; triumphum S trihunphum C. — 11. galeas: en la interlinia C manca D; hominibus: ex ipsis CD; inimicis suis: i. ipsis CD; illa: ista S. — 12. uertere C uertitem D; in: manca S; compulit C. — 13. Fredericum CD; quanquam C. — 14. deuiceret S; nichilominus SC; multos bonos: b. m. CD. — 15. ex: manca S; extrenuitate S ex estrenuitati D; després fuit: in bello C in billa D; propia C; occubuerum D. — 16. Vrgelensis D. — 17. A. frater: a fratre *corregit en* A. frater C a fratre D; Cathalonia S. — 18. pedites: nautę CD. — 19. sesiderunt C; trihunfanti C

— § 19, 7. comes ... Impuriarum. — Cf. XXVIII, § 35, ratlla 21.

20 rege nostro de aduersariorum clade et prostrati nauigii audacia et saeuitia, tradidit terram quam in Sicilia adquisierat Roberto duci Capuae, filio regis Karoli, cognato suo, et dimisit ibidem Rogerium de Lauria, amirayl sui nauigii generalem, cum potentia equitum et peditum armatorum.

25 Dominus uero rex, in omnibus semper uictor, cum domina regina matre eius et domina regina uxore sua ad regni sui propria est reuersus, et vi nonas octobris applicuit Barchinonae anno Domini MCCXCIX, et protinus receptus per suos nobiles et alios cum honore.

triumphanti D. — 20. prostati C prestatu D; saeuitia : secutia *corregit en* seuitia C secutia D. — 21. Scicilia C Siciliam D; adquisierat CD; Caprie S. — 22. Caroli CD; ibi CD; Loria S Luria CD; almiral S almirall CD. — 24-27. Dominus uero-cum honore : manca S. — 25. propia C. — 26. Barcinone CD; protirius C. — 27. *després honore i sota* : Finis hujus Genealogie || asta el año 1300 C.

TEXT CATALÀ

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and is too light to transcribe accurately.

CHRONICA DELS COMTES DE BARCELONA E DELS REYS D'ARAGÓ

Aquest libre mostra veritat, del primer comte de Barcelona e de tots los altres qui son venguts après d'ell, e de l'ordonament de tots los comtats qui son en Catalunya, e·ls noms e·ls temps d'aquells qui ho han tengut los uns après dels altres; e·l regisme d'Aragó com vench e com fo ajustat ab lo comtat de Barcelona; e dels fets recaptoses e grans e nobles qui son estats feyts per comtes e per reys en lur temps. 5

I

Del castell d'Arriá, qui és en Catalunya, el territori de Comflent de costa lo flum qui és apel·lat Tet, era un cavaller rich, bon d'armes e de gran con-

Títol : Cronica comitum barchinone et regum aragonum *AB*, Chronica dels comtes de Barcelona e dels Reys Darago *CD*.

Pròleg : 1. Manca aquest libre mostra veritat *AB*; dell *C*; Del primer compte *AB*; de Barchinona *C*; manca en *D*; barçalona *B*. — 2. hordonament *CD*; comtes *D*. — 3. Cathalunya *B*; de quels *D*. — 4. los *D*; els regiments *C*; de Arego *C*; ne fo *D*. — 5. comte *C*; condat *D*; comptat *B*; recaptosos *BD*; nobleses *D*. — 6. stats *C*; fets *BCD*; per reys e per comptes *B*.

I. 1. El *AB*; de Aria *CD*; Cathalunya *AB*; en lo *D*. — 2. Teet *CD*; auie *C* auia *D*; e bo *D*.

Pròleg. — Idèntic al darrer paràgraf del *Prologus* de la redacció definitiva.

I. Com se veu, manquen, al començ del text català, els mots : *Antiquorum nobis relatione* de la redacció primitiva, com tampoc hi són els *Temporibus siquidem retroactis* de la definitiva.

— 1. *Arrià*. — En aquest lloc, avui Rià, encara es veuen vestigis d'un castell.

— 2. *Tet*. — El nom d'aquest riu la Tet, que desemboca a pocs quilòmetres de Perpinyà,

es transforma en Ter en alguns cronistes. Vegi's, p. e., el text aragonès de la crònica dita *de Sant Joan de la Penya* (crònica que en allò que es refereix als comtes de Barcelona està inspirada o segueix pas a pas les *Gesta*), edició, Saragossa 1876, p. 99; amb tot, els estats llatí i català posen bé la *Tet*. Vegi's la nota posada en indret semblant a la redacció definitiva, p. 23 nota.

— 2. No esmenten els mss. catalans el veïnatge de Sant Miquel de Cuixà com ho fa la redacció primitiva, I, 4.

seyl, per nom En Guifre; al qual, per aquests bons aptes e de molts altres qui eren en ell, lo senyor rey de França doná-li lo comtat de Barcelona.

5 E ell tenent lo comtat davant dit, lo senyor rey de França tramés missatges seus honrats en Prohença, als quals missatges lo davant dit comte de Barcelona aná ab son fill En Jaufre Pelós honradament a Narbona. E i. d'aquells cavaylers qui eren venguts de França per missatge acordadament a Narbona, aontá e tirá per la barba lo davant dit comte de Barcelona; e ell, treyta

10 aquí la spaha, ocís aquell qui l'avia aontat. Per la qual cosa fo pres lo comte, e com lo menassen pres al davant dit senyor rey de França ab son fill, volent estorçre e pendre venjança d'aquella presó, ocieren lo comte e menaren-se'n lo seu fill En Jaufre Pelós. De la qual cosa fo molt despagat lo davant dit senyor rey de França com ho sabé, e per conseyl de sos barons

15 empará lo davant dit infant Jaufre Pelós, fill del davant dit comte de Barcelona, lo qual liurá per nodrir al comte de Flandres.

II

Del qual infant lo comte de Flandres ben feu pensar e nodrir. E com vengués per temps, la comtessa de Flandres, muyler del davant dit comte, per cert conegués que l'infant que nodrien li avia emprenyada lur filla, a esquivar que la donzeyla d'aquell feyt no vingués en blasme ni en fama, feu

5 jurar lo macip davant dit Jaufre sobre ls IIII. evangelis, que si cobrava la

— 3. consell *CD*; Cifre *A*; daltres *C*. — 4. Franse *C*; comdat *D* comptat *AB*; Barçolona *A*. — 5. tinent *CD*; damunt dit *D*. — 6. honrrats *A*; missatgers *C*; damunt *D*. — 8. daquells cauallers *C*. — 9. ahonta *CD*; lo dit *D*; trasch *CD*. — 10. spaa *A* spasa *CD*; ocislo *AB*; fo pres lo comte manca en *AB*. — 11. fill damunt dit *D*. — 12. e ell volent se *CD*; d'aquella persona *C*; hocieren lo *D*; lo comta manca *AB*. — 13. e menaren-se'n son fill en Jaufre Pelos manca en *AB*. — 14. des de rey fins a Pelos manca en *AB*; com ho sabe manca en *AB*. — 15. Guifre *D*; damunt dit *D*.

II. 1. Del qual fins a Flandres manca en *AB*; E quant *AB*. — 2. uengues per temps manca an *AB* a temps *C*; muller *CD*; damunt dit *D*; compte *AB*. — 3. empreynada *A*. — 4. esquivar aquella cosa *CD*; e que d aquell fet lur filla no *C*. — 5. feu jurar linfant damunt *CD*; davant dit Jaufre manca en *AB*; sobre los *CD*.

— 10-15. Manca en els mss. catalans conservats la referència al Puig de Santa Maria, que donen ambdues redaccions llatines, així com, també, les cròniques posteriors que en deriven. El Puig de Santa Maria, dit també Puig de França en diversos documents, és ben bé l'actual Puy-en-Velay. Vegi's la nota a la redacció primitiva,

p. 3. Sovintegen les donacions testamentàries al Puig de França durant l'època comtal, i àdhuc tan tard com el segle xve, vegi's C. Fabre, *Trois documents inédits des archives de l'Hôpital du Puy-en-Velay écrits en langue d'oc* (en *Annales du Midi*, xxviii, 1916), sobretot el senyalat amb el núm. 1.

honor del pare la presés per muyler. La qual cosa avent feta, liurá l'infant a una veyla, de vils vestedures vestit, lo qual amená celadament a sa mare qui estava en Barcelona; lo qual vist e conegut en cert senyal que era pelós en loch de son cors que no és altre acostumat, perque hac sobrenom de Pelós. E la dona apel·lá tots los barons de la terra celadament, e mostrat lo donzell 10 e en veritat conegut fo per ells, pensant com a gran falsia era son pare estat mort. E a dia cert, acordadament tots vengren a un loch on Salamó, qui era d'aquí comte devia venir, e vench; e ell pres fo, e liuraren-lo al donzell e aqui espaseya-l ab sa espasa davant tots e en preséncia d'ells; e pres e des- 15 puy tench poderosament lo comtat de Barcelona e de Narbona entró en Espanya.

Tenent lo davant dit comte En Guifre Pelós, membrá a ell lo sagrament que hac fet de pendre la filla del comte de Flandres, segons qui és desús dit. Tramés sos missatges al comte de Flandres a cert dia e loch vinent, feu matrimoni solempnialment ab sa filla segons n'era tengut. E ·l comte de Flan- 20 dres ab sos amichs acabá ab lo senyor rey de França que ell torná en sa gracia e confirmá-li lo comtat de Barcelona.

Estant lo davant dit comte de Barcelona en França, hac missatges certs que sarrahins eren entrats en la sua terra e avien-hi gran mal fet. E pregá lo senyor rey de França que li donás ajuda e secors contra los sarrains. Mas 25 lo senyor rey de França per altres grans afers que havia no li poch ajudar, salvant que li feu do e privilegi que, si ell podia los sarrahins de la terra gitar, que ell e ·ls seus aguessen per tots temps per successió lo comtat de Barcelona : lo qual per negun temps no avia haut per successió entró aquest temps. 30

Guifre Pelós, comte de Barcelona davant dit, ajustá gran companya de França e vench-se'n a Barcelona, e tots los sarrahins gitats d'aquen tro

— 6. prengues *D*; presses a muller *C*; auent manca en *AB*; vella *CD*. — 7. e uestit de uils *CD*. — 8. Barchelona *A*; lo qual infant *D*. — 9. altre per que *CD*; acostumat manca en *CD*; ach lo *D*. — 10. E la dona manca en *CD*; Apellats *AB*. — 11. fo per ells manca en *AB*; pensaren *CD*. — 12. uengueren *CD*; hon *CD*. — 13. manca des de e ell fins a en preséncia dells en *AB*. — 17. jaufra *C*; membrali *CD*. — 19. e loch manca en *CD*. — 19-20. des de feu fins ab sa filla manca en *AB*. — 23. ach missatgers *CD*; — 24. sarrayns *AD*; li hauien *D*. — 25. sarrayns *AD*. — 26. que havia manca en *ABC*. — 27. sal *AB*; sarrayns *ACD*; manca de la terra en *AB*. — 31. Jaufre *CD*. — 32. e gitá d'aquen tots los sarrayns tro *CD*.

II. 12. El text català calla la menció, respecte a Salamó, que fos *natione gallicum* com porten les dues redaccions llatines (II, 20 i II, 19).

a Lerida, ab gran honor cobrá tota sa terra, e tench-la poderosament en sa senyoria. E en aquesta manera vench lo comtat de Barcelona de senyoria
 35 del rey de França en poder del comte de Barcelona. En aquest temps lo davant dit comte fundá lo monestir de Ripoll e ·l dotá honradament anno domini DCCCLXXXVIII^o.

III. — DEL COMTAT DE BARCELONA

Aquest Guifre Pelós hac IIII. fills de sa muyler davant dita : Raolf, Guifre, Mir e Sunyer. Lo primer fo monge de Ripoll e puy bisbe d'Urgell; Guifre fo metzinat e no hac infant e fo sebollit a Ripoll; Sunyer hac lo comtat d'Urgell e fo el primer comte d'Urgell. Guifre, pare dels davant dits, tots sos
 5 fets be ordonats, morí anno Domini DCCCC. e XII. e fo sebollit a Ripoll.

IV

E après d'ell hac lo comtat de Barcelona En Mir, son fill, e tench lo comtat XVIII. anys e ach tres fills : Seniofré, Oliba Cabreta e En Mir. E aquests infants estant pochs, morí lo pare en l'any de Senyor DCCCCXXVIII. e fo sebollit al monestir de Ripoll. E après d'ell ach lo comtat de Barcelona
 5 Seniofré, fill major.

V. — DELS COMTATS DE BOSULDÓ E DE CERDANYA

Los comtats de Bosuldó e de Cerdanya hac Oliba Cabreta davant dit. E En Mir, fill terç, fo bisbe de Gerona, e ·l comte fo sebollit al monestir de Ripoll anno Domini de DCCCCLXXXIII. Aquest Mir lexá sos fills, qui encara

— 33. a leyda CD. — 36-37. manca la data en AB .m^oDCC^oLXXX^oVIII. Els textos llatins porten la data correcta DCCCLXXXIII.

III. *Títol de AB.* — 1. Gifre D Jaufre C; muller ACD; Gifre C. — 2. Ripol AB. — 3. sebult C. — 4. Gifre D Jaufre C; damunt dits D. — 5. ach be D; acaba amb la data D; al monestir de C.

IV. 1. ach D. — 3. estans AB; anno domini ABC; DCCCC-XXVIII CD.

V. *Títol de AB.* — 1. E los CD; Busoldo CD. — 3. en l'any de DCCCC.III AB.

III. 5. DCCCC E XII. — Respecte a aquesta data, idèntica a la de la redacció definitiva, vegi's la nota d'aquesta, III, 3, p. 26.

IV. 3. DCCCCXXVIII. — Vegi's, respecte a aquesta data, la redacció definitiva, nota IV, 3, p. 26, i les variants catalanes al peu CD.

eren pochs, en poder e en tutela de son frare En Sunyer davant dit, comte d'Urgell, lo qual tench los davant dits infants e governá tots lurs bens davant dits per xx. anys. E liurats als seus nebots los comtats de Besuldó e de Cerdanya, morí en l'any DCCCCLI. e fo sebollit al monestir de Ripoll. Del qual Sunyer romaseren III. fills : Borrell, Ermengou e Mir.

VI

Seniofré, comte de Barcelona, tench lo comtat per XVIII. anys e morí sens infants, anno Domini DCCCCLXVII^o e fo sebollit al monestir de Ripoll e ell mort sens infant, axí com ja és dit, Borrell, fill d'En Sunyer comte d'Urgell, hac lo comtat de Barcelona.

VII. — DE BESULDÓ E DE CERDANYA

Aquest Borrell, comte de Barcelona, liurá los comtats de Besuldó e de Cerdanya an Oliba Cabreta, lo qual sobrenom li fon posat que quant era despagat o mogut contra alcun, menava son peu, e era semblant que cavas la terra axí com a cabra irada. Lo qual Oliba fo molt poderós e de gran fama, e tench poderosament los davant dits comtats de Besuldó e de Cerdanya sots senyoria dels davant dits senyors e comtes de Barcelona En Seniofré e En Borrell. Lo qual Oliba Cabreta ach III. fills : Bernat, Oliba e Guifre, e tench noblement e poderosa los davant dits comtats LXII. anys e morí en l'any de Christ DCCCXC, sots En Borrell comte de Barcelona. E après d'ell hac lo comtat de Besuldó En Bernat davant dit son fill, e En Guifre lo comtat de Cerdanya.

— 4. em poder *B*; de son frare *CD*; e en cautela *A*; dessus dit *A*. — 6. Busuldo e de Serdanya *CD*. — 7. anno domini *ABC* DCCCCLI *CD* DCCCCLXII *AB*. — 8. romangueren *D*; Armengoll *CD*.

VI. 1. compte *A*. — 2. enfant *A* infant *B*. — 3. infant *B*; con *AB*. — 4. ach *CD*; e de Busoldo e de Serdanya *D*. — *En C manca tot el paràgraf.*

VII. *Títol de AB*. — 1. Busoldo e de Serdanya *CD*. — 2. com *CD*. — 3. ne *CD* negu *CD*; som *A*; era *AB*. — 4. hirada *D*; Holiba *D*. — 5. damunt *D*; Busoldo *D*. — 8. LXXII *CD*. — 9. en lany *D* anno domini *C*. — 10. ach *D*; Bosoldo *D* Busuldu *C*. — 11. comdat *D* comptat *AC*.

V. 7. *en l'any* DCCCCLI. — La redacció definitiva marca un any de menys, ço és, 950. Vegi's nota V, 7, p. 27.

DE BARCELONA

En Borrell tenent los davant dits comtats de Barcelona e d'Urgell poderosament e en pau, sarrayns vengren a Barcelona e destruhiren tota la terra e preseren la ciutat e fo molt dura pestilencia. E açó fo anno Domini
 15 DCCCCLXV, per gracia e per volentat de Deu. En Borrell, comte de Barcelona e d'Urgell, aná a Tortosa, e aut secors e ajuda de sos amichs, aontadament gita los sarrahins de la ciutat e de tota la sua terra e de sos vehins, e cobrá poderosament la ciutat e tota sa terra. E tench, enfre totes vegades, los davant dits comtats XXVII. anys; e ach dos fills : En Ramon Borrell
 20 e En Bernat Ermengou e morí anno Domini DCCCCXIII.

Aprés d'aquell En Ramon Borrell son fill hac lo comtat de Barcelona e Ermengou, son frare, hac lo comtat d'Urgell. Lo davant dit Ramon Borrell tench XXV. anys lo comtat de Barcelona, e hac un fill, per nom Berenguer, e morí anno Domini M^o XVII.

VIII

En Ermengou, son frare, tench lo comtat d'Urgell XIII. anys; e fo molt bo d'armes e hac moltes mescles e fort dures ab sarrains e la pus fort batayla a Córdoba, en la qual morí ell e Arnulf, bisbe d'Osona, e Antio, bisbe de Barcelona, e Oth, bisbe de Gerona, ab molts d'altres barons nobles e poderoses sots En Ramon Borrell, frare seu, comte de Barcelona. E morí lo
 5 davant dit Ermengou, anno Domini M^o X^o, lo qual fo apel·lat Ermengou de Córdoba per ço com morí en la batayla de Córdoba. E hac, après d'ell, N'Ermengou, son fill, lo comtat d'Urgell.

— *Títol De Barcelona només en AB.* — 12. tinent *CD*; damunt *D*. — 13. sarrahins *B*; vengueren en *C* destroyren *A*. — 14. preseren *C* prengueren *D*. — 15. compte davant dit *AB*. — 16. ana en Tortosa manca en *AB*; ab ajuda *CD*. — 17. sarrayns *ACD*. — 18. entre *ABD*. — 22. som. — 22-23. *Des de lo davant dit fins a Barcelona manca en D*.
 VIII. 1. En Armengol *CD*; ach *C*; som frare *B*. — 2. sarrayns *A*; batalla *C*. — 3. Cordua *C*; Antio *C*; tro bisbe *B* tro *C*. — 4. noblles *C*. — 5. poderosos *AB*. — 6. Armengoll *C*; Ermengol *C*. — 7. bataylla *C*. — 8. n'Armengoll *C*. — *Per mancança d'un foli, no conté D gran partida d'aquest capítol fins tot al XIII, reprement amb el XIV.*

VIII. 1. XIII anys. — La redacció definitiva Barcelona apareix Aetio en la redacció definitiva. porta XVIII. Vegi's VIII, 4.

— 3. Antio. — El nom d'aquest bisbe de

IX. — DE BARCELONA

Aprés En Ramon Borrell, comte de Barcelona, En Berenguer son fils tench lo davant dit comtat de Barcelona. De longa via no fo tan bo com cels qui davant avem dits, e visch, après de son pare XVIII. anys el comtat. E hac tres fills : En Ramon Berenguer, En Guiem Berenguer e Sanç Berenguer; e morí anno Domini MXXXV. En Guiem Berenguer, fill del davant dit Berenguer, fo comte de Manresa e morí sens infant; e l'altre frare d'aquest, ço és a saber, Sanç Berenguer, fo monge de Tomeres e prior de Sant Benet de Bages, lo qual loch no era encara abadia, e morí aquí. 5

X. — DE BESULDÓ

1. Sots lo temps d'En Ramon Borrell e de son fill Berenguer, III. fills de N'Oliba Cabreta, visqueren honradament, mas En Bernat Taylaferre, lo qual aytal sobrenom hac per ço com era de gran força e sobrer d'armes. Oliba hac lo comtat de Besuldó e tench-lo XXXI. anys, e hac un fill lo qual hac nom Guiem Berenguer Gras, lo qual passant lo flum Rosa morí aquí, anno Domini M^o XX° e fo sebolit al monestir de Ripoll e visch el comtat XXI. anys. E après d'ell hac lo comtat En Guiem Berenguer, son fill. 5

2. Oliba, qui fo lo terç fill de N'Oliba comte susdit, fo monge de Ripoll e abat, e bisbe de Vich e abat de Sant Miquel de Cuixà; los quals tres lochs tench e governà XXVIII. anys e fo VIIe abat de Ripoll. Lo qual feu molt gran be al monestir de Ripoll e honradament feu dehicar lo dit monestir, ajustats molts bisbes, sots En Berenguer comte de Barcelona, anno Domini MXXXII, e morí anno Christi MXLVII. Aquest feu la esgleya de Ripoll 10

IX. *Títol de AB.* — 1. Apres de *AB.* — 2. tam bo *B* ten bo *C.* — 3. sellis *C;* dessus *AB;* apres som *B;* XXXIII anys *C* XVII *A.* — 5. millesimo *A.* — 6. Manresa *C.* — 7. manca assaber en *C.* — 8. de Bayas *C;* no ere abadie *C.*

X. *Títol de AB.* — 2. Tayllaferre *C.* — 3. qual avie *C;* hac manca en *C;* per so *C.* — 4. Busuldo *C.* — 5. E apres dell ach lo comtat de Busuldo G Berenguer *C,* i hi manca fins a comtat XXI anys *C* ratlla 7. — 9. Oliba Cabreta comte desus dit fo monge *C;* III lochs *B;* Michael *B;* Cuxa *C.* — 10. abbat *AB.* — 11. feu be *AB;* deycat — 13. christi Millesimo *A.*

X. 6. XXI. — La redacció definitiva, § 1, segons la redacció definitiva, Oliva va regir Ripoll, § 2, 4, p. 31.

— 11. El text salta els trenta vuit anys que,

e l'altar molt noblement cobrir e la creu d'aur e d'argent e de peres precioses molt noblement cobrir. E fo sebolit a Cuxá per ço com aquí morí.
 3. Guifre, qui fo lo segon fill de Oliba comte de Cerdanya, hac lo davant dit comtat après d'ell, lo qual tench lonch de temps e feu lo monestir de Sant Martí de Canigó e l dotá; e ach v. fills : En Ramon Guifre, comte, e En Guifre, archabisbe de Narbona, e En Berenguer Guifre, bisbe de Gerona, e En Guifre, bisbe d'Urgell, e En Berenguer Guifre, comte de Berguedá. E morí anno Domini MXXV. e fo sebolit a Canigó e visch el comtat XXXVI. anys.

XI. — DE BARCELONA

Mort En Berenguer, davant dit comte de Barcelona, romaseren tres fills del demunt dit nomenat. E après d'ell, En Ramon Berenguer, qui és apeylat lo Veyl, ach lo comtat de Barcelona; que fo molt prous entre los altres prínceps d'Espanya, hac senyoria e prerogativa qui XII. reys de sarrahins li fahien trebut, a crexer son nom e sa fama e sa senyoria a mellorar, denant un cardenal de Roma, qui avia nom Hugo Candidus, ab consell seu e de sos barons dins son palau de Barcelona feu establiments de dret, los quals apeylá Usatges de Barcelona, e ordoná e maná que tots los comtats que fossen sots la senyoria de Barcelona, que per aquells se jutgen e s governen. Lo qual Ramon Berenguer ach III. fills : Pere Ramon e n Berenguer Ramon e Ramon Berenguer. Los dos primers foren, per poch, de linatge de vibra, qui naturalment quant son al ventre de lur mare trenquen e moren. Lo primer, Pere Ramon, ocis Almoch sa madrastra, lo qual fo exilat e morí en Espanya sens infant. Aprés d'aquest Ramon Berenguer, comte de Barcelona, tench lo comtat XLII. anys e morí anno Domini MLXXXVI; ach lo comtat de Barcelona lo terç fill dessus dit per nom Ramon Berenguer.

— 14. noblement *G.* — 15. a cuixa per ço com aquí morí fo sebolit *AB.* — 16. den Oliba *AB.* — 18. sent P. de canigo *AB;* Remon *C;* arcabisbe *C.* — 21. sebolit *C.*

XI. *Títol de AB.* — 1. III *ABC.* — 2. Remon *C.* — 3. appellat veill *C.* — 5. sarrahins li feyen treut *C.* — 6. cardenall *C;* Ugo *C;* conseyt *AB.* — 7. establiment *C.* — 8. apella *C;* hordona *C.* — 13. Almoch *C;* exellat *C.* — 16. lo segon *C.*

— 16. La redacció definitiva fa constar, respecte al segon fill d'Oliba, «Guifredus filius Olibani comitis Bisuldunio», que calla el text català.

— 18. e ach. v. fills. — La redacció defini-

tiva posa «et genuit filios plurimos», § 3, 4, p. 29.

— 20. Berenguer Guifre. — La redacció definitiva diu «Bernardum Guifredi», § 3, 7, p. 32.

XI. 6. Hugo Candidus. — La redacció llatina posa solament *Ugone*, XI, 7, p. 32.

XII. — D'URGELL

Dins lo temps del comte davant dit, pare d'aquest Ramon Berenguer, foren comtes al comtat d'Urgell N'Ermengou qui fo apel·lat Pelegrí, per ço com morí peregrí en Oltramar anno Domini MXXXVIII. Visch al comtat XXVIII. anys. E ach lo comtat, après d'ell, Ermengou son fill, qui fo apel·lat de Barbastre, per ço com sarrayns l'ocieren a Barbastre, lo qual tenien crestians assetjat, en que molt trabaylá. E en aquell any que fo pres Barbastre, anno Domini Millesimo LXV, morí, e visch el comtat XXVIII. E après d'ell ach lo comtat Ermengou de Gerp, son fill, lo qual fo axí apel·lat per ço com bastí lo castell de Gerp, del qual castell ach gran ajuda a destrenyer la ciutat de Balaguer entró fo presa. Tench lo comtat XXVIII. anys, e fo en un temps ab En Ramon Berenguer comte de Barcelona, primer e segon e terç e morí anno Domini MXCII. Aprés d'ell ach lo comtat Ermengou de Malorcha, lo qual és axí apel·lat com morí en aquell loch ab CCC. cavallers e ab molts altres crestians los quals ocieren almoravits, requirent Ramon Berenguer terç, comte de Barcelona, anno Domini MCII. Visch el comtat per XI. anys. E après hac lo comtat Ermengou son fill, qui fo apel·lat de Castella, on hac sa mare e estech molt aquí en la heretat de sa mare e hac grans dons de l'emperador don Alfons de Castella, qui molt l'amá. E aquest Ermengou fo ab lo comte de Barcelona En Ramon Berenguer al setge e a la presó de Lerida, al que molt ajudá al pendre, per la qual cosa li fo donada la terça part de la ciutat. Visch al comtat LIII. anys, e morí anno Domini MCLIII, regnant terçer Ramon Berenguer, comte de Barcelona.

XII. *Títol de AB.* — 2. comptes del comptat *A*; Nermengoll *C*; Peregrí *AB* palagri *C.* — 3. Oltremar *C.* MXXXVII *C.* — 4. manca el paràgraf referent a Ermengol de Barbastro en *C.* — 7. *m. B.* — 8. Ermengoll de jerb *C*; con *AB.* — 9. ell bastí lo castell de yerb dell quall *C.* — 10. E tench *C*; an *C.* — 12. E apres *C*; Armengol *C*; de Mayorica *AB.* — 13. quant morí *A.* — 14. auciren *C*; requerent *AB.* — 15. de Barcelona manca en *C*; Millesimo *A.* — 16. armengoll *C.* — 17. hon *C.* — 18. del emperador manca en *C*; don Alfonso *C.* — 19. armengoll *C.* — 20. de Leyda *C*; en que *C.* — 21. el comptat *A.* — 22. III^r Remon *C.*

XII. 12. *Ermengou de Malorcha.* — *AB* posen la variant *Mayorica*, la redacció definitiva *Moieruca*. Vegi's nota p. 33. Valls Taberner, *Història de Catalunya*, I (1922), p. 132, diu: «Ermengol V, casat amb la filla del senyor de Valladolid Pere Ansúrez, va passar gran part de la seva vida per aquelles terres, morint-hi a Moyerruca, lluitant amb sarraïns.» — 21. LIII. — La redacció definitiva posa LIII. Vegi's XII, 22, p. 34.

XIII. — DE BESULDÓ

Del comtat de Besuldó fo comte Guiem Bernat apel·lat Gras qui hac dos fills, ço és a saber : Guiem Tron, per ço con avia lo nas fenc, e en Berenguer Guiem. Visc al comtat En Guiem Tron xxxiii. e morí anno Domini mlii. e fo sebolit al monestir de Ripoll al sepulcre de son pare. E ach
 5 lo comtat, après d'ell, En Guiem Bernat, frare menor, qui fo hom benigne e sofirent. E En Guiem Tron davant dit, son frare major, fo hom feyló e no de bon temps, e fo dit que, per conseyl de son frare e d'alcuns barons de la terra, fo mort anno Domini mxxi. : E per ço con no avia fill, lexá lo comtat de Besuldó a'n Ramon Berenguer, comte de Barcelona. E jau al monestir de Ripoll.
 10

XIV

Del comtat de Cerdanya fo comte lo fill del davant dit Guifre, comte de Cerdanya, e tench lo comtat xl. e hac dos fills : En Guiem Ramon e Enrich: morí Enrich anno Domini mlxviii, e hac après d'ell lo comtat Guiem Ramon qui hac dos fills : Guiem Jordá e Bernat Guiem. Enrich, fill del comte
 5 dessús dit hac dues filles, e doná'n la una per muller al comte de Paylars e l'altra doná al vescomte de Lantres e morí. Visch En Guiem Ramon el comtat de Cerdanya xxviii. anys e morí anno Domini mxcv. E hac lo comtat après d'ell Guiem Jordá, lo qual tantost se n'aná en Ultramar e feu aquí moltes coses dignes de bon nom e de gran fama, axí com
 10 aquell qui fo molt amat e temut per bons fets e per armes entre·ls turchs

XIII. *Titul de AB.* — 1. El comptat *AB*; Busuldo *C.* — 3. el comptat *B.* — 4. sebolit *C*; Ripol *AB.* — 6. he *B*; fe lo *C.* — 7. consell *C*; e daltres *C.* — 8. per so com *C.* — 9. Busuldo en Remon *C.*

XIV. 1. El comptat *A*; Serdanya *CD*; damunt *D.* — 2. he tench *D*; 11 fills *ABD*; Anrich *C.* — 3. Guillem Remon *C.* — 4. Anrich *D.* — 6. Pallars *C*; Lautres *B* del autres *D*; Guillem *CD.* — 8. Guillem *CD.* — 9. bon hom *C*; axi con aquell qui fo molt bon darmes e fo molt amat *CD*; feyts *C.*

XIII. 5. *En Guiem Bernat.* — El català segueix la redacció primitiva i, apartant-se de la definitiva, porta els dos noms invertits, *Bernardus Guillelmi.* Vegi's XIII, 6, p. 34 i nota.

— 8. El text català oblida els anys de govern que porta la redacció definitiva : «*Rexit itaque comitatum LX annis*», XIII, 10, p. 35.

— 9-10. Manca el paràgraf de la redacció definitiva referent a la part presa pel comte en Besalú en l'expedició a Mallorca amb el concurs dels Pisans, XIII, 12-13, p. 35.

XIV. 6. *Lantres* per Lautreg com la redacció primitiva. Vegi's nota p. 35 de la redacció definitiva, XIV, 8, p. 35.

e·ls sarrahins. E ell aquí bastí un loch fort qui ha nom Arçaç costa Trípol, e aquí fo nafrat de sageta e morí sens infant. Berenguer Guiem, son frare, hac lo comtat de Cerdanya apres d'ell e tench-lo XVIII anys, e morí anno Domini MCVII. sens infant, e lexá lo comtat a·n Ramon Berenguer, comte de Barcelona; e axí los comtats de Besuldó e de Cerdanya, qui antigament foren de Barcelona, son tornats e restituits a Barcelona e axí son finits. 15

XV

Aprés del davant dit Ramon Berenguer, comte de Barcelona, hac lo comtat de Barcelona Ramon Berenguer son fill; lo qual fo molt bo d'armes, benigne, dolç e piadós, alegre e prous, bel en son cors e en tots sos membres; lo qual fou apel·lat Cap d'estopes per gran cap que avia e de molts cabells. A aquest doná som pare per muller, filla d'En Robert Guiscart, duch de Poyla e de Messina; de la qual hac un fill qui hac nom Ramon Berenguer. En Berenguer Ramon, frare major del davant dit Ramon Berenguer Cap d'estopes, tench-se per menyspreat de son pare que hac l'altre germa tant prous heretat e no ell. Una sahó aguaytá-l a la Pertxa del Estor, que és entre Gerona e Sant Celoni, e ocis-lo, molt jove que era. De la qual mort fo gran dol e gran despagement en tota la terra per la gran bonea que en ell era. Açó fo fet anno Christi MLXXXII. 10

XVI

Aprés de la mort d'En Ramon Berenguer Cap d'estopes, En Berenguer Ramon se volch emparar del comtat de Barcelona e que fos comte, mas tots los barons e·ls nobles de Catalunya no pogren soferir que aytal hom regnas sobre ells; e gitaren-lo de la terra e anassen en Oltramar e morí aquí pelegrí e mut que fo. 5

— 11. sarrayns *ACD*; Arçaç *D*. — 12. fill *D*. — 15. comdats *D*; de Busuldo e de Serdanya *CD*.

XV. 1. E apres *CD*. — 3. bell *CD*. — 4. e de molts manca en *CD*. — 5. son *ACD*. — 6. Polla *D*; Mecina *CD*. — 7. major manca en *CD*. — 8. de son pare manca en *AB*. — 9. perxa del haztor *D*. — 10. Sansaloni e Gerona *CD*; aucis lo *C* hocis lo *D*. — 11. molt gran *AB*. — 12. E fet fo aso *C*; domini *CD*.

XVI. 2. enperar *C*; tots manca en *CD*. — 3. pogueren *CD*. — 4. en manca en *CD*; peregrí *AB*.

XV. 9. *Pertxa del Estor*.—Vegi's redacció definitiva : «*Pertica dez Ostoro*», XV, 12, p. 36. Redacció primitiva, IV, 14: «*Pertica*», p. 7, nota. Compari's la versió catalana de *D*, que ofereix «*Perxa del Haztoro*».

E tots los barons e ·ls ric homens e tots los altres nobles de Catalunya elegiren a comte de Barcelona Ramon Berenguer, fill del davant dit comte; lo qual fo hom dolç, larch e bon d'armes, e hac muyler na Dolça filla del comte de Prohença ab la qual ach los comtats de Prohença e de Millan: los
 10 davant dits comtats de Besuldó e de Cerdanya ordoná que fossen del comtat de Barcelona. E doná sa filla na Dolça a muyler a N'Amfós, emperador de Tolèdol, de la qual fo nat un infant molt bo e molt noble. Aquest comte hac gran navili e gran companya de barons e de richs homens e d'altres molts e de pisans; e assetjá la ciutat de Mayorcha e pres-la e destrouí la terra.
 15 E per esters hac moltes batayles ab sarrahins e moltes mescles, e de tots hac victoria, e tolch·los molts castells forts e hac treuts d'ells axí com dels reys de Valencia e de Tortosa e de Leyda. E aquest Berenguer hac dos fills: Ramon Berenguer e Berenguer Ramon, los quals instituí, après si, hereus: Ramon Berenguer el comtat de Barcelona e de Cerdanya e de Besuldó, e ·n
 20 Berenguer Ramon el comtat de Proença. En Ramon Berenguer, comte davant dit, viu que son temps s'acostava de morir, feu-se hespitaler de la casa del espital de Jherusalem a Barcelona. E morí aquí gloriosament anno Domini mcxxxí; e aportarenlo al monestir de Ripoll on fo sebolit honradament.

XVII

1. Ramon Berenguer, fill d'aquest, qui fo lo quart Ramon Berenguer, comte de Barcelona e de Besuldó e de Cerdanya fill primer, fo molt prous e savi e de gran enginy e de gran consell e de gran fama per tot lo mon, gran de cor e assats leuger de persona e humil e subtil e en son preposit ferm,
 5 hom qui guardava per a enant, en son anar e en son vestir cortés, certes gran de persona assats e de força forts, de cors e de mans avinent en tots

— 6. barons e nobles *C*. — 7. elegiren comte *CD*. — 8. dolç e larch *CD*; muller *CD*. — 9. ab la qual ach los comtats *manca en AB*; Milan *AB*. — 10. E los comtats damunt dits de Busoldo e de Serdanya hordonaren *D*. — 11. per muller *D*. — 12. Tholedoll *C*; noble *C*. — 13. e daltres molts *manca en D*. — 14. Mallorca *D* Malorcha *C*; destrohi *B* destroy *A*. — 15. estes *CD*; batalles *D*; sarrayns *CD*. — 16. e tolch lur *AB*; trahut *C* tribut *AB*. — 17. de Lerida *AB*; 11 fills *BC*. — 18. Ramon *manca en AB*; quos instituit post se heredes *AB*. — 21. spitaler *D* espitaler *C*. — 22. de Barcelona *CD*; en lany *D*.

XVII. 1. fill qui fo daquest lo quart *AB*. — 2. qui fo molt *AB*. — 4. osat leuger *AB*; soptill *CD*; proposit forç *A* ferc *B*. — 5. certes *manca en AB*; per a *manca en CD*. — 6. assats *manca en AB*; avinent *manca en CD*.

XVI. 23. Els textos catalans no fan constar els cinquanta anys de regnat com ho fa el llatí, XVI, 26, p. 38.

sos membres, bel de color, ans segons dit cominal no li fallia res de be; e
 fo pus savi e pus bastant de tot be que negun altre dels seus qui son passats.
 Estant fort jove fo-li donat lo regisme d'Aragó ab dona Urracha filla del
 rey Raynimir, anno Domini MCXXXVII. Lo qual Ramon Berenguer comte, 10
 ab ajuda de l'emperador de Tolèdol Amfós per terra e ab ajuda dels geno-
 veses per mar, assetjá Almeria, en la qual intrá ab l. cavallers armats, e es-
 vahí-la contra xx. milia sarrahins que y avia dins. E posá ses tendes cos-
 ta-l mur de la ciutat e no n partí tro que la hac presa e destroida; la qual
 cosa fo feta en l'any de MCXLVII. 15

En après assetjá Tortosa e hac-hi pres de cc. milia homens e foren-hi
 genoveses e pres-la anno Domini MCXLVIII. E'l seguent any, anno Domi-
 ni MCXLIX, assetjá la ciutat de Leyda e la pres, e Fraga en un dia, viii^o Ka-
 lendas novembris. E après assetyá Miravet, castell molt fort e'l pres, anno
 Christi Mil CLIII. Esters pres Siurana e tota la muntanya e tota la terra 20
 tro a Çaragoça, on establí e feu ccc. esgleyes e mes on és Deu adorat e pregat
 e loat e beneyt.

2. Aprés d'açó, Berenguer Ramon, son frare, comte de Proença, ocieren
 robadors de mar al port de Malguyr; e pres lo seu comtat son fill e nodrí e
 governá poderosament tot lo comtat de Proença, e assetyá la ciutat d'Arle e 25
 destrohí moltes terres e tota la terra. E tolch als Balcents, enemichs seus
 e de son nebot, xxx. castels; feu encara contra el castell de Trencatayla,
 castell de fust molt maraveylós sobre rodes, en lo qual foren cc. cavallers
 e molts d'altres armats qui sabien de fet de mar; e per lo flum ab gran maes-
 tria e per art amenaren-lo tro al davant dit castell e pres-lo e l'enderrochá. 30
 En après tractá del matrimoni entre aquest seu nebot e la filla de l'empe-
 rador d'Alamanya, la qual hac per muyler ab tot lo ducat de Proença per
 tots temps.

— 7. membres *A*; bell *CD*; ans segons dit cominal manca en *CD*. — 8. de tots bens *CD*; neguns altres dels *CD*; qui
 eren *CD*. — 9. estant jova *AB*; Hurraqua *C*. — 11. Tholedoll e ab ajuda dels jenovesos per terra e per mar *CD*. —
 12. Almaria *ABC*; entra *CD*. — 13. esuay la *CD*; qui dins eren *C*. — 14. costa del mur. — 15. anno domini *ABC*. —
 16. homens ab *CD*. — 17. en lany *D*. — 18. Lerida *B*. — 19. assetia *ABC*. — 20. en lany *D*; E apres *CD*. — 21.
 Saragossa *B*; entro *CD*. — 23. de so Remon *C*; Prohença *D*; onciheren *D*. — 24. Malgir *CD*. — 25. Prohença *D*.
 assetia *ABD*. — 26. Blascones *CD*. — 28. castell molt maravellos de fusta *D*; roda *D*. — 30. el derroqua *D*. —
 31 del manca en *CD*. — 32. ducam *C*; Prohença *D*; ajustats *CD*; per muller *C*.

XVII. 12. ab l. cavallers. — La redacció
 definitiva posa «quinquaginta duobus militibus»,
 XVII, § 1, 13, p. 39.

— 21. Manca Tortosa dels textos llatins.
 — 24. *Melguyr* o Malguir. Vegi's la nota a
 la redacció definitiva, XVII, § 2, 1, p. 40.

3. Dona Urracha, filla del dir rey Raynimir Monge, axí ajustat lo
 35 regisme d'Aragó e ·l comtat de Barcelona, hac dos fills : N'Amfós e en Sancho
 e una filla per nom Na Dolça, la qual hac a marit lo rey de Portugal Sanxo;
 aquest Sanxo pres a muyler na Sanxa, filla del comte En Nuno de Castella
 e hac-ne un fill qui morí sens infant. Lo davant dit Ramon Berenguer
 comte de Barcelona fo malaute al burg Dalmau costa Génova en Lombardia,
 40 e morí aquí ple de gracia e de molts dies, en l'any de nostre Senyor MCLXII,
 VIII° idus augusti. Lo qual lexá gran plor a tot son poble, perill a sa terra,
 goig a sarrahins, grans crits a pobres, grans sospirs a homens de religió.
 Aprés la sua mort exiren ladres e robadors, e pobres e desapoderats s'ama-
 gaven; e en clergues e en lechs e en aquells de la terra e de fora, fo gran mal
 45 vengut e gran destrucció, entró vench N'Amfós, son fill, qui començà de
 regnar, qui era infant quan son pare morí. Lo qual fo portat e sebolit
 honradament al monestir de Ripoll, lo qual molt amà. E visch lo comtat
 xxxii. anys.

XVIII

Regnant aquest comte davant dit Ramon Berenguer fo comte en Urgell
 Ermengou, qui pres sa neboda del davant dit comte Ramon Berenguer a
 muyler, qui fo comte de Barcelona e prícep d'Aragó; de la qual hac un fill
 per nom Ermengou. E visch lo comtat dit comte, pare d'aquest Ermen-
 5 gou al comtat xxxiii. anys e morí anno Domini MCLXXXIII, regnant N'Am-
 fós rey d'Aragó. Lo qual ocieren chrestians a Valencia, ab son frare Gal-
 ceran de Sales. Mort lo davant dit comte d'Urgell Ermengou, hac lo com-
 tat d'Urgell Ermengou son fill e tench poderosament lo comtat d'Urgell.
 E al temps d'aquest fo edificada la esgleya de Santa Maria de Gautre, e visch
 10 el comtat xxvi. anys, e morí en l'any de MCCVIII, estant rey en Aragó lo
 senyor en Pere, fill del senyor Alfons; e no y lexá negun fill.

— 39. malaut *C* malalt *D*; dalmat *D* delmach *C*. — 40. aquí manca en *CD*; anno domini *ABD*. — 41. dol *D*; e parill *C*. — 42. e goig *CD*; sarrayns *CD*. — 45. tentost *C*; Ildefons *AB*. — 46. a regnar *D*.

XVIII. 1. durgell *CD*. — 2. narmengoll *C* narmengol *D*; per muller *D*. — 4. Armengol *D*. — 6. Ildefons *AB*. — 9. hedificada la esglesia *D*; Gauter *CD*; visque en lo *CD*. — 10. anno domini *ABC*. — 11. Ildefons *AB*.

XIX

Fenides e passades les successions del comtat de Barcelona en la persona del senyor N'Amfós, e ajustats lo regne d'Aragó e ·l comtat de Barcelona, dels quals fo reye comte N'Amfós davant dit, és mester de saber lo començament del regisme d'Aragó e d'aquells qui ·l tengren ans que fos ajustat ab lo comtat de Barcelona.

5

Fo un cavaller qui hac nom Raynimir, fill d'En Sanxo, rey de Navarra: lo qual fo fill d'una dona molt nobla d'un castell apel·lat Aymiauz. E mort son pare, qui tenia lo regne de Navarra e d'Aragó qui eren sots un regne: aquest Raynimir primerament se feu apel·lar rey d'Aragó; e aquest fo primer rey en Aragó.

10

Aquest hac un fill lo qual apel·lá hom Sanxo, axí com a son avi.

XX

Aquest assetiá la ciutat d'Oscha e fo nafrat aquí d'una sageta; e feu jurar dos de sos fills, Pere a Amfós, que no sebollissen son cors ni ·l levassen del setge tro haguessen presa la ciutat.

XXI

Mort lo dit rey Raynimir, En Pere son fill fet rey après d'ell d'Aragó, tenent la ciutat d'Oscha assetjada, vengren molts sarrahins en ajuda d'Oscha per levar los christians del setge. E Pere rey davant dit aportá lo cors de son pare al monestir de Sent Victoriá e feta aquí oració confortat per vista del davant dit martir Sent Victoriá, combatés ab los sarrahins qui eren venguts contra ell e vencé·ls. E pres ells e tota la vianda e les altres coses qui foren perdudes dels sarrahins, e confortada la ost dels christians e refres-

5

XIX. 1. pressona *A*. — 2. Ildefons *AB*. — 3. Ildefons *AB*. — 4. tengueren *CD*. — 6. cavayler *A* cavalier *B*. — 7. castell aymiauz *CD*. — 9. reymir *CD*; se feu apellar primerament *CD*; des de e aquest fins a Arago manca en *CD*. — 11. hom manca en *CD*.

XX. 1. e aquest *D*. — 2. abdos sos *C* amdos sos *D*; Alfons *CD*.

XXI. 1. E mort lo davant del rey Mir *C*; fet rey darago après *CD*. — 2. tinent *D*; dosqua *D*; vengueren *CD*. sarrahins *D* serreyns *C*. — 3. En Pere *CD*; rey darago *D*. — 4. e feu aquí *C*; confortat *ACD*. — 5. sarrahins *ACD*. — 6. E pres tota *AB*; totes les viandes *CD*.

cada de la fretura gran que avien, combateren la ciutat en tal virtut que's reteren a ell. Aquest Pere hac 11 frares, Alfons, qui fo rey après d'ell en
 10 Aragó, e Raynimir, qui fo monge e prevere de Sant Ponç de Tomeres.

Aquest rey Pere regnà en Aragó XI, anys e pres Oscha e morí en l'any de MCHII, sens infant; e fo rey après d'ell Alfons son frare qui feu molt de mal a sarrahins.

XXII

E pres muller dona Urracha, filla del rey de Castella, e per ço car no duptava que valgués aquell matrimoni per rahó de parentesch, comaná molts castells forts en aquella frontera al rey de Castella e a alguns castellans, los quals castells alguns castellans feelment tengren longament. E
 5 mort lo davant dit Alfons rey de Castella, sogre del davant dit Amfós rey d'Aragó, sens infant altre e oyda la mort d'ell tantost ajustada gran ost de cavallers e d'altres gens, Amfós rey d'Aragó ab dona Urracha sa muller, entrassen en Castella e, perçó com no hi havia altre a qui per dret vengués la terra d'ella enfora, pres e empará poderosament tota Castella e regnà aquí
 10 en pau axí com a bon príncep; e guardá e defés la terra de sarrahins e cresch e poblá molts lochs del regne. E per ço com avia consciencia que la regina davant dita per rahó de parentesch que y havia no podia esser sa muyler, e per aquesta rahó fo gran guerra e gran contensó entre els casteylans e l davant dit rey, e feren hi moltes mescles, però de totes hac victória lo rey
 15 d'Aragó, así ho comten. Aquest rey N'Amfós pres Çaragoça e Taraçona e Tudela, qui tolch als sarrahins, e molts d'altres castells forts e ls feu de son regne. Aquest Amfós regnà XI. anys e morí a Fraga on hac batayla ab sarrahins e fo nafrat e morí anno Domini MCXXX; e no y romás fill ne filla e fo sebollit a Muntaragó.

— 8. gran virtut *D*. — 9. en ell *C*. — 10. de Contreres *CD*. — 11. rey en Pere reghna *C*; Osque *C*; anno domini *ABC*. — 13. sarrays *BCD*.

XXII. 1. pres per *D*; Castela *A*; *Des de per ço fins a* rey de Castella manca en *D*; e per so com duptaven *C*. — 2. comena *C*. — 3. e ab alguns *D*. — 4. alguns *CD*; tengueren *CD*. — 5. Anfos *B* Amfos *A*. — 6. host *D*. — 7. Alfons *CD*; Hurracha *C*. — 8. no y *C*. — 9. la terra de Castella *CD*. — 12. que y havia manca en *AB*; muller *CD*. — 13. castellans *CD*. — 15. así ho comten manca en *D*; rey darago *D*. — 16. castells que feu *CD*. — 17. batalla *D*.

XXII. 17. regnà XI anys. — La redacció definitiva posa «XXXI», XXII, 19, p. 44.

XXIII

Morts aquests dos frares reys d'Aragó sens hereu, entre ·ls aragoneses ach parlament per rahó del regne com noy havia hereu natural sinó Raynimir monge lo qual no poch mantener justícia ne axí com a rey defendre lo regne ne muller pendre. E per ço fo feta una gran cort a Muntsó e fo consell dels majors que ·l monge trasquessen del monestir e que ·l posassen en loch de son frare en rey, la qual cosa fo feta. E ell amenat del monestir a Oscha, posaren-lo en la cadira del rey e donaren-li per muller la sor del comte de Peyteus. Lo qual fo molt aventurat en batayles e benigne e liberal e de gran mercé e molt larch als seus, en tal guisa que molts castells del regne doná a cavallers. D'aquell matrimoni exí una filla qui hac nom Urracha, la qual fo dada per muller an Ramon Berenguer comte de Barcelona. E en après lo davant dit Raynimir tornassen al monestir de Sent Ponç de Tomeres, e, recobrat l'abit; morí aquí.

Del començament del regne d'Aragó entró a l'ajustament del regne e del comtat de Barcelona foren ciiii. anys. En Ramon Berenguer tench lo regne e ·l comtat per aytant de temps com desús és dit. E hac dos fills de la davant dita dona regina, com dessús es dit.

XXIV

1. N'Amfós, fill major, hac lo regne d'Aragó e ·l comtat de Barcelona, lo qual fo molt valerós e molt larch e qui feu moltes de coses dignes de gran fama en Proença; el qual vench a Barcelona Ramon Berenguer, comte de Proença per gracia de son avonclo Ramon Berenguer, comte de Barcelona, lo qual rehebé honradament e ·l nodrí, e ·l tench e governá ell e tota sa terra poderosament e be. E après dos anys tornassen en Proença e hac mescla ab los homens de Nice on fo nafrat e morí, anno Christi MCLXVI.

XXIII. 1. aragonesos *ACD*. — 2. con *AB*; Reynimirus *C*. — 3. monge davant dit *CD*; pot *AB*; mantenir *CD*; rey per defendre *CD*. — 4. a pendre *CD*; Monço *D* Munso *C*. — 5. tresquesen *C* traguessen *D*. — 6. al loch *C*. — 7. hoscha *D*. — 8. Payteus *CD*; batalles *CD*. — 10. dona del regne *CD*. Hurracha *C* Urraca *D*. — 12. dit rey Nimirus *D*; de Tomeres manca en *CD*. — 14. tot el paràgraf apareix en vermelló, com a titol en *AB*, començament *C*. — 15. Remon *D*. — 16. e ay ach *C*. — 17. con *AB*.

XXIV. 1. Ildefons *AB*; meyor *C*; comdat *D*. — 2. dignes e de *CD*. — 3. Proença *D*. — 4. honcle *D*. — 5. rebe *CD*; e li governa *D*; ell manca en *CD*. — 7. dinica *D* diuise *C*; anno domini *CD*.

2. E per ço com aquest comte no hac fill romas lo comtat de Prohença a N'Amfós rey d'Aragó e comte de Barcelona; al qual feu molts d'enuigs e de desplaers Ramon, comte de Tholosa, qui despuys ne cobrá guardó. Lo davant dit Amfós rey poblá Cinolium e molts d'altres castells; e pres muyler dona Sança fiyla del gran emperador de Castella; lo qual hac los comtats de Rosseyló e de Paylars e ·ls ajustá en sa senyoria. Hac encara molts trebayls del davant dit ab lo comte de Tolosa, qui al temps que ell volia intrar en Prohença e era ab ell Hug archabisbe de Terragona e en Pere bisbe de Vich; e primerament fossen albergats en un castell que ha nom Albaron, lo volch fort aontar e per volentat de Deu fugí en un cavayl ab En Bertran den Bals, e passaren lo flum de Rosa, vengren a Arlet, on fo ben rehebut e honrat. E hac tota Prohença la qual tench poderosament. Lo dia però de Pascha baares del rey ocieren En Bertran de Bals, anno Domini MCLXXXI; e fo soterrat a Magalona. Mort aquest, lo rey N'Amfós assetjá e pres e destrouí Marvell, qui era dels davant dits baares, e tots aytants com ne poch pendre, destrohí e ocís. E axí cobrada Prohença, tench-la poderosament.

3. Al rey N'Amfós davant dit no oblidá los desplaers que li havia fets lo davant dit comte de Tholosa, del qual fo tots temps enemich. E com anava a veer lo rey d'Anglaterra, a onta d'ell passá per sa terra e albergá denant Tholosa on feu gran mal e gran destrucció, passant per tota sa terra, mentre aná veer lo davant dit rey, no ·l gosá combatre ni embargar de son viatge.

30 Honrá-s encara de moltes guerres que hac ab sos vehins reys d'Espanya e del rey de Castella ab qui hac gran guerra e ab gran poder de cavaylers e d'altra gent entrá en sa terra e destrohí-la; e com fo albergat davant la ciutat de Soria, vench-li cert missatge que cc. cavallers de Castella e d'al-

— 9. Ildefons AB. — 11. pobla e millora molts CD; muller CD. — 12. filla CD. — 13. de Rosselló e de Pallars CD; treballs CD. — 14. ab lo manca en AB; Tholosa CD; entra CD. — 15. ab ell on arcabisbe CD; Tarragona CD. — 16. aboron AB. — 17. ahontar fort D; Denbale D den bals C. — 18. flom de Rose CD; e vengueren CD; rebut CD. — 19. Empero lo dia de pasqua D. — 20. den balç CD. — 21. Ildefons AB. — 22. Muruell CD murutil A; bares CD. — 23. recobra da C. — 24. Ildefons. — 26. veser C; veure D; ahonta dell CD. — 30. e honras CD; veyns CD. — 32. cauallers D; de serrayns C; e la destrouí CD.

XXIV. 11. *poblá Cinolium*. — Vegi's redacció definitiva, § 2, 2-3, nota p. 46.

— 20. *baares o bares del rey* segons la versió.

Vegi's «*proditoribus*» dels textos llatins. Vegi's la nota a la redacció primitiva, IX 20-21, nota, p. 13.

tres homens eren intrats en Calataiub e a Darocha, e que se'n menaven
homens preses molts e besties; e ·l rey davant dit açó oyt tantost, per dos 35
dies e dues nits vench vers aquells e combaté ·ls e ·ls pres e ·ls destrouí e cobrá
tot ço se'n menaven e moriren-hi molts e menassen catius ben IIII. milia e
ab victoria tornassen en sa terra.

4. Oyda la gran fama del davant dit rey N'Amfós, lo senyor Apostoli
Celestí feu establiment e maná que ·ls reys d'Espanya christians guerrejas- 40
sen ab sarrahins e negú no fos ab ells en treves ne en amistat, la qual cosa
era entre alguns. E per ço com tots los reys d'Espanya entre si avien dis-
cordia e eren en paria e en amistat ab alguns reys sarrahins, N'Amfós davant
dir rey d'Aragó, complit de bons pensaments, vench-li en cor que anás a 45
Sent Jacme e que ·s vis ab tots los reys d'Espanya, per tal que ·ls acordás
e ·ls mesés en pau, e que tots ensems acordats, lo manament que ·l senyor
Apostoli avia fet de guerrejar, mils se pogués complir. N'Amfós rey davant
dit comensat son viatge, viu los prínceps d'Espanya per los quals fo ben
reebut e honrat per cascú per tot son regne; e per ajuda de Deu feu amis-
tat e posá entre alguns prínceps d'aquella terra; alguns altres d'aquella terra 50
no poch aportar a sa volentat, diposá, e axí com no poch acabar ço que avia
volentat, tornassen.

5. E quant fo tornat en sa terra, e acabada sa romaria, fo gran fam
per tota sa terra, començá e feu e continuá grans almoynes de son thresaur,
en qualque loch que fos. Cercada axí tota sa terra vench a Perpinyá, on 55
avia manada Cort a tots los prínceps e ·ls barons de Prohença; e aquí pres-lo
febra e gloriosament morí aquí en Jhesu christ, l'any de mcxcvi, e fo sebo-
llit al monestir de Poblet, lo qual avia fundat e dotat son frare En Sanxo;
neguna sahó no avia ne li volch donar neguna part de la honor. Tres fills
e III. filles romaseren al senyor N'Amfós e de la dona regina Sanxa : En 60
Pere, qui lo regisme hac d'Aragó e ·l comtat de Barcelona e de Besuldó
e de Cerdanya e de Rosseyló e de Paylars; e Amfós qui hac lo ducat de
Proença.

— 34. entrats *CD*; en Catalunya. — 36. els destrouí *manca en AB*. — 39. Ildefons. — 40. Celestí *manca en CD*; christians *manca en CD*. — 41. ab sarrayns *CD*. — 42. alguns *CD*; entre ells *CD*. — 43. Ildefons. — 45. que s ves *D*. — 46. metes *C*. — 47. quell sant pare *C*; Ildefons *AB*. — 48. comensant *C*. — 49. rebut *CD*; per tot son regne *manca en CD*. — 51. deposa *CD*. — 53. E com fo *CD*; la romeria *D*. — 54. feu continuadament *C*; tresaur *C*; tresor *D*. — 55. hon fos *D*; Sercada *AB*. — 57. anno domini *ABC*. — 58. sebulit *C*. — 60. Del senyor Namfos romangueren *CD*; Ildefons *AB*. — 61. Busoldo *D*. — 62. Rosselló *CD*; Pallars *C*; Alfons *CD*. — 63. Proença *D*.

6. Aquest fo bo d'armes e larch, e hac a muyler sa neboda del comte
 65 de Fontcalquer, de la qual nasch Ramon Berenguer qui fo comte de Proença;
 e hac muller dona Beatriu, filla del comte de Maioric. De la qual exiren IIII.
 filles : la una de les quals fo muyler del rey de França Leovic; l'altra de Kar-
 les, son frare; l'altra d'Enrich, rey d'Alamania; e l'altra de son frare rey
 d'Anglaterra. Aquest comte de Proença torná moltes ciutats e molts cas-
 70 tells al comtat de Proença que avia perduts. Lo terç fill del rey N'Amfós,
 Ferrando, romás al bressol. La una de les filles hac nom Costança, qui fo
 muller del rey d'Ongria, la qual torná après en Aragó, mort lo marit, sens
 infant. Dues altres filles, la una hac nom Elienor e l'altra Sanxa.

7. Aquestes coses e moltes d'altres dignes de lahor feu lo davant dit
 75 senyor N'Amfós rey d'Aragó, comte de Barcelona, fill del molt noble senyor
 Ramon Berenguer, comte de Barcelona.

XXV

1. En Pere, fill primer del senyor N'Amfós, fo rey d'Aragó e comte de
 Barcelona, bon d'armes, cortés e larch, en tant que ciutats, castells e viles
 e tot ço que podia obligava per tal que pogués donar la una de ses sors, dona
 Costança, a Frederich en muyler, qui era rey de Cecilia e puys fo emper-
 5 rador de Roma, la qual seguí N'Amfós comte de Proença en Cecilia, ab
 molts cavaylers e murí a Palerm, e ach un fill per nom Enric, de la davant
 dita dona Costança, qui pres a muller la filla del duch d'Ostalrich, lo qual
 tench pres son pare en Poyla, per ço com li era semblant que's levás contra
 ell, e morí en la presó sens fill. Dona Elienor doná per muyler a n Ramon
 10 comte de Tolosa e morí sens infant. L'altra, dona Sanxa, hac per muyler

— 64. aquest manca en CD; molt bo D. — 66. per muller D; Marien AB Marioric C. — 67. muller CD; Lehouich D; Carles CD. — 68. de don Anrich CD. — 70. Proença D; fill de Ildefons AB. — 71. romas poch al C; manca en D. — 72. apres manca en CD. — 73. Alienor C Alionor D. — 75. Ildefons CD; manca el molt en C.

XXV. 1. senyor Ildefons AB. — 4. per muller CD. — 6. cauallers D; mori D; per nom manca en D; Henrich D. — 7. per muller D; destalritxa D. — 8. poylla C polla D; que li vengues contra D. — 9. Alienor C. — 10. Tholosa CD; manca en C des de e muri fins muller son fill en C.

— 66. comte de Maioric. — És el «comitis Maurienensis» de la redacció definitiva, XXIV, § 6, 4, p. 49.

— 75. Manca ac Provinciae del text llatí. XXIV, § 7, 5, p. 50.

XXV. 7. Ostalrich. — És la forma constant d'Àustria de totes les nostres cròniques i dels contes i novel·les. És també la forma de la redacció definitiva, XXV, § 1, 6, p. 50 «filiam ducis d'Ostalrich». Vegi's nota en la mateixa plana.

son fill del comte de Tolosa En Ramon e ach una filla qui fo muller de N'Amfós, frare de Leovich rey de França e era comte de Peyteus.

2. Lo davant dit senyor rey En Pere, pres a muyler dona Maria, filla del noble príncep En Guillem, senyor de Montpesler, la qual era filla de la filla del noble emperador de Contestinoble; e hac un fill, per nom En Jacme e per rahó de la qual hac Montpesler ab tota sa senyoria. E per ço com lo davant dit senyor rey En Pere no volch, ne en larguea ne en fets valeroses menor esser de sos antecessors, ans li plach esser major de tots aquells en larguea e en fama e en dignitat. E molt honradament aná-sse'n en Roma a Innocent papa terç, pensant compliment de tots bens desús dits e de molts d'altres, en la esgleya de Sent Pancraç lo mes e lá donchs ell coroná en rey. Lo rey En Pare, après d'acó, per sa plana volentat e per sa franquea e per honor de Deu e de la esgleya de Roma e del senyor apostoli Innocent, doná franquea e especial privilegi a totes les esgleyes e tots los monestirs de son regne e de sa senyoria que, sens conseyl e atorgament e consentiment d'ell e dels seus successors, per tots temps pusquen fer elecció, que enans aquest privilegi neguna elecció no s'i gosave fer en totes les esgleyes cathedrals ni als monestirs sens conseyl e consentiment del senyor rey; e el senyor Innocent apostoli feu-li gracia que port tots temps son senyal en sa tenda. E, aquestes coses fetes e acabades, tornássen lo senyor rey En Pere ab gran honor en sa terra. E vinén ves sa terra, ohí dir que ·l comte de Fontcalquer avia pres som frare lo comte de Prohença e era entrat en sa terra ab gran cavayleria e li avia gran re de sa terra destrohida; e recobrant son frare ab honor fo pau entre ells.

3. E vench-se'n a Montpesler, e aquí fo gran contencó entre ell e ·ls homens de Montpesler, als quals feu molt d'enug e de mal, e hanc depuys no ·ls amá. E per açó esforças en trobar rahó que ·l matrimoni seu e de dona Maria sa muyler se partí's : la qual se n'aná en Roma e Innocent apos-

— 11. en Ramon manca en CD. — 12. Payteus CD. — 13. senyor manca en CD; per muller D; Maria de Muntpe-
ller D. — 14. Muntpayler C. — 15. Contestinoble C Constantinoble D. — 16. de la qual dona CD. — 17. larguesa
C; valorosos C valerosos D. — 18. mayor C. — 20. pape icnocent terç C; de tants bens CD. — 21. daltres
damunt dits en D; ladonchs manca en CD. — 22. voluntat C; per sa manca en CD. — 23. esglesia D. — 25. consell
CD. — 26. de sos D; poguessen D. — 27. e escrit que CD; de aquest CD. — 28. esglesies cathedrals D; consell
CD. — 29. papa Innocent feuli CD; tos temps aport C portas D. — 31. E vinen ves sa terra manca en CD; oy D
hoy C. — 32. Fontqualquer C; son CD. — 33. caualleria CD; destrouida CD; recobrat D. — 34. feu CD. — 35.
Muntpayller C. — 36. grans denugs D. — 37. hama D; per ço D per aso C; de trobar CD. — 38. de la dona CD;
muller CD; a Roma CD; papa Innocent.

toli per dret confirmá lo matrimoni fet entre 'l senyor rey En Pere e dona
 40 Maria de Montpesler. La qual açó fet morí aquí de febra, e honradament
 fo sebollida en l'esgleya de Sent Pere costa Sancta Petronilla, filla de Sent
 Pere. De la qual romás un fill desús dit En Jacme; la sanctitat de la qual
 regina se manifestá per moltes virtuts e miracles que Deu feu per ella.

4. Aquest senyor rey En Pere fo en grant amor e en grant amistança ab
 45 lo noble N'Amfós rey de Castella, e foren adduy en la grant batayla d'Ubeda;
 al qual rey En Pere fo donada la deventera e la vençó e la victoria de la batay-
 la; la qual avia tot son cor e tot son enteniment en subjugar los sarrahins, als
 quals tolch los castells de Madrit e de Sobit e de Calatrava e d'altres molts;
 e la batayla moguda passá ab tots los cavaylers e sa gent oltra los ports de
 50 Muradals al loch qui es apel·lat Londres de Tolosa; aquí vencé Miramamolí
 e tota sa host e 'ls encalçá per tot un dia, e foren-hi molts sarrahins morts.
 E ahuda de tan gran fet tanta victoria, faent gracies a Deu, ab honor tor-
 nassen en sa terra.

5. Lo davant dit senyor rey En Pere era honrat sobre tots los altres
 55 bellea, de proea, de larguea, de cavayleria e de laor.

A cap d'un temps, com l'archabisbe de Narbona agués grant croada de
 França amenada en la provincia de Narbona contra los heretges qui en
 aquella terra publicament staven, e contra la fe e 'l nom de Jhesu Christ
 predicaven e blasphemaven; lo senyor rey En Pere davant dit, per mane-
 60 ment del senyor Apostoli, lo qual fo en totes coses obedient, liurá Carcassona
 e Beers ab tota sa senyoria a 'n Simon de Montfort, reebut homenatge e feel-
 tat. Depuys ohí dir per veritat que 'l comte davant dit s'era levat contra
 lo comte de Tolosa e de ses sors e 'l deseretava; e ne per sos prechs ne per sos
 amonestaments molts e diversos ne per l'Apostoli a qui tramés per açó certs

— 39. El apostoli comferma per dret *CD*. — 41. costa senta *CD*. — 42. lo fill *CD*; santetat *D*. — 43. Deus *CD*.
 — 44. sanyor manca en *CD*; amistat *CD*. — 45. ab dosos *D* amdosos *C*; batalla *D* bataylla *C*. — 46. la deventera
manca en AB. — 47. a subjugar los sarrayns *D*. — 48. Follit. — 49. e molts daltres en batalles e passa ab cau-
 llers e ab daltres oltra los ports *D*; e ab altre gent en holtremar *D*. — 50. Moradals *D* Moredals *C*; Londres de
CD; Tholosa *D*; E aquí *CD*. — 51. tot un jorn *CD*. — 54. Pere rey d arago *C*. — 56. com P. arcabisbe *C*. — 57.
 de francesos *D*. — 59. blastomauen *CD*. — 61. Bases *C*; ab tot lur *C*; Comte de Munfort *CD*; rebut *CD*. — 62. feel-
 tat dell *CD*. — 63. Tholosa *D*.

— 48. castells de Madrid e de Sobit e de Ca-
 tatrava. Vegi's redacció definitiva «*castra de Moduc*
et de Fabib et de...», § 4, 7, nota, p. 52. La redac-
 ció primitiva, X, 33, porta «*Afabibo*», p. 17, nota.

— 56. No posa el text català el nom *Arnaldus*
 de l'arquebisbe de Narbona, com ho fa el llatí,
 p. 52, § 5, 3.

missatges, no's volia d'aquest mal lexar. Per aquesta rahó solament, no 65
 per altra, vench en ajuda del comte de Tolosa era de ses sors al castell de
 Morell. E aquí fo gran mescla entre ·l rey En Pere e ·ls comtes de Tolosa
 e de Fox d'una part, e ·l comte de Montfort e els franceses d'altra. Lo rey
 En Pere ab los seus tant solament morí aquí, la qual cosa soferí molt enans
 que fos vençut en batayla campal. Los comtes de Tolosa e de Fox ab los 70
 lurs fugiren e lexaren al camp lo dit rey, ab gran desonor, d'on son e seran
 en gran blasme perpetual. Moriren ab lo rey En Pere, Aznar Pardo e Pere
 Pardo son fill e Gomiç de Luna e Michel de Lucia, e molts d'altres barons
 d'Aragó; mas de Cathalunya no y morí negú.

6. Morí lo senyor rey En Pere en l'any de nostre Senyor Deus, MCCXIII; 75
 e fo sebolilit al monestir de Sexena, lo qual hedificá dona Sanxa, sa mare, e
 posá aquí covent de dones del Espital de Jherusalem. Lo senyor rey En
 Pere tan solament vench en ajuda del comte de Tolosa e de ses sors, axí com
 dessus es dit; no per ço que ell no fos en ajuda de negun hom partit de la
 fe de Jhesuchrist, en la qual fo ell leyal e cathólic sens tot dupte totstemp 80
 de la sua vida.

XXVI

El temps del senyor rey En Pere hac lo comtat d'Urgell En Guerau de
 Cabrera, qui l'ach après d'En Ermengou, davant dit comte qui morí sens
 infant, per ço con aquel Guerau son nebot era fill de sa sor; lo qual li feu
 moltes guerres e molts torts e moltes injurries. Ajustades ses osts lo rey
 assetjá-li Balaguer e Lorent e ·ls pres. E fo pres aquí lo davant dit comte 5
 en Guerau e sa muyler, e tench-los preses al castell de Lucara en Aragó,

— 65. que ya sos missatges hi havia tramesos *CD*. — 68. Munfort els francesos *D*. — 69. tant solament *manca en*; *CD*. — 70. avan *C*; batalla *D*. — 71. lexaren lo al camp ab gran *CD*. — 74. no ni *CD*. — 75. anno domini *ABC* Millesimo *A*. — 78. ten solement *C*. — 80. fe crestiana *C* christiana *D*; tos temps *C*. — 81. de la sua vida *manca en ABC*.

XXVI. Aquí fineix el text de *CD*, i segueix solament el de *AB*. — 1. comptat *A*. — 2. hac apres *manca en A*. — 3. nabot *B*. — 5. els pres *manca en A*. — 6. Garau *B*; presos *A*.

XXVI. 1. *Guerau de Cabrera*. Vegi's redacció definitiva, nota, p. 54.

— 5. El text català no posa que *Lorent* fos «castrum de Lorent», com ho fa la redacció definitiva, XXVI, § 1, 6, p. 54.

— 6. *e sa muyler*. — El text no posa els

fills entre els empresonats pel rei, com ho fa la redacció definitiva, XXVI, § 1, 7, p. 55.

— 6. *al castell de Lucara en Aragó*. — El castell de Loarre apareix en la forma «in castro de Loaire in Aragonia», XXVI, § 1, 8.

e sotsmés a sa senyoria tot lo comtat d'Urgell. Aprés de la mort del senyor rey En Pere, los richs homens del comtat d'Urgell e de Cathalunya recobra-
ren dels procuradors del regisme lo comte davant dit e sa muyler e sos fills.
10 Lo qual Guerau comte tantost se n'entrá en l'ordre del Temple e morí aquí.
E aprés d'ell hac lo comtat En Ponç de Cabrera, son fill, lo qual morí, anno
Domini MCCXLIII. A aprés d'ell hac lo comptat n'Alvaro, son fill, qui hac
dues muylers : la una filla d'En Pere de Montcada e l'altra filla d'en Roger
comte de Fox; e romaseren dos infants de cascuna. Lo qual Alvaro morí,
15 anno Domini mclclxvii. e lexá lo comtat en gran tribulació e en gran dis-
cordia. Lo qual comtat d'Urgell se pres lo senyor En Jacme rey d'Aragó,
lo qual avia en temps d'En Pons de Cabrera, guanyá-ho per rahó de la dona
n'Aurembiaux, filla de N'Ermengou davant dit comte d'Urgell.

XXVII. — DEL SENYOR REY D'ARAGÓ EN JACME E DE SOS FETS HONRATS
E CABALOSSES

1. Mort lo senyor rey En Pere romás En Jacme son fill poch, lo qual
avia liurat per nodrir a n Simon comte de Montfort e desposada sa filla.
Mas com lo comte de Montfort era estat en la batayla e avia donada ajuda a
la mort del rey En Pere son pare, ordoná Innocent papa que En Jacme infant
5 e rey d'Aragó fos liurat a sos barons naturals e tramés per fer açó mestre
Pere de Benavent, cardenal de Roma, per lo qual fo restituit dit infant En
Jacme a sos feels barons; e tot açó procurá en la sua propria persona e en
les sues propres despeses Alispan bisbe de Segorb, e fo mes per nodrir, l'in-
fant En Jacme, el castel de Montsó, als Templés. L'infant estant e nodrent
10 aquí levaran-se molts mals entre ls barons e les ciutats e les viles de tot lo

— 7. comptat *A.* — 9. muller *A.* — 10. Guerau *B.* — 14. mullers *A.*; Montchada *A.* — 15. comptat en grant *A.* —
17. el *B.*; galvanya ho *B.*; rao *B.* — 18. compte *A.*

XXVII. *Títol de AB.* — 1. d arago manca en *A.* — 2. compte *A.* — 3. compte *A.* — 7. faels *B.*; pressona *A.* —
9. limfant *B.*; monso *B.*

— 12. En la data, el text català porta una unitat menys que el llatí, o sigui 1243.

— 14. Manquen en el text català els noms dels marits de les filles de N'Alvaro.

— 15. El text català abreuja, suprimint les qualitats d'Alvaro que duu la redacció definitiva,

XXVI, § 3, 5-7, p. 55.

— 17-18. El text abreuja també i suprimeix tot el § 4 de la redacció definitiva, p. 55.

XXVII. 8. *Alispan bisbe de Segorb.* — Compari's el nom «*Ayspan episcopus*» de la redacció definitiva, XXVII, § 1, 9, p. 57.

regne; e·l cardenal davant dit, de conseyl de la esgleya e de tots los barons, comaná l'infant En Jacme a son avonclo En Sanxo, comte, lo qual sempre que fo cregut, regná ab conseyl de sos barons.

2. Aquest fo bo d'armes, cortés e larg, benigne, piadós e qui hac victories de moltes batayles e, quant fo vengut a edat de fer matrimoni, pres dona ¹⁵ Elionor, filla del rey de Castella, e engendrà de ella 1 fill, per nom Alfons; lo qual matrimoni fo departit per En Johan, bisbe de Sabina e cardenal de Roma, per parentesch que era entre ells; e·l fill lur, qui es davant dit, morí sens infant.

3. Lo senyor en Jacme, rey davant dit, avén cor noble de ressemblar ²⁰ son linyatge e no en re minvar sos regnes, mas a tot son poder crexer, moch guerra contra tots sos vehins sarrahins e entrá en lur terra. Pres Borriana e molts d'altres castells.

4. Depuys, ahut acort de sos barons, ajustat grant navili, aná a les illes de Mayorques, que son antigament apel·lades Balears, e après hac ²⁵ diverses batayles, on morí molt rich hom de Catalunya e d'Aragó, assetjá la ciutat de Mayorques e, ab ajuda de Jesuchrist, pres la ciutat; e·l rey sarrahí e tota sa gent e molts moros aquí e en diverses guises subjugá a sí la ciutat de Mayorca e de Eviça; e, lexats aquí qui defesesen la ciutat e les illes, ab gran honor e ab gran victoria tornassen en sa terra. ³⁰

5. On, aút conseyl de sa clerecia e de sos barons, assetjá la ciutat de Valéncia e, per lonch de temps combatuda, reté-se a ell. E ell tenent poderosament la ciutat, contrastá a ell lo regne per la noblea de molts forts castells e de viles e de grans valls e de grans gens, e, après grans trebayls e dans donats e preses, subjugá a sí tota la terra e·ls castells e les viles e les ³⁵ gens sens tota minva. E axí complidament conquestes totes les fronteres de sarrahins, roman a tant noble senyor e rey de fer tots temps laors e gracies a Deu lo pare e a Jhesuchrist fill seu e al Sant Sperit e a la verge dolça madona sancta Maria e a tota la cort celestial, qui ordoná e volch tam bon rey esser, a li doná cor e volentat e poder de comensar, continuar e acabar ⁴⁰

— 12. compte *A.* — 13. consell *A.* — 14. larch *A.* — 15. batayles *A.* — 17. parentesch *B.* — 20. ressemblar *A.* — 21. linatge *A.* — 25. antiguament *A.* — 27. assi *A.* — 28. mayorqua *A.*; euissa *B.*; defasessen *B.*; he les *B.* — 29. grant victoria *A.* — 31. consell *A.* — 33. contrasta *A.* — 35. sarrahins *A.* — 36. rey e senyor *B.*; tos temps *B.*; a manca en *A.* — 39. tant *A.* — tans *B.*

— 29. *Mayorca* deu ésser aquí per Menorca.

tants de bons fets com dessus son dits e molts d'altres qui serien molt loncs d'escriure.

6. Aquest senyor rey En Jacme, de la muyler partit per esgleya, axí con dessus es dit, pres depuys dona Hioles, filla del rey d'Ongria per nom
 45 Andreu; e de dompna Hioles muyler sua, qui fo filla de l'Emperador Pere de Costantinoble e de la dona Hioles emperadriu de Costantinoble, qui foren del linyatge de reys de França. E d'aquesta exí filla dona Hioles, qui fo
 50 muyler del rey de Castella N'Amfós, primer fill de don Ferrando, lo bon rey de Castella. E hac-ne encara III. fills : Pere, Jacme e Sanxo, qui fo clergue e archabisbe de Tolèdol; e III. filles : dona Costança, qui fo muyler d'En Manuel, frare del davant dit rey de Castella; e Helisabeth, qui fo muyler d'En Phelip, fill de Ledohic, rey de França; e dona Maria qui morí sens infant.

— 41. desus *A*; lonch *A*. — 43. muler *B*. — 46. Constantinoble *A*. — 47. liyatge *B*. — 49. Castela *B*.; ach ne *A*.
 — 56. toledo *A*; Constança *B*; muler *B*. — 51. deuant *B*; helisabet *B*; muyller *A*. — 53. infant *B*.

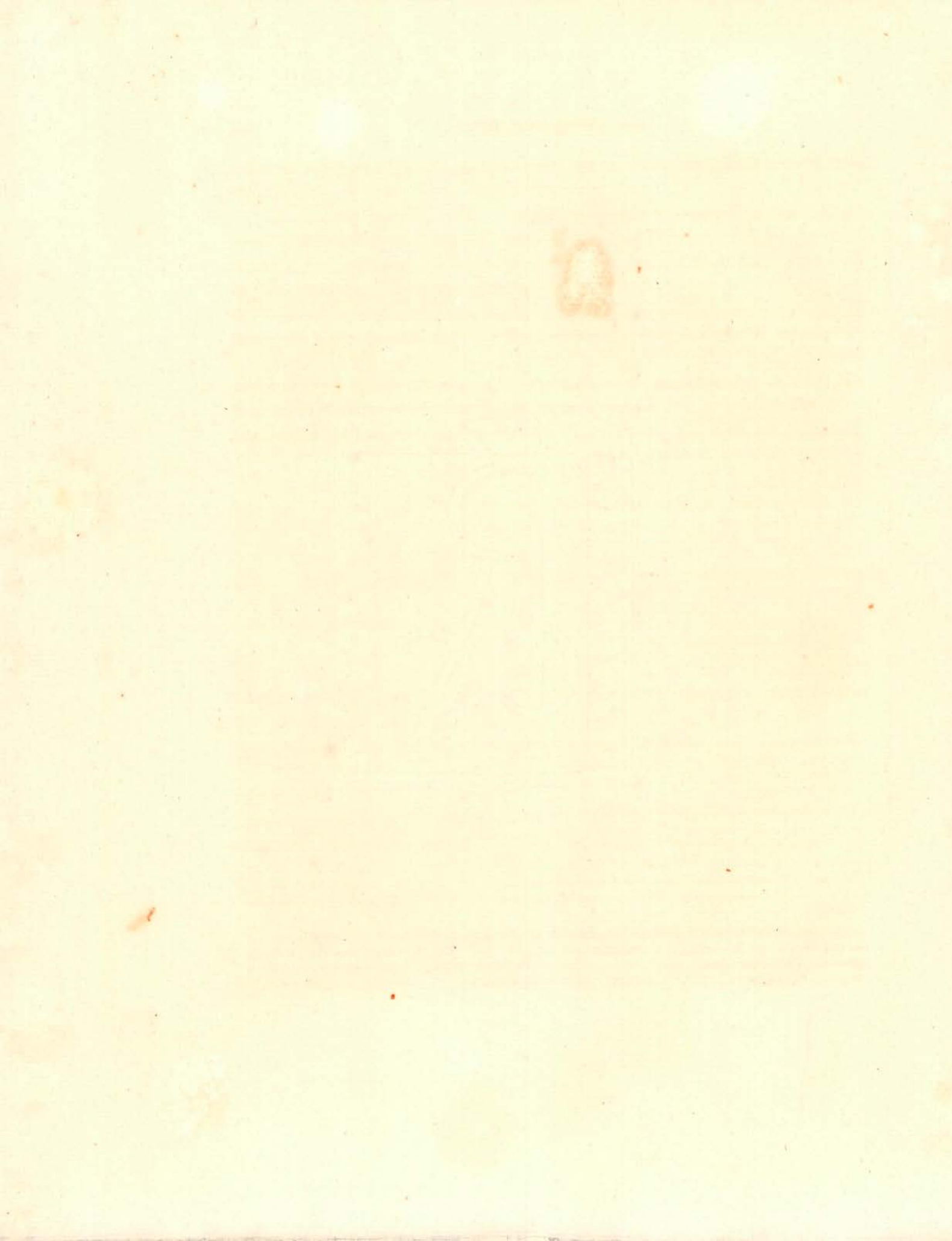
— 45. *Emperador Pere de Constantinoble.* — Vegi's redacció primitiva, XI, 45, p. 20, i redacció definitiva, XXVII, § 6, 5, p. 59.

— 50. *archabisbe de Tolèdol.* — El text ca-

talà apareix en aquest punt en forma un xic abreujada respecte als llatins. Manca des de *et cum plures* fins a *in uxorem*. Vegi's redacció definitiva, XXVII, § 6, 10-16, p. 59.

ÍNDEX ALFABÈTIC*

* Les referències són a les pàgines. Imprimim de cursiva els números de les pàgines on els personatges són designats, no per llurs noms, sinó simplement per llurs títols (exemples : rei d'Anglaterra, reina d'Aragó, arquebisbe d'Arles, papa, etc.). Quan, per major precisió, s'ha cregut útil de fer referència als capítols; als paràgrafs, el número va imprès en **negretes**, o bé precedit del signe §. L'abreviatura n. significa *nota*.

Abibdeimuz. — Vegeu Ademuz.

ABÛ ABD ALLAH MOHAMMED BEN ABÛ YÛSSUF (Mohammed ben Naçr), emperador dels almuhadis (*rex Marrochensis*, *Miramomelinus rex*, *Miramamoli*), 17 i n. 34; 52 i n. 5-10; 140.

ABÛ OMAR IBN HAKEM (*Almoxeric*), senyor de Menorca, 95 i n. 8.

ABÛ YAHYA, rei de Mallorca, 19, n. 29-30.

Adalmois. — Vegeu ALMODIS.

ADELAIDA, muller de Arnau Ramon, comte de Pallars, 10 (-11), n. VII. 10.

Ademuz, *Abibdeimuz*, 17, n. 33; 52, n. 5.

AECI (*Aetius*, *Antio*), bisbe de Barcelona, 11, 29, 124 i n. 3.

Afabib. — Vegeu Castellfabib.

Àfrica (*Africa*), 68.

Agareni. — Vegeu Sarraïns.

Ager. — Vescomte : ALVAR DE CABRERA.

AGNÈS O MAHALTA, muller de Ramir II, rei d'Aragó, 46, n. 7.

Aibar (*Ayunarum*, *Aymiauz*), 42, 133.

Alamannia, *Alamannicus imperator*, *Alamanya*. — Vegeu Alemanya.

Alanzo, comte d'. — Vegeu PERE, comte d'Alaçó.

ALBANÉS (J. H.), 13, n. 20, 29, n. 19 i 23, 30, n. 5, 33, n. 18, 37, n. 15, 38, n. 24, 47, n. 15.

Albaron (*Albaro*, *Albaron*), castell, 13, 46, 136.

Albarracín (*Albarraym*), 75. — Senyor : JOAN NUNYEZ.

Alcoyl. — Vegeu Collo.

Alemanya (*Alamannia*), 49. — Emperadors (*imperator Alamanniae*, *imperator Alamannicus*, *rex Teutoniae*, *emperador d'Alamanya*) : FREDERIC I BARBARROJA, FREDERIC II, RICART, comte de Cornualles, RODOLF I D'HABSBURG;— rei : RICART, comte de Cornualles.

ALFONS, *Alfonsus*. — Vegeu ANFÓS.

Alia rubrica comitum Barcinone, xxxii, xxxiii, xxxiv.

Alispan. — Vegeu ISPAN.

Alló. — Vegeu Lló.

Almeria (*Almeria*), xv, xix, xxii, n. 10, lxxii, 8, 39 i n. 16; 131.

Almoch. — Vegeu ALMODIS.

ALMODIS, muller de Arnau Ramon, comte de Pallars, 10 (-11), n. VII. 10.

ALMODIS (*Adalmois*, *Almoch*), muller de Ramon Berenguer I, comte de Barcelona, xxii, n. 3; 7, 32, 126.

Almorauiti, *almoravits*. — Vegeu Morabits.

Almoxeric, senyor de Menorca. — Vegeu ABÛ OMAR IBN HAKEM.

Alo. — Vegeu Lló.

ALÒS (Ramon de), lx.

ÀLVAR DE CABRERA (*Alvaro de Capraria*, *Alvaro*), comte d'Urgell, xvii, xviii, 54, 55, 56, n. § 4, 3-4; 142 i n. 14, 15.

ÀLVAR DE CABRERA (*Alvaro de Capraria*, *Alvaro*), vescomte d'Ager i de Castellbò, 55, 56, 67, 82, 114, 115.

ÀLVAR DE CABRERA (*Alvaro*), germà de Berenguer de Cabrera, 115.

Amalricus. — Vegeu AYMERIC.

Amfós. — Vegeu ANFÓS.

AMICIA, filla de Simó de Montfort, 56, n. 2-3.

Amilianum. — Vegeu Millau.

Ampurda, Ampurdan. — Vegeu Empordà.

Andegauia. — Vegeu Anjou.

ANDREU (*Andreas*, *Andreu*), rei d'Hongria, 20, 59, 144.

ANFÓS I (*Alfonsus*, *Ildefonsus*, *Alfons*, *Amfós*), rei d'Aragó, xxxvii, 43, 44, 45, 133, 134.

ANFÓS II, *el Cast* (*Ildefonsus*, *Amfós*), rei d'Aragó, I de Catalunya, xii, xvi, xxiii, xxiv i n. 1, 3, 4, xxvii, xxxv, xxxv-xxxvi, xxxvi, xl i n. 4, 5, 7, xli i n. 1, xlvi, li, lviii, lxix, 9, 13-15 (cf. 15, n. 78-79), 41, 42, 45-50 (cf. 48, n. 3-4), 132, 133, 135-138.

ANFÓS III, *el Liberal* (*Ildefonsus*), rei d'Aragó, II de Catalunya, xxx, xxxv, xlvi, xlix, l, lxx, 90, 91, 92, 93, 94-102, 105.

ANFÓS VI (*Alfonsus*, *Alfons*), rei de Castella, 44, 134.

- ANFÓS VII (*Ildefonsus, Alfons, Amfós*), rei de Castella, emperador de Castella o de Tolèdol, XXII, n. 4, XXXVI, 8, 12, 13, 34, 37, 39, 46, 127, 130, 131, 136.
- ANFÓS VIII (*Alfonsus, Ildefonsus, Amfós*), rei de Castella, XXXVI, 14 i n. 39; 15, 16, 17, 18, 19 i n. 16-17; 47, 52, 57, 136, 140, 143.
- ANFÓS X (*Alfonsus, Amfós*), rei de Castella, XXVI i n. 6, 7, 8, LII, LIV, 20, 49 i n. 13; 59, 60 i n. 3; 65, 69 i nota, 73, 96, 110 i n. 16; 144.
- ANFÓS (*Alfonsus, Ildefonsus, Alfons*), infant d'Aragó, fill de Jaume I, XXVI, 19, 57, 143.
- ANFÓS [DE LA CERDA] (*Alfonsus*), infant i rei de Castella, LV, 65, n. 5-6; 96, 97, 98, n. § 8, 4; 110, III, 112.
- ANFÓS (*Ildefonsus, Amfós*), comte de Poitiers i més tard de Tolosa, 51 i n. 12; 139.
- ANFÓS (*Alfonsus, Ildefonsus, Amfós*), comte de Provença, XXXVI, XLI, XLVII, LII, n. 2; 13, 15, 16 i n. 16-17; 17, 49, 50, 52, 137, 138, 139.
- Anglaterra (*Anglia*), 73. — Reis (*rex Angliae, rey d'Anglaterra*): EDUARD I, ENRIC II PLANTAGENET, ENRIC III; — reina (*regina Angliae*): ELIONOR DE CASTELLA; — senescal del rei d'Anglaterra: JOAN DE GRAILLY.
- Anglesola (*Angularia*). — Vegeu GUILLEM DE ANGLESOLA, RAMON DE ANGLESOLA.
- Anglia. — Vegeu Anglaterra.
- Angularia. — Vegeu Anglesola.
- Anjou (*Andegavia*). — Comte: CARLES I D'ANJOU.
- Annales Barcinonenses*, 39, n. 19 i 21.
- Antio. — Vegeu AECI.
- Apostoli, senyor Apostoli*. — Vegeu Papa.
- Apostolorum limina*. — Vegeu Roma.
- Apulia (*Apulia, Poyla*), 49, 50, 71, 138. — Duc: ROBERT GUISCARD.
- Aquitània (*Aquitania*), 73.
- Arabs. — Vegeu Sarraïns.
- Aragó (*Aragonia, regnum Aragonense, regnum Aragonum, Aragó*), XXVIII, XXXV, XXXVI, XLI, XLIX, 8, 9, 15, 18, 20, 22, 39, 42, 43, 45, 48, 50 i n. 2-3; 55, 60, 61, 64, 72, 74, 75, 93, 94, 98, 101, 102, 103, 106, 113, 119, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 141. — Príncep: RAMÓN BERENGUER IV, comte de Barcelona; — reis, XXXV, XLVI, XLVII, 21, 23, 42. Vegeu, també, ANFÓS I, ANFÓS II, ANFÓS III, JAUME I, JAUME II, PERE I, PERE II, PERE III, RAMIR I, RAMIR II, SANÇ [-RAMIREZ]; — reines: CONS-TANÇA, muller de Pere III, PERONELLA, muller de Ramón Berenguer IV; — moneda del rei d'Aragó, 78.
- Aragonesos (*Aragonenses, Aragonesos*), XLVIII i n. 14, LIII, 44, 45, 74, 90, 135. — Barons, cavallers, ciutadans, nobles, 19, 54, 58, 63, 90, III, IIIA, III5, I41, I43.
- Archas (*Archas, Archac*), II, 36, 129.
- Arles (*Arelas, Arelatensis urbs, Arle, Arlet*), 9, 13, 40, 47, 131, 136. — Arquebisbe: ROSTANG DE CABRE.
- ARNAU (*Arnaldus*), arquebisbe de Narbona, 53, 140 i n. 56.
- ARNAU DE CREXELL (*Arnaldus de Crexell*), senyor de l'Empordà, XXXVI, XLI i n. 7, LXXI.
- ARNAU DE CREXELL, bisbe de Girona, XLII, n. I.
- ARNAU RAMON, comte de Pallars, IO (-II), n. VII. IO.
- ARNAU ROGER, comte de Pallars, 66 i n. § 13, 9; 67, 88.
- ARNULF (*Arnulphus, Arnulf*), bisbe d'Ausona, II i n. 2-5; 29 i n. 6-7; 124.
- Arroa, 84. — Aragó.
- Arrianum, Arrià*. — Vegeu Rià.
- Art de vérifier les dates*, 3.ª ed., 4, n. II. I; 95, n. IO.
- AUREMBIAIX (*Aurembiaix, Aurembiaux*), comtessa d'Urgell, LXXII 55, 142.
- Ausona (*Ausona, Osona*). — Bisbe: ARNULF.
- Àustria (*Ostalic, Ostalrich*). — Duc: LEOPOLD VI.
- AYMERIC III o IV (*Eymericus*), vescomte de Narbona, 76.
- AYMERIC IV o V (*Amalricus*), vescomte de Narbona, 76 i n. 16-17; 77.
- Aymiauz*. — Vegeu Aibar.
- Ayspan*. — Vegeu ISPAN.
- Ayunarum*. — Vegeu Aibar.
- AZUAR PARDÓ (*Aznard Perdo, Aznar Pardo*), 54, 141.
- Baeza (*Bagenza*), XXV, n. 5; 18.
- Balaguer (*Balagarium, Balaguer*), 12, 17, 33, 54, 66, 127, 141.
- BALARI I JOVANY (J.), 6, n. IV. 4; 7, n. 14.
- Balcents*. — Vegeu Baus, senyors de.
- BALDUÍ, comte de Flandres, 4, II n. I.
- BALDUÍ V, comte de Hainaut i de Flandres, 20, n. 46-47.
- Balears (*Baleares, Balears*), illes, XXVI, 19, n. 21-24; 58, 143.

- Balneolae*. — Vegeu Banyoles.
- Baltarga (*Baltarga*), XIV, 6.
- BALUZE (E.), XI, XXIX, XXX, n. 4, XXXI, n. 2, LIV, 25, n. 42; 39, n. 10-11; 73, n. 15.
- BALLESTER Y CASTELL (R.), LIV, n. 6.
- Banyoles (*Balneolae*), 85.
- Banyuls (*Banyuls*), coll, LXXI, 79, 85.
- Barbastre (*Barbastre, Barbastrense castrum*), 12, 33 i n. 6; 127.
- Barcelona (*Barcinona, Barcelona*), XXIII, XXXV, LI, n. 3; 6, 13, 28, 29, 38, 46, 77, 83, 87, 91, 100, 102, 116, 121, 124, 135. — Bisbe : AECI; — casa del Hospital de Jerusalem, 130; — castell nou, 91; — corts, 19, n. 25; 58; — església dels Freres menors, 102; — palau, XIV, 7, 32, 77, 126; — *Usatges*, XIV, XVII, XVIII, 7 i n. 19-22; 32, 126.
- Barcelona, comtat (*comitatus Barcinonensis, Barcinonense territorium, Barcinonensis honor*), XII, XIII, n. 2, XIV, XXXVI, XLI, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 15, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 32, 36, 37, 38, 45, 49, 50, 60, 61, 64, 67, 93, 94, 102, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 129, 130, 132, 133, 135, 137. — Comtes i casa comtal, XII, XX-XXI, XXI, XXIII, XXVII, XXXV, XLIII, n. 4, XLIV i n. 7; 5, 6, 21, 22, 23, 25, 42, 119. Vegeu, també : ANFÓS II, ANFÓS III, BERENGUER, BERENGUER RAMON, BORRELL, GUIFRE EL PILÓS, JAUME I, JAUME II, MIRÓ, PERE II, PERE III, RAMON BERENGUER I, RAMON BERENGUER II, RAMON BERENGUER III, RAMON BERENGUER IV, RAMON BORRELL, SALOMÓ, SUNIFRED.
- BARNILS (Pere), XI, n. 2.
- BARRAU-DIHIGO (L.), XXI n. 1, XXIX n. 1, LXIII, LXVII, n. 2-3, LXIX i nota, LXXI, LXXIII i notes.
- Baus, senyors de (*Baucienses, Balcents*), XXII, n. 10; 9, 40, 131. — Vegeu BERTRAN DE BAUS.
- Bearn (*Bearn*). — Vescomte : GASTON VII.
- BEATRIU, muller de Carles I d'Anjou, 49, n. 8.
- BEATRIU, muller de Felip I de Courtenay, emperador de Constantinoble, 109, n. § 12, II.
- BEATRIU (*Beatrix, Beatriu*), muller de Ramon Berenguer V, comte de Provença, 49, 138.
- BEER (Rudolf), XI i n. 3, XII, n. 1-4, XXII, n. 9, XXVII i n. 1, XXIX, n. 2, XXX, n. 1, XXXI, n. 3, XLV, n. 1.
- Beers. — Vegeu Beziers.
- Bellcaire de Provença, XXVI, n. 8.
- Bellver (*Beluer*), LXXI, 99.
- Benavent (*Beneuentum, campus Beneuentanus*), LII, 49, 69. — Vegeu PERE DE BENAVENT.
- BERENGUER (*Berengarius, Berenguer*), comte de Barcelona, XIV, XXVII i n. 3; 6, 29, 30 i n. 5; 31, 32, 124, 125, 126.
- Berenguer, comte de Barcelona. — Vegeu RAMON BERENGUER III, comte de Barcelona.
- BERENGUER DE CABRERA (*Berengarius de Capraria*), 115.
- Berenguer Guiem, comte de Besalú. — Vegeu BERNAT GUILLEM, comte de Besalú.
- Berenguer Guiem, comte de Cerdanya. — Vegeu BERNAT GUILLEM, comte de Cerdanya.
- Berenguer Guifre, comte de Bergadà. — Vegeu BERNAT GUIFRE, comte de Bergadà.
- BERENGUER GUIFRE (*Berengarius Guifredi, Berenguer Guifre*), bisbe de Girona, 10, 32, 126.
- BERENGUER RAMON (*Berengarius Raimundi, Berenguer Ramon*), comte de Barcelona, XXVII, XLV, 7, 32, 36, 37, 126, 129.
- BERENGUER RAMON (*Berengarius Raimundi, Berenguer Ramon*), comte de Provença, XV, XVII, XIX, XXII, n. 10; 8, 9, 38, 40, 130, 131.
- BERENGUER SIMON, LIX.
- BERENGUERA, muller d'Anfós VII, rei de Castella, 8, n. 31; 130 (*Dolça*).
- Bergadà, comte de (*comes Bergitanensis, comes Bergitani, comte de Berguedà*). — Vegeu BERNAT GUIFRE.
- Bernardus*. — Vegeu BERNAT.
- BERNAT DE DURBAN, 76 i n. 16-17; 77.
- BERNAT D'OLIVELLA, arquebisbe de Tarragona, 65 i n. § 9, 5; 92 i nota.
- Bernat Ermengou, fill de Borrell, comte de Barcelona. — Vegeu ERMENGOL I, comte d'Urgell.
- BERNAT GUIFRE (*Bernardus Guifredi, Berenguer Guifre*), comte de Bergadà, LII, n. 1; 10, 32, 126 i n. 20.
- BERNAT GUILLEM (*Bernardus Guillelmi, Berenguer Guiem, Guiem Bernat*), comte de Besalú, XVI, LII, n. 1; 10 i n. 13-14; II, 34, 35, n. 10; 128 i n. XIII, 5.
- BERNAT GUILLEM (*Bernardus Guillelmi, Bernat Guiem, Berenguer Guiem*), comte de Cerdanya, XVI, II, 35, 36 i n. 16-17; 128, 129.
- BERNAT RAMON, comte de Pallars, 10 (-11), n. VII, 10.
- BERNAT TALLAFERRE (*Bernardus Talaiferre, Ber-*

- nardus Scindensferrum, Bernat Taylajerre*), xv, xxvii, xlv, n. 1, 9, lli, n. 2, lxvii, 10, 28 i n. 6, 8-9; 30-31 (cf. 30, n. 6), 123, 125.
- BERTRAN DE BAUS** (*Bertrandus de Baucio, de Baucz, Bertran den Bals*), lli, n. 2; 13, 47, 136.
- Besalú** (*Bisuldunum*), 80, 81, 85. — Comtat (*Bisuldunum, Bisuldunum, comitatus Bisillunensis, comitatus Bisuldunensis, Besuldó, Bosuldó*), xiv, xxi, n. 1, lxvii, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 27, 28, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 49, 122, 123, 125, 128, 129, 130, 137. — Comtes, xii, xxi, xxvii, xxxv, xlv i n. 7; 6. Vegeu, també: **BERNAT GUILLEM**, **BERNAT TALLAFERRE**, **GUILLEM BERNAT**, *el Gras*, **GUILLEM TRON**, **OLIVA CABRETA**, **PERE II**, **RAMON BERENGUER III**, comte de Barcelona, **RAMON BERENGUER IV**, comte de Barcelona.
- Besuldó**. — Vegeu **Besalú**.
- Beziens** (*Beers*), 140.
- Bisillunensis, Bisuldunensis comitatus, Bisildunum, Bisuldunum*. — Vegeu **Besalú**.
- BLANCA** (*Blanca*), muller de **Jaume II**, rei d'Aragó, 105, 106, 107, 108, 114, 116.
- Blanes** (*Blanes*), lxxi, 83.
- BOFARULL** (A. de), xxxi, n. 1, l, n. 6; 3, n. 11-12; 12, n. 16-17; 86, nota.
- BOFARULL** (P. de), xxvii, n. 3, xxxi, n. 1, xl, n. 4; 3, n. 11-12; 5, n. 43-44; 7, n. 14; 9, n. 31-32; 9 (-10), n. vi. 2; 41, n. 7-8; 62, nota.
- BONIFACI VIII** (*Bonifatius*), papa, xlix, n. 8, liv, lxx, 100, nota, 101 (Benet Gaetani), 106 i n. § 5, 8; 109, 112, 113, 114.
- Bordeus** (*Burdegala*), 72, 73, 74.
- BORRELL** (*Borrellus, Borrell*), comte de Barcelona i d'Urgell, xiii, n. 2, xiv, xix, xxi, xlv, 6, 11, 26, n. III. 1-2; 27, 28-29 (cf. 29, n. 19-20, VIII. 1), 123, 124.
- Borriana**. — Vegeu **Burriana**.
- Bosuldó**. — Vegeu **Besalú**.
- Brevis historia monasterii Rivipullensis*, xxii, xxviii, n. 3, xliv, xlv, n. 2, 4; 5, 6, 25, 27, 28, 31, notas.
- BUCHON** (J. A. C.), xlvii, n. 5; 86, n. 6.
- Burdegala*. — Vegeu **Bordeus**.
- Burriana** (*Burriana, Borriana*), xxvi, 19 i n. 21-24; 57, 143.
- CABANELLES**. — Vegeu **GUILLEM**.
- Cabrera** (*Cabrera*), lxxi, 9 (-10), n. vi. 2; 98. —
- Vegeu ÀLVAR**, **BERENGUER**, **GUERAU**, **PONÇ I**, **PONÇ II**.
- CADIER** (L.), xxxiv, n. 1.
- Caecilia*. — Vegeu **CECILIA**.
- Caestinus*. — Vegeu **CELESTÍ**.
- Caesaraugusta*. — Vegeu **Saragossa**.
- Calàbria** (*Calabria*), 49, 71, 72. — Reis: **CARLES I D'ANJOU**, **MANFRED**.
- Calatayud** (*Calatayu, Calataiub*), 14, 47, 74, 137.
- Calatrava** (*Calatraua*), 17, 52, 140 i n. 48.
- CALMETTE** (J.), 4, n. 14.
- Campmany** (*Capmayn*), lxxi, 98.
- Canigó**, Sant Martí de (*Sanctus Martinus de Canigone, monasterium Canigonense, Canigó*), monestir, xlv, n. 8; lx, 10, 31, 32, 126.
- Cantallops** (*Cantalops*), lxxi, 98.
- Capcir*. — Vegeu **Capsir**.
- Capmayn*. — Vegeu **Campmany**.
- Capraria*. — Vegeu **Cabrera**.
- Capsir* (*Capcir*), lxxi, 99.
- Capua** (*Capua*). — Duc: **ROBERT**.
- Çaragoça*. — Vegeu **Saragossa**.
- Carcassona** (*Carcaso, Carcassona*), 17, 53, 67, 77, 140.
- Cardenals**. — Vegeu **GAETANI** (**Benet**), **GERARD DE PARMA**, **GUILLEM DE FERRIERES**, **HUG EL BLANCH**, **JOAN CHOLET**, **JOAN HALGRIN**, **PERE DE BENAVENT**, **PERE DE DOUAI**.
- Cardona** (*Cardona*). — Vescomte: **RAMON FOLCH**.
- CARLES EL CALB**, rei de França, 3 i n. 1. 5; 4 i n. II 1; 23, 120, 121, 122.
- CARLES I D'ANJOU** (*Karolus, Karles*), rei de Sicília, xlviii, lli, 49 i n. 8; 63, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 95, 103, 138.
- CARLES II** (*Karolus*), príncep de Salern, i més tard rei de Sicília, xlviii, 74, 75, 77 i nota, 91, 95, 96, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109 i nota, 112, 114, 116.
- CARLES DE VALOIS** (*Karolus*), fill de **Felip III l'Ardit**, 78, 81, 101 i nota, 109, nota.
- Carmenço** (*Carmenzo*), lxxi, 98.
- Castella** (*Castella*), xxxvii, lli, n. 1, liv, 12, 41, 44, 65, 74, 75, 96, 97, 98, 110, 111, 112, 134, 136. — Emperador: **ANFÓS VII**; — reis: **ANFÓS VI**, **ANFÓS VII**, **ANFÓS VIII**, **ANFÓS X**, **ANFÓS DE LA CERDA**, **FERRAN III**, **FERRAN IV**, **SANÇ IV**; — infants, 97: **ANFÓS DE LA CERDA**, **FERRAN DE LA CERDA**.
- Castellans** (*Castellani, gentes de Castella, nobiles*

- de Castella, regnicolae Castellae, Castellans, Casteylans), 44, 74, 97, 134.
- Castellbò (Castilio). — Vescomte : ÀLVAR DE CABRERA.
- Castellfabib (*Afabib, Fabid, Sobit*), xxv, n. 2; 17 i n. 33; 52, 140 i n. 48.
- Castelló d'Empúries (Castilio), XLVIII i n. 14; 80, 81, 88.
- Castilio. — Vegeu Castellbò, Castelló d'Empúries.
- Catalans (*Catalani*), xxxvi, xl i n. 6, lIII, 73. — Barons, cavallers, ciutadans, nobles, XLVIII, n. 5; 19, 37, 54, 55, 58, 63, 66, 77, 80, 82, 88, 90, 91, 91-92, 94, 102, 103, III, 115, 129, 130, 141, 142, 143.
- Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae*, xi, xxix, n. 2, xxx, n. 1.
- Catalunya (*Catalonia, Catalunya, Cathalunya*), xx, xxii, xxviii, xxxv, xlvi, lIII, liv, 18, 22, 54, 72, 77, 79, 88, 89, 90, 91, 94, 98, 103, 113, 119. — Costumes (*Consuetudines*), 81.
- CATERINA DE COURTENAY, emperadriu titular de Constantinoble, muller de Carles de Valois, 109, nota.
- Catona (*Catuna*), 72.
- CECILIA (*Caecilia*), muller d'Àlvar de Cabrera, comte d'Urgell, 55.
- Cecilia*. — Vegeu Sicília.
- CELESTÍ III (*Caelestinus, Celestí*), papa, xxiv, 14, 48, 137.
- CELESTI V, papa, 105, nota.
- CERDA, infants de la, xxxi, n. 2, xxxvii, xxxix. — Vegeu Castella, ANFÓS DE LA CERDA, FERRAN DE LA CERDA.
- Cerdanya (*Cerritania, comitatus Cerritaniensis, Cerdanya*), xxi, n. 1, lII, n. 4; 8, 9, 10, 11, 15, 20, 27, 28, 31, 35, 36, 37, 38, 49, 60, 61, 65, 98, 99, 122, 123, 128, 129, 130, 137. — Comtes, xii, xiv, xxi, xxvii, xxxv, xliv i n. 7, lxi. — Vegeu també : BERNAT GUILLEM, GUIFRE, GUILLEM JORDÀ, GUILLEM RAMON, JAUME, rei de Mallorca, OLIVA CABRETA, PERE II, RAMON GUIFRE, RAMON BERENGUER III, comte de Barcelona, RAMON BERENGUER IV, comte de Barcelona; — vescomte : ENRIC.
- CHASSAING (A.), 3, n. 11-12.
- Chronicon Barcinonense*, xxxv, n. 1; 39, n. 19 i 21.
- Chronicon Conimbricense*, xxiv, n. 5.
- Chronicon Dertusense II*, xliv, n. 2, xlvi, n. 1; 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 48, notas.
- Chronicon Rivipullense*, xix i n. 2, xxviii, n. 3, xliv, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 (-45), 47, notas.
- Chronicon Rotense I*, xliv, n. 3.
- Chronicon Rotense II*, xliv, n. 2; 11, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 43, 48, notas.
- Chronicon S. Victoris Massiliensis*, 13, 29, 30, 33, 37, 38, 41, 47, notas.
- Chronique latine des rois de Castille*. — Vegeu *Crònica llatina dels reis de Castella*.
- CID (Cançó llatina del), xi, n. 1.
- Cinca (*Cinqua*), riu, 63.
- Cinolum*. — Vegeu *Ciuolum*.
- Cinqua*. — Vegeu Cinca.
- CIROT (G.), xxviii, n. 4, xli, n. 6.
- Cister, hàbit del (*Cisterciensium habitus*), 15, n. 76; 60; — ordre del, 93.
- Ciuolum*, *Cinolum*, 46 i n. § 2, 2-3; 136. — Vegeu *Turolum*.
- Ciurana (*Siurana*), xvii, n. 2, xxii, n. 10, lxxi, 8, 40 i n. 22; 67, 91, 95, 131.
- Coimbra (*Colimbria*), xxiv, n. 5.
- Collo (*Alcoyl*), 68, 70; — església de Sant Pere, 68.
- Comflent*. — Vegeu *Conflent*.
- Conca*. — Vegeu *Cuenca*.
- Conflent* (*Confluens, Comflent*), 3, 20, 23 i n. 3; 119.
- CONRAD (*Corradus*), rei de Sicília, 69.
- CONRADÍ (*Corradinus*), rei de Sicília, lII, 49, 69.
- CONSTANÇA D'ARAGÓ (*Constantia, Costança*), muller d'Emeric o Enric, rei d'Hongria, i més tard de Frederic, rei de Sicília (Frederic II), xxiii, xxiv, xxxvi, xlvi, n. 4, lII, n. 2; 15, n. 77; 50 i n. 2-3; 138.
- CONSTANÇA D'ARAGÓ (*Constantia, Costança*), muller de Manuel, germà d'Anfós X, rei de Castella, 20, 59, 144.
- CONSTANÇA DE MONTCADA, muller d'Àlvar de Cabrera, comte d'Urgell, 55, n. 2-3.
- CONSTANÇA DE SICÍLIA (*Constantia*), muller de Pere III, rei d'Aragó, II de Catalunya, lv, 59, 71, 93, 94, 102, 116.
- Constantinoble, emperador de (*imperator Constantinopolitanus, emperador de Contestinoble, de Costantinoble*) : FELIP I DE COURTENAY, MANUEL COMNENO, MIQUEL PALEÒLEG, PERE DE COURTENAY; — emperadriu : CATERINA DE COURTENAY, VIOLANT; — imperi, 190; — presa de, lIX.

- Còrdoba (*Corduba, Còrduba*), xxii, n. 8; 6, II i n. 2-5; 29 i n. 6-7; 124.
Corradinus. — Vegeu CONRADI.
Corradus. — Vegeu CONRAD.
 Còrcega (*Corsica*), 112.
 Costança. — Vegeu CONSTANÇA.
 Constantinoble. — Vegeu Constantinoble.
 Coxanensis. — Vegeu CUIXÀ.
 Crònica de Moissac, redacció d'Aniane, xxix i n. 4.
 Crònica de Sanç IV, liv, n. 8; 97, nota.
 Crònica de Sant Joan de la Penya, xxxiv, n. 1, xli i n. 1, xlii, 119, n. 2.
 Crònica general d'Anfós X, xli i n. 6.
 Crònica llatina dels reis de Castella fins a 1236, xxviii i n. 4, xli i n. 6.
 Cuenca (*Conca*), lii, n. 1; 14, 47.
 Cuixà, Sant Miquel de (*Sanctus Michael Coxanensis, de Cuxano, monasterium Cuxanense, Sant Miquel de Cuixà, Cuxà*), monestir, xliv, n. 8; 3, 31, 119, n. 2; 125, 126. — Abat: OLIVA.
- DALMASES I ROS (Pau Ignasi de), lx.
Dalmatius. — Vegeu DALMAU.
 Dalmau, burg. — Vegeu Sant Dalmau.
 DALMAU DE CREXELL, xlii i n. 1.
 DALMAU DE ROCABERTÍ (*Dalmatius de Rocabertino*), senyor de Perelada, 80.
 Dalo. — Vegeu ALO.
 Daroca (*Daraca, Darocha*), lxxii, 14, 47, 137.
 DELISLE (L.), xlv, n. 1.
 DENÍS, rei de Portugal, lv, 93 i n. 27-28.
 DESCLOT (Bernat), xliii, xlvii, n. 5, xlvi, n. 5, l, lix, lxiii, lxvii, lxx, n. 1; 86, nota.
 DESPLÀ, l'ardiaca, lvii.
 DIAGO (Francisco), xxxii.
 DOLÇA, filla d'Anfós II, rei d'Aragó, I de Catalunya, xl i n. 4.
 DOLÇA (*Dolça*), muller d'Anfós VII, rei de Castella. — Vegeu BERENGUERA.
 DOLÇA, muller d'Ermengol VII, comte d'Urgell, 12, n. 26-27.
 DOLÇA (*Dulcia, Dolça*), muller de Ramon Berenguer III, comte de Barcelona, xxii, n. 3; 7, 37, 130.
 DOLÇA (*Dulcia, Dolça*), muller de Sanç I, rei de Portugal, 41, 132.
 DU MÉRIL (Edélestand), xi.
 DURBAN (*Durban*). — Vegeu BERNAT DE DURBAN.
- Ebre (*Iberus*), riu, 8, 40, 68, nota.
Ebredunensis archiepiscopus. — Vegeu Embrun, arquebisbe de.
Ecclesia romana, Ecclesia. — Vegeu Església romana.
 EDUARD I (*Odoardus*), rei d'Anglaterra, 72 i n. § 24, 8; 73, 95 i n. § 4, 7.
 Egipte, plagues d', l, 86, nota.
 Eivissa (*Euica, Euiza, Eviça*), 19, 58, 143.
Elenensis ciuitas. — Vegeu Elna.
 ELIONOR D'ARAGÓ (*Elienor, Elionor, Heleonor*), muller de Ramon VI, comte de Tolosa, xxiii, xxxvi, xlvi, n. 4; 15, n. 78-79; 16, n. X, 6-7; 50, 51, 138.
 ELIONOR DE CASTELLA, muller d'Eduard I, rei d'Anglaterra, 95 i n. § 4, 7.
 ELIONOR DE CASTELLA (*Elienor, Elionor*), muller de Jaume I, xxv, xxvi, 19, 57, 143.
 ELIONOR DE PROVENÇA, muller d'Enric III, rei d'Anglaterra, 49, n. 6.
 ELIONOR, filla d'Alvar de Cabrera, comte d'Urgell, 55, n. 4.
 ELIONOR, filla d'Eduard I, rei d'Anglaterra, 95, n. § 4, 7.
 ELISABET D'ARAGÓ (*Elisabet*), filla d'Anfós II d'Aragó, I de Catalunya, i monja a Sixena, xxxvi, xl, xli, n. 1.
 ELISABET D'ARAGÓ (*Elisabet, Helisabeth*), muller de Felip III l'Ardit, rei de França, 20, 59, 67, 144.
 Elna (*ciuitas Elenensis*), 79.
 ELO FERNÁNDEZ DE CASTRO, muller de Guerau de Cabrera, 17, n. 39.
Emanuel. — Vegeu MANUEL.
 Embrun, arquebisbe de (*Ebredunensis archiepiscopus*): GUILLEM DE MANDAGOT.
 EMERIC O ENRIC, rei d'Hongria, xxxvi, 15 i n. 77; 16, 50 i n. 2-3; 138.
 Empordà (*Ampurda*), xxxvi, xlii, lxxi. — Senyor: ARNAU DE CREXELL.
 Empúries (*Impuriae, Empuries*), 80, 83. — Comte: PONÇ HUG III.
 ENRIC II Plantagenet, rei d'Anglaterra, 14 i n. 35; 47, 136.
 ENRIC III, rei d'Anglaterra, 49 i n. 6; 138.
 ENRIC, rei d'Hongria. — Vegeu EMERIC O ENRIC, rei d'Hongria.
 ENRIC (*Henricus*), infant de Castella, germà d'Anfós X, lii, liv, 49, 69.

- ENRIC (*Henricus, Enrich*), vescomte de Cerdanya, xxii, n. 4, lii, n. 2; 10, 35, 128.
- ENRIC (*Henricus, Enric*), fill de Frederic II i de Constança d'Aragó, 50, 138.
- Enrich, rei d'Alemanya. — Vegeu RICART, comte de Cornualles i més tard emperador.
- Epicedion in funere Raimundi comitis Barcinonensis*. — Vegeu RAMON BORRELL, poema sobre la mort de.
- Epitafium Raymundi Berengarii IV.* — Vegeu RAMON BERENGUER IV, comte de Barcelona.
- ERMENGOL I, de Còrdoba (*Ermengaudus, Ermengou, Bernat Ermengou*), comte d'Urgell, xii, xiv, xvi, xxi, lii, n. 1; 6, 11 i n. 2-5; 26, n. 1-2; 29 i n. 6-7; 124.
- ERMENGOL II, *el Pelegrí* (*Ermengaudus, Ermengou*), comte d'Urgell, xvi, xix, n. 2; 11, 12, 29, 33 i n. 3; 124, 127.
- ERMENGOL III, de Barbastre (*Ermengaudus, Ermengou*), comte d'Urgell, xvi, lxxii, 12, 33 i n. 6; 127.
- ERMENGOL IV, de Gerp (*Ermengaudus, Ermengou*), comte d'Urgell, xvi, xliii, n. 4, lxii, lxxii, 12, 33 i n. 12; 127.
- ERMENGOL V, de Moieruca (*Ermengaudus, Ermengou*), comte d'Urgell, xvi, lxxii, 12, 33-34 (cf. 34, n. 15), 127 i n. xii, 12 (*Ermengou de Malorcha*).
- ERMENGOL VI, de Castella (*Ermengaudus, Ermengou*), comte d'Urgell, xvi, 12 i n. 19-20; 34 i n. 22; 127.
- ERMENGOL VII, de València (*Ermengaudus, Ermengou*), comte d'Urgell, xii i n. 3, xiii, xvi, xxii i n. 1; 12 i n. 26-27, 28; 41-42 (cf. 42, n. 4-5), 132.
- ERMENGOL VIII (*Ermengaudus, Ermengou*), comte d'Urgell, xvi, xxxv, xlv, 42, 54 i n. xxvi. § 1, 4; 55 i n. 12; 132, 141, 142.
- ERMENGOL IX, comte d'Urgell, 55, n. 1-2.
- ERMENGOL X (*Ermengaudus*), comte d'Urgell, xviii, xx, xxxv, xlvi i n. 2, lv, 54, 55-56 (cf. 56, n. § 4, 3-4), 66, 67, 114 i nota, 115.
- ERMENGOL (*Ermengaudus, Ermengou*), fill de Sunyer, comte d'Urgell, xiv, xvii i n. 3, xix, 6, 27, 29, n. viii. 1; 123.
- ESCLARMONDA (*Sclarmonda*), muller de Jaume, rei de Mallorca, xxxviii, 59 i n. 14-15; 76, n. § 31, 15-16.
- Església romana (*Ecclesia romana, Ecclesia, esgleya de Roma, esgleya*), xxxvi, 20, 49, 51, 63, 64, 68, 74, 92, 93, 96, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 139, 143, 144. — Cardenals de l'Església romana: HUG EL BLANCH, JOAN CHOLET, JOAN HALGRIN, PERE DE BENAVENT.
- Espanya (*Hispania, Espanya*), xxiii, xxiv, xxxvi, xlii, 5, 7, 16, 18, 24, 33, 59, 63, 121. — Reis: 6, 14, 17, 32, 47, 48, 136, 137; — prínceps: 32, 126, 137.
- Espital de Jherusalem*. — Vegeu Hospital.
- EUDES (*Oto*), rei de França, 25, n. 41-42.
- EUDÒXIA, muller de Guillem, senyor de Montpeller, 51, n. 16.
- Euica, Euiza, Eviça. — Vegeu Eivissa.
- Eymericus. — Vegeu AYMERIC.
- Fabid*. — Vegeu Castellfabib.
- FABRE (C.), 120, n. 10-15.
- FARAO (*Pharao*), 86 i nota.
- FELIP I DE COURTENAY, emperador de Constantinoble, 109 i n. § 12, 11.
- FELIP III, *l'Ardit* (*Philippus, Phelip*), rei de França, lii, lxix, 20, 59, 61, 67, 72 i nota § 23, 9; 74, 75 i nota, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 91, 93, 144.
- FELIP IV, *el Bell* (*Philippus*), rei de França, xlix, 78, 96 i n. 12; 100, 101, 103, 104, 109, 110.
- FELIP, regent de Castella, fill de Sanç IV, 110, n. § 14, 5.
- FELIP, fill de Jaume, rei de Mallorca, 76, n. § 31, 15-16.
- FERRAN III, *el Sant* (*Ferrandus, Ferrando*), rei de Castella, xxvi i n. 6; 59, 144.
- FERRAN IV, rei de Castella, 110, n. § 14, 5.
- FERRAN (*Ferrandus, Ferrando*), infant d'Aragó, i abat de Montaragó, xxxvi, xli, 15, n. 76; 18 i n. 5; 50, n. § 7, 1; 138.
- FERRAN (*Ferrandus*), infant de Castella, fill d'Anfós X, xxvi i n. 6; 20, 65, 96, 110.
- FERRAN, fill de Jaume, rei de Mallorca, 76, n. § 31, 15-16.
- FERRAN DE LA CERDA, infant de Castella, net d'Anfós X, rei de Castella, lv, 65, n. 5-6.
- FERRAN SANXEZ (*Fernandus Sancii, Ferran Sanxiz*), fill natural de Jaume I, 62, 63.
- FERRER. — Vegeu RAMON.
- Figueres (*Figueriae*), 77.
- Flandres, 5, n. 24. — Comte de (*comes de Flan-*

- dres, de Flandris, comte de Flandres), 4, 5, 24, 25, 120, 121; — comtessa, 120.
- Foix (*Fuxum*), 55. — Comtes (*comes Fuxensis*, *comes Fuxi*, *comte de Fox*) : RAMON ROGER, ROGER III, ROGER IV, ROGER BERNAT III. *Foncalquer, Fontcalquer*. — Vegeu Forcalquer.
- Fonollet (*Foneylet*), 67.
- Forcalquer, comte de (*comes de Forcalcher, Foncalquer, comte de Fontcalquer*) : GUILLEM II o IV.
- Formigues (*Frumigeus*), illes, LXXI, 83.
- Fox. — Vegeu Foix.
- Fraga (*Fraga*), XXII, n. 10; 8, 39 i n. 19 i 21; 44, 131, 134.
- Fragments inédits des Gesta comitum Barcinonensium et regum Aragoniae*, XXIX, n. 1.
- França (*Francia, Gallia, regnum Francorum, França*), 3, 5, 23, 25, 49, 53, 73, 78, 81, 120, 121, 140. — Reis : XLIV, 5, 20, 25, 59, 120, 121, 122, 144. Vegeu, també, CARLES EL CALB, EUDES, FELIP III, *l'Ardit*, FELIP IV, *el Bell*, HUG CAPET, LLUÍS VI, *el Gras*, LLUÍS IX.
- Francesos (*Francus, Franci, Gallicus, Gallici, gens Gallica, natio Gallica, franceses*), XXXIII, XXXVIII, XLVIII, XLIX, n. 2; 3, 4, 5, 12, 23, 24, 25, 53, 61, 69, 71, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 98, 99, 100, 101, 107, 141.
- Frares Menors (*Fratres Minores, Minores*), 100, 102, 107. — Vegeu Perpinyà, Saragossa.
- Frares Predicadors (*Fratres Praedicatores*), 107.
- FREDERIC I BARBARROJA emperador d'Alemanya, 9 i n. 27; 40, 131.
- FREDERIC II (*Fredericus, Frederich*), rei de Sicília, i més tard emperador d'Alemanya, XXIII, XXXVI, XLVI, n. 4; 16 i n. 25; 50, 138.
- FREDERIC D'ARAGÓ (*Fredericus*), rei de Sicília XXXV, L i n. 2, LV, 71, 93, 94, 102, 108, 109, 110, 113, 115.
- Frumigeus*. — Vegeu Formigues, illes.
- Fuenterabia, XXXIII.
- Fuxum*. — Vegeu Foix.
- GAETANI (Benet), cardenal. — Vegeu BONIFACI VIII, papa.
- GAIBROIS DE BALLESTEROS (Mercedes), 97, nota.
- GALCERAN DE SALES (*Gaucerandus de Sales, Galceran de Sales*), XVI, LXXII, 42, i n. 4-5; 132.
- GALCERAN DE URREA I ARAGÓ (Gaspar). — Vegeu GUIMERÀ, comte de.
- Gallia*. — Vegeu França.
- Gallici*. — Vegeu Francesos.
- GARCÍA VILLADA (Z.), XXXIV.
- GARSENDA DE SABRAN, muller d'Anfós, comte de Provença, 49, n. 2.
- Gascons (*Vascones*), 97.
- Gascunya (*Vasconia*), 95.
- GASTON VII (*Gasto*), vescomte de Bearn, III.
- Gaucerandus*. — Vegeu GALCERAN.
- Genealogia comitum Barcinone*, XXXII, XXXIII, XXXIV.
- Genealogia dels comptes de Barcelona*, XXXII, XXXIII.
- Gènova (*Ianuensis urbs, Génova*), 9, 41, 132.
- Genovesos (*Ianuenses, Genoveses*), LIX, 8, II, 39, i n. 18; 131.
- Geraldus, Gerallus*. — Vegeu GUERAU.
- GERARD DE PARMA, cardenal, 100, nota, 101.
- Gerb*. — Vegeu Gerp.
- Gerona*. — Vegeu Girona.
- Gerp (*Gerb, Gerp*), 12, 33, 127.
- Gerunda*. — Vegeu Girona.
- GILBERT (*Gibertus, Girbertus*), comte de Provença, 7, 37, 130.
- GIMÉNEZ DE URREA (Francisco), XXXII i n. 1.
- Girbertus*. — Vegeu GILBERT.
- Girona (*Gerunda, Gerona*), XXXIII, XXXVIII, LIII, 7, 36, 61, 80, 81, 82, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 106, 129. — Bisbes : BERENGUER GUIFRE, MIRÓ, OT; — convent dels frares Menors, 84; — església de Sant Feliu, 84.
- GOMEZ DE LUNA (*Gomez de Luna, Gomiç de Luna*), 54, 141.
- GREGORI VII, papa, xxx.
- Groyn*. — Vegeu Logroño.
- GUERAU DE CABRERA (*Gerallus a Capraria, Geraldus de Capraria, Guerau de Cabrera*), comte d'Urgell, XVI, XVII, XXV, XXXV, XLVI, LXVII, 17 i n. 36-41, 39; 54-55 (cf. 54, n. XXVI, § 1, 4), 141-142.
- GUERAU, vescomte de Cabrera, 17, n. 39.
- GUIBERT, arquebisbe de Ràvena, xxx.
- Guiem*. — Vegeu GUILLEM.
- Guiem Berenguer, Guiem Berenguer Gras*. — Vegeu GUILLEM BERNAT, *el Gras*, comte de Besalú.
- Guiem Bernat*, comte de Besalú. — Vegeu BERNAT GUILLEM, comte de Besalú.
- GUIFRE EL PILÓS (*Guifredus Pilosus, Jaufre*

- Pelós, Guifre Pelós*), comte de Barcelona, XIII, n. 2, XIV, LX, 3-6 (cf. 5, n. 24; 6, n. 45-46), 9 (-10), n. VI. 2; 23, 24-26 (cf. 26, n. III. 3 i IV. 3), 120-122.
- GUIFRE II (*Guifredus, Guifre*), fill de Guifre el Pilós, XIII, 6, 25, 26 i n. III. 3; 122.
- GUIFRE (*Guifredus, Guifre*), comte de Cerdanya, XVII, n. 2, XXXVII, 10, 28 i n. 6, 8-9; 30-31, 123, 126 i n. 16; 128.
- GUIFRE (*Guifredus Guifredi, Guifre*), arquebisbe de Narbona, 10, 31, 126.
- GUIFRE (*Guifredus, Guifre*), de Rià, XIII, n. 2, XXI, LXI, 3, 4, 23, 120.
- Guifre, bisbe d'Urgell*. — Vegeu GUILLEM GUIFRE, bisbe d'Urgell.
- Guillelmus*. — Vegeu GUILLEM.
- GUILLEM II o IV, comte de Forcalquer, 16 i n. 15-16; 49 i n. 2; 52, 138, 139.
- GUILLEM VIII (*Guillelmus, Guilem*), senyor de Montpeller, XXXVI, 16, 51, 139.
- GUILLEM VIII o X, comte de Poitiers, 45 i 46, n. 7; 135.
- GUILLEM BERENGUER (*Guillelmus Berengarii, Guiem Berenguer*), comte de Manresa, 6, 30, 125.
- GUILLEM BERNAT, *el Gras* (*Guillelmus Bernardi, Guiem Bernat*), comte de Besalú, XV, XIX, LII, n. 1, LXIII, 10, 30, 31, 34 i n. 4; 125 (*Guiem Berenguer Gras, Guiem Berenguer*), 128.
- GUILLEM CABANELLES, LXIII.
- GUILLEM DE ANGLÉSOLA (*Guillelmus de Angularia*), 81.
- GUILLEM DE FERRIÈRES (*Guillelmus de Ferreriis*), cardenal i legat pontifici, 106, 107.
- GUILLEM DE LODEVA (*Guillelmus de Lodeva*), LXX, 82, 83.
- GUILLEM DE MANDAGOT, arquebisbe d'Embrun, 106 i n. § 7, 2-3; 107, 108, 112.
- GUILLEM DE PONS (*Guillelmus de Pontibus*), 66.
- GUILLEM GALCERAN (*Guillelmus Gaucerandi*), senyor d'Ostoles, 62.
- GUILLEM GUIFRE (*Guillelmus Guifredi, Guifre*), bisbe d'Urgell, LII, n. 1; 10, 32, 126.
- GUILLEM JORDÀ (*Guillelmus Iordani, Guiem Jordà*), comte de Cerdanya, XVI, XIX, XXVII, II, 35-36, 128-129.
- GUILLEM RAMON (*Guillelmus Raimundi, Guiem Ramon*), comte de Cerdanya, XVI, XIX, XXXVII, n. 5, LII, n. 4; 10, 11, 35 i n. 9; 128.
- GUILLEM RAMON DE JOSA (*Guillelmus Raimundi de Yosa*), 82.
- GUILLEM TRON (*Guillelmus Trunnus, Guiem Tron*), comte de Besalú, XXVII, 10 i n. 13-14; 34-35, 128.
- GUILLEMA DE MONTCADA (*Guillelma de Montecatano*), muller de Pere, fill de Pere III, rei d'Aragó, II de Catalunya, III.
- GUIMERÀ, comte de, XXXII i n. 1, XXXIX.
- HEDWIGE, muller de Rainier IV, comte d'Hainaut, 20, n. 46-47.
- Heleanor*. — Vegeu ELTONOR.
- Helisabeth*. — Vegeu ELISABET.
- Henricus*. — Vegeu ENRIC.
- HERCULANO (A.), XXIV, n. 6.
- Hierosolyma, Hierosolymae*. — Vegeu Jerusalem.
- Hierosolymitana militia*. — Vegeu Hospital, ordre de l'.
- Hierusalem*. — Vegeu Jerusalem.
- Hioles*. — Vegeu VIOLANT.
- Hispania*. — Vegeu Espanya.
- Histoire générale de Languedoc*, ed. Privat, XXIX, n. 3; 3, n. 11-12; 76, n. 16-17.
- Hongria, rei d' (*rex Vngariae, rey d'Ongria*): ANDREU, EMERIC o ENRIC.
- Hospital, ordre de l' (*Hierosolymitana militia, Hospitalis Hierosolymitanus, militia Hospitalis, Espital de Jherusalem*), 38, 54, 112, 130, 141.
- Hostalrich (*Ostalric*), 82.
- HUG (*Vgo, Hug*), arquebisbe de Tarragona, 13, 46, 136.
- HUG EL BLANCH (*Vgo, Hugo Candidus*), cardenal i legat pontifici, XIV, 7, 32, 126 i n. XI. 6.
- HUG CAPET, rei de França, 20, n. 46-47.
- Iacobus*. — Vegeu JAUME.
- Iacobus, beatus*. — Vegeu Sant Jaume de Compostela.
- Ianuensis urbs, Ianuenses*. — Vegeu Gènova, Genovesos.
- Iberus*. — Vegeu Ebre.
- Iherosolymae*. — Vegeu Jerusalem.
- Ildefonsus*. — Vegeu ANFÓS.
- Ilerda*. — Vegeu Lleida.
- Impuriae*. — Vegeu Empúries.
- INNOCENCI III (*Innocentius, Innocent*), papa, XLVII, 16, 17, 18, 51, 52, 53, 56 i n. 6-7; 139, 140, 142.

Ioannes, Iobannes. — Vegeu JOAN.

Iolesa. — Vegeu VIOLANT.

Ionquera. — Vegeu Junquera, la.

ISABEL, filla de Sanç IV, rei de Castella, 103, n. 9.

ISABEL, muller de Denis, rei de Portugal, 93, n. 27-28.

ISPAN (*Ayspan, Alispan*), bisbe de Segorb, 57, 142 i n. XXVII. 8.

Itàlia (*Italia*), 9, 41.

Jacme. — Vegeu JAUME.

JACOTIN (A.), 3, n. 11-12.

JAIME. — Vegeu JAUME.

Jaufre Pelós. — Vegeu GUIFRE EL PILÓS.

JAUME I, *el Conqueridor* (*Petrus Iacobi, Iacobus, Jacme*), rei d'Aragó, XII, XIII, XVII, n. 2, XXIII, XXIV, XXV i n. 2, XXVI, XXVII, XXXV, XXXVI, XXXVII, XLIII, XLVI, XLVII i n. 5, XLVIII i n. 3, L, LI, LXVII, LXVIII, LXIX, 16 i n. 20; 18-20 (cf. 18, n. 5), 51, 55, 56-61 (cf. 56, n. 2-3; 60, n. § 9, 7), 62 i nota, 63, 64, 75, 139, 140, 142-144.

JAUME II (*Iacobus*), rei de Sicília, i més tard rei d'Aragó, XXX, XXXV, XLVII, XLIX i n. 3, L i n. 2, LV, LXX, 71, 93, 102-116.

JAUME (*Iacobus*), rei de Mallorca i senyor de Montpeller, XXXVIII i n. 3, XLVIII, XLIX i n. 2, LI, LV, 20, 59 i n. 14-15; 60, 61, 65, 67, 76, 77, 78, 92, 93, 94, 98, 99, 104, 144.

JAUME, fill de Jaume, rei de Mallorca, 76, n. § 31, 15-16.

Jenuenses. — Vegeu Genovesos.

Jerusalem (*Iberosolima, Iberosolimae, Hierosolyma, Hierosolymae, Iberosalem*), 7, 11, 12, 33, 35, 37. — Rei: Carles I d'Anjou.

JOAN (*Iobannes*), infant de Castella, fill d'Anfós X, 110 i n. 16.

JOAN, comte de Gravina i duc de Morea, fill de Carles II, rei de Sicília, 95 (-96), n. § 4, 10.

JOAN, preste, XXIX i n. 6.

JOAN CHOLET (*Iobannes Cauleti*), cardenal de Santa Cecília i legat pontifici, LIII, 61, 77, 78, 84.

JOAN DE GRAILLY, senescal del rei d'Anglaterra (senescal de Guyena), 73, n. § 26, 12.

JOAN HALGRIN (*Ioannes, Iobannes, Joban*), bisbe de Sabina i cardenal, legat pontifici, XXVI, n. 3; 19, 57, 143.

JOAN NUNYER (*Iobannes Nuniz*), senyor d'Albarracín, 75.

JOANA, muller d'Anfós, comte de Poitiers, 51, n. 12.

JOFRE EL PILÓS — Vegeu GUIFRE EL PILÓS.

Joban. — Vegeu JOAN.

JOLIBOIS (E.), II, n. 11.

JUBINAL (A.), XXIX, n. 6.

Junquera, la (*Ionquera, la Ionquera*), LXXI, 88, 98, 105 i nota.

Karles, Karolus. — Vegeu CARLES.

KNUST (H.), XXXIV, LIV, n. 5.

Landes de Tolosa. — Vegeu Navas de Tolosa.

Landres, Lantres, vescomte de. — Vegeu Lautrec.

Laurentium, castrum. — Vegeu Llorenç.

Lautrec, vescomte de (*vicecomes de Lautreg, de Landres, vescomte de Lantres*), II i n. 11; 35 i n. 8; 128 i n. XIV. 6.

LECOY DE LA MARCHE (A.), L, n. 5; 95, n. 8.

Ledobic. — Vegeu LLUÍS.

Legats pontificis: GAETANI (Benet), GERARD DE PARMA, GUILLEM DE FERRIERES, HUG EL BLANCH, JOAN CHOLET, JOAN HALGRIN, PERE DE BENAVENT, PERE DE DOUAI.

Legionis regnum. — Vegeu Lleó, regne.

LEOPOLD VI, duc d'Àustria, 50 i n. 6; 138 i n. XXV. 7.

Leovic, Leovich. — Vegeu LLUÍS.

Lerida, Leyda. — Vegeu Lleida.

Loarre (*Loaira, Loire, Lucara*), LXXII, 17, 55, 141 i n. 6.

Logroño (*Groyn*), 74 i n., 104.

Lombardia (*Lombardia*), 132.

Londes de Tolosa. — Vegeu Navas de Tolosa.

LOPEZ OMS (Lluís), LVIII, n. 1.

Lorent, Lorenz. — Vegeu Llorenç.

Loretum. — Vegeu Lloret de Mar.

Lucara. — Vegeu Loarre.

Ludouicus. — Vegeu LLUÍS.

Lunele, 8 (-9), n. V. 17.

Lleida (*Ilerda, Lerida, Leyda*), xv, xxii, n. 10; LXII, 5, 8, 12, 19, n. 12-13; 25, 34, 38, 39 i n. 19 i 21; 122, 127, 130, 131. — Corts, 19, n. 12-13.

Lleó, regne (*regnum Legionis*), 110.

Llibre d'Usatges i Privilegis, LVII.

Llibre vert, LVIII.

Llívia (*Podium de Liuvia*), LXXI, 99.

- Lló (*Alo*), LXXI, 99.
 Llorenç, castell (*castrum Laurentium, castrum de Lorenz, Lorent*), LXXII, 17, 54, 55, 141 i n. 5.
 Lloret de Mar (*Loretum*), 83.
 LLOVET I VALI·LLOSERÀ (Josep Antoni), XXXI, XXXIV, n. 1.
 LLUÍS VI, *el Gras*, rei de França, LVIII, 20, n. 46-47.
 LLUÍS IX, Sant Lluís (*Ludouicus, Leovic, Leovich, Ledobic*), rei de França, 49 i n. 5, 8; 51, 59, 68-69, 138, 139, 144.
 LLUÍS, Sant, bisbe de Tolosa, fill de Carles II, rei de Sicília, 95, n. § 4, 10.
- Madrid (*Madrid, Madrit*), 15, 140 i n. 48.
 Maduc, castell, 52 i n. 5.
 Magalona (*Magalonense monasterium, Magalonensis sedis, Magalona*), 13, 47, 136.
 MAHALTA. — Vegeu AGNÈS.
 MAHALTA o MATILDE, muller de Ramon Berenguer II, comte de Barcelona, 7, n. 24.
 MAIORIC, comte de. — Vegeu *Maurienensis comes. Maioricae*. — Vegeu Mallorca.
Malguriensis portus, Malguyr. — Vegeu Melguell.
 Malorcha. — Vegeu *Moiheruca*.
 Mallorca (*Maioricae, Mayorca, Mayorcha, Mayorques*), xxvi, 8, 10, 11, 19, 35, 37, 58, 91, 92, 94, 128, n. 9-10; 130, 143 i n. 29. — Regne, 20, 58, 60, 61, 65, 92, 93, 94, 102, 106; — reis: ABU YAHYA, ANFÓS III d'Aragó, JAUME I, JAUME, JAUME II.
 MANFRED (*Manfredus*), rei de Sicília, LII, 49, 59, 68, 69.
 Manorca. — Vegeu Menorca.
 Manresa (*Minorissa, Manresa*). — Comte: GUILLEM BERENGUER.
 MANUEL (*Emanuel, Manuel*), infant de Castella, germà d'Anfós X, 20, 59, 144.
 MANUEL COMNENO, emperador de Constantinoble, 51 i n. 16; 139.
 MARCILLO, 9 (-10), n. VI. 2.
 MARGARIDA, muller de Carles de Valois, 101, nota; 109, nota.
 MARGARIDA, muller d'Enric, fill de Frederic II i de Constança d'Aragó, 50, n. 6.
 MARGARIDA, muller de Sant Lluís, rei de França, 49, n. 5.
 MARIA (*Maria*), filla de Jaume I, rei d'Aragó, LXVIII, 20, 59, 144.
- MARIA ANSUREZ, muller d'Ermengol V, comte d'Urgell, 12, n. 10-20.
 MARIA DE MONTPELLER (*Maria*), muller de Pere II, rei d'Aragó, I de Catalunya, xxv i n. 2, xxxvi, XLVI, n. 4, XLVII, 16, 51, 52, 139, 140.
 MARQUESA, muller de Ponç I, vescomte de Cabrera, 54, n. XXVI. § 1, 4.
Marrochensis rex. — Vegeu ABÛ ABD ALLAH MOHAMMED BEN ABÛ YÛSSUF (Mohammed ben Naçr).
 MARTÈNE, XXIX, n. 4.
 MARTÍ IV (*Martinus*), papa, XLVIII, 68, 77, 101.
 MARTIN-CHABOT (E.), XXIV, n. 3.
Marvell. — Vegeu Murviel.
 MASDEU, 10 (-11), n. VII. 10.
 MASSÓ TORRENTS (J.), XXVII, n. 2, XXXII, n. 2, 3, XXXIII i n. 1, 2, XXXIV, n. 1, XLII, n. 2, 3, L, n. 4, LI, n. 1.
 MATILDE. — Vegeu MAHALTA.
 Mauguio. — Vegeu Melguell.
 Mauri. — Vegeu Sarraïns.
Maurienensis comes. — Vegeu Tomàs, comte de Savoia.
Mayorca, Mayorcha. — Vegeu Mallorca.
Mayorques. — Vegeu Mallorca.
Mecena. — Vegeu Messina.
 Melguell (*portus Malguriensis, Malguyr*), 8 i 8 (-9), n. V. 17; 40, 131 i n. 24.
 Menorca (*Manorca, Menorca*), 19, 58, 95, 143, nota. — Senyor: ABÛ OMAR IBN HAKEN.
 Messina (*Messana, ciuitas Messanensium*), 70. — Duc: ROBERT GUISCARD.
 Messinesos (*Messani*), 71.
 Michael, Michel. — Vegeu MIQUEL.
 Millau (*Amilianum, Millan*), 7, 8, 37, 67, 130. — Comte: RAMON BERENGUER III, comte de Barcelona.
Minores. — Vegeu Frares Menors.
Minorissa. — Vegeu Manresa.
 MIQUEL DE LUSIA (*Michael de Lutia, Michel de Lucia*), 54, 141.
 MIQUEL PALEÒLEG (*Michael Paleologus*), emperador de Constantinoble, 70.
 Mir. — Vegeu MIRÓ.
Miramomelinus rex, Miramamolí. — Vegeu ABÛ ABD ALLAH MOHAMMED BEN ABÛ YÛSSUF (Mohammed ben Naçr).
 Miravet (*Mirauctum, Miravet*), XVII, n. 2; 8, 40, 131.
Miredals. — Vegeu Muradal.

- MIRET I SANS (J.), XXIII, n. 3, XXIV, n. 6, XXV i n. 2; 16, n. 20; 17, n. 33; 60, n. § 9, 7.
- MIRÓ (*Miro, Mir*), comte de Barcelona, XIII, n. 2, XIV, XXI i n. 1; 5, 6, 9, 25, 26 i n. IV. 3; 27 i n. V. 3, VI. 2; 122.
- MIRÓ (*Miro, Mir*), bisbe de Girona, XIV, XXI, 6, 26, 27 i n. V. 3; 122.
- MIRÓ (*Miro, Mir*), fill de Sunyer, comte d'Urgell, 6, 27, 123.
- Moieruca, *Malorcha* (Mayorga o Mollerusa), 12 i n. 16-17; 33, 34, n. 15; 127 i n. XII. 12.
- MOLINÉ I BRASÉS (Ernest), LXIII, n. 1.
- MONÇÓ. — Vegeu Montçó.
- MONFAR I SORS (Diego de), XXXII i n. 1, XXXIII i n. 2, XXXIV, XXXIX.
- Monmagastre. — Vegeu Montmagastre.
- Mons Arago. — Vegeu Montaragó.
- Mons Rubeus. — Vegeu Montroy.
- Monscatanus. — Vegeu Montcada.
- Monsoriu. — Vegeu Montsoriu.
- Monspessulanus. — Vegeu Montpeller.
- Montaragó (*Mons Arago, Muntaragó*), 15, n. 76; 44, 45, n. 21; 134.
- MONTCADA (*Monscatanus*). — Vegeu CONSTANÇA DE MONTCADA, GUILLEMA DE MONTCADA, PERE DE MONTCADA.
- Montçó (*Montso, Muntsó, Montsó*), LXXI, 19, 20, n. 33; 45, 57, 100, 135, 142. — Corts: 20, n. 33; 45, 100, 135.
- Monteagudo, 97, n. § 6, 5.
- Montesa (*Montesa*), LXXI, 64.
- Montesquiu (*Montesquiu*), LXXI, 89.
- Montfort, comte de (*comes Montisfortis, comte de Montfort*): SIMÓ DE MONTFORT.
- Montmagastre (*Monmagastre*), 66.
- Montpeller (*Monspessulanus Montpesler*), 8 (-9), n. V. 17; 16, 51, 52, 67, 139. — Senyoria, 16, 20, 60, 61, 65; — senyors: GUILLEM VIII, JAUME I, rei d'Aragó, JAUME, rei de Mallorca, PERE II, PERE III.
- Montroy (*Mons Rubeus*), 105.
- Montso. — Vegeu Montçó.
- Montsoriu (*Monsoriu*), LXXI, 81.
- Morabits (*Almorauiti, almoravits*), 12, 34, 127.
- MOREL-FATIO (A.), XXVI, n. 7, LIV, n. 7, 8.
- Morell. — Vegeu Muret.
- Mulieruca. — Vegeu Moieruca.
- MUNTANER (Ramon), XLIII, XLVII, XLVIII, n. 1, 5, I, n. 3, LIX, LXVIII.
- Muntaragó. — Vegeu Montaragó.
- Muntsó. — Vegeu Montçó.
- Muradal (*Miredals, Muredals, Muradals*), LXXII, 17 i n. 44; 52, 140.
- Múrcia (*Murcia*), XXVI, XLVI, LXVIII, 60, 62. — Regne, 59, 110, 113.
- Muredals. — Vegeu Muradal.
- Muret (*Murel, Morell*), XXV, XL, XLI, n. 1; 18, 53, 141.
- Murviel (*Murus uetus, Marvell*), 13, 47, 136.
- Nàpols (*Neapolis*), 49, 69, 74, 114, 115.
- Narbona (*Narbona*), 3, 5, 23, 24, 120. — Arquebisbes: ARNAU, GUIFRE; — comtat, 121; — província, 53, 140; — vescomte: AYMERIC.
- NARCÍS, Sant (*beatus Narcissus*), 84.
- Navarra (*Nauarra, Navarra*), 42, 74, 112, 133. — Reis: SANÇ III, *el Major*, SANÇ VII, *el Fort*.
- Navas de Tolosa (*Landes de Tolosa, Londes de Tolosa*), XXV, XLI, 17, 52, 140.
- Neapolis. — Vegeu Nàpols.
- Niça (*Nicaena, Nice*), 13, 46, 135.
- NICOLAU IV (*Nicolaus*), papa, 100, 101, 105, nota.
- NICOLAU D'OLWER (Lluís), XII, n. 2, XVII, n. 3, XXIX, n. 5, XXXI, n. 1, XLV, n. 4.
- NUNYO DE LARA (*Nunius, Nuno de Castella*), 41, 132.
- NUNYO SANXEZ (*Nunius*), fill de Nunyo de Laro, 41.
- OCAMPO, XLI, n. 6.
- Odo. — Vegeu Ot.
- Odoardus. — Vegeu EDUARD.
- OLIVA (*Oliba, Olibanus*), abat de Ripoll i bisbe de Vich, XIX, XXVIII, XLV i n. 1, LXVII, 28 i n. 6; 31 i n. 2, 9; 123, 125-126 (cf. 125, n. 11). — Poema sobre Ripoll, XVII, n. 3, XXVIII, n. 3, XLIV i n. 8, XLV, n. 4.
- OLIVA CABRETA (*Oliba Cabreta, Olibanus*), comte de Besalú i de Cerdanya, XII, XIV, XV, XXI, XXVII, XXXVII, LII, n. 2, LXXII, 6, 9 i n. VI. 2; 10, 26, 27, 28 i n. 8; 30, 31, 122, 123, 125, 126 i n. 16.
- Oltramar, 127, 128, 129.
- Ongria. — Vegeu Hongria.
- Osca (*Osca, Oscha*), 43, 45, 133, 134, 135.
- Osona. — Vegeu Ausona.
- Ostalic, *Ostalrich*. — Vegeu Àustria, Hostalrich.

- Ortoles (*Ostoles*), castell, LXXI, 62. — Senyor : GUILLEM GALCERAN.
- OT (*Otbo, Otb*), bisbe de Girona, II i n. 2-5, 29 i 29 (-30), n. 6-7, 124.
- Oto. — Vegeu EUDES, rei de França.
- Palafolls (*Palafols*), LXXI, 83.
- Palaerensis comes, comitatus*. — Vegeu Pallars.
- Palerm (*Palermmitana urbs, Palermum, Palerm*), LII, n. 2; 17, 50, 71, 93, 138.
- Pallars, comtat (*comitatus Palaerensis, comtat de Paylars*), 13, 15, 46, 49, 128, 136, 137; — comtes : IO-II, 35. Vegeu, també : ANFÓS II, rei d'Aragó, I de Catalunya, ARNAU ROGER, BERNAT RAMON, PERE, PERE II, rei d'Aragó, I de Catalunya.
- Panades (Villa libera de)*. — Vegeu Vilafranca del Penedès.
- Panizars (*Panizars*), coll, LXXI, 78, 79, 80, 85, 88.
- Papa (*Papa, Romanus pontifex, Summus Pontifex*), XXXVI, XLIX, 69. — BONIFACI VIII, CELESTÍ III, CELESTÍ V, INNOCENCI III, MARTÍ IV, NICOLAU IV, URBÀ IV.
- Paylars*. — Vegeu Pallars.
- PEDRO. — Vegeu PERE.
- PERE I (*Petrus, Pere*), rei d'Aragó, 43 i n. II; 45, 133-134.
- PERE II (*Petrus, Pere*), *el Catòlic*, rei d'Aragó, I de Catalunya, XII, XVI, XVII, XXIII, XXIV, XXV i n. 4, XXVII, XXXV, XXXVI, XL i n. 6, 7, XLI i n. 3, XLII i n. 1, XLVI i n. 4, XLVII, LI, LXXI; 15-18 (cf. 15, n. 78-79; 16, n. X, 6-7, 20), 18, n. 5; 42, 48, 50-54, 55, 56, 132, 137, 138-141, 142, 144.
- PERE III (*Petrus, Pere*), *el Gran*, rei d'Aragó, II de Catalunya, XXXV, XXXVIII i n. 3, XLIII, XLVII i n. 5, XLVIII i n. 1, 4, XLIX, L, LII, LV, LXVII, LXVIII, 20, 49, 59, 60, 61-94 (cf. 73, n. 15), 96, 102, 110, n. 12; 144. — Elogi fúnebre, XXXI i n. 1; — epitafi, XXXI, n. 1.
- PERE IV d'Aragó, III de Catalunya, LVIII.
- PERE (*Petrus*), infant d'Aragó, fill de Pere el Gran, L, 93, 110 i n. 12; III, 112.
- PERE, regent de Castella, fill de Sanç IV, 110, n. § 14, 5.
- PERE (*Petrus*) comte d'Alançó, XLVIII, 71, 72.
- PERE, comte de Pallars, IO (-II), n. VII, IO.
- PERE (*Petrus, Pere*), bisbe de Vich, 13, 46, 136.
- PERE ANSÚREZ, senyor de Valladolid, 12, n. 19-20; 127, n. XII, 12.
- PERE DE BENAVENT (*Petrus de Benevento, Pere de Benavent*), cardenal de l'Església romana i legat pontifici, 56 i n. 6-7; 142.
- PERE DE COURTENAY, emperador de Constantinoble, 20 i n. 45-46, 46-47; 59, 144.
- PERE DE DOUAI (*Petrus*), cardenal de Santa Maria «in Aquiro», legat pontifici, i més tard bisbe de Sabina, 18, 56 i n. 6-7.
- PERE DE MONTCADA (*Petrus de Montecatano, Pere de Montcada*), 55, 56, 142.
- PERE DE MONTCADA (*Petrus de Montecatano*), mestre de l'Ordre del Temple, 63.
- PERE PARDO (*Petrus Pert, Pere Pardo*), 54, 141.
- PERE RAMON (*Petrus Raimundi, Pere Ramon*), fill de Ramon Berenguer I, comte de Barcelona, XXVII, 7, 32-33, 126.
- Perelada (*Petralata*), 80. — Senyor : DALMAU DE ROCABERTÍ.
- PERONELLA (*Petronilla*), muller de Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, XXXV, XLI i n. 2. — Vegeu URRACA.
- Perpinyà (*Perpinianum, Perpinyà*), XXXVI, 15, 48, 65, 76, 78, 79, 82, 89, 106, 119, n. 2, 137. — Corts, 15, 48, 137; — església dels Frares menors, 106.
- Perxa del Açtor (*Pertica, Pertica dez Ostor, Pertxa del Estor*), LXXII, 7 i n. 14; 36, 129 i nota.
- Petralata*. — Vegeu Perelada.
- Petronilla*. — Vegeu PERONELLA.
- Petrus*. — Vegeu PERE.
- Petrus Iacobi*. — Vegeu JAUME I, rei d'Aragó.
- Peyteus*. — Vegeu Poitiers.
- Pharao*. — Vegeu FARAO.
- Phelip, Philippus*. — Vegeu FELIP.
- PI I ARIMÓN (A.), XXXIV, n. 1.
- Pictauensis comes, comes Pictaviae*. — Vegeu Poitiers, comte de.
- PIJOAN (J.), 9 (-10), n. VI, 2.
- Pisans (*Pisani*), 8, IO, 35, 37, 128, n. 9-10; 130.
- Poblet (*Populetum*), monestir XXXVI, XL i n. 5, XLI, n. 1, XLVII, n. 5; 15, 48, 60, 61, 64, 137.
- Podium Cerdanum*. — Vegeu Puigcerdà.
- Podium de Liuvia*. — Vegeu Llúvia.
- Podium Sanctae Mariae*. — Vegeu Puy-en-Velay (Le).
- Poitiers, comte de (*comes Pictauensis, Pictaviae comes, comte de Peyteus*): ANFÓS, GUILLEM VIII o X.
- Pomar (*Pomars*), castell, 63.

- PONÇ I, vescomte de Cabrera, 54, n. XXVI, § 1, 4.
 PONÇ II DE CABRERA (*Pontius de Capraria*, *Ponç de Cabrera*), comte d'Urgell, 17, n. 39; 54, 55 i n. § 3, 1-2; 142.
 PONÇ DE GUARDIA (*Pontius de Guardia*), 92.
 PONÇ DE RIBELLES (*Pontius de Ribeles*), 67.
 PONÇ HUG III, comte d'Empúries, LV, LXXI, 80 i nota, 81, 88, 98, 115.
 PONS (*castrum de Pontibus*), 66.
 Pontius. — Vegeu PONÇ.
 Populetum. — Vegeu Poblet.
 Port Fangos, 68 i nota.
 Portugal, rey de (*rex Portugalensis*, *rex de Portugal*) : DENÍS, SANÇ I.
 POTTHAST, 105, nota.
 Poyla. — Vegeu Apulia.
 Praedicatores. — Vegeu Frares Predicadors.
 Primera crònica general. — Vegeu *Crònica general d'Anfós X*.
 Provença (*Prouincia*, *Prohença*, *Proença*), XXII, XXIII, XXIV, n. 3, XXXVI, XLI, XLV, n. 12; 7, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 37, 38, 40, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 62, 120, 130, 131, 135, 136, 137, 138 i n. 75.
 Comtes : ANFÓS, ANFÓS II, rei d'Aragó, BERENGUER RAMON, CARLES I D'ANJOU, GILBERT, RAMON BERENGUER III, comte de Barcelona, RAMON BERENGUER III, comte de Provença, RAMON BERENGUER IV, comte de Provença, RAMON BERENGUER V, comte de Provença, SANÇ.
 Puig, Puig de França, Puig de Santa Maria. — Vegeu Puy-en-Velay, le.
 Puigcerdà (*Podium Cerdanum*), 99.
 Puy-en-Velay, le (*Podium Sanctae Mariae*), 3 i n. 11-12; 23, 120, n. 10-15.
 Puy-Sainte-Marie. — Vegeu Puy-en-Velay, le.
 RADOLF (*Radulfus*, *Rodulfus*, *Raolf*), monjo de Ripoll i bisbe d'Urgell, 6, 25, 122.
 Raimirus. — Vegeu RAMIR.
 Raimundus. — Vegeu RAMON.
 RAINIER IV, comte de Hainaut, 20, n. 46-47.
 RAMIR I, rei d'Aragó (*Raimirus*, *Raynimir*), XXXV, XLVI, 42, 133.
 RAMIR II, el Monjo (*Raimirus*, *Ranimirus*, *Raynimir*), rei d'Aragó, XII, XXXV, XLVI, 8, 39, 40, 43, 45, 131, 132, 134, 135.
 RAMON V (*Raimundus*, *Ramon*), comte de Tolosa, XXIII, 13, 14, 46 i n. 5; 47, 136.
 RAMON VI (*Raimundus*, *Ramon*), comte de Tolosa, XXIII, XXXVI, XLVI, n. 4; 15 i n. 78-79; 16 i n. X 6-7; 17, 51, 53 i n. 9-10; 54, 138, 140, 141.
 RAMON VII (*Raimundus*, *Ramon*), comte de Tolosa, XXV, n. 2; 15, n. 78-79; 17 i n. 30; 51 i n. 12; 139.
 RAMON BERENGUER I (*Raimundus Berengarii*, *Ramon Berenguer*), el Vell, comte de Barcelona, XIII, n. 2, XIV, XV, XVIII, XXII, n. 3, XLIII, n. 4; 6-7 (cf. 7, n. 19-22), 30, 32-33 (cf. 33, n. 18), 36, 125, 126, 127, 129.
 RAMON BERENGUER II (*Raimundus Berengarii*, *Ramon Berenguer*), Cap d'Estopes, comte de Barcelona, XV, XVII, XXVII, XLIII, n. 4, LXXII, 7 i n. 19-22; 10, nota; 32, 33, 36-37 (cf. 37, n. 15-16), 126, 127, 129.
 RAMON BERENGUER III (*Raimundus Berengarii*, *Ramon Berenguer*), comte de Barcelona i de Provença, XII, XV, XXII, n. 3, 4, XXVII, XLIII, n. 4, LII, n. 1; 7-8, 10, 11, 12, n. 26-27; 33, 34, 35, 36, 37-38 (cf. 38, n. 20, 24-26), 127, 128, 129, 130 (*Ramon Berenguer*, *Berenguer*).
 RAMON BERENGUER IV (*Raimundus Berengarii*, *Ramon Berenguer*), comte de Barcelona i príncep d'Aragó, XII, XV, XXII i n. 4, XXIII, XXVII, XXXV, XLI, n. 2, XLIV, LI, LXIX, 8-9, 12 i n. 28; 13, 15, 34, 38-41 (cf. 38, n. 20; 39, n. 18; 41, n. 7-8), 45, 46, 50, 130-132, 135, 138. — Epitafi, XXII, n. 9. — Poema sobre Ramon Berenguer IV XI, n. 1, XII, n. 2, XXII, n. 9, XXVIII, n. 3.
 RAMON BERENGUER III (*Raimundus Berengarii*, *Ramon*), comte de Provença, XVI, XIX, 9 i n. 18; 12, 40, 46, 131, 135.
 RAMON BERENGUER IV (*Raimundus Berengarii*), comte de Provença, XVI, XXXVI, LII, n. 2; 13, 47 i n. 15.
 RAMON BERENGUER V (*Raimundus Berengarii*), comte de Provença, 49, 138.
 RAMON BORRELL (*Raimundus Borrelli*, *Ramon Borrell*), comte de Barcelona, XIV, XXI; 6, 11, 29 i n. 23; 30, 124, 125. — Poema sobre la mort de Ramon Borrell, XXVIII, n. 3, XXIX i n. 5.
 RAMON D'AGUILERS, , XI.
 RAMON D'ANGLESOLA (*Raimundus de Angularia*), 67, 81, 82, III-III2.
 RAMON DE CARDONA (*Raimundus de Cardona*), 56.
 RAMON DE VILAMOR (*Raimundus de Vilamur*), vescomte, 67.

- RAMON FERRER, LVII, LXIV, LXVI, LXVII.
 RAMON FOLCH (*Raimundus Fulconis*), vescomte de Cardona, 66, 67, 81, 82, 87, 88.
 RAMON GUIFRE (*Raimundus Guifredi*, *Ramon Guifre*), comte de Cerdanya, XVI, XIX, LII, n. 2; 10, 31, 35 i n. 3-4; 126.
 RAMON GUILLEM D'ODENA (*Raimundus Guillelmi d'Odena*), LXXI, 62.
 RAMON MARQUET (*Raimundus Marquet*), LXX, 83.
 RAMON ROGER, comte de Foix, 53 i n. 16; 141.
 RAMON ROGER, germà d'Arnau Roger, comte de Pallars, 67.
Ranimirus. — Vegeu RAMIR.
Raolf. — Vegeu RADOLF.
Raynimir. — Vegeu RAMIR.
Recueil des historiens des Gaules, XXIX, n. 1, LIV, n. 4.
Requesens (Requesem), LXXI, 98.
 Rià (*Arrianum*, *Arrià*), LXI, 3, 23, 119 i n. 1. — Vegeu GUIFRE, de Rià.
 RIBERA (Fra Manuel Marian), LXIII.
 Ribes (*castrum de Ripis*), 98-99.
 RICART (*Ricardus*), comte de Cornualles i més tard emperador d'Alemanya (rei de Romans), LII, n. 2; 49 i n. 6-7; 138 (*Enrich*).
Ripae. — Vegeu Ribes.
 Ripoll, Santa Maria de (*Riuipullum*, *Riuipollense*, *Riuipollense monasterium*, *coenobium*, *Ripoll*), XI, XIII, XIV, XV, XVI, XVII i n. 2, XIX, XXVIII, XXIX, XXXI, XXXIX, XL, XLIV i n. 2, 8, XLV, XLVI, L, n. 7, LII i n. 8, LX, LXIX, 6 i n. 45-46; 9 i n. 31-32; 9 (-10), n. VI, 2; 10, 25, 26 i n. III, 3; 27 i n. 7; 28 i n. 15; 31 i n. 2; 34, 35, 38, 41, 122, 123, 125, 128, 130, 132. — Abat: OLIVA; — monjos: OLIVA, RADOLF; — catàleg dels mss., XXIX, n. 2; — necrologi, 9, n. 31-32; — poema sobre Ripoll: vegeu OLIVA.
 RIQUILDA, muller de Ramon Berenguer III, comte de Provença, 9, n. 27.
Riuipullum. — Vegeu Ripoll.
 ROBERT (*Robertus*), duc de Capua i més tard rei de Nàpols i de Sicília, 71, nota; 95 (-96), n. 10; 112, 116.
 ROBERT GUISCARD (*Robertus Guiscardi*, *Robertus Giscardi*, *Robert Guiscart*), duc d'Apulia i Messina, 7, 36, 129.
 ROCA (Josep M.), XXXIII i n. 2.
 Rocabertí (*Rocaberti*, *Rocabertinum*), LXXI, 81, 98. — Vescomte: DALMAU DE ROCABERTÍ.
Rodanum. — Vegeu Roine.
 RODERIC DE TOLÈDOL, XXVI, n. 1, 3-7, XXVIII i n. 5, 6, XLI i n. 2, 6, XLIII, XLVI, XLVII, n. 3, LI, LIII, 19, 20, 21, 22, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, notas.
 RODOLF I D'HABSURG, emperador d'Alemanya, 78 i n. 17.
Rodulfus. — Vegeu RADOLF.
 ROGER III, comte de Foix, 12, n. 26-27.
 ROGER IV (*Rogerus*, *Roger*), comte de Foix, XVI, XX, n. 2; 55, 142.
 ROGER-BERNAT III, comte de Foix, 59 i n. 14-15; 66 i n. § 12, 3; 67.
 ROGER DE LORIA (*Rogerus de Lauria*), LXX, 72, 73, 74, 75, 83, 88, 114, 116.
 Roine (*Rodanum*, *Rosa*), riu, 9, 10, 13, 30, 40, 47, 125, 136.
 Roma (*Roma*, *Apostolorum limina*, *Romana curia*, *portus romanus*), XXV, XLIX, LIV, 16, 51, 52, 101, 105, 112, 114, 126, 139. — Cardenal, vegeu Església romana; — concili, XXIX-XXX; — església de Sant Pancraç, 51, 139; — església de San Pere, 52, 140; — emperador: FREDERIC II.
 Romans (*Romani*, *Romae nobiles*), 112, 114.
Rosa. — Vegeu Roine.
 Roses (*Rosae*), 80, 82, 83, 85, 88.
 Rosselló (*Rossilio*, *comitatus Rossilionensis*, *Rossylló*), XXIV, n. 1; 13, 15, 20, 46, 49, 60, 61, 65, 79, 136, 137. — Comtes: ANFÓS II, rei d'Aragó, PERE II, rei d'Aragó, JAUME, rei de Mallorca.
 ROSTANG DE CABRE, arquebisbe d'Arles, 106 i n. § 7, 2-3; 107, 108, 112.
Rotbertus. — Vegeu ROBERT.
 Rouergue (*Rutinensis comitatus*), 67.
 Sabina (*Sabina*). — Bisbes: JOAN HALGRIN, PERE DE DOUAI.
 Salaison, riu, 8 (-9) n. V, 17.
Salamó. — Vegeu SALOMÓ.
 Salern (*Salernum*). — Príncep: CARLES II, príncep de Salern i més tard rei de Sicília.
 SALOMÓ (*Salomon*, *Salamó*), comte de Barcelona, 4, 24, 121 i nota.
 SANÇ [-Ramirez] (*Sancius*, *Sanxo*), rei d'Aragó, 42, 43, 133.
 SANÇ IV (*Sanxo*), rei de Castella, XLVIII, XLIX i n. 2; 74, 75, nota; 76, 96, 97, 98 i n. § 8, 4; 103, 104, 108, 110.

- SANÇ III, *el Major* (*Sancius, Sanxo*), rei de Navarra, 42, 133.
- SANÇ VII, *el Fort*, rei de Navarra, 17 i n. 42.
- SANÇ I (*Sancius, Sanxo*), rei de Portugal, 41, 132.
- SANÇ (*Sancius, Sanxo*), infant d'Aragó i arquebisbe de Tolèdol, 20, 59, 144.
- SANÇ (*Sancius, Sanxo*), comte de Provença, procurador del regne, XII, XIII, XXIII, XXIV i n. 3, XXV, 14, 18, 19, 41, 48, 57, 132, 137, 143.
- SANÇ, fill de Jaume, rei de Mallorca, 76, n. § 31, 15-16.
- SANÇ D'ANTILLO (*Sanz d'Antilo*), 55.
- SANÇ BERENGUER (*Sancius Berengarii, Sanç Berenguer*), monjo de Sant Ponç de Tomeres i prior de Sant Benet de Bages, 7, 30, 125.
- Sança*. — Vegeu SANXA.
- Sancho*. — Vegeu SANÇ.
- Sancia*. — Vegeu SANXA.
- Sancius*. — Vegeu SANÇ.
- Sanctus, Sancta*. — Vegeu Sant, Santa.
- SANPERE I MIQUEL (Salvador), XXXI i n. 3, XXXIV, n. 1.
- Sant Benet de Bages (*Sanctus Benedictus de Bages, de Bagis, Sant Benet de Bages*), monestir, 7, 30, 125. — Prior: SANÇ BERENGUER.
- Sant Celoni (*Sanctus Celidonius, Sant Celoni*), villa, 7, 36, 129.
- Sant Dalmau (*Sanctus Dalmatius, burg Dalmau*), villa, 9, 41, 132.
- Sant Feliu (*Sanctus Felix*), església. — Vegeu Girona.
- Sant Feliu de Guixols (*Sanctus Felix de Guixols*), monestir i vila, LXXI, 83.
- Sant Jaume de Compostela (*beatus Iacobus, Sent Jacme*), XXIV, 14, 48, 137.
- Sant Martí de Canigó. — Vegeu Canigó.
- Sant Miquel de Cuixà. — Vegeu Cuixà.
- Sant Pancraç (*Santus Pancratius, Sent Pancraç*), església. — Vegeu Roma.
- Sant Pere (*Sanctus Petrus, Sant Pere*), església. — Vegeu Roma.
- Sant Ponç de Tomeres (*Sanctus Pontius de Tomeris, Sant Ponç de Tomeres*), monestir, 7, 30, 43, 125, 134, 135. — Monjo: RAMIR II, *el Monjo*, rei d'Aragó, SANÇ BERENGUER.
- Sant Quirze de Colera (*Sanctus Ciriacus de Colera*), monestir, LXXI, 79, 98.
- Sant Victorià (*Sanctus Victorianus, Sent Victorià*), monestir, 43, 133.
- Santa Maria de Gautre (*Sancta Maria Gautensis, Santa Maria de Gautre*), monestir, 42, 132.
- Santa Maria de Ripoll. — Vegeu Ripoll.
- Santa Maria de Vila Bertran (*Sancta Maria de Vila Bertran*), monestir, LXXI, 107.
- Santa Maria in Aquiro (*Sancta Maria in Aquiro*), església. — Cardenal: PERE DE DOUAI.
- Santes Creus (*Sanctae Cruces*), monestir, 93.
- SANTOS COCO (F.), XXXIV.
- SANXA (*Sancia, Sanxa, Xancha, Sança*), muller d'Anfós II, rei d'Aragó, I de Catalunya, XXXVI, 13, 15, 46 i n. 3; 48, 54, 136, 137, 141.
- SANXA (*Sanxa, Xancha*), muller de Ramon VII, comte de Tolosa, XXV, n. 2, XXXVI, 15, n. 78-79; 17, n. 30; 50, 51, 138.
- SANXA, muller de Ricart, comte de Cornualles i més tard emperador d'Alemanya, 49, n. 6-7.
- SANXA (*Sancia, Sanxa*), muller de Sanç, comte de Provença, procurador del regne, 41, 132.
- Sanxo*. — Vegeu SANÇ.
- Sanz*. — Vegeu SANÇ.
- Saragossa (*Caesaraugusta, Çaragoça*), 8, 40, 44 i n. 17-19; 65, 94, 103, 131, 134. — Corts, 65, 94, 103; — monestir dels Frares Menors, III.
- Sardenya (*Sardinia*), 112.
- Sarraïns (*Agareni, Arabes, Mauri, Sarraceni, sarrabins, sarrains, sarrayns*), XIII, XXXVI, 5 i n. 31 i 37, 38; 6, 8, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 25, 28, 29, 32, 33, 36, 37, 39, 43, 44 i n. XXII. 1; 48, 52, 53, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 68, 121, 124, 126, 127 i n. XII. 12; 129, 130, 131, 132, 133, 134, 137, 140, 143.
- SCHOTT, XXVI, n. 4, XXVIII, n. 5 i 6, XLI, n. 2, 19, 21, 40, 42, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, notes.
- Sclarmonda*. — Vegeu ESCLARMONDA.
- Segorb (*Segorb*). — Bisbe: ISPAN.
- Seniofredus, Seniofré*. — Vegeu SUNIFRED.
- Sent*. — Vegeu Sant.
- Sexena*. — Vegeu Sixena.
- SIBÍLIA, muller d'Alvar de Cabrera, vescomte d'Alger i de Castellbò, 56, n. § 4, 5.
- SIBÍLIA, muller suposada de Jaume, rei de Mallorca, XXXVIII.
- Sicília (*Sicilia, Cecilia*), XLVII, n. 3, XLIX, 49, 70, 71, 72, 73, 75, 77, 91, 93, 102, 103, 104, 107, 108, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 138. — Reis: CARLES I D'ANJOU, CARLES II, CONRAD, CONRADI, FREDERIC II, FREDERIC D'ARAGÓ, JAU-

- ME II, MANFRED, PERE III, ROBERT; — reina :
 CONSTANÇA DE SICÍLIA.
 Sicilians (*Siculi*), 69, 70, 71, 93, 94, 107, 109, 110,
 113.
 SIMÓ DE MONTFORT (*Simon, comes Montisfortis*,
Simon de Montfort), xxxvi, 17, 18, 53, 56
 i n. 2-3; 140, 141, 142.
 SIMON. — Vegeu BERENGUER SIMON.
 Siurana. — Vegeu Ciurana.
 Sixena (*Sexena, Xixena*), monestir, xxxvi, xl,
 54, 141.
 Sobit. — Vegeu Castellfabib.
 Solsona, monestir. — Necrologi, xliv, n. 2.
 Sòria (*Soria*), 14, 47, 136.
 Suniarius. — Vegeu SUNYER.
 SUNIFRED (*Seniofredus, Seniofré*), comte de Bar-
 celona, xiv, xxi, 6, 26, 27 i n. v, 9, vi. 2; 28,
 122, 123.
 SUNYER (*Suniarius, Sunyer*), comte d'Urgell,
 xiv, xvii i n. 2, xviii, xix, 5, 6, 25, 26 i n. III. 1;
 27, 122, 123.
 Taraçona (*Tirassona, Taraçona*), 44 i n. 17-19;
 134.
 Tarragona, arquebisbe de (*archiepiscopus Tarraco-
 nensis, Tarrachonensis, archabisbe de Terra-
 gona*), : BERNAT D'OLIVELLA, HUG; — pro-
 víncia, 65.
 Tech (*Thecis*), riu, 23 i n. 3.
 Temple, ordre del (*militia Templi*), 55, 63. —
 Mestre del ordre : PERE DE MONTCADA.
 Templers (*Templarii, Templés*), xxiii, 19, 57,
 142.
 Ter. — Vegeu Tet.
Terrachonensis archiepiscopus. — Vegeu Tarra-
 gona, arquebisbe de.
 Terragona. — Vegeu Tarragona.
 Tet (*Thetis, Tet*), 3, 23, n. 3; 119 i n. 2.
Teutoniae rex. — Vegeu RODOLF I D'HABSBURG.
Thecis. — Vegeu Tech.
Thetis. — Vegeu Tet.
Tholosa. — Vegeu Tolosa.
 THOMAS (Eug.), 8 (-9), n. v. 17.
 Tirassona. — Vegeu Taraçona.
 Tolèdol, emperador de (*Toletanus imperator*):
 ANFÓS VII, rei de Castella; — arquebisbe : SANÇ.
 Tolosa (*Tolosa, Tholosa*), 14, 47, 67, 136. —
 Comtes, xxxvi. Vegeu, també, ANFÓS, RA-
 MON V, RAMON VI, RAMON VII.
 TOMAS, comte de Savoia (*comes Maurienensis*,
comte de Maioric), 49 i n. 4; 138 i n. 66.
 Tomeres. — Vegeu Sant Ponç de Tomeres.
 TOMICH (Pere), xlii.
 Tordera, riu, 7, n. 14.
 Torssa. — Vegeu Tossa.
 Tortosa (*Tortosa*), xv, xix, xxii, n. 10; 8, 38,
 39 i n. 18; 40, 124, 130, 131 i n. 21.
 Tossa (*Torssa*), lxxi, 83.
 Trapani (*Trapania*), 70.
Trencatrala, Trencatayla (*Trinquetaille*), lxxii,
 9, 40, 131.
 Tripol (*Tripolis, Trípol*), lx, ii, 36, 129.
 Tudela (*Tudela*), 44 i n. 17-19; 134.
 Tunis (*Tunitium*), 49.
 Turcs (*Turci, turchs*), ii, 36, 128.
 TURMEDA (Encelm), lx.
Turolum (Terol), 46, n. § 2, 2-3.
 Ubeda (*Vbeda, Ubeda*), xxv, n. 5, xxxvi, xli,
 n. 7; 18, 52, 140.
 Vgo. — Vegeu HUG.
Vngaria. — Vegeu Hongria.
 URBÀ IV (*Urbanus*), papa, 49.
 Urgell (*Vrgellensis comitatus, Vrgellum, Urgell*),
 xxi i n. 1; ii, 17, 26, 29, 33, 42, 54, 55, 66, 122,
 124, 127, 132, 141, 142. — Bisbes : GUILLEM
 GUIFRE, RADOLF; — comtes, 6, xii, xvii, xx
 i n. 1, xxi, xxii, xxvii, xxxv, xliv i n. 7, xlvi.
 Vegeu, també, ALVAR DE CABRERA, BORRELL,
 ERMENGOL I — ERMENGOL X, GUERAU DE CA-
 BRERA, PONÇ II DE CABRERA, SUNYER.
 URRACA (*Vrraca, Urracha*), muller d'Anfós I
 rei d'Aragó, 44, 134.
 URRACA (*Vrraca, Urracha*), muller de Ramon
 Berenguer IV, comte de Barcelona, xii, xxii,
 n. 3, xli i n. 2; 8, 39, 40, 45, 131, 132, 135. —
 Vegeu PERONELLA.
*Vsatigi, Usatges Barchinonae Vsatigi, Usatges de
 Barcelona*. — Vegeu Barcelona, Usatges.
 València (*Valentia, Valencia*), xvi, xxvi, 8, 20,
 38, 42, 58, 60, 143. — Regne, xlvi, 17, n. 33;
 20, 58, 60, 61, 63, 64, 93, 94, 102, 103, 106,
 130, 132; — reis : ANFÓS III, JAUME I, JAU-
 ME II, PERE III.
 Vallespir, 23, n. 3.
 VALLS TABERNER (F.), xxv, n. 3; 10 (-11), n. VII.
 10; 15, comentari crític; 127, n. XII. 12.

- Vascones.* — Vegeu Gascons.
Vascònia. — Vegeu Gascunya.
 Vich, bisbe de (*Vicensis episcopus*) : OLIVA, PERE; — necrologi, 41, n. 7-8.
 VILA (Jaume Ramon), xxxii i n. 2, xxxiii, xxxiv, xxxix i n. 1, xlii.
 Vilafranca del Conflent (*Villa libera Confluentis*), 99.
 Vilafranca del Penedès (*Villa libera de Panades*), 92.
 VILAR, cavaller, 77.
Villa libera Confluentis. — Vegeu Vilafranca del Conflent.
Villa libera de Panades. — Vegeu Vilafranca del Penedès.
 VILLANUEVA (J.), xlix, n. 2, xlv, n. 2 i 3, xlv, n. 1, l, n. 7; ii, n. 2-5; 25, n. 41-42; 28, n. 15; 29, n. 19-20; 31, n. 9; 35, n. 10.
Violans. — Vegeu VIOLANT.
 VIOLANT D'ARAGÓ (*Yoles, Hioles*), muller d'Anfós X, rei de Castella, xxvi i n. 6, 7; 20, 59, 65, n. § II, 2; 144.
 VIOLANT D'ARAGÓ (*Violans*), muller de Robert, duc de Capua i més tard rei de Nàpols, 71, nota; 93, n. 28; 112.
 VIOLANT DE COURTENAY (*Yoles, Hioles*), muller d'Andreu, rei d'Hongria, 20, 59, 144.
 VIOLANT DE FLANDRES (*Yoles, Hioles*), muller de Pere de Courtenay, emperador de Constantinoble, 20 i n. 46-47; 59, 144.
 VIOLANT D'HONGRIA (*Yoles, Hioles*), muller de Jaume I, xxvi i n. 7; 20, 59, 144.
Wifredus, WIFRED, Wifret. — Vegeu GUIFRE.
 WINIDILDA, muller de Guifre el Pilós, 5, n. 24.
Xanxa. — Vegeu Sanxa.
 XIMENA, muller de Roger III, comte de Foix, 12 n. 26-27.
 XIMÉNEZ DE EMBUN (Tomàs), xli, n. 1.
Xixena. — Vegeu Sixena.
 YOLANDA, *Yoles.* — Vegeu VIOLANT.
 ZURITA (J. de), xli, xlii, n. 1.

ERRADES I CORRECCIONS

Pàg. 3, comentari crític, I, 1. — *Afegir* : «abans antiquorum : ut anti en la interlínia, d'una mà posterior»; «quod : expunyat d'una mà posterior».

Pàg. 5, comentari crític, 40. — *En lloc de* «dues ratlles il·legibles», *llegeixi's* «cum»; *després* «posterior», *afegir* : «manus : manū text primitiu, la s *afegida* d'una mà posterior».

Pàg. 5, comentari crític, 41. — Cf. *Introducció*, p. XIII, n.º 1 i nota 5.

Pàg. 6, comentari crític, III. — *Afegir* : «4. comitatus : comitatu text primitiu, la s *afegida* d'una mà posterior».

Pàg. 7, comentari crític, 7. — Cf. *Introducció*, pp. XIV-XV, n.º 13 i p. XV, nota 1.

Pàg. 9, ratlla 26. — «D. Huic» *llegir* «Dehinc».

Pàg. 9, ratlla 31. — «publice» *llegir* «publica».

Pàg. 10, comentari crític, VII. — *Afegir* : «8. uero : ratllat. — 9. *després* successerunt : ei en la interlínia, d'una altra mà».

Pàg. 12, ratlla 19. — «et ideo» *llegeixi's* «qui et ideo».

Pàg. 12, ratlla 24. — «quamque» *llegeixi's* «quam a».

Pàg. 12, nota 28. — «sembla aplicar-se» *llegir* «s'aplica».

Pàg. 15, comentari crític, 69. — *Afegir* : «Pirpinianum».

Pàg. 15, comentari crític, 79. — *Afegir* : «després *Ecce, un reclam i en interlínia uns mots il·legibles*».

Pàg. 16, nota 15-16. — «Forcalquier» *llegir* «Forcalquer».

Pàg. 16, nota 16-17. — «1196» *llegir* «1185»; «IX, 75» *llegir* «IX, 27, 75».

Pàg. 17, nota 34. — «Almohades» *llegir* «almuhadis».

Pàg. 17, nota 39. — «Pons» *llegir* «Ponç»; «vescomtes d'Ager i de Cabrera», *llegir* «comte d'Urgell i vescomte de Cabrera».

Pàg. 18, comentari crític, XI. — *Afegir* : «1. *després* cuius : autem en la interlínia, d'una mà posterior».

Pàg. 19, ratlla 28. — «post» *llegir* «et post».

Pàg. 20, nota 33. — «Monçó» *llegir* «Montçó».

Pàg. 20, nota 46-47. — «Huc Capet» *llegir* «Hug Capet».

Pàg. 26 i 27, II, 46, III, 3-4, IV, 3-4, V, 3, 9, VI, 2-3. — Cf. *Introducció*, p. XLIV, n. 8.

Pàg. 30, IX, ratlla 5. — «anno Domini» *llegeixi's* «anno».

Pàg. 30, comentari crític, IX, 5. — *En lloc de* «Domini : manca BS Bal.» *llegeixi's* «després anno: Domini CD».

Pàg. 31, § 2, ratlles 4-5. — Cf. *Introducció*, p. XLV, n. 4.

Pàg. 34, XII, ratlla 16. — «qui» *llegir* «qui».

Pàg. 40, § 2, ratlla 11. — «Huic» *llegir* «huic».

Pàg. 46, nota § 2, 2-3. — «Cinolum» *llegir* «Cinolium».

Pàg. 54, nota XXVI. § 1, 4. — «Pons I» *llegir* «Ponç I».

Pàg. 55, nota § 3, 1-2. — «Pons II» *llegir* «Ponç II».

Pàg. 65, § 11, títol. — «reginam» *llegir* «reginam Castellae».

Pàg. 65, comentari crític, § 11, 1. — *En lloc de* «després reginam : Castelle B», *llegir* «Castelle: manca S».

- Pàg. 70, § 20, títol. — «dominus rex Petrus» llegir «dominus rex».
- Pàg. 70, comentari crític, § 20, 1. — *En lloc de* «Petrus : manca B», llegir «després rex : Petrus S».
- Pàg. 73, § 26, títol. — «domini regis Petri» llegir «domini regis».
- Pàg. 73, comentari crític, § 26, 1. — *En lloc de* «Petri : manca B», llegir «després regis : Petri S».
- Pàg. 74, comentari crític, § 27, 4. — *Després «però ratllat B», afegir : «aquests mots es troben ja en el § 22, ratlla 15, p. 71».*
- Pàg. 80, nota. — «Pons Huc III» llegir «Ponç Hug III».
- Pàg. 83, comentari crític, § 38, 6. — «turram de BC» llegir «turram de B. C».
- Pàg. 84, § 41, títol. — «morte et uulneribus» llegir «mortibus, uulneribus».
- Pàg. 84, comentari crític, § 41, 1. — *En lloc de* «mortibus B; et uulneribus : et manca B», llegir «morte S; et u. S».
- Pàg. 90, § 48, títol. — «noluerunt uenire» llegir «uenire noluerunt».
- Pàg. 90, comentari crític, § 48, 1. — *En lloc de* «noluerunt uenire : v. n. B», llegir «uenire noluerunt : n. v. S».
- Pàg. 96, comentari crític, § 5, 7. — *A propòsit de* «pertinere», cf. *Introducció*, p. xxxix, n. 5.
- Pàg. 97, § 6, títol. — «defensione» llegir «defensionem».
- Pàg. 99, § 8, ratlla 9. — «Dalo» llegir «d'Alo».
- Pàg. 101, comentari crític, 11. — *A propòsit dels folis perduts*, cf. *Introducció*, p. xxx, n. 4.
- Pàg. 108, § 11, títol. — Cf. *Introducció*, p. xxxvii, n. 10.
- Pàg. 110, nota 12. — *Suprimir* : «no mencionat fins aquí en les *Gesta*».
- Pàg. 111, ratlla 22. — «Raymundus» llegir «Raimundus».
- Pàg. 113, § 17, ratlla 1. — «Dominus» llegir «dominus».
- Pàg. 125, ratlla 8. — «Sots lo temps d'En Ramon Borrell e de son fill Berenguer», *ha d'afegir-se* : «comtes de Barcelona».
- Pàg. 130, ratlla 17. — «E aquest Berenguer», *ha de dir* : «E aquest Ramon Berenguer».
- Pàg. 140, ratlla 54. — «sobre tots los altres», *ha de llegir-se* : «sobre tots los altres de».
- Pàg. 142, ratlla 12. — «A après», *ha de dir* : «E après».
- Pàg. 145, ratlla penúltima. — «capítols; als», *ha de dir* : «capítols i als».

TAULA GENERAL

	Pàgines
Introducció	IX
Text llatí	XI
I. La redacció primitiva	XI
II. La redacció definitiva	XXIX
Text català	LVII
Text llatí	I
I. Redacció primitiva	3
II. Redacció definitiva	21
Text català	117
Chronica dels comtes de Barcelona e dels Reys d'Aragó.	119
Índex alfabètic.	145
Errades i correccions	165

LÀMINES FORA TEXT

	Làmines
Manuscrit llatí <i>A</i> , fol. 23 v.º	I
Manuscrit llatí <i>A</i> , fol. 24 v.º	II
Manuscrit llatí <i>A</i> , fol. 25 r.º	III
Manuscrit llatí <i>A</i> , fol. 25 v.º	IV
Manuscrit llatí <i>B</i> , fol. 50 r.º	V
Manuscrit llatí <i>B</i> , fol. 88 v.º	VI
Manuscrit català <i>D</i> , fol. 13	VII
Manuscrit català <i>B</i> , fol. 26 v.º	VIII

